J. V. Voorpe.

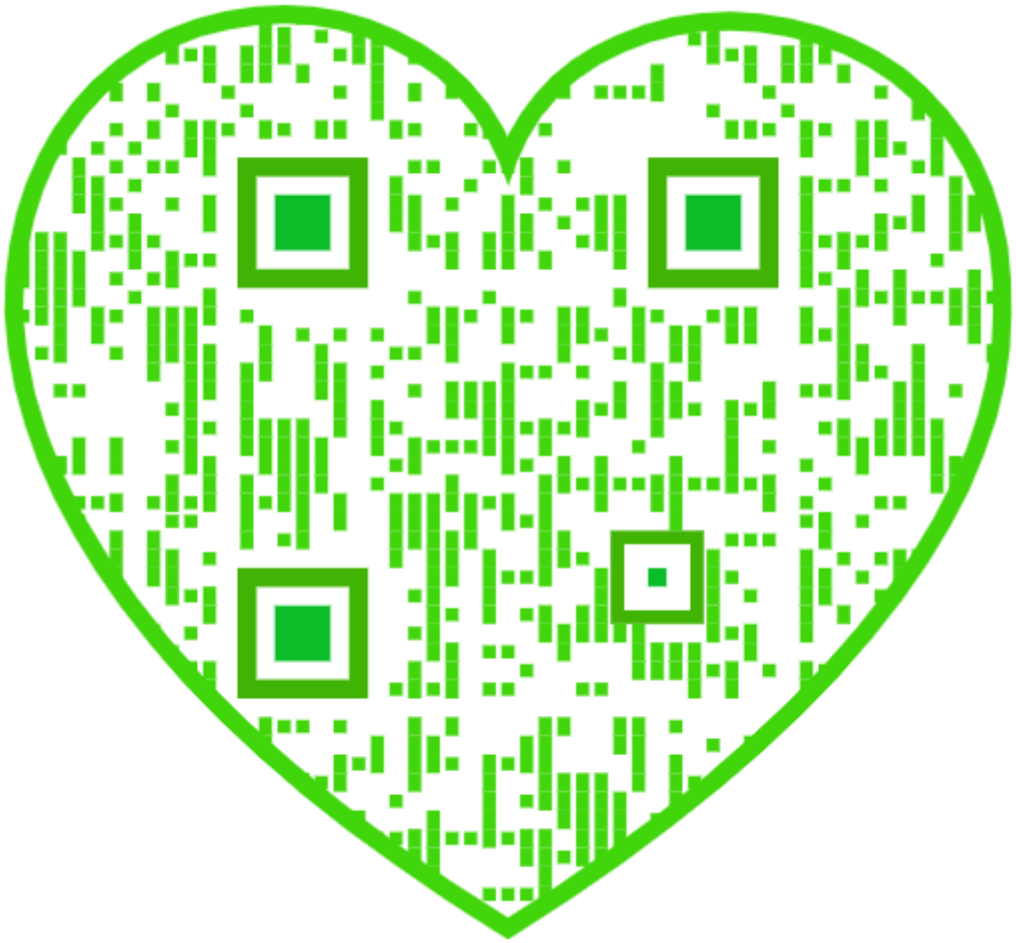

DE WERKEN VAN VONDEL

Ingeleid en van aanteekeningen voorzien

door

R. BLIJSTRA EN H. BRUCH

MAEGHDEN

Treurspel

N. V. VAN DITMAR

AMSTERDAM ANTWERPEN

INLEIDING TOT DE MAEGHDEN.

Over dit treurspel bericht Brandt ons het volgende: „Ook schreef hy het treurspel der *Maagden*, of sinte Ursul, aan Agrippine, dat is Keulen zyne geboortestadt (daar men voorgeeft dat Ursul, met haar gezelschap begraven leit) toegeëigent. Beide[1]) deze treurstukken quaamen kort naa elkanderen in den jaar MDCXXXIX te voorschijn, en beide zyn ze van den Gezant de Groot met een brief van deezen inhoudt gepreezen;

Myn Heer,

Ik dank U E. voor uwe schenkagie, twee werken waardig sulk een werkmeester. Sophocles Electra is altyd gehouden geweest voor uitnemende onder des treffelyken mans Treurspeelen. Ik heb by wylen wel gedacht van de zelve in 't Latyn te stellen, gelyk ik tot Hamburg zynde gedaan heb Euripides Taurische Iphigenia, de welke ik nu onlangs gezonden heb aan myn' broeder de Groot. In S. Ursula heeft U. E. boven zyn gelukkig verstandt ook getoont een zeer loffelyke genegenheit tot zyne geboortplaatse, de welke ik geluk wensche met zulk een spruit, en wensche U. E. lang leven, gezontheit en gerustheit van gemoedt, om niet alleen zoodaanige als deze zyn, die seer treffelyk zyn, maar ook grooter stukken ten dienste, nut, en lust van alle Nederlanders voort te brengen. Tot Parys den 22 October 1639.

U. E. gantsch dienstwillige H. de Groot.

Wat laager stondt, *Na dat ik dit geschreven hadt heb ik de twee stukken ten einde toe gelezen, en vinde*

[1]) Vertaling van Electra en het oorspronkelijk stuk „De Maeghden".

in Electra de zin en de hooghdraventheit van Sophokles wel uitgedrukt. In sinte Ursul verwonder ik my over de kloeke vinding, schikking en beweeglykheit. Niemant verwondere zich, dat ik nu tot verscheide reizen niet dan het oordeel des Heeren de Groot over verscheidene werken des Dichters tot zynen lof bybrenge. 't Geschiedt om dat 'er onder zyne tydgenooten weinigen werden gevonden, die zoo bequaam waaren om van zulke zaaken, naar de regels van de kunst, te oordeelen. Hy versterkt hier, ten aanzien van zyn hooge geleerdtheit en dooroeffende kunstkunde een onwraakbaar Rechter in plaats van veelen.

Maar hoe pryswaardig het treurspel der Maagden was ten opzicht van de kunst, men vondt 'er evenwel zaaken in die veelen bedroefden: des Dichters zucht tot de stellingen en gewoonten der Roomsche kerke, en zyne afwyking tot haare dwaalingen, die hy wel haast in andere zyne dichtwerken ten vollen openbaarde. Men hieldt dat hy, Gysbrecht van Aamstels treurspel dichtende, toen alreede aan 't waggelen was. Zeeker Rechtsgeleerde van goeden gelove, die langen tydt gemeenzaam met hem verkeerde, plagh te verhaalen, dat Vondel, hebbende zyn echtgenoot over etlyke jaaren verlooren, zyn oogh hadt geworpen op een welgegoede weduw van de Roomsche gezintheit, en anders geen kans ziende om haar te behaagen, by zich zelven begost t' overleggen, of hy haar met geen goedt gemoedt in dat stuk zou kunnen volgen: dat hy in 't eerste met dien Rechtsgeleerde, en andre vrienden, van die zaake spreekende, alles in twyffel trok; en eindelyk beweerde, dat 'er geen zeekerheit in den Godsdienst was, ten waar men een' onfeilbaaren Rechter, en verklaarder, van al wat in geschil stondt, erkende op der aarde, een' Steedhouder van Christus: dat dit eindelyk op den Paus, als naazaat van Petrus, en de Roomsche kerk met haar gezagh uitquam: te meer om dat eenige Priesters en andere geestelyken, hoopende een' man van zulk een vermaardtheit te

winnen, krachtig hierin werkten: dat eindelyk hun voorneemen gelukte, en te lichter, dewyl de Poëet zyn verstandt, gedachten, en zinnen van jongs aan zoo vlytig aan 't rymen en dichten hadde te kost geleidt, dat hy zeer onkundig was in 't stuk van den Godtsdienst. Dus quam hy tot de Roomsche kerk, zonder dat nochtans het huwlyk, daar hy naar stondt, en dat hem eerst aan 't twyffelen braght, eenigen voortgangk kreegh. Maar men moet bekennen, dat hy aldus overgegaan, niet geveinsdelyk, maar in goeden ernst het Pausdom heeft aangehangen, de regels en ceremonien des zelven stip onderhouden, en buiten opspraak, naar de leere van de Roomsche kerke, geleeft: haar met zyne pen en kunst dikmaal ten dienste staande, en altydt yverende om ook anderen te trekken. Dit veranderen strekte veelen tot groote ergernisse, die zyne volgende werken, inzonderheit als ze naar 't Roomsch rooken, te min waardeerden."

Dr. Leendertz laat zich omtrent de „welgegoede weduwe" in verband met Vondels overgang naar het Katholicisme als volgt uit: „Dat hetgeen Brandt hier mededeelt, niets meer is dan een babbelpraatje, is duidelijk. Maar omdat het door een achtenswaardig en waarheidslievend man verteld was, herhaalt hij het. Iedereen kent echter wel gevallen, waarin brave en eerlijke menschen volkomen te goedertrouw medegeholpen hebben aan het verspreiden van lasterpraatjes."

OPDRAGHT

AEN

AGRIPPINE.

O Agrippin, gemytert met Drie Kroonen,
Die zittende als op eenen regenboogh,
Kunt teeckenen van Roomsche aeloudheid toonen
En rekenen uw herkomst van zoo hoogh;
Ghy roem des Rijns vergeef ons datwe naderen
Uw Bisschops stoel en Raedhuis, groot van faem,
En wyden u ons Maeghdelijcke bladeren,
Beslagen met Sinte Ursuls gouden naem:
Beschreven met den Koningklijcken bloede
Van haer, en van haer Ellefduizendtal,

1 *Agrippin:* Colonia Agrippina, Keulen.
gemytert met Drie Kroonen: als keizerstad, als zetel van een keurvorst en van een aartsbisschop.
2 *op eenen regenboogh:* de Godheid wordt op afbeeldingen van het Laatste Oordeel zittend op een regenboog voorgesteld; hier dus: zeer verheven.
3 *teeckenen van Roomsche aeloudheid:* omdat Keulen herinneringen aan de Roméinen bewaard heeft.
6 *faem:* roem.
7 *Maeghdelijcke blaren:* bladen, waarop het treurspel der Maeghden geschreven is.
8 *beslagen:* beschreven (beslagen in verband met den *gouden* naam).
10 *haer Ellefduizendtal:* „Waarschijnlijker is de lezing volgends welke er in 't geheel maar twee maeghden zouden geweest zijn. *Ursula* en *Undecemilla* (een naam die aan een elfde dochter gegeven werd, als *Quartilla, Sixtilla* aan de vierde of zesde), die den marteldood stierven, en zoû de onkundige, wien de zucht om de dingen te vergrooten bovendien een verkeerden bril opzette, inplaats van *Ursula et Undecemilla,*

Geen Amazoon is met die hoop gebleven,
Voor Trojes vest, als mijne Koningin;
Die na heur dood, gekroont in 't eeuwigh leven,
Nu heerscht met God, alle eeuwen uit en in.
Geen Hengstebron magh haelen by de beecken
Van 't eedle bloed der Joffren hier gevelt,
Dit bloed, waer mee ge hebt uw' Schild bestreecken,
Uw Schild, die nog van 't Elleftal vermelt.
Driekoningstad ontfang mijn Maeghdenoffer,
Al breng ick dien in geen Driekonings koffer.

J. VAN VONDEL.

45 *is gebleven:* is gestorven.
met die hoop: door den godsdienst nl.
46 *mijne Koningin:* Ursula.
49 *magh:* kan.
50 *gevelt:* gedood.
51 *schild:* schild van de stad Keulen. „Dit kan wellicht zinspelen op de *twaalf* vlammen, welke men op het wapenschild van Keulen vindt, *elf* maagden en Ursel." (Van Lennep).
54 *Driekonings koffer:* koffer, waarin de reliquieën van de Drie Koningen bewaard worden, welke zich in Keulen bevonden.

INHOUD.

De Koning van Britanje, nu Engeland, verzocht ernstigh door Gezanten, voor zijnen eenigen Zoon Konaen, na den doop Æthereus, genaemt, ten huwelijk Ursul, eenige Dochter van Maurus, of Deonot, Koning van Kalidonien, nu Schotland: maer het verzoeck werd t'elckens beleefdelijck afgeslagen; eensdeels, om d'ongelijckheid van den Godsdienst; d'een Christensch, en d'ander noch Heidensch zijnde; anderdeels, om dat de Kalidoonsche Prinses voorgenomen hadde alleen haeren hemelschen en geenen aerdschen Bruidegom, te behagen. D'aenzoekers van 't huwelijck zich het afslaen belgende, en voor onverdraegelijcken hoon inkroppende, dreighden endelijck Deonot, met alle maght gewapent, op te komen, en de geweigerde Maeghd met den zwaerde te haelen: waerom de Vader der Princesse verlegen, te raede ging met zijne Dochter, die van boven verlicht, door zonderlinge openbaeringen, hem ried het huwelijck te sluiten, op voorwaerde, dat de Vorst van Britanje de bruiloft drie jaeren lang zoude uitstellen, om zich middelertijd tot het Christen geloof te bekeeren, en de Bruid met eenen stoet van lien, en haer zelve, en

1 *De koning van Bretanje:* „lees hier— dewijl Engeland te dier tijd nog in onderscheiden Rijken verdeeld werd: „*een* koning van Britanje," gelijk eenige regels verder: „*een* koning van Kalidoniën." (Van Lennep).

12 *zich het afslaen belgende:* zich beleedigd gevoelend door de weigering.

13 *inkroppen:* aannemend.

17 *verlicht:* ingelicht.

elck van de tien met noch duizend, maeckende te te zaemen het getal van ellef duizend Maeghden of Staetjofferen te verzien, om met dat gezelschap Rome te bezoecken; op hope dat midderlerwijl de liefde des vryers zoude verkoelen, of God door andere middelen zijn voornemen met haer uitvoeren. Met dit beding werd het huwelijck, en zedert de bevaert of reis, den Rijnstroom op, aengegaen. Na dat mevrouw Ursul te Rome alles, niet zonder merckelijcke vruchten verricht hadde, keerdeze weder, vergezelschapt met Paus Cyriacus, die, niet zonder openbaeringe, zijn ampt verliet, en met meer andere geestelijcke en wereldlijcke personagien; ontmoetende op den wegh den Bruidegom Æthereus, met haere moeder, en zijn jonge zuster; alle mede van het toekomende lot bewust, en eendraghtigh, gelijck alle anderen, gezint met de Koningklijcke Maeghd naer de martelkroon te staen en te streven. Met dit opzet dreef men den Rijn af in der Hunnen laege, haer van den tyran Attila (toen Agrippine hard belegert hebbende) geleit, door 't ophitsen, en de waerschuwingen der Heidensche Burgemeesteren, en Oversten, Juliaens bloedvrienden,

29 *beding:* voorwaarde. „Uit den aart van dit beding blijkt juist het onwaarschijnlijke van het opgegeven getal. 't Is toch niet aan te nemen, dat een vorst, die heiden, en bovendien de sterkste was, zich een zoodanige voorwaarde zoû laten voorschrijven door den zwakkeren Kristen vorst, en uit zijn — toen nog weinig bevolkt — land elfduizend maagden wegzenden, gesteld, dat zij er al te vinden waren geweest." (Van Lennep).

bevaert: bedevaart.

31 *merckelijcke vruchten:* aanmerkelijk voordeel.

33 *vergezelschapt met:* in gezelschap van.

41 *laege:* hinderlaag.

van: door.

42 *tyran Attila:* misschien ook Gauno die in 382 tegen Maximus optrok om Gratianus te steunen en Ursala en haar gevolg overviel.

Agrippine: Keulen.

hard: zwaar.

44 *bloedvrienden:* bloedverwanten; Juliaan is een Romein, in dienst van de Hunnen.

te Rome; op Ursul, en haer gezelschap niet weinigh verbittert. D'aertbisschop Aquilin en Burgemeesters van Keulen, tyding van Koningin Ursuls gevangenis krygende, lieten in stad niet na, met gebeden, raedslaegen, en alle mogelijcke middelen, der Maeghden behoudenis te behartigen. Zoo dra Attila de Koningin in 't leger zagh, werd hy, door haere schoonheid en bevallickheid, van raezende minne ontsteecken, en arbeide door zijnen Aerts Offervinder en Legerwichelaer Beremond, om haer van Christus af te te trecken, en door 't aenbieden van zijn Kroon en huwelijck te bekooren, doch al vergeefs. Juliaen, zijn Maerschalck, en Beremond, hem voorstellende, wat gevaer het leger liep, met alle deze bekoorlijcke Juffrouwen, konden den Veldheer zwaerlijck brengen tot het bewilligen van 't ombrengen der Maeghden, en allerzwaerlijckst om de Kalidoonsche Vorstin, op wie hy verslingert was, van kant te helpen; maer ten leste van hun aengeprickelt, en door hoogen nood gedreven, leide hy, al schoorvoetende, de koningklijcke Maeghd op eenen heuvel, van Oversten en Kornellen omringt, van waer Ursul alle haere Maeghden, en Kruisgenooten, in regementen gedeelt, als in slagh orden staen, en van het gewapende krijghsvolck omcingelt zagh. Na datze den Tyran eenigen van d'uitsteeckenste personagien, dicht voor haer gebroght, hadde getoont, en kundigh gemaeckt, onweldighde

46 *Aquilin:* „St. Aquilinus of Elimus stierf in 473, en zijn voorganger mede in de vijfde eeuw: de naam van den Bisschop, die tijdens het martelaarschap van Ursel te Keulen leefde, is niet bekend." (Van Lennep).

52 *ontsteecken:* ontstoken.

53 *offervinders:* wichelaars, die uit de ingewanden der geofferde dieren de toekomst voorspelden.

59 *zwaerlijck:* moeilijk.

60 *bewilligen:* toestaan.

62 *verslingert:* verliefd.

63 *van:* door.
aengeprickelt: aangespoord.

71 *onweldighde:* ontrukte.

hy haer de Kruisbanier, en trapteze met voeten: de Koningin hem hierom bestraffende, en zijn moordadigheid verwytende, werd met eenen schicht doorsteecken. Het voet- en paerdevolck ziende den Veldheer den blooten degen zwaeien, hetwelck de moordleus en 't gezette teecken was, viel onder deze weerlooze schaepen, als wilde woeste dieren, en holp haer jammerlijck om 't leven. Des avonds, na den moord, werden de vesten, nu vol schrick door dit gezicht, d'elfste mael, van 't gansche leger t'effens, aen alle kanten, zoo vreesselijck bestormt, en besprongen, dat de Stad in gevaer stond van overweldight te worden, ten waere de Geesten der Martelaeren en Martelaressen verschynende, de vyanden gestuit, ten deel in 't leger gejaeght, en ten deel op de vlught geholpen hadden. De Keulsche Ridderschap daer op uitvallende, en bespiedende, hoe reuckeloos Sinte Ursuls lijck bewaerd werd en het krijghsvolck vast verliep, overviel het het overschot der versmoorde, verdroncke, en slaeperige Katten in 't leger, en voerde de doode geluckighlijck in Stad; daer d'Aertsbisschop, en Burgermeesters het lichaem der Heilige Martelaeresse, openbaerlijck ten toon zetten, voor de gansche gemeente, die bykans moedeloos en afgemat, door een algemeen gebed des Aertsbisschops, troost en ontzet verzocht van boven, van waer daetelijck de Geest der zalige Maeghd, omringht van al haer gezelschap, met een hemelschen glans verscheen, en bekent maeckte, hoe de Hunnen

75 *doorsteecken:* doorstoken.
84 *ten waere:* indien niet.
88 *reuckeloos:* onachtzaam.
89 *vast:* voortdurend.
91 *Katten:* „Ik twijfel of de Katten, een volk, 't welk Tacitus bij bij Rijn en Wezer plaatst, in den tijd van Attila nog onder dien naam bekend waren; zij worden hier voorgesteld als vormende een hulpbende der Hunnen." (Van Lennep.)
93 *openbaerlijck:* in 't openbaar.
98 *van:* door.

van haer en haer gezelschap, eerst op de vesten gekeert, ten deel aen 't verloopen gebroght, en daer na in 't leger verbaest gemaeckt zijnde, voort opgebroken waren: met eenen voorzeggende den dood des Tyrans, en tot welck een grootheid, geluck, en glori de Stad Agrippine, door allerhande rampen, namaels zoude steigeren: waer op d'Aertsbisschop God den Verlosser danckte, en, by wijze van voorspellinge, Sinte Ursuls lijck heerlijck ten grave geleide, en alle behoorlijcke eere en diensten toewijde.

Het treurspel begint met den dagh, en endight in den avond. Het tooneel is t'Agrippine. De Rey bestaet uit Agrippiners.

vesten: bolwerken.
verloopen: vluchten.
leger: legerplaats.
verbaest: angstig, ontsteld.
steigeren: stijgen.

PERSONAGIEN.

AQUILIN, *Aertsbisschop van Keulen.*

BURGEMEESTERS.

BODE.

ATTILA, *Koning der Hunnen.*

JULIAEN, *Veldmaerschalck.*

URSUL, *Koningin van Britanje.*

REY VAN AGRIPPINERS

BEREMOND, *Aertsoffervinder en Legerwichelaer.*

SINTE URSULS GEEST.

SINTE AETHEREUS GEEST.

HET EERSTE BEDRIJF.

AERTSBISSCHOP. BURGEMEESTERS.

AERTSBISSCHOP.

O Constantin, die nu, by God, een waerder kroon,
Een' eedler scepter draeght, bezit een' hooger troon,
En heerelijcker Rijck, dan eertijds hier op d'aerde,
Toen ghy 't verwezen bloed verloste met den zwaerde,
Gezegent zelf van God in uw manhafte vuist;
Op dat zijn heiligh zaed voortaen niet meer gekruist
Zou werden, als het vlood verzierde en valsche Goden,
By 't goddelijcke Recht, zoo hard, zoo scherp, verboden;
Ghy Held, die 't aerdsch paleis om 't hemelsch hebt geruimt;
Wat baet het toch, dat ghy den ganschen Rijn-stroom schuimt
Van woeste vyanden, en Heidensche tyrannen,
Eendrachtigh tegens God, en Christus ingespannen?

1 *Constantin:* Constantijn de Groote.
6 *heiligh zaed:* Christus.
7 *werden:* worden.
verzierde: gephantaseerde, niet echte.
8 *by:* door.
9 *geruimt:* ontruimd.
10 *schuimt:* schuim afschept, dus: reinigt.

Nadien die felle Scyth, en Noordvorst opgeweckt,
Germanje niet alleen, maer 't aerdrijck overtreckt,
En passende op gebergt, noch duinen, nochte stranden,
Gaet overweldigen, en schenden alle landen,
Die Gode, en zijnen zoon oit waren onderdaen.
Onnoodigh was 't Maxent, en Maximin te slaen;
Dewijl de Noorman, ruim zoo wreed, en moordbaldaedigh,
De Christe Kerck vervolgt, de Neroos maeckt genaedigh,
Al d'oude gruwlen weêr op heilooze outers zet;
De ziel, in 't klaerste bad gewasschen, weêr besmet
Met ongeloof, verdruckt 't geloof der eerste Vaderen,
Ons dreight met vier en strop, en opent Jesus aderen;
Als of te luttel bloeds gestort werd, toen de dwang,
En dolle tyranny, drie eeuwen ging in zwang.

13 *nadien:* aangezien.
Scyth en Noordvorst: Attila was nóch Scyth nòch Noordvorst (dit laatste is trouwens een vrij vage benaming). De Scythen waren waarschijnlijk van het Noordsche ras. Overigens worden velerlei stammen onder den naam Scythen samengebracht. Attila en zijn Hunnen kwamen uit het Zuid-Oosten wellicht uit Azië en hadden geen Noordsch bloed in de aderen, wèl hebben ze later vreemd bloed in zich opgenomen van veroverde volken, zooals destijds de gewoonte was.
14 *Germanje:* Duitschland.
15 *passende:* rekening houdend, zich latende weerhouden.
18 *Maxent en Maximin:* vijanden van het Christendom; of liever troonpretendenten tegen Constantijn den Grooten.
19 *Noorman:* niet de Noorman in de beteekenis die wij er aan hechten maar Hun.
moordbaldaedigh: baldadig in 't moorden.
20 *de Neroos maeckt genaedigh:* de Hunnen zijn zoo wreed dat Nero en andere tyrannen er zachtzinnig bij schijnen.
21 *gruwlen:* afgoden.
outers: altaren.
22 *klaerste:* helderste.
23 *verdruckt:* onderdrukt.
22 *vier:* vuur.
25 *luttel:* weinig.

De vierige Matern, een leerling van Sint Peter,
Wees deze Stad vergeefs tot God, en op een beter;
Zoo Got, of Hun Gods disch, in rood tiras, en bloed
Des Martelaers gesticht, magh trapplen met den voet,
En op het smoockend puin gaen huppelen, en draeven,
Waer onder uw gemeent leit levendigh begraeven.
De Vindster van het Kruis, dat zooveel harten treckt,
Uw Moeder, heeft vergeefs met louter goud gedeckt
De kerck van Gereoen, en 's Gulden Martlers drempel;
Indien een roovers klaeuw dien Godgewijden tempel
Zal plondren, en 't rood goud, en schitterend gesteent,
En stroien in den wind der Heiligen gebeent,
En asch, met zorgh bewaert, waer toe de marmer-zercken?
De toetssteen? het albast? zoo veel vermaerde wercken?
Gevaerten, trots gebouwt met schatten en vernuft?
d'Autaeren zijn onnut, waer voor zelf d'afgrond suft,

27 *De vierige Matern:* Maternus, volgens de sage leerling van Petrus, was werkzaam in Trier en Keulen. Na zijn dood zou hij door Petrus nogmaals gewekt zijn en opnieuw gestorven zijn in 130 na Chr. Men beschouwt hem als de eerste bisschop van Keulen.

29 *Got:* de Gothen zijn heelemaal niet in Keulen geweest, waren trouwens wel van Noordsch bloed maar hadden met de Hunnen weinig uit te staan.

30 *trapplen met den voet:* onder den voet loopen.

33 *vindster van het kruis:* De moeder van Constantijn, Helena. Zij zou niet alleen het kruis van Christus gevonden hebben maar ook de kerken van Keulen en Trier hebben gesticht.

35 *Gereoen:* kwam na Maternus, prediker en martelaar.

40 *vermaerde:* beroemde.

42 versta: de altaren, waarvoor zelfs de duivel (afgrond) bang is, hebben nu geen nut.

En ziddert, waer toe lamp, en kandelaer ontsteecken?
Op dat het den soldaet niet zou aen licht ontbreecken,
Na'et overrompelen van poort en wal, by nacht?
Wanneer hy, tempelen oploopende met kracht,
Kappel, en koor ontbloot van dierbre Heiligh-dommen.
Hoe snellijck velt men 't hoogh, zoo langzaem opgeklommen!
Waer bergt mijn schaepskoy zich, in 't uiterste gevaer?
De myter valt voortaen mijn' ouderdom te zwaer.

BURGEMEESTER.

Eerwaerdste Vader, hoe? my dunckt aen al dit klaegen,
Ghy beeld u zelven in ons droeve nederlaegen,
En spelt alree den val der Stad, 'twelck God verhoe.
Ghy waert, in al 't belegh, nog noit zoo bang te moe,
Noch zwichte, schoon of al de klocken onraed klepten;
Dies Raed, en Burgery, in 't vechten, hope schepten,
En moed uit uw gelaet, en voorhoofd even bly:
Ja nergens leed men last, d'Aertsbisschop quam 'er by,
En steef met raed en daed de mannen, op de muuren;
Dat waer hy slechs verscheen, daer moght geen vyand duuren,

oploopende: openbrekend.
ontbloot: berooft.
versta: hoe snel word het verhevene verwoest dat slechts geleidelijk tot stand kon komen.
schaepskoy: gemeente.
spelt: voorspelt.
schoon of: ofschoon.
dies: zoodat, daarom.
steef: sterkte.
moght: kon.

Maer stoof, gelijck het stof, te rugh voor zijn gezicht.
Waer hy zijn oogen sloegh, scheen yeder blick een schicht,
Die 't grimmigh harte trof, en 't leger broght aen 't wijcken.
Eerwaerdste Vader, hoe? zoud ghy ons nu bezwijcken?
Wy hebben mannelijck tien stormen uitgestaen,
Geen elfste zal 't ons doen: hy koom vry echter aen.
't Ontbreeckt aen volck noch trouw. 't ontbreeckt aen hart noch handen.
Men heeft voor dezen oock Agripstad aen zien randen:
Maer hoe 't Vitel bequam, getuight ons Houtvaertfeest,
Het welck men jaerlix viert; wanneer Marsil zijn geest
Noch om zijn tombe danst; terwijlze met ons allen
God loven in triomf, en, juichende om de wallen,
Gedencken aen dien Held, die Ridderlijcke ziel:
Hoe hy, gelijck een leeuw, die brult, ter poorte uit viel,
De voorste was, in streng beleggers voor te jagen,
En keerde gelauriert, gezeten op den wagen,
Van paerden, wit als sneeuw, getrocken 't zijner eer,
Die ons tot erfgoed liet zijn hart, en oud geweer.

62 *schicht:* pijl.
64 *zoud ghy ons nu bezwijcken:* Zoudt gij nu door te bezwijken ons ontvallen.
66 *elfste:* elfde.
68 *Agripstad:* Keulen.
69 *Vitel:* Vitelius die in de nabijheid van Keulen tot Keizer uitgeroepen was door zijn soldaten; de stad werd echter door de Germanen, die tegen Rome waren opgestaan, bezet.
70 *Massil zijn geest:* de geest van Massil. Hij heeft blijkbaar Vitellius verslagen.
73 *gedencken aen:* gedenken.
75 *beleggers:* belegeraars.
78 *geweer:* wapen.

AERTSBISSCHOP.

De Burgemeester kan mijn' geest niet zeer vermaecken
Met een gelijckenis van ongelijcke zaecken.
Het leger van Vitel valt veel te licht en dun,
Gewogen tegens heir, en heirkracht van den Hun;
't Geweld, daer geen geweld schijnt tegens op-gewassen.
Het vruchtbaerste gewest van menschen (best zou 't passen
Dat ick hen dieren noemde, in menschelijcken schijn)
Door 't welck de Tanais loopt, waermeê d'Europers zijn
Van hunnen nagebuur, den Asiaen, gescheien,
Zend krijghsvolck uit, als mut, en sterckt zich met livreien
Des Konings Valamir, en 't heir van Harderick,
Vermaert ten ooreloogh, en veeler landen schrick.
Hieronder mengen zich de Duringers, en Zwaven,
En Marckmans, met al die zich onder Scythen gaven,
En vleiden de Fortuin van Attila, wiens maght
Tot zijn gehoorzaemheid de forsse Gotten braght,

81 *valt:* is.
82 *gewogen tegens:* vergeleken met.
heir: leger.
84 *vruchtbaarste gewest van menschen:* de streek die het dichtst bevolkt is.
85 *schijn:* gedaante.
86 *Tanais:* Don.
91 *Duringers:* Thüringers.
Zwaven: Zwaben, of Sueven.
92 *Marckmans:* Marcomannen, gedeeltelijk in der volksstam der Hunnen opgenomen, gedeeltelijk vernietigd.
Scythen: hier weer Scythen voor Hunnen; zooals wij reeds zagen is de identiteit der Scythen niet gemakkelijk vast te stellen. Het lijkt ons echter zeer zeker onjuist hen met de Hunnen identificeeren.
94 *Gotten:* Gothen.

De Rijcken reegh aen een, en zegenrijck ten lesten,
Zich meester maeckend, streeck de sluierkroon van 't Westen.
Stoot die zijn' staelen kop voor deze glaze Stad?
Neen Aquileia, 'twelck de zee te baete had,
Ja onverwinbaer scheen, en drie jaer uit kon harden,
Verscheurde hy, als ragh, en spinneweb, in flarden,
Met zijn bloeddroncke kling, 't gelogen zwaerd des Gods:
Ick rep geen zwacker steên, op veer na niet zoo trots.
O landstad, droogh van graft! ick zie uw' grond-vest spatten.
't Geduurig stormen moet de beste burgers matten.

BURGEMEESTER.

Wy zijn dien Dwingeland noch voor een wijl getroost.
Wie weet hoe 't midlertijd wil daegen uit het Oost?
De zon zou Martiaen den Keizer eer verdrieten,
Dan tegens 't godloos Hoofd het harnas aen te te schieten.

AERTSBISSCHOP.

O Rijn, een krancke troost, in 't bitterst van uw smart.
De Bosphorus zit zelf beneepen en benart

95 *de sluierkroon van 't Westen:* „de rijkskroon van 't Westersche Keizerrijk, die niet *open*, maar gesloten of *oversluierd* was." (Van Lennep).

98 *Aquileia:* „een voorheen zeer beroemde en machtige stad, in Opper-Italiën aan de samenvloeïng van de Ansa en de Torre gelegen en welke men het tweede Rome placht te noemen. Attila nam in 452 de stad in en verwoestte haar ten eenen male. Door Narses herbouwd, werd zij in 590 nogmaals verwoest door de Longobarden." (Van Lennep).

101 *'t gelogen zwaerd des Gods:* vgl. „geesel Gods."

102 *steên:* steden.
op veer na niet: op lange na niet.

103 *graft:* gracht.

104 *matten:* afmatten.

Van overal, en heeft te vyand de vier winden.
Hy bid, en smeeckt om hulp al zijn gelijck-
gezinden.
De Persiaen van 't Oost, de Visigot van 't West,
In 't Zuiden de Vandael, in 't Noord dees
Hunsche pest
Hem dreigen, elck om 't felst. wie zou 't verduuren
kunnen?

BURGEMEESTER.

Hy sluit bestant met drie, en demp dan eerst
dees Hunnen.

AERTSBISSCHOP.

Wat hoor ick voor gerucht daer buiten, op de
straet?

BURGEMEESTER.

Hier koomt een drommel volx. hier komt een Bo.

AERTSBISSCHOP.

Men laet
Hem daedlijck binnen staen. Wat wil ons
wedervaeren?
Mijn geest voorzeit niet goeds. ick vrees voor quade
maeren.

BODE AERTSBISSCHOP. BURGEMEESTER

BODE.

Gelooft zij God, dat ick dien klaeuw des doods
ontsprong.
Noch liever oud en grijs gestorven, dan zoo jong.

101 *Bosphorus:* Oost Romeinsche Keizerrijk.
113 *Visigot:* De West-Gothen hadden Spanje veroverd.
Vandaal: zij hadden Noord-Afrika bezet.
116 *sluit bestant:* sluite wapenstilstand.
demp: versla.
118 *drommel:* menigte.
119 *wil:* zal.
120 *voorzeit:* voorspelt.
maeren: berichten.

AERTSBISSCHOP.

Wat tyding? wat's er gaens?

BURGEMEESTER.

Wat tyding brenghtge? Bode.

BODE.

Ick zweet van al 't gedrang. qua tyding
maecktme bloode.

AERTSBISSCHOP.

Zegh op. wie lijdt'er last? waer lijd mijn Bisdom
nood?

BODE.

Vrouw Ursul is in 't net met haer geheele vloot.

AERTSBISSCHOP.

Die zwaerigheid heeft my, als lood, op 't hart
gelegen.
Noit tygers, op hun jaght, onnosler kudde kregen.

BURGEMEESTER.

Och Ursul, komtghe zoo den ouden Maurus t'huis?
Hoe laedghe op uwen hals dit zwaer en lastigh
kruis?

AERTSBISSCHOP.

Verhael ons 't gansche stuck.

BURGEMEESTER.

Hef aen, om tyd te winnen

123 *gaens:* gaande.
124 *qua:* slechte.
bloode: verlegen.
125 *wie lydt' er last:* wie is in nood.
126 *in 't net:* gevangen genomen.
127 *zwaerigheid:* zorg.
128 *onnosler:* onschuldiger.
129 *Maurus:* Ursula's vader, zie Inhoudt.

BODE.

Ick zal vrouw Ursuls toght van deze kaey beginnen,
En leien haer te Rome, in 't Pauselijck paleis,
Van Rome weder hier; nadien ick al de reis
Het Joffrenleger volgde, uit lust tot zien en hooren.

BURGEMEESTER.

Begin, wy luystren toe.

AERTSBISSCHOP.

Al is 't met droevige ooren.

BODE.

Van Keulen quam de vloot, voor wind, en onvermoeit,
Te Bazel aen, waer door dit blonde water vloeit,
En snijd de stad in twee doch ongelijcke deelen.
De Bisschop Panthalus ontfing dees Reisgespelen
En Koningklijcke Maeghd met een beleeft gemoed.
Men liet de schepen hier, en gaf zich voort te voet
Naer Rome, 's weerelds hoofd, tot dat men ons kon wijzen
Die sloten hoogh gebouwt, daer zeven heuvels rijzen,
Ontrent den Tibervliet. Maer nauwelix vernam
Ons komst Cyriacus, haer landsman, of hy quam,

134 *nadien:* aangezien.

140 *Panthalus:* „St. Panthalus wordt gezegd in 238 bisschop van Bazel geweest te zijn. Wie ten tijde van Ursul die waardigheid bekleed kan hebben vind ik echter niet." (Van Lennep).
reisgespelen: reisgenooten.

145 *ontrent:* in de buurt van.

146 *Cyriacus:* „Ik heb den naam van dezen niet op de lijst der Pausen van Rome kunnen vinden, en evenmin, onder de naaste opvolgers van Leo, een Schot van geboorte, noch een, die op de wijze als in dit treurspel wordt voorgesteld zoû aan zijn end gekomen zijn." (Van Lennep).

In Goddelijck gestalt, met alle Kardinaelen,
En Kerckelijcke pracht, dees Koningin onthaelen.
Hy opende het hof, en offerde al zijn' schat,
En ley 't verwelkomt heir in 't beste van Gods Stad.
Om kortheid rep ick niet, hoe veel verlichte Maeghden,
Besprengkelt van zijn hand, het eeuwigh licht behaeghden:
Wat Joffers, aen Gods Stoel verbonden door haer bloed,
Dien band verdubbelden door een verzet gemoed.
Na datze Vatikaen, d' Apostolijcke graven,
De kercken rijck gebouwt, en opgepronckt met gaven,
Der Heilgen overschot bezichtight, en bezocht,
De bevaert, God belooft, ten vollen had volbroght,
Met vasten, en gebeên, met waecken, en met traenen;
Begonze 't kuisch geslacht met errenst op te maenen,
Te staen op haer vertreck. wy groeien in getal
Van beiderleie kunne. een Maeghd ontvonckt het al,

147 *alle Kardinaelen:* „ik meen te mogen twijfelen of deze — althans in den hun later toegekenden rang — ten tijde van Attila reeds bekend waren." (Van Lennep).
148 *Koningin:* Ursul.
149 *al zijn:* geheel zijn.
150 *heir:* gezelschap.
151 *om kortheid:* om kort te zijn.
rep: vermeld.
152 *hoe veel verlichte Maeghden, besprengkelt van zijn hand, het eeuwigh licht behaeghden:* hoeveel maagden, door den Paus gewijd, het geestelijk kleed aannamen.
154 *verzet:* bekeerd.
155 *Apostolijcke:* van de Apostelen.
Na datze: d. w. z. Ursul.
160 *'t kuisch geslacht:* haar gezellinnen.
op te maenen: aan te sporen.
162 *kunne:* geslacht.

Ontfangt het al, en keert den neck geen laegh geboren,
Noch draeght op hoogheid moed. zy heeft het bey verkoren.
Cyriacus, op 't licht dat hem de hemel gaf,
Steegh van Sint Peters stoel, en hooge trappen af,
En werd haer kruisgenoot. men dencke of 't nijd verweckte,
By 't Heidendom, daer zy een heldre leidstar streckte,
Voor menigh dwalend hart. Nu bid ick, luister toch,
Wat ons gebrouwen word van 't Heidensche bedrogh.

AERTSBISSCHOP.

Wy luistren toe met zorg, dat hier geen ramp uit kome.

BODE.

De Burgemeesters zelfs, en Oversten te Rome
(Maximiaen heet d'een, en d'ander Africaen)
Om 't eenigh Konings Kind behendigh te verraên,
Te blusschen 't zuiver licht, beginnen t' ondervraegen,
Wat wegh zy veilighst acht, en leggen looze laegen,

164 *zy heeft het bey verkoren:* daar ze nòch een laag geborene den rug toekeert nòch trotsch is op voornaam gezelschap heeft ze in haar gevolg zoowel menschen van lageren als van hoogeren stand (dus van *beide* standen).

167 *kruisgenoot:* reisgenoot; daardoor deelde hij ook later haar ongeluk.

170 *gebrouwen:* bereid.

172 *Burgemeesters:* „de Konsuls, welke onvertaalbare naam bij onze schrijvers van de 17e en 18e eeuw doorgaands met „burgemeester" wordt overgezet. — Ik vind echter geen der beide hier genoemde personen op de lijst der Konsuls genoemd. Zij schijnen, zoowel als de Paus Cyriacus, tot het gebied der legende te behooren." (Van Lennep).
Zie hieromtrent en het volgende eveneens den Inhoud, waar Vondel spreekt over „de waarschuwingen der Heidensche Burgermeesteren, en Oversten, Juliaens bloedvrienden te Rome."

175 *te blusschen 't zuiver licht:* haar te dooden.

Met valschen schijn; gelijck weleer Jeruzalem
Zijn kroon vernedren wou voor 't kind van Bethlehem,
En ondertusschen zwoer den Heiland te vernielen,
Al waer het oock door 't bloed van veel onnoosle zielen.
Men reisde in 't end. op wegh ontmoet de Bruid van pas
Den Bruidegom, die van haer lot verzekert was,
En om de martelkroon zijn goude kroon wou geven.
Zijn Vader, oock besprengt met water, had dit leven
Verlaten, wel vernoeght. zijn Moeder, oock verlicht,
Met al haer Dochteren, behartighde haer' plicht.
Hy broght Daria meê, zijn Schoonmoêr, nu geruster
By Ursul, 't eenigh pand, en oock zijn jongste Zuster.
Zoo keerden wy gezond te Bazel voor de stad;
Daer d'Aertsheldin op 't hoofd van eenen heuvel trad,
Omvlochten met een krans van ellef duizend Maeghden,

177 *gelijck weleer Jeruzalem Zijn kroon vernedren wou voor 't kind van Bethlehem;* Matth. II. 7. Toen ontbood Herodes heimelijk de Wijzen, en ondervroeg ze nauwkeurig over den tijd, waarop hun de ster was verschenen; 8. en hij zond ze naar Bethlehem, en sprak: Gaat, en doet zorgvuldig navraag naar het kind, en als ge het gevonden hebt, meldt het me dan op dat ook ik het ga aanbidden.

180 *onnoosle:* onschuldige.

181 *in 't end:* ten slotte.

182 *verzekert:* op de hoogte gesteld.

184 *besprengt met water:* gedoopt.

185 *verlicht:* bekeerd.

187 *Daria:* de moeder van Ursul.

188 *'t eenigh pand:* Ursul was de eenige dochter van Maurus en Daria.

190 *Aertsheldin:* Ursul.
hoofd: top.

191 *omvlochten:* omgeven.

En mannelijcken stoet; dien 't wonderlijck behaeghden
Heur aenschijn aen te zien. zy wenckte. elck zweegh terstond.
Toen sprack een God, of geest door heur' begaefden mond:
Getrouwe, die mijn vaen gevolgt zijt van Britanje;
Toen onlangs t'Agrippijn, het hoofd van laegh Germanje,
De zoete en zachte slaep mijn harssenen beving,
Verscheen my in den droom een rustigh Jongeling.
'k Verschoot in 't eerst, en deê mijn oogen slaepende open.
Zijn vleugels, bont van pluim, van mann' en nektar dropen.
't Gekrulde en gouden hair by locken nederhing.
En 't hagelwit gewaed, met goud gezoomt, ontfing
Door 't slingeren een' zwier van boven tot beneden,
Niet minder aengenaem dan zijn volmaeckte leden.
Hy sprack: o Maeghd, die lust in 't hemelsch leven schept,
Het onvergangklijck goed voor 't aerdsch verkoren hebt,
En streeft naer eeuwige eer, ghy zult dees reis voltrecken,
Maer op uw wederkomst dit veld hier by bedecken,
Met uw gewijde schaer, en steigren zoo naer God,
Die u beschoren heeft een onwaardeerbaer lot.

193 *aenschijn:* gelaat.
196 *Agrippijn:* Keulen.
198 *rustigh:* flink.
199 *verschoot:* verbleekte.
200 *mann 'en nektar:* 't Bijbelsche en mythologische bijeen: — deze samenkoppeling kenschetst volkomen de eeuw, waarin Vondel leefde.
204 *leden:* ledematen.
207 *voltrecken:* voltooien.
209 *op:* bij.
209 *steigren:* stijgen.

Zoo sprack hy, en verdween. Wie nu door oorloghs-
maren
Zich vind bezwaert met my den Rijnstroom af
te varen,
Die kies een veiligh pad, na dat het heur behaegh.
Mijn wensch is met dees vaen, die ick onwaerdigh
draegh,
Dees Kruisvaen in de hand te scheiden uit dit
leven.
Toen riep al 't heir: niet een van ons zal u begeven.
Wy wenschen om die dood, wy treên in Jezus eed.
Zoo maeckte een yeder zich, als tot een hooghtijd,
reed.

AERTSBISSCHOP.

O mannelijck geloof, in maeghdelijcke schaeren!

BURGEMEESTER.

't Was ymmers wijd verspreit dat wy belegert
waren,
En Attila den stroom met brugh en palen sloot.

BODE.

Al wie naer boven voer, die waerschuwde Ursuls
vloot,
En spelde 't onweêr al, het welck men op zagh
komen,
Maer bluschte 't vier niet uit. het opzet was
genomen.

212 *zich vind bezwaert:* bezwaar heeft
214 *die ick onwaerdigh draegh:* omdat zij zich evenals alle anderen een zondares voelt.
216 *begeven:* verlaten.
218 *hooghtijt:* feest vgl. Duitsch Hochzeit.
reed: gereed.
221 *stroom:* de Rijn.
222 *naer boven voer:* stroomopwaarts voer.
223 *speulde:* voorspelde.
224 *vier:* vuur.
het opzet was genomen: het plan was vastgesteld.

Men voer met voordacht recht den vyand in de mond
Die op dees Joffers vlamde, en krijghsvolck opwaert zond,
Op den verwittighbrief van Africaen geschreven,
En van Maximiaen, ophitsers van hun neven.
Men rande ons aen. men dreef al stil langs d'overzy
Des Rijns, langs Duitsch, de Stad, voor zonne-schijn voorby,
Eer 't yemant werd gewaer. Toen stack men endlijck over,
Naer 't Hoofd van 't leger toe, en ick ontsloop dien roover,
Met dezen Hunschen rock verkleed, en onbekent.
De Dwingeland verwacht mevrouw nu in zijn tent.

BURGEMEESTER.

Wat raed om den Tyran dien vetten roof t'ontrucken?

AERTSBISSCHOP.

Men vang van Jezus aen, misschien of 't wou gelucken.
Dat alle de gemeent, gescheiden uit haer werck,
Het Raedhuis uit zijn ampt, 't gemoed met vasten sterck,
En vierige gebeên. Dat kercken, en kappellen,

225 *met voordacht:* met opzet.
227 *verwittighbrief:* naar aanleiding van vs. 176 vgl. zie eveneens voor de volgende regels den „Inhoud."
230 *Duitsch:* de stad Deutsch, tegenover Keulen.
voor zonneschijn: voor zonsopgang.
234 *mevrouw:* Ursul. Klinkt eenigszins ongewoon omdat Ursul maagd was, het is echter gewoonte hooggeplaatste vrouwen zoo aan te spreken.
237 *gescheiden uit haer werck:* ophoudende met werken.
230 *het Raedhuis uit zijn ampt:* ook de „vroedschap" en „burgemeesters" moeten hun ambtsbezigheden verlaten.
239 *vierige:* vurige.

En kloosters 's volcx gebeên godvruchtighlijck verzellen;
En, offrende op 't autaer, God klagen heuren nood,
Tot redding, of tot troost der aengevochte vloot.

ATTILA. JULIAEN.

ATTILA.

Ghy hebt die lichte vracht van Joffren dan gegreepen?

JULIAEN.

Al Nymfen, elck om 't schoonste, en Venus met haer schepen.
God Mars verleende u noit een' vriendelijcker buit.
Zoo 't krijghsvolck moght begaen, elck zocht zijn gading uit.

ATTILA.

Waer raecktenze in uw net zoo reuckloos met haer allen?

JULIAEN.

Ontrent daer in den Rijn de Moezel koomt gevallen.

ATTILA.

Zijn 't mans, en vrouwen bei?

241 *autaer:* altaar.
242 *aengevochte:* aangerande.
243 het tooneel verandert nu en speelt in de legerplaats van Attila.
244 *Venus, Mars:* deze goden werden waarschijnlijk niet door de Hunnen aangebeden daar ze weinig onder invloed van Grieken of Romeinen stonden. In Vondels tijd zijn echter de Romeinsche en Grieksche goden de prototypen voor de goden der „heidenen."
246 *begaen:* naar zijn zin mocht handelen.
zocht zijn gading uit: zocht uit wat van zijn gading was.
247 *reuckeloos:* roekeloos.
248 bij Coblenz dus.

JULIAEN.

't Zijn Joffers blanck en schoon,
De mans meest wapenloos.

ATTILA.

U werd noch spits geboôn?

JULIAEN.

Daer werd noch zwaerd noch pijl getrocken noch geschoten.

ATTILA.

Men hoorde een veldgeschrey?

JULIAWN.

Een' zang van speelgenooten,
Gelijck of eene Bruid van Koningklijcken stam
Haer lieven Bruidegom met vreughd in d'armen quam.
Hier onder mengde zich de wedergalm der klippen,
Langs d'oevers van den stroom. op 't roeren van de lippen
Dreef 't water langzaem af. en luisterde naer 't lied,
Waermeê de Maeghderey Gods Roede welkoom hiet,
Daer Christenrijck om schreit. zy scheenen niet gevangen,
Maer, nu in vryer staet, om 't sterven te verlangen.

ATTILA.

't Is van 't hardneckigh slagh, dat naer zijn oudren aerd,
En liever met de borst en boezem loopt in 't zwaerd,

wapenloos: ongewapend.
U werd noch spits geboôn: werd u nog weerstand geboden.
wedergalm: echo.
klippen: rotsen.
Gods Roede: het leger van Attila
hiet: heette.
nu in vryer staet: zich vrijer gevoelend.

En 't spits voor haer gevelt, dan ongequetst daer neffens.
Hoe droegh zich 't Hoofd der vloote, als ghy die vloot al t'effens
Beknelde in uwe fuick, en leid van land aen boord?

JULIAEN.

Vergeefme dit vergrijp. 'k beken 't, ick werd bekoort,
Zoo dra ick Ursul zagh van verre zich vertoogen.
Men vraegh niet, hoe 't my ging, toen ick haer onder oogen
En nader quam. zy stond (wat was 't een trotse stand!)
Op 't voorste schip, en hiel de Kruisvaen in de hand;
Gekroont met diamant, en met robijne roozen;
Maer schooner bloncken dees', die op heur kaecken bloozen,
En blaecken allerschoonst, wanneer een eerbre schaemt
Het edelste van bloed op elcke wang verzaemt.
Op haeren boezem straelde en speelde met zijn vieren
En goude Kruis, verzet met blaeuwe puick- saffieren.
Een weeligh luchje speelde, en vloogh vast af en aen,

263 *neffens:* naast.
265 *en leid van land aan boord:* en de vloot van het land uit aanviel.
267 *vertoogen:* aankomen, zich verplaatsen.
269 *stand:* houding.
271 *robyne roozen:* rozen van robijn.
272 *kaecken:* wangen.
273 *blaecken:* rood zijn.
274 *eerbre schaemt:* schaamte uit eerbaarheid.
275 *vieren:* glansen.
276 *verzet:* bezet.
277 *weeligh:* zacht.
luchje: windje.

En vulde nu het zeil, en krulde dan de vaen,
Gehecht aen 't Standerdkruis, daer zy haer' troost in stelde.
Dit was al 't wapentuigh, de speeren dieze velde.
Maer 't oogh, een scherper speer, doorpriemde my mijn hart.
Het purpren kleed, gevoêrt met witte armijnen, werd
Van dertle windekens by wijlen opgeheven.
De leli, en de roos, van goud in 't kleed geweven,
Ontstaecken t'elckens dan haer' luister aen de zon,
Die onder ging van spijt, en niet verdragen kon
Den weerglans van dit licht, t'welck opging uit den Zuien,
En brack door nevels heen, en oorlooghs regenbuien.
Waer 't eere als schande, ick had den oorlogh uit den zin
Gezet, om zoo een puick, en schoone vyandin.

ATTILA.

Ghy spreeckt'er af met smaeck, en schijnt bykans t'ontvoncken.
Zy waer met vloot met al veel nutter strax verzoncken,
Dan herwaert aengevoert; veel nutter strax versmoort.
Waerom hebt ghy dit schip niet in den grond geboort?

278 *krulde:* deed uitwaaien.
282 *armijnen:* hermelijnen.
287 *'t welck opging uit den Zuien:* Ursul kwam uit het Zuiden.
291 *af:* van.
ontvoncken: in liefde te ontvlammen.
292 *zy waer veel nutter:* het zou beter geweest zijn.
strax: als zooeven, meteen.
293 *herwaert:* hiernaartoe.

JULIAEN.

Dat was my niet geboôn. mijn last broght dat niet mede.

ATTILA.

Men breng haer hier voor my.

JULIAEN.

Zy komt, en maeckt zich reede.
Ick trad vooruit, en hoop dat u mijn dienst behaeght.
Daer komen mijn Kornels, en offren u de Maeghd.

JULIAEN. URSUL. ATTILA.

JULIAEN.

Nu staetghe voor mijn' Heer, die last gaf u te vangen.

URSUL.

Noit bleef een vry gemoed in yemants stricken hangen.

ATTILA.

Die vryheid moght u licht ten beste niet vergaen.

URSUL.

Indien ick qualijck spreeck, men wijs mijn feilen aen.

ATTILA.

Men kan hier d'eerste reis met feilen 't lijf verbeuren.

296 *reede:* gereed.
298 *offren:* brengen.
301 *ten beste niet vergaen:* kon wel eens noodlottig worden.
302 *qualijck:* niet goed.
feilen: fouten.
303 *Men kan hier d' eerste reis met feilen 't lijf verbeuren:* de eerste keer dat men iets verkeerd doet kan men het hier reeds met zijn leven moeten bekoopen.

URSUL.

Wie zich onschuldigh kent zal om geen sterven treuren.

ATTILA.

Ghy stoft te jong, zie toe, en sterf niet al te dra.

URSUL.

Zoo 't slibbren van mijn tong uw rechtbijl quam te na,
Of quetste, ick ben 't bereit met dezen hals te boeten.
Is 't anders, stelme weêr in staet op vrije voeten.

ATTILA.

Wie zijtghe? van wat land? hoe jong? wat jaeght u hier?
Met dezen langen sleep door water en door vier,
En midden door 't gevaer van 't omgewroet Germanje?

URSUL.

Monarch, ghy ziet hier 't oir van 't Kalidoonsch Britanje,
Het land van mijn geboorte, indien ick zonder roem
Van my, of yemants eer te mindren, my dus noem,

305 *gy stoft te jong:* gij zijt te jong om zoo boud te spreken.
dra: gauw.
306 *Zoo 't slibbren van mijn tong uw rechtbijl quam te na:* Als ik door door te openhartig te spreken kans liep tegen uwe wetten te zondigen.
310 *vier:* vuur.
311 *omgewroet:* onrustig.
312 *oir:* erfgenaam.
Kalidoonsch Britanje: Schotland.
314 *mindren:* verkleinen.
dus: aldus.

Die liever Ursul heet. mijn oude, veertien jaeren,
Gevalle Gode alleen, ick quam niet hier gevaeren,
Noch liet mijn Vaderland, en Vader over zee,
Noch voerde een' grooten sleep van eedle Maeghden meê,
Uit reuckeloozen lust, gelijck 't u vreemd magh geven.
Een hooger oirzaeck heeft my tot dees reis gedreven.

ATTILA.

Wat oirzaeck dryft u noch zoo verre, en zoo uitheemsch?

URSUL.

Een Prins, een eenigh Zoon des Konings van den Teems,
Noch Heidensch en vervreemt van 't zaligh merreckteecken,
Al raezende van minne, en 't minnevier ontsteecken,
Hiel by mijn' Vader lang door zijn gezanten aen,
En boodme t'elckens trouw, men bad hem af te staen,
Nadien ick voor had, God te dienen al mijn dagen,

315 *mijn oude:* mijn ouderdom.
veertien jaeren: dit lijkt ons zeer jong, vooral voor een meisje uit het Noorden, waar men vergete niet dat men in vroeger tijden ook in de gematigde gewesten op jeugdiger leeftijd trouwde dan thans.
319 *reuckeloozen:* roekeloozen.
magh geven: mag voorkomen.
321 *zoo uitheemsch:* zoo in een vreemd land.
323 *vervreemt van:* niet bekend met.
't zaligh merreckteecken: het Kruis.
324 *minnevier:* liefde.
ontsteecken: ontbrand.
325 *hiel aen:* dong naar mijn hand.
326 *boodme trouw:* wilde me huwen.
af te staen: er van af te zien.
327 *nadien:* aangezien.
al mijn dagen: mijn geheele leven.
voor had: van plan was.

En geenszins d'ydelheid der oogen te behagen;
Maer t' weigren was vergeefs. hy dreighde sterck en stijf
Ons endlijck met zijn heir te vallen op het lijf,
Door 't pricklen van dien hoon. mijn Vader viel verlegen,
En ging 't gewightigh stuck met zinnen overwegen.
Ick ried het huwelijck op voorwaerde aen te gaen,
Nam uitstel drie jaer lang. de Prins zou zich beraên
Met Jezus priesteren; zou 't Heidendom verwerpen;
Al 't geen mijn Godsdienst eischt zich laeten innescherpen.
De Bruigom zou de Bruid met een getal van tien,
Van oude, en zede als zy verzorgen, en verzien;
Dan elck van 't elleftal met duizend tot haer Reien,
Om 't oir van Deonot naer Rome te geleien.
Zoo werd ick met beding verbonden en verknocht.
Zoo won ick tijd, of tijd zijn' zin verzetten moght,
En smoorde in tijds dien krijgh, eer 't oorloogh werd geboren.
Dit dreefme naer den Rijn. dit gaf mijn' toght de sporen.
Ick heb aldus verkoelt des Jonglings eerste vlam.

328 *d' ydelheid der oogen te behagen:* door mijn schoonheid indruk te maken op de mannen.
331 *door 't pricklen van dien hoon:* doordat hij zich door de weigering beleedigd gevoelde.
viel verlegen: wist geen raad.
332 *stuck:* probleem.
met zinnen: met al zijn verstand.
334 *zich beraên:* zich beraden.
338 *oude:* ouderdom.
verzorgen: voorzien, de Bruid meegeven.
340 *oir:* erfgenaam.
Deonot: Maurus of Deonot, zie Inhoud.
341 *beding:* voorwaarde.
342 *zin:* liefde.
verzetten: veranderen.
343 *in tijds:* op tijd.

Hy trockme te gemoet, en keert waer langs ick quam.
Veel Maeghden, op de reis besprengkelt op haer hoofden.
Gehoorzaemheid aen God, en zijn autaer beloofden;
Gelijck dees braeve Prins, nu eens gezint als wy,
Om Christus wil verzwoer zijn blinde afgodery.

ATTILA.

Zoo roemtghe noch van volck en Vorsten te bekeeren?

URSUL.

Ick roem alleen in God, dat hem de menschen eeren.

ATTILA.

Ghy voert van land tot land een doodelijcke smet.

URSUL.

Een Christelijcke lucht, gezond voor 't quijnend bed.

ATTILA.

Wy weeten, hoe ghy u te Rome hebt gedraegen.

URSUL.

Wy weeten, wie u schryft, en aenhitst tot dees laegen.

ATTILA.

Ghy stijft d'oproerigheid met dien ontelbren hoop.

347 Zie vs. 151 vlgd.
350 *verzwoer:* afzwoer.
351 *roemtghe noch:* beroemt ge u nog er op.
353 *smet:* besmetting.
354 *quijnend bed:* den zieke.
356 *laegen:* streken.
357 *stijft:* versterkt.

URSUL.

Ick stuit het oproer zelf, in 't hardste van zijn' loop.
En voe geen leeringen dan die naer vrede smaecken.

ATTILA.

Ghy pooght het slechte volck uw lastren diets te maecken.

URSUL.

Zoo 't lastren is, al 'tgeen men avrechts lastren noemt.

ATTILA.

Met schijn van Godsdienst word uw ydle drift verbloemt.
Men magh uw' aenhang noch gelooven, noch vertrouwen.
Men zorgt, men vreest.

URSUL.

Voor wie? voor wapenlooze vrouwen?
Voor Maeghden zonder maght? voor mans, berooft van zwaerd?

ATTILA.

Wat vrouwen konnen doen, bleeck eertijds aen dien aerd
Der Amazonen wel, die met geweld van schaeren,
Europe, en Asien zoo verre meester waren,

359 *naer vrede smaecken:* vrede ademen.
360 *slechte:* gewone.
lastren: slechte eigenschappen, leugens.
diets te maken: wijs te maken. Gij tracht de eenvoudige menschen een leugen taal als waarheid te doen aannemen.
363 *aenhang:* aanhangers.
364 *men zorgt:* men is bezorgd.
wapenlooze: ongewapende.
366-378 „Waar haalt de woeste Hun al die geleerdheid vandaan? zoû men schier vragen, met een parodie op de vraag van Kamacho." (Van Lennep).

Gekrijghden elck met meer dan mannelijcken stijl,
De borsten zetten af, en beeten met de bijl
Den stroom Thermodoön en onzen Tanaïs open,
In 't hartje van den vorst; bedorven 't al met stroopen,
Verstickten 't manbre zaed, eer 't naeuw geboren was;
Dat ick van Lemnos zwijgh; daer zulck een groote plas
Van bloed vergoten werd, door dochter, en door moeder,
Verschoonende noch man, noch kind, noch vaêr, noch broeder.
Quam Cyrus, Herkules, en Jazon voor den dagh,
Zy tuighden levendigh wat vrouwvolck al vermagh.

URSUL.

D'oprechtste Godsdienst leert geen menschen te verkorten,
Aen middelen noch eer, veel min hun bloed te storten;
Die leert ons d'Overheid, alwaer 't een dwingeland,
Te dienen, in al 't geen zich tegens God niet kant.

ATTILA.

Heeft niet uw Kruisbanier beoorlooght onze Goden,
En Rome zelf verdruckt?

369 *mannelijcken stijl:* op de manier der mannen.
370 *beeten:* hakten.
372 *bedorven:* verwoestten.
373 *manbre zaed:* mannelijke nakomelingschap.
naeuw: nauwelijks.
377 *Cyrus:* stichter van het oude Perzische rijk, † 529 v. Christus.
Jazon: leider van den tocht der Argonauten.
379 *verkorten:* berooven.
380 *veel min:* nog minder.
d' Overheid: de wettige autoriteiten.
381 *al waer 't:* al ware het.
382 *kant:* verzet.
384 *Vorst:* Constantijn de Groote.

URSUL.

Een Vorst dien 't werd geboden,
Als 't glinsterende Kruis hem in de lucht verscheen.

ATTILA.

Gehoorzaeme aerd, wanneer 't u aen gelegentheen
Noch mangelt; maer zoo ras het tijd is, om te spreecken,
Dan krijghtghe last van God, om d'ooren op te steecken;
Dan houdtghe woord noch trouw, en zet uw' zetel vast.
De weereld overlaên, en van uw juck vermast,
Heeft onder u gesteent, en deerlijck moeten zuchten.
Hoe dick zagh d'Isterstroom ons grijze Wichlaers vlughten,
En d'Offervinders zelfs, bestorven als de dood,
Met Heilighdom en Goên geladen in den schoot,
Gevangen en vermoort, na'et plondren en berooven:
Dat leerde ons nimmermeer uw' aenhang te gelooven.
Trawanten, leit haer wegh, grijpt toe, en doet haer spoên.
'k Zal letten wat my staet met dit geslacht te doen.

385 *Als:* toen.
387 *mangelt:* ontbreekt.
ras: gauw.
388 *last:* bevel.
390 *van:* door.
vermast: beladen.
391 *gesteent:* gesteund.
392 *dick:* dikwijls.
Iskerstroom: Donau.
393 *offervinders;* wichelaars die uit het offer de toekomst voorspellen.
bestorven: bleek.
394 *geladen:* beladen.
398 *wat my staet:* wat ik moet.

Onsterflijck aengezicht, ick moet my toornigh veinzen,
Maer Venus uit haer' troon ziet Attilaes gepeinzen.

REY VAN AGRIPPINERS.

Zang.

Aertspriester, eertijds opgevaren
In 't hemelsch koor, daer maght van Engelen
Haer keelen, onder fluit en snaren,
Met kittelende galmen mengelen;
Daer ghy den Vader stelt te vrede,
Met d'allerheilighste offerhande,
En aldoordringenden gebede,
En zet uw bloed voor elck te pande;
Verlosser, ga om hoogh te raede.
Verlos dees Maeghden uit genaede.

Tegenzang.

Ghy weet hoe u die hitte rooste,
Toen d'Engel, van Gods troon gezonden,
U, aen de Cederbeeck, vertrooste,
En balssem goot in zoo veel wonden,
Waer van ghy ree de voorsmart voelde,
Toen doodzweet vast in bloed verkeerde,

400 Attila bedoelt, dat hij moet doen alsof hij boos is, maar dat hij in werkelijkheid verliefd is op Ursul.

401 *Aertspriester:* Christus.

404 *kittelende:* streelende.
mengelen: vermengen.

409 *ga om hoogh te Raede:* „de uitdrukking is verkeerd. Kristus, zelf *verlosser* zijnde, en in den regel zoo aangesproken, behoeft niet bij iemand te *rade te gaan:* Bovendien geeft samenvoeging van 't woord *verlosser* en *verlos*, daar 't eene op eeuwigen, 't ander op tijdelijken nood slaat, iets dubbelzinnigs aan de geheele periode." (v. Lennep).

413-416 *Cederbeeck:* bij den doodsstrijd in Gethsemani. Ev. Lucae. 22: 43. „Toen verscheen Hem een engel uit den hemel, die Hem sterkte. 44. En door doodsangst bewogen, bad Hij nog vuriger, en zijn zweet droop als bloeddroppels neer op den grond."

Het bloed dat 's Afgronds gloed verkoelde,
Na dat ghy u aen 't Kruis verneêrde,
Verlosser, ga om hoogh te raede.
Verlos dees Maeghden uit genaede.

Toezang.

't Getal der Martelaren
Na zoo veel marteljaren
Is mooghlijck nog niet vol.
Vergaen dees Maeghden t'zaemen,
Zoo staen met rood heur naemen
In Jezus martelrol.

HET TWEEDE BEDRIJF.

ATTILA. BEREMOND.

ATTILA.

Zoo Venus, 't hemelsch moe, uit lust om aengebeden
Te werden hier beneên, met menschelijcke leden
Haer Godheid noit bedeckte; of eenigh sterflijck volck
Verscheen; gelijck de Zon, met eene dunne wolck
Betrocken, zomtijds zich vertoont voor 's menschen oogen,
Op datze haeren glans, en schijn verdragen mogen,

mooghlijck: wellicht.
vergaen: sterven.
zoo: als.
't hemelsch moe: genoeg van den hemel hebbende.
werden: worden.
betrocken: omhuld.
mogen: kunnen.

Zoo doet zy 't nu, en heeft vermomt het aerdrijck in,
En koomt voor my, in schijn der schoone Vyandin;
Een licht zoo schoon, als oit op d'aerde blonck van boven
Om al wat naer de kroon der schoonheid steeckt te dooven.
O aengebede Zon, hoe helder ging de dagh
In mijnen boezem op, zoo dra als ick u zagh!
Hoe smolt erfvyandschap, en onverzoenbre veede;
Die ons verplicht, met onherroepelijcken eede,
Te vloecken 't Christen bloed, en nimmer, openbaer
Noch heimlijck, in verbond te treên met hun autaer.
Dit hart, dat gistren noch verbittert deze wallen
Bestormde, is my met zwaerd, en beuckelaer ontvallen,
Om wie my liever vre dan ooreloogh behaeght:
Gelijck God Mars, dien wy met menschenoffer eeren,
Weleer, om zijn Godin, zich zomtijds niet wou keeren
Aen veldslagh, noch belegh, maer smeet de wapens neêr,
En maeckte zijn vriendin vooghdes van zijn geweer.
Nu ga ick langer niet met ooreloogh sgedachten
Meer zwanger, noch legh toe op 't vullen van stads grachten,
Op 't rammen van den muur, of torens dick gemetst,

433 *zoo:* dan.
heeft in: treedt binnen.
434 *schijn :* gestalte.
435 *van boven:* uit den hemel.
439 *veede:* veete.
442 *autaer:* altaar.
444 *beuckelaer:* rond of ovaalvormigschild met een knop in 't midden.
450 *geweer:* wapen.
453 *gemetst:* gemetseld.

Noch quets geen vyands borst; maer voel mijn gequetst,
En doodelijck gewond van d'aengename bogen,
Waer mede dees Diaen de zielen door haer oogen
Zoo treft, dat kunst noch kruid die wonden heelen kan.
Wat suf ick voor dees Stad! men vlie, men treck'er van.
Het Maeghdenleger houd het mannenheir belegen.
Al wat ick zie, de krijgh, en 't krijghsvolck, staetme tegen.
Mijn quijnende gemoed, verwonnen van de Min,
Geeft zich gewilligh op aen deze Koningin.
Zy bindme met een snoer, gevlochten van haer vlechten,
En voerme zoo in Stad. ick geef het zonder vechten.

BEREMOND.

Hoe nu? gelijckt die stem naer Nimrots grooten neef,
Gods Roede, die den schrick in alle Vorsten dreef,
En om Europe niet alleene koomt krackeelen,
Maer eischt de weereld noch twee overige deelen,
Door 't heiligh oorloghsrecht van Mars bebloede kling,

455 *bogen:* voorpijlen.
456 *Diaen:* Diana, godin van de jacht.
door: door middel van.
458 *vlie:* vluchtte.
treck' er van: trekke weg.
459 *belegen:* belegd, in bedwang.
461 *verwonnen:* overwonnen.
462 *op:* over.
464 *ick geef het:* ik geef me over.
465 *gelijckt naer:* gelijkt op.
Nimroths grooter neef: „Attila eigende zich in zijn brieven openbare stukken den titel toe van: „Attila, zoon van Bendemus, naneef van den grooten Nimrod, opgetrokken en opgevoed binnen Engaddi, door Gods genade Koning der Hunnen, Meden, Gothen, Dariërs, de schrik van het heelal, en de Geesel Gods." (Van Lennep).

Die hy van Mavors zelf, tot dit gebruick ontfing.
Wat schutter schiet een' pijl, 't en zij uit uwe kokers?
Is d'aerde uw aenbeeld, zijn uw vuisten niet de mokers,
Die 't al vermorselen, en brijzelen, als glas?
Wat meeren overstaptghe niet, gelijck een' plas?
Men hoorde Illyricum verwonnen deerlijck schreien,
De Thrax, en Macedoon, en Mysie, en Achaien.
Al wat aen deze zy van d'Alpes ackers bouwt,
In dal, of op gebergt zijn eige kracht mistrouwt.
Ghy hebt Hesperien, en Gallien doen roocken;
Den Donau, en den Rijn de horens knap gebroken,
En maeide met uw zein, met eenen slagh, om veer,
Al wat'er 't hoofd opsteeckt, aen 't Adriatisch meer.
Zou zulck een God zich aen een wasse pop vergaepen,
En reuckloos zijn fortuin in haren schoot verslaepen?
De Goden hoeden ons voor zulck een lasterstuck.

ATTILA.

Alcides zelf droegh wel het zachte minnejuck,
Ley leeuwshuid af en knods, voor lieve goelijckheden,
Er stond naer joffrengunst met vleiende gebeden.
De boogh wil in den krygh niet staegh gespannen staen.

470 *Mavors:* Mars.
475-76 „Alle, landen door Attila veroverd of geplonderd; doch stellig niet vóór den tijd, waarop het beleg van Keulen kan hebben plaats gehad." (Van Lennep).
verwonnen: overwonnen.
480 *knap:* zeker, zonder dat ze van zich die verminking kunnen herstellen.
481 *zein:* zeis.
484 *reuckloos:* roekeloos.
fortuin: geluk, carrière.
485 *lasterstuck:* misdaad.
486 *Alcides:* Hercules.
488 *stond:* dong.
489 *staegh:* voortdurend.

BEREMOND.

Het minnen is in 't end hem jammerlijck vergaen;
Toen hy van Dianier onweetend werd vergeven,
Door 't offerhemd, met gift van Nessus bloed bewreven.
De wellust heeft gevaer, en duizend zorgen in.
Het zwaerd des Krijghs verroest by 't wapentuigh van Min.

ATTILA.

Och Beremond, mijn oogh zou al te deerlijck doolen,
Indien 't meer schoonheid zagh in Keulens gloende kolen,
Dan in de kolen, die in Ursuls aenschijn staen.
Indien het zwymen van dees Stad, dees halve Maen,
Besprengkelt van den Rijn, meer lofs werd toegeschreven
Van my, dan 't geen men ziet in Ursuls aenschijn leven.
Zy mengt eerbiedigheid met een vrypostigheid.
Het vriendelijck gelaet, verzelt de majesteit.
Al dooldeze onbekent, noch zou men zien en hooren,
Dat dees van Konings bloed, en stam most zijn geboren.

491 Door den centaur Nessus werd een vergiftigd kleed aan Hercules' vrouw gegeven, waardoor de held gedood werd, toen hij het aantrok.
493 *heeft in:* bevat, veroorzaakt.
496 *Keulens gloende kolen:* als Keulen zou branden.
497 *kolen:* oogen.
aenschijn: gelaat.
498 *zwijmen:* bezwijken.
dees halve Maen: de stad nl. die als een halve maan aan den Rijn ligt.
499 *besprengkelt:* besproeid.
500 *van:* door.
502 *majesteit:* koninklijke houding.

Men wensch die vrouw geluck, die haer ter weereld braght,
En 't schip dat herwaert dreef met zoo een' schat bevracht.
Z'ontschuldighde zich zelf, toen d'oogen my bekoorden,
Of zy mijn Majesteit onweetende met woorden
Gewond had, ja voorwaer wel doodelijck gewond,
Met die begaefde tong, met dien koraelen mond.
Die Meeremin wou juist dees oevers niet vermyen,
Om my, op 't vaste land, dees schipbreuck te doen lyen.

BEREMOND.

Ick moet, o Vorst, met u bekennen, dat die geen,
Die Ursul zonder min aenschouwt, eer marmersteen,
Of harde rots gelijckt, uit Kaukasus gehouwen,
Dan eenigh mensch, dien wy rechtschapenheid vertrouwen.
Waer vind men in al 't heir zoo stout een' oorlooghsman,
Die koel en liefdeloos dat aenschijn aenzien kan?
Hoewelze, door den drang der kryghsliên, ingetogen,
En schaemrood heenen treed, met neêrgeslagen oogen;
Den dartlen straf ontmoet, den zedigen beleeft,
En niemants vlam, noch vier het minste voedsel geeft.

herwaert: hier naar toe.
ontschuldighde: verontschuldigde.
zonder min: zonder verliefd op haar te worden.
heir: leger.
stout: vermetel, flink.
aenschijn: gelaat.
drang: gedrang, rijen.
dartelen: overmoedigen.
straf: stijf.
ontmoet: behandelt.
vier: vuur.

Maer evenwel een' held ten scepter opgewassen,
En 's weerelds heerschappy, zou 't al te qualijck passen
Te slibbren in het veld, en buiten 's oorloghs baen,
Tot argernis des volcx, dien omwegh in te slaen.
Ghy zijt in 't Scytisch heir van kindsbeen opgetogen,
Hebt uit uw voesters borst dien strijdbren aerd gezogen.
Een beucklaer was uw wiegh, de kille stroom uw bad,
Geweer uw poppetuigh, en eerste kinderschat;
Voortaen het ridderspel, een weeligh paerd te temmen,
Den Donau op zijn smalst, dan wyder over-zwemmen,
En leeren hitte en kou verduuren zonder pijn.
Uw zwangre Moeder zagh, hoe yemant, in den schijn
Van Mars, haer vrucht het zwaerd quam binden op de zyde,
En u tot zijn autaer, van uw geboorte af, wijdde.
O onverwinbre Vorst, bedenck eens wie ghy zijt,
Wat ampt ghy nu bekleed. noch laet ons dit verwijt
Niet snyden in het hart, dat Attila aen 't suffen,
Zich van een Christe non in 't bedde laet verbluffen.

523 *ten scepter:* voor het gezag.
opgewassen: opgegroeid.
524 *qualijck:* slecht.
525 *slibberen:* uit te glijden.
526 *onwegh:* verkeerden weg.
527 *opgetogen:* opgevoed.
529 *beucklaer:* schild.
530 *geweer:* wapen.
poppetuigh: speelgoed.
531 *weeligh:* vurig.
535 *vrucht:* zoon.
536 *tot zijn autaer:* aan zijn altaar, aan zijn dienst.
540 *van:* door.

ATTILA.

Och Offervinder, 't oor is voor die rede doof

BEREMOND.

Bega geen legerschand, noch brandmerck 't Hunsch geloof.

ATTILA.

't Geloof moet in een' Vorst wat dulden en gehengen.

BEREMOND.

Hy magh zich in geen echt met heiloos bloed vermengen.

ATTILA.

Zy zal door hooger hoop zich voegen naer ons wet.

BEREMOND.

Hardneckige aerd volhard in d'aengebore smet.

ATTILA.

Ick wacht haer vast. misschien laet zy heur dwaeling varen.
Daer komtze. quijt uw ziel, of ghy heur kunt herbaren,
Terwijl ick spreecken ga mijn Maerschalck Juliaen.
De Goden laeten dit naer mijnen wensch vergaen.

541 *offervinder:* wichelaar.
543 *gehengen:* gedoogen.
545 *hooger hoop:* nl. dat zij met Attila trouwt.
voegen: schikken.
547 *vast:* reeds.
548 *herbaren:* bekeeren.
550 *vergaen:* geschieden.

BEREMOND. URSUL.

BEREMOND.

Doorluchtighste Vorstin, de Vorst heeft my geboden
U ten autaer van Mars, uit zijnen naem, te nooden,
Door deernis met uw vloot, en Maeghdelijcken stoet.
Nu kuntghe, wiltghe noch, het Koningklijck gemoed
Verzachtende, zoo veel geboeide zielen slaecken,
Door eens het outerbeeld met wieroock te genaecken.
Bera u kort, dewijl de krijgh geen uitstel lijd.

URSUL.

Hetzy ghy Wichelaer, of Offervinder zijt,
Wat verghtghe my, t'geen strijd met ons gewoone zede?
Ick heb my al beraên, en ben in God te vrede.

BEREMOND.

Te vrede? weetghe niet wiens Goden ghy bestrijd?

URSUL.

Uw Afgoôn, ick beken 't.

BEREMOND.

Zoo gaetghe 't leven quijt,
't En zij ghy Critus naem verzweert voortaen te noemen,
En eert die rechte Goôn, waer op wy Hunnen roemen.

552 *autaer:* altaar.
555 *slaecken:* verlossen.
556 *genaecken:* naderen.
556 *dewijl:* daar.
lijd: duldt.
559 *zede:* gebruik.
560 *my beraên:* bij mijzelf te rade gegaan.
562 *gaetghe quijt:* verliest ge.
563 *verzweert te noemen:* zweert niet te noemen.

URSUL.

Wy roemen eenen God, die alles heeft gebouwt.

BEREMOND.

Dien blooden dooden God, gehecht aen 't schendigh hout?

URSUL.

Dien oock, die alle maght door 't sterven heeft verworven.

BEREMOND.

Der Scythen Goôn zijn noit begraeven noch gestorven.

URSUL.

't En waer misschien Jupijn, wiens grafste Kreten eert.

BEREMOND.

Jupijn met Mars om hoogh alle andre Goôn regeert.

URSUL.

Neen Christus heerscht om hoogh met zijn lieven Vader.

BEREMOND.

Wiens eenige afkomst werd verkocht door dien verrader?

URSUL.

Een Vader, die ons vrijt door dit verkochte goed.

566 *blooden:* laffen.
schendigh hout: het Kruis.
569 *Jupijn:* Juppiter.
grafste: graftombe.
De polemiek tusschen Beremond en Ursul is nogal zwak; ten slotte gaat dit alles slechts om betrekkelijke bijkomstigheden. Overigens worden de Goden der Scyten (Hunnen) hier ook weer met die der Romeinen en Grieken geidentificeerd.
570 *om hoogh:* in den hemel.
571 *afkomst:* zoon.
verrader: Judas.
573 *vrijt:* bevrijdt.

BEREMOND.

Door 't storten van zijn Kinds onnozel hartebloed?
Hoe kan een Vaders hart zijn afkomst zoo vergeeten?

URSUL.

Hoe kan Saturnus zelf zijn eige vruchten eeten?

BEREMOND.

Wie droegh 't begraeven kind herlevende in Gods schoot?

URSUL.

Wie voerde uw' Herkules ten hemel, na zijn dood?

BEREMOND.

Uw rot verslind, en snijd het menschevleesch aen deelen.

URSUL.

Neen, ghy, na'et moorden, stroopt uw vyands beckeneelen,
De huid al warm van 't been, vergult die tot een' kop,
Verzwelgt het laeuwe bloed: verkropt uw' helschen krop
Met vrouweborsten, zoet van smaeck, met mannespieren;
Min redelijck dan zelfs de wilde woeste dieren,
En 't al verslindend woud, dat noit at zijns gelijck.

574 *onnozel:* onschuldig.
576 Saturnus at zijn eigen kinderen op.
580 *beckeneelen:* schedels.
583,584 „Ursul maakt hier de Hunnen tot menscheneters: de beschuldiging is wat kras; doch een nieuw bewijs van de begrippen in Vondels tijd, toen men aan elk bijzonder en min bekend ras van Heidenen al de dwalingen en gebruiken toeschreef, die bij de onderscheidene Heidensche volkeren verspreid werden waargenomen." (Van Lennep).
584 *redelijck:* met rede begaafd.

BEREMOND.

Wy Scythen offren Mars slechs vyanden van 't Rijck,
Die zich aen onze Goôn, en Koningen vertasten.

URSUL.

Uw Tauren offeren Diaen d' uitheemsche gasten,
En paeien de Godin met lillende ingewand,
Van menschen zonder schuld, een gruwzaeme offerhand.
Ick zwijgh van kindervier; van die, om scheel van Goden
Vol haets, den nagebuur ter offermaeltijd nooden,
Op kruiswegh, en by kerck, vol glans van pijp en zang,
En harden 't, nacht en dagh, wel zeven etmael lang,
Met nuchtren zinnen dan, na'et huppelen en dansen,
Malkandren onderling, by tafelen en kranssen,
Gezeten in den baerd: een yeder vuist een klaeuw,
Vol oogen, en vol bloeds; en, na dien moord, al raeuw
Den doode nagebuur half levende opgegeeten.

587 *vertasten:* vergrijpen.
588 *Uw Tauren offeren Diaen d' uitheemsche gasten:* „dat is wederom wat hard, aan den held der Nevelingen, den dapperen krijgsman uit de vijfde eeuw, onmenschelijkheden te wijten, die in den tijd van het 't beleg van Troje plaats vonden." (Van Lennep).
uitheemsche gasten: vreemdelingen.
589 *paeien:* bevredigen.
590 *offerhand:* offer.
591 *kindervier:* vuur waarin kinderen geofferd en dus als brandstof dienen.
om scheel van Goden: omdat ze verschillende Goden aanbidden.
593 *pijp:* fluit.
594 *harden 't:* houden 't vol.
595 *nuchtren zinnen:* volle verstand.
597 *vuist een klaeuw:* maakt een vuist, knijpt zijn hand dicht.

Quansuis de Godheid smaeckt die kostelijcke beeten.
Zoo voed het Heidendom een eeuwigh moord-krackeel.
Zoo maeckt het van de kerck een schricklijck moordtooneel.

BEREMOND.

Uw Priesters paeien God noch daeghlix op d'autaeren
Met been, en brein, en bloed, waer in de zielen waeren;
Een leckre spijs, een dranck, die boven nektar smaeckt.
Wie 't Hunsch geslacht dan scheld, en menschen-eeters maeckt,
Gelijck 't gerucht nu loopt, die maeckt hen nog wat beters
Dan 't Christenvolck, met recht gescholden Christeneeters.

URSUL.

Ons Priesters luisteren naer geen' verzierden vond,
Maer naer d'onfeilbre stem, 't Orakel van Gods mond,
Naer Jezus, 's hemels tolck, d'almaghtige, en alwijze,
Die, onder schijn van weite, en wijndruif, tot een spijze,
En dranck, zijn lijf en bloed, des nachts, gaf, aen den disch,
Zijn jongren. Heidensch brein, dat Gods geheimenis

600 *quansuis:* zoogenaamd.
601 *moordkrackeel:* twist waarbij gemoord wordt.
603 *paeien:* tevreden stellen.
autaeren: altaren.
604 *brein:* hersenen.
605 *boven:* beter dan; hier spreekt Beremond over het H. Avondmaal.
609 *verzierden:* gephantaseerden.
vond: verdichtsel.
612 *weite:* brood.
614 *jongeren:* apostelen.

Noch mond, gelooft, durf bits ons Christeneeters noemen,
Om met die lastering zijn' moordlust te verbloemen
Maer zoo door ons autaer des Hooghsten eer verkort,
Of eenigh mensch, aen lijf of lid, beledight word,
Zoo ruim ick 't veld van zelf, en geef u dit gewonnen.

BEREMOND.

By u verheft men hoogh de zuiverheid der Nonnen,
En echteloozen staet, met hoop van dubbel heil;
Daer midlerwijl de faem geen ander volck zoo geil,
Noch hitsigh scheld dan dit, 't welck, op de vont geteeckent,
Zelf overspel geen schand, noch bloedschand schennis rekent;
't Welck, onder schijn, dat elck de Godheid offer brengt,
De lampen dompt, terstond in 't honderd zich vermengt,
En acht geoorelooft een blinde en donkre schennis.

URSUL.

Een maeghd aen God verlooft, als ick, heeft gansch geen kennis
Aen zulck een vreemde tael, die ghyliên best verstaet.

verkort: verkleind.
beledigt: gekwetst.
faem: gerucht.
hitsigh: wulpsch.
op de vont geteeckent: gedoopt.
zelf: zelfs.
schennis: misdaad.
dompt: dooft.
schennis: vleeschelijke gemeenschap.

Dit weet ick, waer een Hun of Got zijn klaeuwen slaet,
Al roockende van moord, daer blijft niets ongeschonden.
Hun dartle moedwil staet aen kerck noch koor gebonden.
De wyde weereld waeght van 't Jofferengeschreeuw.
En wat mijn heir belangt; des winters viel noit sneeuw
Zoo zuiver, uit de lucht, op uw Rifeesche bergen,
Als Ursuls Maeghden zijn, die sneeuw en hagel tergen.

BEREMOND.

Beleefde Maeghd, ghy streckt u zelve een lastigh juck.
Geluckigh stond uw staet, begreept ghy uw geluck.

URSUL.

Ontdeckme mijn geluck, waer in het zij gelegen.

BEREMOND.

In 't hart van Attila, tot Ursuls hart genegen.
Val Mars terstond te voet, uw' dooden ongod af.

630 *Got:* Hier worden weer de Gothen op één lijn gesteld met de Hunnen hetgeen onjuist is. Voor Vondel zijn Scythen, Hunnen en Gothen ongeveer hetzelfde, zooals trouwens voor de meeste van zijn tijdgenooten.
632 *dartle:* overmoedige.
staet gebonden aen: laat zich weerhouden door.
633 *waeght:* gewaagt.
634 *heir:* gezelschap (over de kuischheid der nonnen gesproken).
636 *sneeuw en hagel tergen:* die sneeuw en hagel tarten te bewijzen dat ze zoo zuiver zijn als zij.
637 *strecht:* bezorgt.
638 *stont:* was.
staet: positie.
639 *ontdeckme:* openbaar me.
641 *ongod:* verkeerde God.

Verbid dees bange Stad van haer gedreighde straf.
Bescherm uw eigen lijf, met eenen d'andre troepen.
Aenvaerd des weerelds kroon: ghy wordt'er toe geroepen.
Britanje waer te kleen voor zulck een groote ziel,
Op wie het keurigh oogh des grootsten Konings viel.
Al 't leger offert u zijn beuckelaers, en speeren,
Ghy kunt dit oorlooghspel in Bruiloftsspel verkeeren.
Hoe beurt uw Eiland dan ten hemel zijnen kop!
Hoe haelt dit huwelijck uw' stam zoo hoogh in top!
Nu ghy op 's Vorsten troon zoo trots te prijck gaet zitten.
En paert de wapenen der Hunnen met uw Britten.
De heerelijckste kroon bestraelt alree uw hoofd.

URSUL.

Uw aenzoeck koomt te spa, by een aen God verlooft.
Ick heb een' Bruidegom, een eenigh' Zoon, verkoren,
Den schoonsten, die noch oit van vrouwen werd geboren:
Den maghtighsten, die oit een Konings troon bezat;
Den rijcksten, die oit roemde op onuitputbren schat;
Den goedertierensten, die yemant viel genadigh;
Getrouw in zijn belofte, in liefde, en min gestadigh;

642 *verbid dees bange stad van haar gedreighde straf:* bid Attila dat dat hij deze stad spaart, zoodat zij niet de straf ondergaat, die haar bedreigt.
643 *d' andre troepen:* Ursul's gezelschap.
646 *keurigh:* kieskeurig.
647 *beuckelaers:* schilden.
649 *beurt:* heft.
651 *te prijck:* voor allen zichtbaar.
654 *spa:* laat.
659 *viel:* behandelde.

Dat's Jezus, dien ick min, en voor wiens kroon
ick stry.

BEREMOND.

Hier koomt al weer een vlaegh de zelve raezery.
Ontstelde harssens, och! hoe zal ick u genezen?
Versmaed ghy Attila? wie kan toch grooter wezen?
't Gestarrent suizebolt, het aerdrijck beeft voor hem.
De baeren van de zee gaen glippen voor zijn stem.
Zijn scepters reicken, van Mæotische moerasschen,
Tot aen de golven toe, die Atlas voeten wasschen.
In 't Noorden hy den kop des Ysbeers stucken
slaet.
In 't Oosten deist voor hem de schuimende
Eufraet.
In 't Zuiden zweeten Nijl en strand der Africaenen.
Versmaedghe 't godlijck hoofd van zoo veel
onderdaenen?

URSUL.

'k Versma dat gruwlijck hoofd, dien borsteligen
baerd,
Dien platten neus, 't gezicht, dat ongediert vervaert,

663 *ontstelde harssen:* ontwricht verstand.
669 *stucken slaet:* stuk slaat.
673 „Voorts is het hinderlijk, wanneer aan Ursul een echtverbintenis met Attila wordt voorgeslagen, haar het afslaan van dit voorstel voornamelijk te hooren gronden op het *gruwelijk hoofd*, den *borsteligen baard*, en den *platten neus* van Attila. Daar zij, een aan God verloofde maagd, den Heidenschen vorst toch niet zoû begeerd hebben, al ware hij een Engel van een schoonheid geweest, is de vermelding van zijn fyzieke afzichtelijkheid in haren mond onnoodig, ja ongepast en onkiesch. Wy moeten Vondel echter over de min gelukkige wijze, waarop hij deze *disputatie* behandeld heeft, niet te hard vallen, wanneer wij bedenken, dat de theologische polemiek van zijn tijd minder bestond in een wederkeerig liefderijk vermanen, terechtwijzen en overtuigen dan in een heftig schelden en tieren." (Critisch overzicht, Van Lennep).
674 *vervaert:* bang maakt.

Dien muil, die Jezus bloed verzwolg met droncke togen.
De tyranny ziet hem ten norsse en dwaelende oogen
En aenzicht uit. 'k versma dat zwijnshair van dien Scyth,
Daer d'aerdboôm niet alleen, maer God om hoogh van lijd.
't Onnozel zoghlam zal met wreede wolven paeren,
De bloode tortelduif in 't arensnest vergaeren,
Het kiecken, en de vos gaen treên in een gespan,
Eer ick Gods trouw verzaeck, om zulck een aertstyran.

BEREMOND.

Zoo u de Veldheer niet gedreight had, heet van tooren,
Toen ghy hem flus begroete, en eer beweest, mijn ooren
Die zouden ongebeglt niet hooren zulck een smaed,
Dien Grootvorst aengedaen, die naer uw huwlijck staet.
Vorstinnen weeten, hoe men Koningen bejegent,
En wat heur past, die min met kroonen zijn gezegent:
Dies bid ick, toom uw moed, gesteurde Koningin.
Aenvaerd dit wieroockvat, het pand van 's Konings min.
Vergun my toch dees eer, dat ick uw ziele redde,

675 *togen:* teugen.
678 *om hoogh:* in den hemel.
680 *bloode:* verlegen, onschuldig.
684 *flus:* zooeven.
685 *ongebelght:* zonder beleedigd te zijn.
686 *naer uw huwlijck staet:* een huwelijk met u wenscht.
688 *min:* weinig.
689 *moed:* wrevel.
gesteurde: verstoorde.

Uw lijf met een, en ley zoo schoon een Bruid te bedde.
Vat aen dit wieroockvat, en nader het autaer,
Een toevlught, en een wijck, in 't uiterste gevaer.

URSUL.

Vergeef het my, o God, heb ick dees reine handen
Besmet door wieroockreuck voor afgod Mars te branden.
Ben ick van Wichelaers verraeden, en verrascht:
Heb ick my schandelijck bezoedeld en vertast.
Daer leit het godloos vat, gebrijzelt en gebroken.
Genade, o God, indien ick 't offer heb geroken.
Mijn Bruigom, heb ick oock, op dit afgodisch feest,
Door 't wieroockvat verzaeckt den trouwring van uw Geest?
Wat Rijn, wat stroom, wat meer, wat grondelooze plassen
Vermogen lijf en ziel van deze vleck te wasschen?
Messias, slaeptghe nu? en vaertghe niet beneên?
Ghy hebt weleer de slang den neck en kop vertreên.
Vertre dit loos serpent, dat door vervloeckte wetten
Uw kuische zielen durf bezoedlen en besmetten.

692 *met een:* tegelijkertijd.
ley: leg.
693 *autaer:* altaar.
697 *van:* door.
698 *vertast:* verkeerd getast.
699 „Het blijkt uit dezen regel, dat zy het wierookvat, haar door door Beremond aangeboden, alleen heeft aangenomen om het te verbrijzelen, doch zelfs voor die aanraking, hoezeer met een goed doel geschied, begrijpt vergeving te moeten vragen." (Van Lennep). Vermoedelijk heeft Ursul het voorwerp eerst onwillekeurig aangepakt en daarna vol afschuw weggeworpen.
701 *Mijn Bruigom:* Christus.
704 *vermogen:* zijn in staat.
705 *niet beneên:* niet naar beneden.
706 *weleer:* eerst.
708 *durf:* durft.

BEREMOND.

O Vader Mars, Jupijn, Merkuur, en Herkles, ziet,
Wat durf dit heiloos zaed, wat gruwlen doet het niet?
Verdaedight, het is tijd, uw heilige offerdissen,
Uw beelden, tempelen, uw zielgeheimenissen,
En d'offervaten, uw' autaeren toegewijd.
O Goden, toont dat ghy geen blinde Goden zijt;
Gelijck d'erfvyanden, die uwen dienst verzwoeren.
Dit daeghlix in den mond, en op de tonge voeren.
Gequetste Goden, toont, dat ghy uw haeters haet,
En die uw Godheid schend niet ongeschonden laet.

ATTILA. BEREMOND. JULIAEN.

ATTILA.

Hoe roeptghe zoo verbaest? begintze niet te wijcken?

BEREMOND.

Daer vlught dat helsch gedroght: daar heenen gaetze strijcken.
Men volg heur na. men straf dit lasterlijck bedrijf.
Moet ons godvruchtigheid dit lyden van een wijf?
Van een die achter land de landen gaet beroeren,
En op haer zyde treckt al wat zy aen kan snoeren?
Dit wieroockvat getuight van haeren overmoed.
Daer leit het neergesmaeckt, getrappelt met den voet,
Geborsten, en geblutst, in ste van aengebeden;
Gods wieroock hier en daer in slyck en stanck vertreden,

711 *verdaedight:* verdedigt.
715 *verzwoeren:* afzwoeren.
719 *verbaest:* ontsteld.
wijcken: toe te geven.
721 *lasterlijck:* misdadig.
723 *beroeren:* in opstand brengen.
727 *geblutst:* gedeukt.

In 't aengezicht van 't beeld, van onzen Vader
Mars.
Ghy ziet dit beeld gekeert. de God ziet overdwars.
Hy heeft het gruwelstuck alree den neck geboden.
Rechtvaerdighste, waeck op. verdaedigh 't Recht
der Goden.

ATTILA.

Hebt ghy haer niet verzet, en gafze niet wat bots?

BEREMOND.

Zy luisterde naer my, gelijck een doove rots
Naer 't ruisschen van de zee. wie zagh oit yet
verkeerders?
Zy luisterde, gelijck, naer 't prevlen des bezweerders,
De slang, die met den staert zorgvuldigh d'ooren
stopt.
Z'is, tot de keel toe, dicht van Christus lucht
gepropt,
In dwaeling opgegroeit, zy schuwt gezonde spijzen,
Als doodelijck vergif, en spreeckt 'er van met ijzen.

730 *Ghy ziet dit beeld gekeert. de God ziet overdwars:* „daar wy de tooneelaanwijzing missen, is het niet duidelijk, of het hier bedoelde afgodsbeeld zich werkelijk door eigen beweging *omgekeerd:* heeft, dan of de Priesters het, om den Koning te misleiden, hebben *omgezet.* Beide is mogelijk: immers nog in de dagen van Vondel geloofde men niet, dat de Heidensche goden bloot verdichte scheppingen waren van 's menschen brein, maar dat het wezenlijk bestaande geesten waren, die zich onder bepaalde namen lieten dienen, ja, in hun standbeelden woonden. In deze onderstelling was het aannemelijk, dat Mars, vertoornd over den smaad, hem door Ursel aangedaan, zijn standbeeld bezielde en van het *gruwelstuck* afwendde." (v. Lennep).

731 *gruwelstuck:* misdaad.

732 *verdaedigh:* verdedig.

733 *verzet:* bekeerd.
gaf ze niet wat bots: gaf ze niet wat toe.

739 *schuwt:* vermijdt.

ATTILA.

Een jong scholier hoeft tijd, en klimt van trap
tot trap.

BEREMOND.

De kruick houd allerlangst den' reuck van 't
eerste sap.
De puimsteen brijzelt eer den diamant tot mortel,
Dan ghy dit steeckligh zaed, dit onkruid, met
den wortel
Geheel en al verdelgt. de boosheid hecht te vast,
Die in gebeente, en merg van jongs op groeit
en wast.
Dit wulpsche brein durf stout dien gryzen baerd
bedillen.
Die haer verzetten wil, zal tijd en arbeid spillen.

ATTILA.

Mijn Venus, mijn Godes, benydghe Adoon uw min?

BEREMOND.

Misschien tot uw geluck. wie zijn doodvyandin
Het bed vertrouwt, behoeft gewisse en vaste
borge.
Dat zy, als Belus zaed, hem prieme noch verworge,
Die, droncken van den most, in haeren arrem
slaept.
't Autaerboeck van dit rot verhaelt een stuck dat
gaept,

741 *hoeft:* heeft noodig.
742 Quo semel est imbuta recens, servabit odorem Testa diu.
747 *stout:* vermetel.
748 *verzetten:* bekeeren, van gedachten doen veranderen.
spillen: verspillen.
749 *Adoon:* Adonis.
752 *Belus zaed:* Nizus, door Semiramis vermoord.
753 *most:* wijn.
754 *rot:* bende.
stuck: geval.

En slaet op deze zaeck; men magh het overwegen.
't Assyrisch leger hiel een Joodsche stad belegen.
Een uitgemaeckte Weeuw komt listigh uit in 't end
Naer 't leger, en bekoort den Veldheer in zijn tent.
Die luttel docht, dat zich 't Hebreeusche volck wou wreecken.
Zy munt in schoonheid uit. z'is prachtigh uitgestreecken,
Met perlen en gesteent. een aengenaeme geur
Van myrrhe rieckt het hair en alle leden deur.
Hy moe gedanst, en heet, verwacht zijn lief in 't bedde.
Die schalcke, op datze zich en hare burgers redde,
Na'et samlen, grijpt in 't end, zoo schelsmch, als onvervaert.
Daer Holofernes ronckt, met d'eene hand het zwaerd,
Dat aen de bedsteê hangt, met d'ander hand de locken,
En houwt hem 't hoofd van 't lijf, en zoo naer stad getrocken,
Met dezen vetten roof; die 's morgens, als het daeght,
Ter muren af, den schrick in 't gansche leger jaeght,
En 't heir verstroit. geloof, dit zijn van haer gezellen.
Zy vlammen op de muis, en vaele muizevellen:
Zoo schelden zy den Hun, om zijn gewoone draght.

De geschiedenis van Judith en Holofernes. Judith 8—15.
hiel belegen: belegerde.
komt uit: komt de stad uit.
uitgemaeckte: onmiskenbare.
luttel: weinig.
uitgestreeken: uitgedost.
schalcke: slimme.
samlen: dralen.
schelmsch: misdadig.
dit zijn van haer gezellen: deze zijn net als zij.
vlammen: loeren.

Wie weet wat deze vloot u brouwen wil by nacht?
In wat verstand zy staen met dees beneepe wallen?
Hoe 't zij, dit Maeghdenheir my geenzins kan gevallen.
Trock vrouwvolck oit met mans zoo sterck op legers aen?
Dees Ursul speltme krijgh, met haer gekruiste vaen.
Waeck op, eer zy uw tent gewapent overrompelen.

JULIAEN.

't Is overwegens waerd. de Hoplien mogen mompelen,
Dat Attila niet meer in 's oorlooghs renbaen loopt,
Noch 't brieschend paerd van Mars met scharpe sporen noopt.
De laffe soudenier, getreên in 's meesters stappen,
Zal, sluimrende op de wacht, van dagh tot dagh verslappen;
De Keulsche Burgery herscheppen aêm en moed.
De Koning zie wel toe, en raem een' vasten voet.

ATTILA.

Mijn hart gevoelt de Liefde en Oirbaer t'zamen stryen.
Besluit ghy met u beide, ick laet u twee betyen.

774 *brouwen:* berokkenen.
775 *verstant:* verstandhouding.
beneepe: bedreigde.
776 *gevallen:* bevallen.
778 *speltme:* voorspelt me.
781 *in 's oorlooghs renbaen loopt:* het oorlogspad bewandelt, dus: alleen gespitst is op oorlog voeren.
783 *soudenier:* huurling, hier: gedwongen bondgenoot.
getreên in 's meesters stappen: het voorbeeld van Attila volgend.
785 *herscheppen aêm en moed:* herademen en moed scheppen.
786 *raem:* beraam.
787 *oirbaer:* wat behoort.
788 *betyen:* begaan, de zaak in orde brengen.

Beraemtghe, dat men geen van 't Maeghdenleger spaer,
Zoo wil ick dat men noch de Koningin bewaer.

REY VAN AGRIPPINERS.

Zang.

O Agrippine, 't hoofd der Belgen,
En alleroudste Stad na Trier,
Daer Ubien met Roomsche telgen
Gevlochten werden, toenze hier
Gejaeght, den Rijnstroom overvoeren,
Om woest geweld te wederstaen,
En, voor Vipsaen, uw' Vader, zwoeren
August, zijn' Schoonvaêr, onderdaen
Te blyven, als zy Caesar deeden:
Ghy Rijnstad zijt, gelijck een klip,
Veel stormen moedigh doorgestreden,
Van ouds, en lang eer Mark Agrip
(Spijt Maes en Moezel, uw gebuuren)
Ley d'eersten grondsteen van uw muuren.

Tegenzang.

Ghy werd naemhaftiger door zijne
Doorluchtigheid, en danckt hem noch.
Ghy baerde uw Voester, Agrippyne,
Gekoestert met uw druivezogh;
Gewieght op 't ruisschen uwer Beecke;
Dies zy u heuren naem vereert,
En, trots al d'omgelege streecke,
Met eenen bouwtroep u vermeert.

789 *beraemtghe:* besluit ge.
191 *Agrippine:* Keulen.
797 *Vipsaen:* Marcus Vipsanius Agrippa, gunsteling van Keizer Augustus en overwinnaar der Ubiërs.
799 *Caesar:* Julius Cesar.
802 Zie aant. bij vs. 797.
805 *naemhaftiger:* bekender.

Toen scheen, door 't steigren uwer wallen,
Al wat den Rijn, uw' stroom, bevocht,
Een nieuwe schrick op 't hart te vallen.
Ghy werd begroet en aengezocht.
Al die naer 's Tibers vriendschap stonden
Gezanten aen uw Vaders zonden.

Zang.

Ghy waert van aenvang Rome in zeden,
En straeten, en gebouw gelijck.
Ghy had uw Capitool, betreden
Van Raed en Ridder, streckte een wijck
Den bangen balling met uw grachten.
Trajaen ontfing hier kroon en staf,
En ghy uw driemael vijf geslachten,
Die hy u met veel vrydoms gaf;
Om op het burgerlijck te passen,
En raed en oorloogh te bekleên.
Dees Adel, zedert aengewassen,
Gaet moedigh op zijn schilden treên,

813 *steigren:* verhoogen.
814 Iedereen die zich van den Rijn trachtte meester te maken sloeg de schrik om het hart.
817 *Tibers vriendschap:* vriendschap met de Romeinen.
stonden: trachtten te verkrijgen.
822 *streckte een wijck:* strekte tot schuilplaats.
824-828 ,,Trajanus werd te Keulen door Nerva tot diens ambtgenoot in 't keizerrijk verheven en beschonk de stad met onderscheiden voorrechten. 't Schijnt, dat hij het beleid der regeering aldaar aan zoogenaamde *Quindecimviri* of ,,vijftienmannen" opdroeg, uit wie de Patricische familiën van Keulen stamden." (Van Lennep).
826 *vrydoms:* privilegiën.
827 *om op het burgerlijck te passen:* om de belangen der burgerij te behartigen.
828 *en raed en oorloogh te bekleên:* te regeeren en als aanvoerders in tijden van oorlog te fungeeren.
829 *zedert:* sindsdien.
aengewassen: aangegroeid.
830 *gaet moedigh op zijn schilden treên:* de overwinnaar werd bij de Germanen op het schild geheven.

Verdient door prijs, in krijgh gestreecken,
Of steeckspel, daerze niemant weecken.

Tegenzang.

Maer uwe glori ging veel verder,
Dan d'eer van 't Keizerlijck verbond,
Toen d'eerste Apostel, en Aertsharder
U zijn' Scholier Materren zond;
En uwe Burgers, tam als schaepen,
Gebogen voor 's Aertsbisschops staf,
Hem offerden geweer en wapen,
En, zweerende Teutates af,
Oock Hezus gruwelijcke autaeren,
Gekristent werden op hun hoofd,
En stonden zedert als pylaeren,
Van kerck of Godsdienst noit berooft,
Gelijck veel omgelege landen,
Hersmet door bloedige offerhanden.

Zang.

Ghy volgt der wyze Vadren regel.
De sleuteldrager, Gods poortier,
Bewaeckt uw poort, bewaert uw zegel,
Aen parckement, of op pappier;
Ghy zelf der Heiligen gebeenten,
En 't overschot des Martelaers,
In goud, en zilver, en gesteenten,
Verlicht van lamp, en wassekaers.
Ghy eert de Mauren en Thebaenen,

832 *weecken:* terugweken.
836 *Materren:* Maternus, volgens de sage leerling van Petrus. Zie vs. 27.
839 *geweer:* wapen.
840 *Teutates, Hezus:* Gallische goden.
843 *zedert:* sedert dien.
848 *sleuteldrager:* Petrus.
855 *Mauren en Thebaenen:* waarschijnlijk Keulsche martelaars.

Die 't veld bebloedden, om de Stad,
En streên met omgekeerde vaenen,
In 't perck, daer Jezus voor hen trad.
Kappellen, cellen, kloosters, kercken
U meer dan muur of torens stercken.

Tegenzang.

Benijde Stad, waer toe geboorte
En aenwas van uw' ouden wal
Geroemt? nadien men, voor uw poorte,
Vast dreight dit Ellefduizendtal,
En u met facklen, zwaerden, koorden;
Nu 's oorlooghs onweêr ijslijck raest,
En schricklijck buldert, uit den Noorden,
En in den brand der huizen blaest.
Wat baeten u de gryze hairen?
Wat baet der mannen arrebeid?
Wat kercken, kloosters of autaeren?
Indien een Hun, Gods vyand zeit,
Als 't licht uw smoockend puin beschyne:
Op deze plaets stond Agrippyne.

HET DERDE BEDRIJF.

BURGEMEESTERS. AERTSBISSCHOP. REY VAN AGRIPPINERS.

BURGEMEESTER.

Klim zacht, vermoeide Vorst. geef my uw rechte hand.
Nu zet u hier. dees trans heeft over 't platte land

857 *met omgekeerde vaenen:* zonder elkaar te kwetsen.
863 *nadien:* aangezien.
864 *vast:* voortdurend.
875 *vermoeide vorst:* aartsbisschop.

Zijn uitzicht. ick verneem alree des Konings tenten.
Ick zie het Maeghdenheir, verdeelt aen regementen,
Als in slaghorden staen.

AERTSBISSCHOP.

O Jezus, troost uw volck.
Waer staenze?

BURGEMEESTER.

Naer den Rijn.

AERTSBISSCHOP.

Beneên die heldre wolck?

BURGEMEESTER.

Al recht.

AERTSBISSCHOP.

Getrouwe God, hoe kuntghe dit verdraegen?

BURGEMEESTER.

De vyand heeft een zeissenwagenburg geslaegen
Naer Stad toe, als een wal, die stoot haer voor de borst.
Het voetvolck van weerzy, gelijck een ysre korst,
Bedeckt de lendenen. de ruiter, op de hielen
Van achter, kleed den rugh van dees gedoemde zielen.

877 *verneem:* zie.
878 *regementen:* onderdeelen.
882 *zeissenwagenburg:* een verschansing van legerwagens, waarvan de raderen van zeissen waren voorzien. De op deze wijze vervaardigde dekking beschermde het legerkamp tegen een eventueelen uitval van de belegerden.
883 *haer:* de maeghden.
886 *gedoemde zielen:* ten doode opgeschreven vrouwen.

AERTSBISSCHOP.

Zoo ziet men voor de banck een stomme kudde staen,
Terwijl de slaeger zich gereed maeckt, om te slaen.
En mes en reedschap slijpt.

BURGEMEESTER.

Wat middel om beschermen?
Wat raed? men hoort de Stad, en alle dochters kermen,
Van torens, muur en poort. het grimmelt'er van liên
De daecken zitten zwart, om 't schouwspel aen te zien,
Zoo verre d'ooghstrael reickt door eenen nevel traenen.
Hoe stillen wy 't gekrijt van zoo veel onderdaenen?
Men wringt de handen vast met jammerlijck misbaer.
Men krabt den boezem op. de handen gaen in 't hair.
Men kan het volck van wal, noch steile torens weeren.
Dit kermen moght ten leste in oproer wel verkeeren.
D'oploopende gemeent vervloeckt de hoofden vast.
't En zij men middel raem, ick zie de Stad in last.

889 *reedschap:* gereedschap.
om beschermen: om haar te beschermen.
891 *grimmelt:* wemelt.
894 *stillen:* kalmeeren.
gekrijt: geween.
895 *vast:* voortdurend.
898 *moght:* kon.
899 *oploopende:* verontwaardigde.
vast: reeds.
900 *raem:* berame.

AERTSBISSCHOP.

Toen dit verwaten Hoofd gereed stond met zijn schaeren,
Om daetelijck, daer Paeuw, en Mincius vergaeren,
Te zetten over stroom, recht toe naer Vatikaen,
En 't heiligh Capitool, zat elck om 't zeerst belaen.
Geheel Italien, verlaeten, en verlegen,
Zagh deerlijck uit om troost: maer alle harten zeegen,
Behalven 't leeuwenhart van Leo, die den Stock
En Vlegel van Gods Stoel groothartigh tegens trock,
Met zijn' gekruisten staf; gehult met myter-straelen;
Gevolgt van Bisschoppen, en pracht van Kardinaelen,
En schutte op zijnen staf dien vreesselijcken slagh,
Ja broght den schrick in 't hart, dat God noch mensch ontzagh.
'k Voel Leoos yver brand in mijn gemoed verwecken.

901 *verwaten Hoofd:* Attila.
902 *Paeuw:* Po.
Mincius: Mincio, zijrivier van de Po, stroomt door het Gardameer.
vergaeren: samenkomen.
903 *te zetten over stroom:* de rivier over te steken.
904 *belaên:* bedrukt.
906 *alle harten zeegen:* iedereen het hart in de schoenen zonk.
907 *Stock en Vlegel van Gods stoel:* Attila.
groothartigh: moedig.
tegens trock: tegemoet trok.
„Deze regels slaan op een verhaal, dat, toen Attila, in 451 tegen Rome optrok, Paus Leo de Groote hem zoû zijn tegengetrokken en door het gezag zijner achtbaarheid tot den terugkeer genoopt zou hebben. Omtrent deze gebeurtenis zijn de geschiedschrijvers het vrij oneens. Zeker is het echter dat Attila van Rome een belangrijk losgeld ontfing." (Van Lennep).
911 *schutte:* weerde af.

Men laetme slechs begaen. ick wil hem tegens trecken.
Zoo daetelijck. 't is tijd. men laetme slechs begaen.
Ick wil met mijn gezicht dien Bazilisk verslaen.

BURGEMEESTER.

De kudde geeft zoo licht den Harder niet ten besten.

AERTSBISSCHOP.

Quam Aniaen niet weêr behouden in zijn vesten?
Schold hy dien Heremijt dat dreygement niet quijt?
Heeft Lupus zoo zijn stad, zijn schaepskoy, niet bevrijt?

REY.

Verlaet de Harder ons de kudde zal verstroien.

BURGEMEESTER.

Die bloedmuil zwoer met tack, en wortel uit te roien,
En met zijn winterbijl te slechten, vlack als slijck,
Dit doornen bosch, het welck den Roomschen tot een wijck,
En oorlooghszetel streckt. hy scheld een bosch van doornen

914 *tegens trecken:* tegemoet trekken.
916 *gezicht:* gelaatsuitdrukking, door den glans der oogen.
Bazilisk: Attila. basiliscus is letterlijk kleine koning, maar de naam wordt ook gebruikt voor een mythische slangdraak, doodelijk door zijn blik.
917 *geeft ten besten:* geeft op.
Harder: herder.
920 *Lupus:* bisschop van Troyes, die de stad door zijn voorspraak bij Attila redde.
schaepskoy: gemeente.
921 *verstroien:* uiteengaan.
922 *bloedmuil:* Attila.
roien: roeien.
924 *doornen bosch:* Keulen, de verklaring volgt in vs. 926. vlgd.
Roomschen: Romeinen.
wijck: wijkplaats.
925 *oorlooghszetel:* plaats van waaruit geopereerd kan worden.

Dees Stad, om datze draeght een kroon van spitse toornen,
Op haer gezalfde kruin. zy dreigenze algelijck,
Om haer getrouwigheid aen Rome, en 't Roomsche Rijck,
Welx maght de Noorman zwoer te kneuzen, en verdelgen.

AERTSBISSCHOP.

Ick kan 't in eeuwigheid verduwen noch verzwelgen,
Zoo koel, zoo schandelijck, en zonder weer te bien,
Met goeden oogen dus, dit treurspel aen te zien.
Een yeder volg zijn' zin: ick wil my zelven quyten.

BURGEMEESTER.

Men zalme nimmermeer flaeuwhartigheid verwijten.
Zoo wil ick liever zelf ('t is tijd om werck te spoên)
Met al ons Ridderschap, een' stercken uitval doen,
En midden in den drang met al dees Maeghden sterven;
Zoo blijckt het noch, dat wy noch hart noch yver derven.

REY.

Zoo waer de Burgery een lichaem zonder hoofd.
Wy zijn noch niet geheel van ons verstand berooft.
De Burgers zullen u dat nimmermeer vergunnen.

926 *toornen:* torens.
927 *gezalfde kruin:* Keulen was een zetel van den aartsbisschop.
929 *Noorman:* evenals Scyth, onjuiste benaming voor Hun; zie vs. 19.
930 *verduwen en verzwelgen:* verdragen.
931 *weer te bien:* weerstand te bieden.
934 *flauwhartigheid:* lafhartigheid.
935 *werck te spoên:* voort te maken.
937 *in den drang:* in het gedrang.
938 *derven:* missen.
939 *zoo:* dan.

AERTSBISSCHOP.

Wy moeten gaen, en doen altzaemen watwe kunnen.
Dit schichtigh stuck vereischt een kort en snel beraed.
Stijght af met my, ick hoor al weêr gerucht op straet.

JULIAEN. ATTILA. BEREMOND.

JULIAEN.

Ick heb, om vader Mars met heiloos bloed te zoenen,
De maeghdevloot gedeelt in ellef Legioenen,
Omringt met ruitery, en voetvolck, in 't gezicht
Der Stad, die vol geschreis genade zingt, en zwicht.
Men wacht op uw bevel, om strax dien roof te slaghten.

ATTILA.

Men dient, om Ursuls wil, een dagh of twee te wachten.

JULIAEN.

De nood verbied het u. het krijghsvolck staet en vlamt,
Op dit bekoorlijck slagh. het krijghsvolck raest, vergramt
Dat 's Konings oogen vast naer Ursuls oogen draeien,
En zy van 's oorlooghs oeghst geen minnevruchten maeien.
Indienghe 't Recht vertreckt, dit heir van wachten moe,

strax: weldra.
slagh: soort.
vast: voortdurend.
oeghst: oogst.
vertreckt: uitstelt.

Van geilheid aengeport, tast lichtlijck daedlijck toe.
Ghy zult de dapperheid de zenuwen afsnyen,
En langer niet met Mars, maer onder Venus stryen,
Met eenen laffen hoop. der Joffren vleiery
Zal 't leger om doen slaen, en trecken op haer zy.

ATTILA.

Och Juliaen, de Min verbied dit bloed te storten.

BEREMOND.

Ghy zult der Goden, oock uw eigen eer verkorten.
Waer suft nu Attila, die, met gelaersden voet
Eens stampende, van schrick den aerdboôm davren doet?
Zijt ghy 't niet, in wiens deughd wy Scythen zijn gehouden?
Die 's grooten Cæsars stoel zijn' moedwil hebt vergouden?
En doen bekennen, dat al 't Noorden roemen magh,
Hoe Rome niet meer zij onwinbaer, als het plagh?
Ick wou den Koning wel ['t belief hem op te mercken]
Met een niet veer gezocht en levend voorbeeld stercken.
Uw voorzaet zelf, die zege op 't godloos bloed bevocht,

956 *aengeport:* opgezweept.
lichtlijck: gemakkelijk.
961 *min:* liefde.
962 *verkorten:* te kort doen, verkleinen.
966 *vergouden:* vergolden.
967 *bekennen:* toegeven.
968 *onwinbaer:* onoverwinnelijk.
plach: plachte te zijn.
970 *stercken:* overtuigen.
971 *voorzaet:* „het is mogelijk, dat een feit, als het hier verhaalde, door dezen of genen Scytischen Vorst bedreven zij; doch dit weet ik, dat het verhaald wordt van Mahomet II, den beroemden Vorst, die 't Oostersche Keizerrijk te onder bracht. Vernemende, dat zijn liefde tot zeker Irene,

Werd uit den Joffrenroof, de bloem daer uit gezocht
Een schoone maeghd vereert. Die krijghsheld,
zoet op 't minnen,
Docht langer om geen kroon, maer slechs om 't
't hart te winnen
Van 't allergoelijckst beeld, dat in zijn harte lagh.
Een Vorst, die 't al gebood, een boel naer d'oogen
zagh,
Werd slaef van zijn slaevin, zy bond het zwaerd
in scheede,
Met vlechten van heur hair, en oorelooghde in
in vrede;
Waerom het heir geterght, in 't ende aen 't morren
viel:
Dat hy verwijft, niet meer de rechte heirbaen hiel;
Het Rijck veel afbreuck leed, ja schendigh most
vervallen,
Ten waerm'er in verzagh. zy stonden met hun allen
Gereed, om tot de keur van een rechtschapen hoofd
Te gaen, 't en waer de Vorst der Wyzen raed
gelooft,

een zeventienjarige Grieksche slavin, die hem vereerd was, bij zijn krijgslieden het vermoeden had doen ontstaan, als zoude hij om harentwille het beleg van Konstantinopel minder krachtig doorzetten, bracht hij haar voor zijn leger te voorschijn en sloeg haar 't hoofd af. Wellicht was Vondel dit verhaal bekend, zonder de namen der daarin betrokken personen, en daar Turk en Scyth bij hun namen van eenerlei beteekenis waren, zal hij vrijmoedigheid gevonden hebben, het toe te passen op een Scythischen voorzaat van Attila." (Van Lennep).

976 *boel:* minnares.
979 *geterght:* beleedigd.
980 *de rechte heirbaen hiel:* zich als een goed krijgsman gedroeg.
981 *schendigh:* verkeerdelijk.
982 *ten waerm' er in verzagh:* tenzij er in voorzien werd.
983 *keur:* keuze.
rechtschapen: d. w. z. één die niet de liefde boven de krijgsmanseer stelde.
984 *gelooft:* opgevolgd.

En 't oproer daedelijck gestuit had, en bejegent
Met Venus wederga, met schoonheid rijck gezegent;
Betoonende, dat zy, met recht beminnens waerd,
Noch niet verbasterd had zijn' eersten heldenaerd;
En leggende eene hand op 't hoofd, de Schoone onthoofde
Met d'ander, en dit vier in 't bloed der boelschap doofde.
Dat voorbeeld streck een baeck, en ghy den onderdaen
Een spoor. men vang van u dien Maeghdenoffer aen
Dan Ursuls doode lijf aen eenen pael geslaegen,
Om door 't gezicht de Stad verbaestheid aen te jaegen;
En als de zonne zinckt voor d'opgereze maen,
De gansche maght van 't heir gedreven stewaert aen,
Om met een' avondstorm dees zidderende wallen,
Vol schrix, door zoo veel moords, al t'effens t'overvallen.

ATTILA.

Ick zweer het by mijn hoofd, 'k en zal niet minder zijn,
Dan eenigh voorzaet was, al waer het slechs in schijn.

985 Versta: de oproerigen gestuit had door hen tegemoet te gaan vergezeld van haar die in schoonheid Venus gelijkstond.
987 *betoonende:* toonend.
988 *eersten:* oorspronkelijken.
990 *dit vier:* zijn liefdesvuur.
boelschap: minnares.
991 *Dat voorbeeld streck een baeck, en ghy den onderdae een spoor:* Dit voorbeeld zij u een aanwijzing en uw voorbeeld zij den onderdaan een aansporing om hetzelfde te doen.
992 *men vang van u aen:* men moet doordat gij het voorbeeld geeft beginnen.
994 *verbaestheid:* schrik.
995 *opgereze:* opgekomen.
996 *heir:* leger.
stewaert: stadswaarts.
1000 *voorzaet:* voorvader.

Als ick dien degen zwaey, zoo pas mijn spoor te volgen.
De Min woed allerfelst, wanneerze word verbolgen.

REY VAN AGRIPPINERS.

Zang.

De Wijnpers van Gods grimmigheid
Zal witte en purpre druiven parssen,
En met een' rooden dauw vervarsschen
Dit veld, dat om vervarssing schreit.
Gods snoeimes strecken zwaerd, en spiessen;
Zijn wijnberg, 't Ellefduizendtal,
De druiven, die hy parssen zal,
En aen den wijnstock Jezus wiessen.
De paerdevoet dreight in dees druif
Te trapplen met bloeddroncke hoeven
(Helaes hoe drucken ons dees schroeven!)
Dat hen het sap om d'ooren stuif.
Die most wil ons te bitter smaecken,
Maer alle Hunnen droncken maecken.

Tegenzang.

't Is Wijnmaend, 't is de rechte tijd.
Laet dien Wijngaerdenier betyen,
Die maet kan stellen yeders lyen.
Hy zet den merckpael van den strijd.

1001 *pas:* zorg.
spoor: voorbeeld.
1004 *parssen:* persen.
1005 *rooden dauw:* het bloed der maagden.
1006 *dit veld, dat om vervarssing schreit:* om uitkomst van de verwoesting door de vijand aangericht.
1007 *Gods snoeimes strecken:* als Gods snoeimes dienen.
1010 *wiessen:* groeiden.
1015 *wil:* zal.
1018 *Wijngaerdenier:* God.
betyen: begaan.
1019 *die maet kan stellen:* die kan afmeten den graad van.
1020 *merckpael:* grenspaal, tot hoever den strijd gaat.

Hy geeft by beurte zon en regen,
Dan zonneschijn, dan regenvlaegh.
De zonne schijnt niet alle daegh,
Noch juist wanneer 't ons valt gelegen.
Het water leit niet eeuwigh vlack.
Het onweêr weet zijn tijd, en stonden.
't Staet al aen tijd, en maet gebonden,
Wat voorvalt onder 't hemelsch dack.
Gods roeden, die het lichaem plaegen,
Zijn bezems, om de ziel te vaegen.

Toezang.

Ghy zalige Englen altemael,
Ten dienst der vromen uitgelezen,
Daelt neder, yeder met een schael.
Koomt, schept het sap der zuivre bezen,
En mengelt dit, dat bidden wy,
Met bittre traenen, die wy schreien.
Daelt neêr, onsterffelijcke Reien.
Verkeert dees gal in leckerny.
Verquickt ons, midden in doods pijnen,
En parst uit alsem puick van wijnen.

HET VIERDE BEDRIJF.

ATTILA.

'k Belaste mijn Kornels de Koningin te brengen;
Hoe zeer de Liefde raed heur leven te verlengen.

1024 *valt gelegen:* past.
1027 *'t Staet:* het is.
1030 *vaegen:* schoon te vegen.
1032 *uitgelezen:* uitgezocht.
1034 *bezen:* beziën, druiven.
1038 *verkeert:* verandert.
1040 *parst:* perst.
alsem: Artemisia absinthium, het aftreksel is bitter.
1042 *raed:* aanraadt.

Was nu mijn borst kristal, men zagh hoe 't waer gestelt,
In 't hart van Attila, dat kleene en enge veld
Voor liefde, en Eer, die daer met maght te velde komen,
Uit bittre vyandschap, en punt, noch snede schroomen.
O hand, zoud ghy dien dolck wel durven domplen in
Dien boezem, en die borst der lieve Vyandin?
Zoud ghy dat witte sneeuw met purper durven mengen?
Kan Min die wreedheid zien? of ymmermeer gehengen,
Dat zy haer oogen luick? twee zonnen, daer de zon,
Op 't klaerste van den dagh, niet tegens opzien kon.
Kan Min gedoogen, dat de kille Dood ontdoie
Dit sneeuw van 't aengezicht? dat die met rijp bestroie
Die roozen op de wang, en sluit dien rooden mond,
Vol geurs? gelijck een hof, wanneer de mogen-stond
Met aengenamen dauw de bloemen, en de kruien
Bevochtight, en verquickt, en ademt uit den Zuien.
Neen, Attila, uw minne is zoo noch niet verkoelt,
Dat ghy heur harte wond, en zelf geen wonde voelt.
Ghy zoud, in Ursuls borst, uw eigen hart door-steecken.
Hoe kon uw vyandin zich mackelijcker wreecken,
Dan door uw eige vuist beslechten dit krackeel?

1046 *punt:* lans.
snede: zwaard.
1050 *gehengen:* gedoogen.
1051 *luick:* sluit.
twee zonnen: de oogen nl.
1057 *kruien:* kruiden.
1061 *in Ursuls borst uw eigen hart doorsteecken:* door Ursuls borst te doorsteken uw eigen hart te doorsteken.
1063 *beslechten:* vereffenen.
krackeel: meeningsverschil.

Dees heuvel, die hier rijst. zal die een moord-
tooneel
Verstrecken, in den ring van hopliên en kornellen?
Zal die het bloembed zijn, daer ick my schrap
moet stellen,
En bouwen Venus roos van haeren teeren struick?
Opdat de lent beschrey het kostelijckste puick,
't Welck in den roozegaerd eens Konings werd
geboren?
Zal Venus voet nu bloen van dezen ysren doren?
Ick zelf een doren zijn in haer' gequetsten voet?
Opdat dat der bloemen zon, uit zulck een edel
bloet,
Verryze, tot vermaeck, en nut, en dienst der
menschen.
Mijn oogen zullen die dees leli zien verflenssen,
En sterven, op het bed van deze groene zoôn?
Zal ick die blonde pruick haer goude Konings-
kroon
Ontluistren, en dit hoofd, wel waerd mijn kroon
te voeren,
Na'et sneuvlen oock aen 't snoer van Nimroths
zege snoeren,
By d'andere Koningen, en koppen, dien mijn kling,
Gelijck een staele wind, door neck en strotten ging?
Neen Attila, ghy mooght dit hemelsch zaed niet
smooren;
Ghy moet nochtans, en hebt autaer, en Goôn
gezworen,
En met gestaefden eed uw trouw aen 't Rijck
verplicht
Zult ghy nu eer en eed vergeetende, zoo licht
Verwaereloozen d'eer, door dapperheid verworven?
Is d'eerste vromigheid in uw gemoed gestorven,

1065 *verstrecken:* bieden.
1078 *Nimroths:* Attila zou van Nimrod afstammen. Zie vs. 465.
1082 *autaer:* altaar.
1086 *eerste:* oorspronkelijke, vroegere.

Dat ghy, die noit voor stroom, noch bergen stil-
staen bleeft,
Niet blanck in 't harnas, voort stads graften
overstreeft,
Noch draeght de storremleer de voorste aen
's vyands wallen,
En klimt, en wenckt uw volck, om moedigh aen
te vallen?
Zult ghy, in 't hart geprickt van Cypris geilen
strael,
Uw triomfeerend heir verstrecken een schandael,
Dat over bergen klinckt en grondelooze plassen?
Zult ghy in 't aengezicht der Stad ontharrenassen
Dit braef gewapent volck, dat in zijn volle krits
Gereed staet, om'er in te vliegen met zijn spits?
Maer hoe? ick raes, ick raes, en ben niet wel by
zinnen.
Rechtschapen krijghsman kan geen eer aen
vrouwen winnen,
Inzonderheid wanneer zy weerloos staen, en bloot.
De Liefde, aen d'eene zy, aen d'andere zy, de Nood
My trecken, elck om 't stijfst; gelijck de
herrefstbuien
Bestoocken, reis op reis, van 't Noorden en van
't Zuien,
Een hoogh gewassen eick, die over bosschen ziet,
En diep in Taurus rugh zijn taeie wortels schiet.
Hy kraeckt vast, en bestroit den grond met blad
en lover,

1088 *grafien:* grachten.
1092 *verstrecken een schandael:* een schande zijn voor. *Schande* en *schandaal* zijn niet van denzelfden stam afgeleid; Vondel schijnt dit te denken.
1094 *ontharrenassen:* weerloos maken.
1095 *krits:* kreits, in volle sterkte.
1097 *by zinnen:* bij mijn verstand.
1099 *staen:* staan.
1102 *reis op reis:* keer op keer.
1103 *gewassen:* gegroeide.
1105 *vast:* voortdurend.

En helt ter slincke hand, dan weêr ter rechter over.
Zoo word mijn vlotte geest gedreven heen en weêr.
Maer hier koomt Beremond, hy loopt vast op en neêr.

BEREMOND. ATTILA.

BEREMOND.

Schep moed, doorluchtste Held. doe nu voor yeder blijcken,
Dat ghy alleen niet zijt een Koning van veel Rijcken,
Maer oock van uw gemoed; dat liefde tot uw' Staet
En glori vrouweliefde al veer te boven gaet.

ATTILA.

Aertsoffervinder, och! ick legh te diep verzoncken.

BEREMOND.

Grijp moed, een oogenblick, en daer mede is 't geklоncken.

ATTILA.

O zuuren oogenblick, hoe streef ick u voorby?

BEREMOND.

Sta vast een' korten stoot, zet liefde aen d'eene zy.

ATTILA.

En of ick in dien strijd ten middewegh bleef steecken?

1106 *slincke:* linker.
1107 *vlotte:* onstandvastige.
1108 *vast:* steeds.
1112 *veer:* ver.
1113 *aertsoffervinder:* voornaamste wichelaar.
legh: lig.
1114 *daer mede is 't geklоncken:* dan is het gebeurd.
1115 *hoe streef ick u voorby:* hoe kom ik u (het oogenblik) door.

BEREMOND.

Ghy zorgt vergeefs. ick zal u hart, en moed inspreecken.

ATTILA.

De liefde staet en dreight, en maeckt mijn hart vervaert.

BEREMOND.

't Is ingebeelde waen, en geen bedenckens waerd.

ATTILA.

De Geest zal, na haer dood noch waerende, zich wreecken.

BEREMOND.

Zoo Mars zijn wieroockschuld niet eerst met Ursul reken.

ATTILA.

De minne na liefs dood brand feller in 't gemoed.

BEREMOND.

Men dooft die in haer asch; men bluscht die in haer bloed.

ATTILA.

De traenen zullen my gestadigh staen in d' oogen.

BEREMOND.

Ghy zultze aen 't heiloos lijck, en aen heur kleedren droogen.

ATTILA.

Hoe scheid een minnend hart zoo noode van een vrouw!

1118 *zorght:* zijt bezorgd.
hart inspreecken: moed inspreken.
1119 *vervaert:* beangst.
1120 *bedenckenis:* overweging.
1121 *waerende:* ronddwalend.
1122 *zoo:* als.
reken: verrekent, nl. omdat Urusl het wierookvat stuk geslagen had.

BEREMOND.

Die u zoo schendigh schold, om d' aengebode trouw?

ATTILA.

De liefde is doof, en blind, en kan het al verdraegen.

BEREMOND.

De liefde tot uw eer geneeze u van dees plaegen.

ATTILA.

Men sta yet eerlix voor, dat Staet noch eere kost.

BEREMOND.

Men waerschuwt u van Rome, en schrijft u post op post.

ATTILA.

Is nu de Staet zoo veel aen eene Maeghd gelegen?

BEREMOND.

Zy won in 't eerst uw hart, nu grijptze naer dien degen.

ATTILA.

Dien draegh ick op de zy, gelijck een vroom soldaet.

BEREMOND.

Zijt ghy'er meester af, gebruick dien niet te laet.

ATTILA.

'k En wil met Ursuls bloed het zwaerd van Mars niet smetten.

1128 *schendigh:* misdadig.
1131 *dat staet noch eer kost:* waarbij noch de staet noch de eer te kort gedaan worden.
1135 *vroom:* dapper.
1136 *af:* van.
1137 *autaer:* altaar.

BEREMOND.

Zy smet 't autaer van Mars, zijn' godsdienst, en wetten.

ATTILA.

't Besmette zwaerd zou staegh noch bloên voor mijn gezicht.

BEREMOND.

Verschoontghe 't heiligh zwaerd, zoo priem haer met een' schicht.

ATTILA.

Mijn schicht, zal die het bloed der overschoone lecken?

BEREMOND.

Grijp moed, ick zal'er een' uit uwen koker trecken.

ATTILA.

Ja treckt'er een', die my dit bange hart afsteeckt.

BEREMOND.

Aenvaerd dien schicht, noch noit in yemants bloed geweeckt.

ATTILA.

'k Aenvaerd hem blindeling. 'k gevoel mijn onvermogen.

BEREMOND.

Zy komt met uw Kornels, stoot toe, en sluit uw oogen.

1140 *schicht:* pijl.
priem: doorsteek.
1141 *overschoone:* zeer schoone.
lecken: drinken.
1147 *ontbod:* bevel.

URSUL. ATTILA. BEREMOND.

URSUL.

Onzichtbre Vorst, 'k verschijn al weêr, op uw ontbod,
En wacht van uwer hand mijn toegeleide lot.

ATTILA.

Men telt uw mannelijcke en Maeghdelijcke troepen.
'k Heb zommigen voor my gedaghvaert, en doen roepen.
Men kan het gansche heir, van dezen heuveltop,
Met zinnen overzien, en tellen kop voor kop.
Klim op. 't is tijd. men moet my d'uitgepickte wyzen.
Ghy zult hen voor dees kruin al t'effens zien verryzen.
Daer staet uw leger nu in zijnen vollen krits.
Omcingelt van mijn heir, gewapent met het spits.
Mijn krijghsliên zouden eer verlieft dan toornigh worden,
Op zoo veel aenzichten, al vierkant in slaghorden,
Zoo schoon en braef, als oit Scythin te velde broght.
Vier regementen voor, en vier tot achtertoght,
In 't midden drie, dat 's elf, die elck een Kruis opsteecken,
Behalven 't middelpunt; daer schijnt alleen 't ontbreekcen
Uw trotse Kruisbanier, die past'er wonder by.

1148 *van uwer hand:* door uw toedoen.
1149 *mannelijcke en Maeghdelijcke troepen:* de mannelijke en vrouwelijke leden van het gezelschap.
1151 *heir:* gezelschap.
1153 *uitgepickte:* uitgekozen.
1155 *in zijnen vollen krits:* in volle sterkte.
1156 *spits:* wapenen.

Het mannevolck verstreckt de vleugels van weerzy.
De rechte vleugel draeght al geestelijcke kleeren.
De slincke wieck bestaet uit weereldlijcke Heeren.

URSUL.

O Ellefduizendtal, den hemel toegewijd,
Heldinnen, die voor d' eer van 't Rijck der Englen strijd;
Ghy Hoofden van Gods heir, verlicht van 's hemels straelen;
't Zij amptelooze Paus, Aertsvaeders, Kardinaelen,
Aertsbisschoppen, met al dees Kerckelijcke pracht
En prael; 't zij Koningklijck, of Vorstelijck geslacht,
Baroen, of Edelman, altzaemen Jezus knechten,
Gevoert in 't martelveld, om zege te bevechten:
Ick groet u duizendmael, in 't loflijck worstelperck.
Vecht nu voor Christus naem: ghy draeght zijn heiligh merck.
Uw zielen zullen, na dien veldslagh, breed gaen weien,
En vaeren God te moet met roode lievereien.

ATTILA.

Nu dien my op mijn vraegh, met kort en klaer bescheed
Hoe komt dit reisbaer volck zoo kostelijck gekleed?
Hier vloeit al 's weerelds schat by een van allen kanten.
Hier flickert Indien met al zijn diamanten.

1166 *slincke:* linker.
1173 *Baroen:* baron.
1178 *te moet:* tegemoet.
roode lievereien: bebloede kleeren.
1179 *dien:* geef.
bescheed: antwoord.
1180 *reisbaer:* dat op reis is.

't Is al schaerlakenrood, al purper, dat'er blaeckt,
Al fijn en louter goud, al zilver, dat'er kraeckt.

URSUL.

Ghy ziet verzaemt een volck van tweederleie standen,
't Welck op den hoogen dagh, en 't hooghtijd nu voorhanden,
Ter eere van het onbegrypelijck DrieEen.
En dat almaghtigh Hoofd, ten hemel in gestreên,
Op 't allerheerlijckst dus voor u koomt uitgestreecken.
Want schoon zy amptloos zijn, noch leenen zy het teecken
Van hun verlaeten ampt, op dat die zichtbre prael
Gods vyanden, door 't oogh, tot in het hart toe strael,
En krachtigh overtuigh 't hardneckige geweten.

ATTILA.

Ghy Christenen weet ruim uw stucken uit te meeten.
Wie voert de Maerschalck hier zoo dicht voor my ten toon?
Wie is die grijze kop, die met een sluierkroon
Zijn myter driemael kroont, van steenen overlaeden,
En van karbonkelen; vermast van zijn gewaeden,
En schitterenden staf, die driemael is gekruist,
En goude sleutels draeght in zijne slincke vuist?

1183 *blaeckt:* rood ziet, vlamt.
1185 *verzaemt:* verzameld.
1186 *hooghtijd:* plechtigheid.
1189 *dus:* aldus.
uitgestreecken: ten toon gespreid.
1190 *leenen:* dragen.
1193 *hartneckige:* omdat het niet bekeerd wil worden.
1197 *van:* met.
1200 *slincke:* linker.

URSUL.

Dat is Cyriacus, het Hoofd der Christe bende.

ATTILA.

Een hoofd vol majesteit, my docht dat ick het kende.
Hoe zweemt hy naer dien God, die, by den Eridaen,
My onder oogen trad, en schielijck af deed staen
Van d'opgezetten toght; toen met den blooten zwaerde
Een Godheid boven hem, voor bey mijn oogen, waerde,
En blixemde, hoe is hy Leo zoo gelijck!
Hy schijnt geboren, niet gekoren, tot zijn Rijck,
En Opperpriesterdom, maer meld my dees twee andren,
Die, stemmigh achter hem, gepaert staen by malkandren,
Wier borststroock met een trits van Kruissen hangt gelaen.

URSUL.

Men kent d'Aertsvaders dus, en d' een heet Kassiaen,

1203 *zweemt:* lijkt.
God: Paus Leo. Zie vs. 1207.
1205 *opgezette:* voorgenomen.
1208 *gekoren:* gekozen.
1210 *stemmigh:* bescheiden.
1212 *aertsvaders:* patriarchen, kerkvoogden.
dus: aldus.
Kassiaen: „er zijn onderscheidene martelaren geweest, die den naam van Kassianus droegen, doch daar zij voor Attilaas eeuw leefden, kan hier niemant anders bedoeld worden dan Johannes Kassianus, die, van Scytische afkomst, doch te Athene geboren, zijn jeugd in de kloosters van Kanaän doorbracht, met den abt Gerardus Egypte bezocht, en later de vriendschap en 't vertrouwen van Chrysostomus genoot, in wiens belang hij naar Rome reisde, waar hem eerst de Paus Innocentius, later Paus Leo zeer in eere hielden. Hij schreef de collationes Patrum in XXIV, en een werk *de*

Dien ick te Rome vond, en, met zijn wyze Griecken,
My volgende, verstreckt een slaghveer aen mijn wiecken;
Een, dien geleertheid noch godvruchtigheid ontbreeckt;
Een helder licht, daer elck zijn harssens aen ontsteeckt.
Hy heeft de nevelen van menigh oogh geschoven,
En toonde 't onderscheid van 't vatten, en gelooven.

ATTILA.

Daer staet een Jongeling, recht achter hen, in 't wit.
Vry schotigh, schoon van leest, twee oogen, zwart als git,
De baerd breekt effen uit. een ruighte schijnt de kaecken
Te kleên met goude wol. de heldre steenen blaecken,
Als starren, in de kroon, die hy zoo treflijck spant,
En d' eedle scepter past te voeghlijck in zijn hand.

URSUL.

Ghy hebt den Bruidegom geschildert naer het leven.
Dat is Æthereus, die, met my afgedreven,
Niet meer naer my, maer naer een rijcker huwlijck staet.
Hy heeft, dus jong van jeughd, gewraeckt het wulpsch gelaet.

incartione adversus Nestorium in VII boeken. Dat hij echter St. Ursul verzeld, of zelfs ergends als martelaar zoû gegestorven zijn, heb ik nergends gevonden." (Van Lennep).

1214 *verstreckt:* uitmaakt.
1218 *vatten:* begrijpen.
1220 *schotigh:* slank, vlug.
leest: gestalte.
1221 *kaecken:* wangen.
1222 *blaecken:* schitteren.
1227 *staet:* verlangt.

Zoo stroopt de schrandre slang haer huid in scherpe heggen.
Hoe wenscht hy, om Gods Rijck, dien rijcxstaf neêr te leggen.
Hy groetme noch van veer, voor d'allerleste reis,
Tot wederziens by God, in 't hemelsche paleis.
Schep moed, mijn troost, schep moed. wy zullen haest vergaeren,
En 't sterflijck hier beneên, om hoogh 't onsterflijck paeren.
Zy groeten elck om 't zeerst, en worden my gewaer.
Mijn Kruisgenooten, zet u schrap op 't hoogh autaer.
Al d'Englen geven u den zegen, en 't geleide.

ATTILA.

Twee vrouwen vatten daer een jongsken tusschen beide,
Als of 't Gezusters zijn, indien ick recht bevroey,
Bedaeght van oude.

URSUL.

Al recht, mijn Moeder, en mijn Moey,
Met haren kleenen zoon, na mijnen Bruigom volgen.
Mijn Moey heet Gerafijn, die, over den verbolgen
En woesten pekelplas, my aen den Teems bezocht,
En Ætna liet, door brand tot dezen Maeghdentoght.

ATTILA.

Wie proncken achter haer met ongevlochte tuiten?

om: ter wille van.
reis: keer.
haest: weldra.
bevroey: vermoed.
bedaeght van ouden: van hooger leeftijd.
Ætna: Etna.
door brand: door brandend verlangen.
tuiten: haarvlechten.

URSUL.

Vier deughden in den aerd, alreede huwbre spruiten
Haer Dochters alle vier, die dus ter bruiloft gaen

ATTILA.

Men ziet dit Elleftal, als met een halve maen
Van ellef Maeghdekens, van achter braef gesloten

URSUL.

Die strecken voor Kornels van 't heir der Kruisgenooten
Zy treden dus vooruit, en voeren 't leger aen.

BEREMOND.

Monarch, ontruck haer toch die schandelijcke vaen

ATTILA.

Legh af 't schandael, waermeê ghy achter land loopt zwerven

URSUL.

Rechtschapen vaendrigh moet en wil by 't vaendel sterven

ATTILA.

Ontzeghtghe my dees vaen, die 't leger schande aendoet!
Daer leit de vaen, en 't Kruis. ick trap het met den voet

BEREMOND.

't Gaet wel. verzet haer zoo die onverzetbre zinnen

1249 *braef:* flink.
1250 *strecken voor:* dienen tot.
1253 *schandael:* d. w. z. het vaandel.
1257 *verzet:* verander.
onverzetbre zinnen: onverzettelijke meening.

URSUL.

Ghy broedermoorder, most dien Maeghdemoord beginnen
Met zoo een schendigh stuck, als 't schenden van het Kruis.
Zoo komen u met recht Gods plagen 't effens t' huis.

BEREMOND.

Word een Monarch nu dus van zijn sleavin versproken?
Stop toe dien lastermond.

ATTILA.

Ick heb mijn leed gewroken.
Zy leit'er toe. zy zwijmt, zy sterft. zy geeft den geest.

BEREMOND.

Ghy quijt u als een Held, zoo viert men Mavors feest.

ATTILA.

Nu krijghsliên, valt'er aen, ghy ziet mijn fabel zwaeien.
Zoo moet men Vader Mars met Maeghdenoffer paeien.
Daer briescht de dertle hengst op trommel en trompet.
Daer gaet hy in een zee van brein en bloed te wed.

1258 *broedermoorder:* Attila had in 444 zijn broeder vermoord.
1259 *schendigh:* misdadig.
1261 *versproken:* verkeerd toegesproken.
1263 *leit 'er toe:* ligt terneer.
1264 *Mavors:* Mars.
1266 *paeien:* bevredigen.

BEREMOND.

Ghy kunt de feest van Mars niet koninglijcker vieren
Een ander paeit Jupijn met honderd witte stieren
Ghy Mars met vyanden van 't menschelijck geslacht
Bij duizenden. 't gaet wel. het offer is volbracht
De Veldheer, die verslapt van minne werd geoordeelt
Beneemt alle achterdocht door zoo een levend voorbeeld

ATTILA.

Kornels, men recht dit lijck, voor 't ondergaen van 't licht,
Terstond aen eenen pael gebonden, in 't gezicht
Des muurs, om door dien schrik 't hardneckigh volck te dwinger
En yeder hou zich reed, men zal de Stad bespringen.

REY VAN AGRIPPINERS.

Z a n g.

Waer zijn de maeghden? waer de vrouwen,
Die zich van schreien nu onthouwen?
En niet met ons heur hart uitklaegen,
Om dees bedroefde nederlaegen?
Men hoorde, eer noch trompetten gingen,
En trommel sloegh, dees Maeghden zingen:
Terwijlwe smolten in ons traenen.
Men zeit dat zich de veege zwaenen
Noch met een' lofzang dus vermaecken,
Wanneerze zien de Dood genaecken.

1273 *die verslapt van minne werd geoordeelt:* van wien men dacht dat hij door zijn liefde tot Ursula niet meer in staat was te handelen.
1275 *recht:* richte op.
1278 *bespringen:* bestormen.
1280 *van schreien zich onthouwen:* niet meer schreien.
1287 *met een lofzang dus vermaeken:* de zg. ,,zwanenzang."
1288 *genaecken:* naderen.

Na'et zingen gaenze, zonder kermen,
Malkandren kussen, en omarmen.
Hier scheiden tweederleie staeten,
Die zich op eenen God verlaeten.
Hier ziet men Vorsten, en Vorstinnen,
En Koningen, en Koninginnen
Ja Paus, Aertsvaders, Kardinaelen,
Aertsbischoppen, en Priesters praelen
Met 's weerelds allergrootste schande,
Verwezen tot een offerhande,
In 't aenzicht van zoo veel tyrannen.
Hier groeten maeghden, vrouwen, mannen,
En jongelingen vast malkandren,
En 't aenschijn weet van geen verandren:
Niet eene heeft haer verf verschoten.
Verwanten, vrienden, speelgenooten,
Een yegelijck voor ander vlugge
Bied 's weerelds ydelheid den rugge.
De Hunnen staen van spijt en zwellen,
Als zy zich in geleden stellen.
En in slaghorden, om door lyden
De maght der weereld te bestryden.

Tegenzang.

De Hun zijn' blancken degen zwaeide,
Toen Ursuls vaen niet langer waeide;
Dit was de moordleus, en het teecken.
De trommels slaen, trompetten steecken.
Het krijghsvolck, op trompet en trommel.
Komt 't effens ploffen in den drommel.

1291 *staeten:* standen.
1300 *vast:* reeds.
1303 *verf verschoten:* verbleekt.
1305 *yegelijck:* ieder.
1308 *geleden:* gelederen.
1316 *drommel:* drom, menigte.

Der Maeghden, bloot en zonder waepen:
Gelijck in eene kudde schaepen
De hongerige wolven vaeren.
En geene met hun tanden spaeren.
Den ruiter komt van achter rijden.
Het voetvolck parst heur van weerzijden.
De Maeghden staen als Gods gebonden.
Zy sneuvlen moedigh, daerze stonden.
Zy kussen noch de paerdevoeten.
Die lijf en ingewand doorwroeten.
Zy kussen dees geverfde klingen,
Die door den rugh en d'armen gingen;
Dees pylen, die den boezem wonden.
De zom verscheiden mond aen monden,
En, zonder kryten, zonder karmen,
Al lachende in malkanders armen;
Dat zelfs der krijghsliên harten krompen.
Hier rollen hoofden, ginder rompen.
Daer drijven afgesnede borsten,
Hier brein en bloed, die haer bemorsten.
Hier ziet men armen, beenen slingren,
Daer handen, voeten, teenen, vingren.
De Hun, als hy dees dooden plondert,
Zich om heur eerbaerheid verwondert;
Vermits die kuische en eedle zielen
Met mond en borst op d'aerde vielen.

1317 *bloot:* weerloos.
1322 *parst:* perst, belaagt.
1323 *als Gods gebonden:* als aan God verbondenen.
1324 *daer ze:* waar ze.
1327 *geverfde:* met bloed nl.
1330 *de zom:* sommigen.
verscheiden: sterven.
1331 *krijten:* schreien.
karmen: kermen.
1334 Deze en volgende regels zijn verre van „dichterlijk" ja zelfs onsmakelijk. Zij maken bovendien eerder een belachelijk dan een tragischen indruk.
1341 *vermits:* daar.

Toezang.

Zoo gaet het Christus uitverkoornen.
Zoo groeit de leli onder doornen;
De roos op scharpe doornehaegen.
Zoo treckt men zegen uit de plaegen.
Geen ackers worden zoo gezegent
Als Ursuls Veld, van bloed beregent.
In deze zee gaen d'Englen baden.
Dit zijn de purpere gewaeden,
Daer Jezus bruiden zich meê kleeden,
Wanneerze naer heur staci treden.
Dees roode druppels, zijn robynen
Die boven licht, hier doncker schijnen.
Men drinckt by God uit goude koppen,
Verzet met dees gestremde droppen.
Dit zijn de rechte lievereien,
Om d'allervroomsten t' onderscheien.
Zoo triomfeert men overwonnen.
Men vind geen kostelijcker bronnen,
Dan die uit 's Martlers adren springen.
Dees sluiers passen hovelingen,
Die tot het hemelsch hof behooren.
Zoo strecken 's vyands punten spooren,
Om 't Christelijck gemoed te noopen.
Veel spoediger naer honck te loopen,
De renbaen aller Martelaeren.
Dies staeckt dit treuren, droeve schaeren.
Geleit met vierige gebeden
Het Maeghdenheir, nu doorgestreden.
Daer zy het al ten hemel wencken.
Noch dood noch vyand kan u krencken.
Ghy ziet de zon in 't water daelen,
Om op te staen met blyder straelen.

1346 *treckt:* verkrijgt.
1356 *verzet:* ingezet.
gestremde: gestolde.
1364 *strecken:* dienen tot.
1366 *naer honck:* naar huis, d. w. z. naar God.
1369 *vierige:* vurige.

HET VIJFDE BEDRIJF.

BURGEMEESTERS. BODE.

BURGEMEESTER.

Hoe 't quam, dat Attila het hoofd zoo plotsling stiet,
Met dezen elfsten storm, begrijpt mijn brein noch niet;
Terwijl ick, by 't klincket, verwacht, ontrent de wallen,
Ons Ridderschap, om 't lijck van Ursul uitgevallen.

BODE.

Zy komen, met dien buit geladen, naer de Stad.

BURGEMEESTER.

'k Geloof het nauwelix. O Jezus, loon hen dat.
Wie durf 't verbeten Lam, met bloênden muil gedraegen
In 't hongerige nest, dien wreeden wolf ontjaegen?

BODE.

De spie verkondschapte ons, hoe 't lijck in Manfrits tent
Te zorgloos werd bewaert door 't Kattenregement;
Dat van den storm vermoeit, en dapper aen 't verloopen,

1375 *elfsten:* elfden.
1377 *klincket:* poortdeur.
1378 *uitgevallen:* een uitval gedaan hebbend.
1380 *loon hem dat:* nu alleen nog in: „God loone het u."
1382 *ontjaegen:* door te jagen ontnemen.
1383 *spie:* spion.
verkondschapte: berichtte.
Manfrits tent: Manfrid is blijkbaar als het hoofd der Katten voorgesteld.
1385 *dapper:* erg.

Geen legerpoorte sloot, maer lagh naer Stad toe open.
Dit gaf de Borsten moed. wy nadren altemet.
Verneemen man noch paerd op schildwacht uitgezet.
Wy zien vast hier en daer de herrefstvieren roocken.
D'een leit op stroo, en ronckt, met oogen toegeloken,
Verdroncken in den wijn, een ander drinckt, en druipt
Van most, en voelt niet eens dat hem de slaep bekruipt.
De zommigen den buit verdobblen, en verspeelen.
Een ander hallef naeckt zijn wonden zoeckt te heelen.
De wagens staen'er by, zom heel, zom half gelaên.
Hier leunt een speer, daer hangt een schild of rusting aen.
De vlammen schittren vast in helmen, en standaerden.
De ruiters altemael, gestegen van hun paerden,
Verzuimen hunnen plicht, gelijck de voetknecht doet.
Toen Liskerck dit vernam, ontstack zijn edel bloed,
Veel hitsiger dan oit op Keulens trotse muuren,
Noch t'avond van zijn bloed, en druipende quetzuuren
Geverft, daer hy den Hun manhaftigh wederstond,

1386 *legerpoorten:* die toegang geven tot de legerplaats.
1388 *overneemen:* zien dat.
1389 *vast:* voortdurend.
vieren: vuren.
1390 *toegeloken:* gesloten.
1393 *De zommigen:* sommigen.
1394 *zoeckt:* tracht.
1395 *zom:* sommige.
1400 *Liskerck:* hoofdman der Keulenaars. die een uitval deden.

En hoe, vermoeit, het zwaerd niet eenmael af
en bond.
O telgen, voortgeteelt van Roomsche en
Duitsche struicken,
Die niet om pracht, sprack hy, maer eerlijck te
gebruicken,
Het harnas gespte aen 't lijf, en degens gorde
op zy;
Hier is gelegentheid, een yeder volge my,
Om onze erfvyanden, dees Katten, die, als slaeven,
Zich onder 't Hunsche juck zoo schandelijck
begaeven,
Betaelt te zetten 't leed, van ouds her aengedaen
Den Ubien; toen, na veel jammers, uitgestaen
Van woest geweld, zy heul aen Cæsars scepter
vonden.
Dit's Manfrits regement. ghy ziet den hengst
gebonden
Vast graezen by zijn tent, waer in hy stormens moe,
Houd schildwacht op tapijt, met bey zijn blicken
toe.
Wie zagh oit schooner kans in al 't belegh geboren?
Mijn mackers, dat 's u voor. met gaf hy 't ros de
sporen.

1405 *Roomsch:* Romeinsche.
1406 *om pracht:* om te pronken.
1411-1413 „Om deze regels recht te verstaan diene men zich te herinneren dat, volgends de overlevering, Keulen gesticht werd door de Ubiërs, die eerst in Hessenland woonden, doch door gedurige oorlogen met de Hessen, of *Katten*, als Vondel hier beweert, zich, 35 jaren voor K. geb. hadden genoodzaakt gevonden den Rijn over te trekken, waar zij gunst vonden bij Agrippa, en Keizer Augustus hun de velden der Kondruziërs en een deel van die der Eburonen en Menapiërs inruimde." (Van Lennep).
1413 *heul:* steun, bescherming.
1415 *vast:* voortdurend.
1416 *blicken:* oogen.
1417 *al:* geheel.
geboren: ontstaan.

Al d'andren op dat spoor hem rennen achter aen,
Het open leger in. wat kon 'er tegens staen?
Wy ploften overziens in 't honderd, in den drommel,
Voor 't steecken van trompet, voor 't roeren van de trommel
Des ronckenden soldaets. eer 't yemant hoorde of zagh
Gevoeldenze onze Jeughd niet eerder dan den slagh,
En 't yzer op den hals. dat was het zeker teecken.
En daer meê wapen, moord, en klocken opgesteecken.
Zoo overvalt op zee een onverwachte vlaegh
Den zeeman, daer hy slaept, en verre leit te laegh,
Als, onzacht opgeweckt, hy 't zeil begeert te strijcken,
En bulderende wind, en golven niet bezwijcken,
Voor dat het schip gesloopt te gronde gaet, en zinckt.
Hier wordt'er een verrascht, terwijl hy zit en drinckt.
En braeckt den wijn, en 't bloed, en mengtze met malkanderen.
Een ander wil zijn spel te spa in ernst veranderen,
En word, terwijl hy speelt, het spel en 't leven quijt.
Een ander, vast in slaep, van 't waecken word bevrijt.
Een ander grijpt zijn zwaerd, of zet zich in geleden;

1420 *tegens staen:* tegenhouden, weerstand bieden.
1421 *drommel:* drom.
1424 *Jeughd:* jongelingschap. ridders.
1428 *leit te laegh:* het onderspit delft, zijn krachten niet toereikend zijn.
1430 *bezwijcken:* ophouden.
1434 *spa:* laat.
1435 *word:* raakt.
van 't waecken bevrijt: niet wakker behoeft te worden omdat hij gedood wordt.
1436 *vast:* reeds.
1437 *geleden:* gelederen.

Maer word van 't punt graeckt, of van den hoef vertreden.
Een ander, die zijn quael verbond, met luttel harts,
Van 't schichtigh zwaerd geheelt vond noit gezwinder arts.
Op 't roepen midlerwijl, op dit erbarmlijck schreien,
Terwijl Agrippaes jeughd, zoo stout, zoo breed, gaet weien,
Komt Manfrit uit zijn tent gesprongen, half gekleed,
Met eene hellebaerd, en schuimbeckt byster wreed,
En schreeuwt: wy zijn noch niet verbasterd van onze oudren.
Hy brengt een' slagh, maer 't hoofd dat hangt op beide schoudren
Gekloven midden door van Liskercks gladde kling,
Die hem te snel ontmoete, en rustigh tegens ging,
En zonder samlen sprong uit zijn hoogen zadel,
De tent van Manfrit in, bestuwt van Keulschen Adel,
En haelde'r Ursuls lijck, en smeet het op zijn paard.
Toen daetlijck 't leger uit, en zoo weêr stedewaert
Door dick door dun gejaeght, van bloed, en zweet bedropen.
Bezet de poort, en wal, en zet de poort wyd open.

1438 *van:* door.
punt: scherp wapen, zwaard, pijl of speer.
1439 *quael:* wonde.
met luttel harts: met weinig hart, bijna uitgeput.
1440 *van:* door.
schichtigh: snel.
vond noit gezwinder arts: werd gedood, en was dus snel genezen van zijn wonde.
1442 *Agrippaes jeughd:* de Keulsche jongelingen, ridders.
stout: vermetel.
1444 *bijster:* zeer.
1448 *tegens ging:* tegemoet trad.
1449 *samlen:* dralen.
1453 *van:* met.

Zy komen met het lijck. al 't leger raeckt in roer,
En was ten deel gevloôn. ick boodschap u hoe 't voer.

BURGEMEESTER.

Manhafte Jongeling, die, zonder eens te flaeuwen,
Dien kostelijcken roof hebt uit die staele klaeuwen
Des Noordschen Beers geruckt: uw Ridderlijcke daed
Blijft in geheugenis, zoo lang de dageraed
De duisternis verdryft, zoo lang de starren daelen,
En duicken, voor den glans van levendiger straelen.
Sinte Ursul zal u niet vergeeten in Gods Rijck,
Daer zy, Gods blyde Bruid, voor d'Englen zit te prijck.

JULIAEN. ATTILA. GEEST VAN SINTE URSUL GEEST VAN ST. ÆTHEREUS.

JULIAEN.

Hoe heeft de Noordzy zich zoo schandelijck gedraegen?

ATTILA.

Hoe liet de Zuidzy zich zoo schandelijck verjaegen?

JULIAEN.

Trompet noch trommel werd gesteecken noch geroert,
Voor dat men 't stormgevaert had stewaert aengevoert,

1456 *voer:* ging, geschiedde.
1457 *manhafte jongeling:* Liskerck.
1459 *Noordschen Beers:* van Attila.
1464 *te prijck:* te pronck.
1465 *gesteecken:* geblazen.
geroert: geslagen.
1468 *stormgevaert:* werktuigen om de stad te bestormen. Attila en Juliaen spreken hier over een ander gevecht dan de Bode bericht van gaf.

En wat tot storremtuigh en reedschap kon verstrecken.
Al 't voetvolck quam vooraen, de ruiter achter trecken,
En noopte met zijn paerd ook 't hart des soudeniers,
Om den belegen muur 't ontginnen met meer viers.
De nieuwe maen ging op, dat was 't gezette teecken,
Om met een veldschrey altzaemen op te steecken.
Zoo ging het stormen aen, hardneckiger dan oit.
Het hagelde geweer. het veld werd dicht bestroit
Met pylen, die de lucht verduisterden. en vlogen,
En snorden van de pees der afgeschote bogen.
Men broght den storrembock met eene schildpad aen,
Geweld daer muur noch poort, noch toren voor kan staen.
Al 't vrouwvolck in de weer zich weert met traen en vlammen,
Met peckreep, ziedend kalck, en steenen, om het rammen
Te hindren, heet gevecht maeckt heete harssens dol.
De mannen sneuvelen, de graften raecken vol.
Men strijd eer reuckeloos als met verstand en orden,
Uit bitterheid, van wie zy aengedreven worden.

1469 *reedschap:* werktuigen.
verstrecken: dienen.
1471 versta: met zijn paard dwong hij het voetvolk voort te trekken, naar de stad en hij belette het te vluchtten.
1472 *belegen:* belegden, aangevallen.
ontginnen: open te maken, een bres te maken in.
vier: vuur.
1473 *gezette:* afgesproken.
1474 *op te steecken:* den aanval te beginnen.
1475 *ging aen:* begon.
1479 *storrembock:* stormram.
schildpad: testudo, dak om den stormram te beveiligen.
1480 *voor kan staen:* weerstand aan kan bieden.
1484 *graften:* grachten.
1485 *reuckeloos:* roekeloos.
1486 *aengedreven:* nl. door de bitterheid.

Gewight van steenen rolt, en tuimelt van den wal,
Op 't schildendack, dat sloopt, door eenen zwaeren val;
Dat kraeckt, en knarst, en huilt, noch ziet men niemant suffen.
Men laet zich door veel moords in 't rammen niet verbluffen.
De levendige treed terstond in 's dooden plaets.
In 't end bezwijckt de muur, door 't aenstaen des soldaets.
En stort met roock, en puin, en groot gedruis ter aerde;
Die davert van dien slagh, als ofze Reuzen baerde,
En weer in arbeid ging. het puin vervult de gracht,
En baent den weg in Stad: die schijnt in 's legers maght
Te staen, daer over ons de vesten vreeslijck gaepen.
'k Zagh d' Agrippiners blanck op straet, in volle waepen,
Getroost het Hunsch geweld 't ontfangen sterck en stijf,
Als my, gelijck een koorts, een grilling reed door t' lijf.

ATTILA.

Wat grilling quam u aen? hoe is u 't hart ontzoncken?

JULIAEN.

My docht, dat in die breuck des muurs dees Mannen bloncken,

1488 *schildendack:* de schildpad.
1489 *suffen:* deinzen.
1491 *levendige:* levende.
1492 *aenstaen:* aandrang, aanval.
1495 *en weer in arbeid ging:* weer in barensnood verkeerde.
vervult: vult.
1498 *blanck:* door de „blanke" wapenrusting.
1500 *grilling:* rilling.
reed: gleed.
1502 *Mannen:* de begeleiders van de Maagden.
flus: zooeven.

Die flus verslagen, nu verscheenen wederom
Tot wraecke van dien moord. 'k Zagh Ursuls Bruidegom,
Dien wackren Jongeling, den wyden mond der muuren
Bezetten, met die zelve en vloeiende quetzuuren,
Ontfangen van mijn hand, toen ick, versteurt van moed,
Hem aengreep by zijn kleed, en slibbren deed in 't bloed
Van 't grijs en Pauslijck hoofd, het welleck, voor zijn oogen,
Doorsteecken van mijn zwaerd, zich mede quam vertoogen,
Tot wraeck van 't ongelijck, met eene heesche stem;
Gelijck die dubble wolck van Mannen achter hem,
De moede Burgery quam bystaen, en verpoozen.
Men zagh'er zom gebaerd, men zagh'er baerdeloozen,
En jong, en oud. elck had zijn eigen handgebaer,
Een kruis, of staf, of torts, of zwaerd. 't gespoock stond naer,
En vreesselijck by nacht. de krijghsman aen het dutten,
Wijckt af, verloopt, en ick zoeck hen vergeefs te stutten.

ATTILA.

Nu merck ick, 't is geen droom, noch harssenschildery.

1507 *van:* door.
1509 *het wellech:* hetwelk.
1510 *doorsteecken:* doorstoken.
1511 *ongelijck:* onrechtvaardige daad.
1514 *zom:* sommigen.
gebaerd: met een baard.
1518 *wijckt af:* deinst.
verloopt: vlucht.
stutten: steunen, tegenhouden.
1519 *harssenschildery:* hersenschim.

Het heeft niet weiniger gespoockt aen onze zy.
Ick, om geweer en moed van 't oorlooghsvolck te slypen,
Hadde opgezet eens zelf de torens aen te grypen,
En greep, in 't bits gevecht, na zoo veel tegenstand,
Den standerddrager zelf den standerd uit de hand
Met d'een, met d'ander hand te lange storrem-ladder,
En riep: men volg mijn spoor, wie eerst van allen radder
Kan steigren, achter my, en schrap in 't heetste staen.
Dien magh onsterflijcke eer, noch muurkroon niet ontgaen.
Hier rijst het Capitool. hier is de wedergade
Van Rome. schats genoegh, tot boete van uw schade,
Geleden in 't belegh. val aen, ick wijs u 't spoor.
Mijn Arend met de kroon, mijn Astur vlieght u voor.
Het vier ontstack. men zagh hoe aller oogen glommen.
Ick recht de ladder zelf, en daedlijck opgeklommen:
Mijn regement my na, en zoo de zege ontgost.
Een yegelijck soldaet hiel stand, gelijck een post.
Ick zwaey den degen vast. ick schreeuw vast moord, en wapen,
Vrybuit, en brand. val aen, nu wreeck u eens rechtschapen.

1520 *niet weiniger:* niet minder.
1521 *geweer:* wapen.
1522 *opgezet:* het plan ondernomen.
1527 *steigren:* klimmen.
1528 *noch niet:* dubbele ontkenning.
1532 *mijn Astur:* naam van den arend in Attila's vaandel.
1533 *ontstack:* ontvlamde.
1534 *recht:* richt op.
1535 *ontgost:* ontgonnen, bevochten.
1537 *vast:* reeds.

De Burgery verflaeuwde, in tegenweer te bien.
De wal en Stad was ons: wanneer ick op zijn knien
Een oud eerwaerdighst Man zagh vallen, in het midden
Der Priesteren, en met gevouwe handen bidden.
Op dat gebed, helaes! verscheenme strax mijn Min,
Met haer doorschote borst. die schoone Koningin
Verscheen met dees quetzuur, die versch noch deerlijck bloede.
Hoe werd mijn hart zoo bang, dat strax zoo grimmig woede!
De standaerd zeegh, en viel, met eenen viel de moed.

JULIAEN.

Verscheenze slechs alleen?

ATTILA.

Met een' ontelbren stoet
Van duizenden bestuwt, en met die zelve Zielen
Die, van den hoef getrapt, door zwaerd en speeren vielen.
Zy trad my in 't gezicht, en dochtme ruim zoo schoon,
En ruim zoo groot als flus. haer diamante kroon
Verlichte straet en wal, door 't schitteren der steenen,
En 't kroonegoud, gelickt en goddelijck bescheenen
Van eenigh godlijck licht, dat met een' ronden kring
Van tongen, rood als vier, om 't heiligh hulsel ging.

1540 *wanneer:* toen.
1543 *min:* geliefde.
1544 *doorschote:* doorstoken.
1549 *zielen:* maagden.
1550 *van:* door.
zij trad mij in 't gezicht: zij trad voor mij.
dochtme: leek me.
1551 *flus:* voorheen, zooeven.
1554 *gelickt:* door de tongen van vs. 1556 nl.

My docht ick zagh dien schicht noch in haer herte steecken,
Daer 't laeuwe bloed langs scheen op d' aerde neêr te leecken.
Ick stondt'er stijf en stom. al 't krijghsvolck zagh op my.
De Liefde en Schrick van d' een, de Schoone aen d'andre zy.
Noch drong ick stewaert in met zidderenden degen.
Maer waer ick quam, alom vloogh Ursuls Geest my tegen
Met haere standerd vaen. haer Maeghden overkuisch
Bejegenden mijn volck met dadeltack, of kruis,
Of maeghdewasse kaers, voor wie de krijghslien vielen,
En vloden hier en daer. zy zat my op de hielen,
Of stond voor mijn gezicht. veel troepen vloôn verbaest;
Dies ick den aftoght blies, want d' aftoght was ons 't naest.

URSUL.

Nu treffen den Tyran al 's hemels dreigementen.

AETHEREUS.

Nu Juliaen vervolgt in d'aengesteecke tenten.

1557 *schicht:* pijl.
1558 *leecken:* druipen.
1559 *zagh op my:* zag naar mij.
1562 *vloog my tegen:* vloog mij tegemoet.
1564 *bejegenden:* vielen aan.
1565 *maeghdewasse:* blank, wit als een maagd.
1567 *verbaest:* verschrikt.
1568 *dies:* daarom.
was ons 't naast: lag het meest voor de hand.
1570 *aengesteecke:* aangestoken.

ATTILA.

Och Juliaen, wat raed? hier koomt het zelve spoock.

JULIAEN.

Hou stand, 't is ydelheid, en wind, en stof, en roock,
Of een ontsteecken damp, die schichtigh zal verdwynen.

URSUL.

De zonne zal voortaen uw hutten niet beschynen.

JULIAEN.

Hou stand, 't is ydelheid, die eer verstuift dan stof.

URSUL.

Des legers kreits verstreck den Hun een kerreckhof.

JULIAEN.

Wie zijtghe, die by nacht ons quellen komt, en plaegen?

AETHEREUS.

Slechs wind, en roock, en damp, en stof, om uit vaegen.

JULIAEN.

Indienghe niet ontvlught, ick stel mijn zwaerd te werck.
Wat of de veldheer doet?

ATTILA.

Ick schrijf met kool en perck,
Tot mijn verzekering, en zal 't met vloecken wyen.

schichtigh: als een schicht, snel.
krits: kring, perk.
verstreck: diene.
uit te vaegen: weg te vagen.
verzekering: veiligheid.

JULIAEN.

Daer komt het yslijck spoock, en durf het overschryen.

ATTILA.

Is 't wonder dat mijn hair hier door te berge rijs?

URSUL.

Bevriest uw hart noch niet zoo stijf en kil als ijs?

ATTILA.

Och Ursul, laetme gaan. och spaer den Koning 't leven.

URSUL.

Tyran, uw vuist heeft my dien schicht in 't hart gedreven.

ATTILA.

Och Ursul, laetme gaen, vergeefme toch dien moord.

URSUL.

Wy Geesten eisschen wraeck, de hemel is verstoort.

AETHEREUS.

Durft ghy, aertsmoordenaer, u langer hier vertrouwen?

JULIAEN

Wijck af, ick zal u 't hoofd van buick en schoudren houwen.

AETHEREUS.

Heeft wind, en roock, en damp, en stof nu buick en hoofd?

JULIAEN.

Daar leit de Geest. ick heb hem 't beckeneel geklooft.

1586 *schicht:* pijl.
1590 *wijck af:* treedt terug.
1592 *beckeneel:* schedel.

AETHEREUS.

Noch leeft de Geest, uw zwaerd is veel te plomp van snede.

JULIAEN.

Och goede Geest, vertreck, laet Juliaen met vrede.

ATTILA.

Och Juliaen, wat raed? nu weet ick geen verblijf.

URSUL.

Gods straffe volgt Gods Roe, gelijck de schaduw 't lijf.

ATTILA.

Het zweet breeckt uit. wie moet voor dit gezicht niet yzen?
Princes, ick zal my nu genadiger bewyzen.

URSUL.

Gelijckghe zijt gewoon, die 't al verwoest en stroopt.
En Christenrijck in 't bloed der Martelaeren doopt.
Verbeeld u niet, dat God uw' moedwil wil verschoonen.
Ick zal u 't halve hoofd van uwen Manfrit toonen.
Daer ziet ghy 't van het lijf gesneden, en noch nat.
De Ridderschap valt uit, met al de gansche Stad.
De tenten staen in brand. uw volck verloopt te spade.
't Vergoten bloed roept wraeck. 't is uit met Gods genade.
De gansche Stad valt uit. al 't leger staet in vier.

1596 *Gods Roe:* Attila.
1601 *wil:* zal.
1604 hier kondigt Ursula de reeds in het begin van dit bedrijf beschreven uitval aan, waarin echter den indruk gevestigd werd, dat het leger der Hunnen verrast werd, hetgeen echter niet waar kan zijn, gegeven Attila's en Juliaen's beschrijving van het gevecht.
1605 *verloopt:* vlucht.
spade: laat.

ATTILA.

Wat zienwe, Juliaen? wat aenzicht zienwe hier?
't Is Manfrits eigen hoofd. verwacht geen ander teecken.
Och Juliaen, 't is tijd als d'andren op te breecken.
Och Juliaen, breeck op, met d'overige maght.
't Is veiliger gevloôn, dan 't uiterste verwacht.

AERTSBISSCHOP. BURGEMEESTERS. REY VAN AGRIPPINERS.

AERTSBISSCHOP.

Getrouwe Ridderschap, zet hier de doodbaer neêr.
En 't Heiligh Lijck. 't word spa, oock valt de wegh te veer.
Voor eerst genoegh, tot dat men 't lichaem voort geleide,
En op het staetelijckste een uitvaert toebereide,
Gelijck de heiligheid van zoo een Heiligh voeght.
Maer dit toeschietend volck bleef al den nacht misnoeght,
Indien hun oogen zelfs de doode niet eerst zagen.
Men schuif de doodkist op, daer leitze nu verslagen,
Die vrome Kruisheldin, en stut van 't eeuwigh Rijck.
Ghy Vaders van de Stad, ghy Burgers algelijck,
Om Gods wil, ziet toch eens, ghy maeghdekens, en vrouwen,
Koom leeck, en priester, koom de Koningin aenschouwen.
Zy schijnt niet dood, noch oock den slapenden gelijck,

verwacht: afgewacht.
toeschietend: toeloopend.
bleef: zou blijven.
al: geheel.
stut: steun.

Maer levend lachtze u toe. hier leit een Bruid te prijck;
Wiens ziel in 't hemelsch koor, voor d'Engelen, ging trouwen
Den schoonsten Bruidegom. waer zagh men oit gehouwen
Uit marmer eenigh beeld, of lijck dat witter was.
Zoo leeft d' albaste pop in d'ebbenhoute kas.
Noch schijnt de purpre mond gebeên tot God te morren.
De roos, op elcke wang, weet noch van geen verdorren.
Het hair behoud zijn' geur, ja krachtiger dan oit.
Zoo hadze zich voor 't leste om Jezus opgetoit.
Zy heeft dien mond niet eens vertrocken, om de smarte.
Des doods, toen haer de Dood de tanden zette in 't harte,
Met dien verwoeden schicht. geweerhaeckt hangt hy noch
In haer gequetste borst, zoo wit, als melck en zogh;
Gemarmert van het bloed, dat uit de wonde vloeide,
En maeckte een' rooden vliet, waer in de ziele roeide
En zeilde, en vloogh voor wind, voor stroom, recht hemelwaert,
Der zielen haven in, beschut voor 't Hunsche zwaerd.
O wreede schicht, te wreed op zoo een teeere spruite!
't Was wonder dat uw punt niet weder af en stuite,

1626 *te prijck:* tentoongesteld.
1631 *morren:* mompelen.
1637 *schicht:* pijl.
1638 *zogh:* moedermelk.
1639 *van:* door.
1641 *voor wind:* voor den wind.

Of stomp werd, op 't gezicht en levendigh albast
Der Kalidoonsche Maeghd, en hechtghe noch zoo vast,
In 't middelpunt van 't hart? maer waerom 't hart geschoten,
Och edel hart! en niet een ander deel doorstooten?
Neen, billijck is 't, dat zy, aen 't Paradijs verlooft,
Oock werde in 't hart gemerckt; gelijck 't gemartelt Hoofd.
Haer Heiland, dien de speer in 't hart ging, door de zijde.
Onwetende eerde u dus, die u dees eer benyde.
O allerzalighst lijck, ons allen voorgetreên,
En in het bloedigh perck met Jezus doorgestreên.

BURGEMEESTER.

Zy triomfeert by God, met wien zy zich vereende,
Met al haer Duizenden, die, op de starren treênde,
Nu omgaen met den kloot, aen 's hemels gouden boogh,
En boven zon en maen, braveeren daer om hoogh
Gods vyanden, die niet ontsterfelijcke zielen,
Maer slechs het sterflijck lijf des Martelaers vernielen.
Het veld, dat door dien moord verwildert leit, en woest,
Gemest met bloed, en merg, teelt nu een' rijcken oeghst,
Daer God de vrucht af maeit, en vult zijn ruime schuuren
Met garven zonder tal.

1645 *gezielt:* bezield.
1653 *voorgetreên:* voorgegaan.
1657 *kloot:* bol.
1658 *braveeren:* trotseeren.
1662 *oeghst:* oogst.

REY.

Wy tellen daeghlix d' uuren,
Ja elcken oogenblick, in 't uiterste gevaer,
Dat Jezus ons verlos. 't verlangen valt ons zwaer.

AERTSBISSCHOP.

O waerde Burgery, de hemel wil u stercken.
Gedenck, ghy strijd ter nood voor huizen, en Gods kercken;
Ghy strijd voor lijf en ziel, voor Gods gerechte zaeck,
Voor 't algemeen geloof. schep moed. beveel de wraeck
Den allerhooghsten troon; hy bleef noit Dwingland schuldigh
De lang gedreighde straf. volhard, beveel geduldigh
Hem d' uitkomst van 't gevecht. de hemel weet zijn tijd.
Men triomfeerde noit dan na den bangen strijd.
Nu dorscht Gods straffe hand den droeven ingezeten.
De vlegel breeckt niet eer voor dat die is versleeten.
Gods oordeel scheid aldus het koren van het kaf;
Al dreunt'er 't gansche Sticht, gelijck een dorschvloer, af.
Wy zitten noch beschermt, en met beslote muuren.

REY'

Argentoraet, en Trier en Tongren, ons gebuuren,
Zijn al in d'asch geleit, en in den grond vergaen.
Indien een stercker valt, hoe kan een zwacker staen?

1678 *gansche sticht:* het aartsbisdom Keulen.
af: van.
1680 *Argentoraet:* Straatsburg.

De blixem met geweld gedreven op de toppen
Van toornen, en van kerck; het bloed, by roode droppen,
Geregent hier en daer; de tortsen in de lucht;
De wolcken vol geschreis, en oorelooghsgerucht;
Het hemelsche gezang, het loeien uit de kooren,
Gaen zwanger van al 't leed, dat daeghlix word geboren.
Ons vesten gaepen vast, en waren flus vermant.
Wy hoorden dien Tyran vast brullen moord en brand.
De maght der Burgery begon al uit te spatten.
De Hun zal strax den storm met meer gewelds hervatten,
En booren door de breuck in Stad, die open leit.
Ick zie, hoe 't grimmigh zwaerd langs marckt en straeten weit,
En neervelt, wat het vind. ick hoor ons vrouwen krijten.
'k Zie dochters aengezicht en bloote borsten rijten,
Met hangende perruick geschonden en gesleurt.
Ick zie dees Stad in brand, en als een kleed gescheurt.
Nu zal ons Beeck van 't bloed der menschen overloopen.
Men sluit de poort vergeefs, de muuren leggen open.

1683_1688 „Zulke voorteekenen, die ons herinneren aan 't geen Jozefus en Hegezippus verhalen aangaande de wonderen die plaats hadden voor de verstoring van Jeruzalem — werden nog nog in Vondels tijd onafscheidelijk geacht van alle noodlottige gebeurtenissen. Wie twijfelt, sla Godfrieds *Kronijk* maar eens op, die er vol van is." (Van Lennep).

1698 *vast:* reeds, is er immers een bres door de Hunnen gemaakt.

1691 *flus:* zooeven.

1692 *strax:* weldra.
uit te spatten: verstrooid te worden.

1693 *open leit:* zie aanteekening bij vs. 1689.

1697 *perruick:* haar.

1699 *Beeck:* de Rijn.

BURGEMEESTER.

Godvruchtigh Licht, verlicht het volck met uw gebed.
Wy knielen al met u, en hopen op ontzet.

AERTSBISSCHOP.

Aendachtige gemeent, hou op, hou op van schreien.
Ick zie, om 't hoofd van 't lijck, een vlam van tongen weien,
En lecken Ursuls kroon. ay zie, hoe schoon het speelt.
Ick zie noch meer, een wolck, die zich daer boven deelt,
En zwanger van Gods glans vast arbeid door te breecken.
Schep moed, mijn volck, schep moed. dit is geen ydel teecken.
Wy zijn alree verhoort. nu langer niet geschroomt.
De wolck gaet op. wat Zon of hier te voorschijn koomt?
Wat starren of dit zijn, die voor en achter krielen?
Gewis 't is Ursuls geest, bestuwt met Martelzielen,
Met zoo veel duizenden, als flus gesneuvelt zijn.
Ick ken die Kruisbanier. 't is spoock, noch droom, noch schijn.
Wy weckten haeren geest met ons eendraghtigh, smeecken.
Zy wenckt ons. luister toe. daer vangt zy aen te spreecken.

SINTE URSUL.

Ghy Agrippiners, staeckt dit jammerlijck gesteen.
Ick hebbe op uwen muur met al mijn heir gestreen,

1707 *vast:* voortdurend.
arbeid: moeite doet.
1708 *ydel:* bedriegelijk.
1713 *flus:* zooeven.
1718 *heir:* leger.

En ging dien Dwingeland in zijne tent bestoocken.
Al 't leger vlught met hem, en is voort opgebroken.
De blixemstrael, die brand in alle hutten sticht,
Vergunt den Hun geen' tijd, dat hy zijn hielen licht.
Gansch Keulen, met den dagh in 't leger uitgevallen,
Sleept eenen grooten roof in zijn verloste wallen.
Die woedende Tyran, zoo wijd en zijd gevreest,
Zal 's nachts, in 't bruilofsbed, op 't vrolijckst van zijn feest,
Smoordroncken van den wijn en 't bloed, allengs gedroncken,
Daer zijn bestorve bruid hem reutlen hoort, na'et roncken,
Haest braecken 't godloos hart, en smooren in zijn bloed,
Dat tegens Christus Kerck, en Gods autaeren woed.
Laet u 't geleden leed noch jammer niet bedroeven.
God wou uw hart door 't vier des oorlooghs dus beproeven.
Bestelt ons lichaemen ter aerde, zoo 't behoort.
De hemel zal uw' Dom, uw Raedhuis, en uw poort,
Van hier, in tijd van ramp, en tegenspoed, vertroosten.
Verwacht in uwen schoot het Drietal, dat van 't Oosten
Zich boogh voor d'arme kribbe, en offerde zoo mild;
Drie Kroonen dan gevoert in eenen rooden schild.

1723 *met den dagh in 't leger uit gevallen:* bij het aanbreken van den dag in de legerplaats des Hunnen gevallen.
1726 Attila zou na met Hedike getrouwd te zijn in het huwelijksbed zijn vermoord.
1732 *beproeven:* op den proef stellen.
1736 *drietal:* de reliquieën der Drie Koningen.
1738 *Drie Kroonen:* als keizerstad, als zetel van een keurvorst en van een aartsbisschop.

Drie Kroonen zullen braef op onze Armijnen passen.
Ick zie der muuren kreits hoe langer wyder wassen,
Door allerhande ramp; d'Aertsbisschop, in den top
Van 't Keizerrijck te keur, om een' gekroonden kop;
En 't Heiligh Agrippijn, door tegenspoed verzochter,
Volharden, als een echte oprechte Roomsche Dochter.

AERTSBISSCHOP.

Verlosser, zijt gelooft, die d'eer behoud in 't veld,
En Englen zonder tal, en Martelgeesten stelt
Tot wachters van de Stad. wy buigen ons, wy groeten
SINTE URSUL en heur heir. wy offren aen heur voeten
Geen wieroockvat vol reuck, maer 't hart vol danckbaerheid.
My dunckt ick zie alree ons vesten uitgeleit.
Sinte Ursuls Veld daer in getrocken, en begrepen,
De Keulsche Maeghden maght van steenen t' zaemen sleepen,
En bouwen haer een kerck, zoo yverigh als oit.
Gezegent zij Klemaet, die Gods gebouw voltoit.
Drie zilvre tomben, rijck van Indiaensch gesteente,
Begraeven in 't autaer, beveelt men haer gebeente,
't Lijck van Cyriacus, en 't lichaem van Konaen;
Waerop men, onder spel en koorgezang, voortaen

1739 *braef:* dapper.
1740 *krits:* kring.
1740 *door allerhande ramp:* niettegenstaande allerlei rampen.
1743 *Agrippijn:* Keulen.
verzochter: meer beproefd, dus moediger.
1744 *Roomsche:* Katholieke.
1745 *vesten:* wallen.
uitgeleit: uitgebreid doordat de stad grooter wordt.
1754 *Klemaet:* dit moet de bouwmeester van de kerk, aan St. Ursula gewijd, zijn.
1755 *Indiaensch:* Indisch.
1757 *Cyriacus en Konaen:* reeds genoemd.

Den hemel eeuwigh danckt, met heilige offer-
handen,
Daer gulde kandelaers, daar gulde lampen
branden.
Noch feest noch ommegang ontsta dees Maeghde-
kerk;
Daer elck haer rustbed hebbe, en haer gewyden
zerck.
Men berg al 't overschot in eene goude kamer;
En haer gedachtenis zij Keulen aengenamer
Dan endelooze schat: maer d'asch, en Maeghdestof
Zich spreiende, vereischt een grooter kerreckhof
Dan d'aldergrootste Stad. men grabbelt om dees
bloemen.
De Teems zal zelf een stad naer een der
Maeghden noemen.
Zoo leven, na de dood, die 't leven hier versmaên.
Zoo koomt de glori t'huis, die naer geen glori staen.

1761 *ontsta:* verontruste.

1768 *De Teems zal zelf een stad naer een der Maeghden noemen:* „Ook hier moet ik een ? plaatsen Misschien was onder die 11011 een *Londina.*" (Van Lennep)

1770 *staen:* verlangen, moeite doen voor.

Tantoe molis erat Romanam condere gentem:

in Vondels vertaling:

Met dus veel arbeits stont het Roomsche volk te planten.

(Verg. Æneis, I, 33,)

INLEIDING TOT PETER EN PAUWELS.

Omtrent de „geheimzinnige " opdracht aan Eusebia geven wij hier twee verschillende lezingen: „Deze geheele opdracht is een krachtige, overtuigende opwekking tot Tesschelschade om den dichter te volgen in zijn overgang tot de Katholieke Kerk. Hij slaagde hierin volkomen, want in November 1641 heeft hij zijn treurspel aan Tesschelschade opgedragen, en in Januari 1642 is ook zij tot het Katholieke geloof overgegaan." (Dr. J. F. M. Sterck).

„Aan wien zou hij deze jubelende geloofsbelijdenis opdragen? Wie had daar meer recht op dan zij, wier voorbeeld hem bemoedigd had, die met hem den strijd had gestreden? Neen, geene andere mocht het zijn dan zijne Anna, zijne geliefde dochter." „Slechts enkele opmerkingen zijn noodig bij dit gedicht, dat „geheimzinnig" genoemd is, maar het alleen was, doordat men in Eusebia alweer Tesschelschade meende te moeten zien. Daardoor kwam men er zelfs toe in de eerste regels een toespelling op haar vertaling van Tasso te vinden.

Reeds vroeger hebben wij gezien, dat Vondel gaarne het Oude Testament als een voorafschaduwing van het Nieuwe beschouwde. Zoo ook hier „Evenals een Jericho niet door wapengeweld is ingenomen, maar door het vrome Godsvertrouwen van Josua en de zijnen de muren der stad op het bazuingeschal der priesters vielen, zoo is ook in later tijd Rome niet door wapengeweld, maar door de vroomheid der Apostelen veroverd."

Eusebia beteekent „godsvrucht" en „liefde van

kinderen voor hunne ouders"; ook, maar zeldzamer „liefde van ouders voor hunne kinderen." De naam paste dus uitstekend voor Vondel's dochter, nu hij haar niet ronduit wilde noemen. Dit laatste zou zij zelve waarschijnlijk niet gewenscht hebben. Wel behoefde het geen geheim te zijn, hoe zij met haren vader gestreden had, maar dat behoefde niet zoo openlijk voor iedereen uitgebazuind te worden. Te eerder voldeed Vondel aan haar verlangen, nu hij in dien naam Eusebia zooveel liefde en dankbare erkenning kon uitdrukken." (Dr. Leendertz.)

OPDRACHT

AEN

EUSEBIA.

Eusebia, nu treck, op Godts bazuinen,
Met my, niet om den Jerichooschen muur,
Maer om de stadt, die, met haer zeven kruinen,
De donders tarte, en terghde al 't blixemvuur.
Nu leer met my zachtzinnigh oorelogen,
En Rome zelf bestormen op zijn kracht;
Niet met gewelt van schildtpadt, ram en bogen,
Waer me het fel al 't aertrijck t' onderbracht;
Maer met gebeên, en tranen, en twee tongen,
En wonderheên, en afgepynight bloet.
Wat Cæsar dwongk, heeft Christus dus gedwongen.
De doornekroon beschaemt den lauwerhoet.
Omhels dan dit paer helden, echte Vaders
Der Roomsche Bruit, en Godtverloofde maeght;
Die, op het bloet van hun doorluchtige aders,

3 *stadt met haer zeven kruinen:* Rome.
7 *schildtpadt:* testudo, dak van schilden om den stormram te beveiligen.
ram: stormram.
het: Rome.
al 't : geheel het.
9 *twee tongen:* nl. Eusebia en Vondel.
12 *lauwerhoet:* lauwerkrans.
beschaemt: doet beschaamd staan.
14 *Godtverloofde maeght:* non.

Meer moedts dan op Anchises afkomst draeght:
Die afkomst quam den gryzen stroom oproeien,
En plante daer, door 't zwaert, vervloeckte Goôn;
d' Apostelschap, beknelt in ysre boeien,
Verhief 'er 't Kruis, gezegent in Godts zoon.
Ghy kust en leest de blaên die eeuwigh leven;
De lelien met roozen overstroit;
Spierwit satijn met martelinckt beschreven,
En bloetkorael op sneeuw, dat niet ontdoit.
Daer ziet men druck het padt tot blyschap banen.
Daer puft de stanck des kerckers 't weeligh hof.
Daer kiest uw lust geen perlen voor die tranen.
Daer veeght men kroon en scepter uit, als stof.
Terwijl de jeught, met ydelheên geladen,
Den oogenblick des levens wulpsch verquist,
Leert d' aendacht hier de tyranny versmaden,
En d' ydelheên, noch ydeler dan mist.
Zy leert 'er naer Godts strenge Ridders aerden,
Die 't hemelpadt, op purper niet betreên,
Maer op de punt van spijckers, sne van zwaerden,
Geklóncken en geknarst door vleesch en been.
Wat is ons vleesch, dat toch in 't graf moet rotten?
Wat is het lijf, vermast van snoode pracht?
Der wormen spijze, en voetsel voor de motten;
Een hindernis van 't geen Godt dierbaerst acht.

16 *Anchises:* vader van Aeneas; de laatste trok na de verwoesting van Troje naar Latium, en werd de stamvader van de stichters van Rome.
afkomst: nageslacht.
17 *grijzen stroom:* Tiber.
18 *vervloeckte Goôn:* de goden der Romeinen.
22 *roozen:* voor bloed.
23 *martelinckt:* eveneens voor bloed.
24 *bloetkorael:* als vorige regels.
25 *puft:* overtreft d. w. z. de stank des kerkers heeft meer waarde, is te verkiezen boven de aangename reuk van 't weeligh hof.
31 *aendacht:* contemplatie. Vgl. Duitsch: Andacht.
33 *Godts strenge ridders:* Peter en Pauwels.
38 *snoode:* ijdele, verkeerde.

Dat 's 't wezen uit zijn aengezicht gesneden,
De hemelsche en in klay gevange ziel;
Die haeckt te spoên, met wijde en wisse schreden,
Naer 't zaligh honck, waer op haer liefde viel.
Geen Labyrinth der weerelt kan verwarren
Haer opzet, zoo zy volght den marteldraet,
En 't licht der beide in bloet vergulde starren;
Waer voor het kroost van Tyndar onder gaet.
De Tiber komt ten Apennijn afbruizen.
En schijnt verheught, daer hy hun Graven schuurt
Geviert van zoo veel Keizerlijcke huizen,
En Koningen, wier eere als Christus duurt.
Hoe dus? ick raeck geen aerde: mijne veder
Verruckt den geest naer d' Apostolische asch.
Eusebia laet los. Ghy treckt my neder,
Die reede al uit den damp der weerelt was,
En liet u, na mijn afscheit, hier geen beter
Geheughnis, dan *Sint Pauwels* en *Sint Peter.*

41 *dat 's 't wezen uit zijn aengezicht gesneden:* omdat de mensch naar God 's evenbeeld gemaakt is.
42 *klay:* Adam was uit klei geboetseerd.
44 *honck:* huis, de hemel.
waerop haer liefde viel: waar ze van ging houden.
46 *opzet:* plan.
47 *in bloet vergulde starren:* Peter en Pauwels.
48 *kroost van Tyndar:* Castor en Pollux, die de zeelieden gunstig waren. Het leven van Peter en Pauwels is dus een betere leiddraad naar den hemel dan Castor en Pollux.
50 *hun Graven:* van Peter en Pauwels.
schuurt: stroomt langs.
51 *geviert:* vereerd.
van: door.
54 *verruckt:* verplaatst.
56 *die:* Vondel.

INHOUDT.

d' Apostels, Peter en Pauwels, van Keizer Domitius Nero in den kercker gesmeten, werden, op den top der gedreighde en genaeckende straffe (waer over hun dootvyanden vast uit waren) gedrongen, door het hardt en gedurigh aenstaen der Christenen, ter stadt uit te vlughten; daer hun gemoete Jesus Christus die, van Cephas gevraeght waer hy henen gingk, hem antwoorde: naer Rome, om weder gekruist te worden. De Bethsaïder hier uit besluitende, dat Godts zoon in hem, zynen dienaer, aen het kruis, lyden zoude; keerde met den amptgenoot weder in stadt, en gaf zich gewillighlijck in de Leeuwsklaeuwen des tyrans; die hen beide liet geesselen, en (als schuldigh aen 't lasterstuck van godtloosheit) verwees, den eenen, om gekruist, den anderen, om onthooft te worden. Alzoo wert de Prins der Apostelen, op Janus bergh gekruist, doch, te zyner bede, met de voeten neêrwaert; en de Leeraer der Heidenen knielde, te Gutta, by het

1 *van:* door.
3 *genaeckende:* naderende.
4 *vast:* reeds.
5 *aenstaen:* aandringen.
6 *gemoete:* ontmoette.
7 *Cephas:* Petrus.
9 *Bethsaïder:* Petrus.
15 *lasterstuck:* misdaad.
17 *Prins der Apostelen:* Petrus.
18 *met de voeten neêrwaert:* dit is niet juist en Vondel kan dit ook niet bedoeld hebben anders had hij het er niet opzettelijk bij gezet. Petrus werd gekruisigd met de voeten opwaarts om niet gelijk te zijn aan Christus.
19 *Leeraer der Heidenen:* Paulus.

Salvische water, rustigh voor het zwaert. Nero ontzette zich tot razens toe, over hun doot, de voltoyinge zyner schelmeryen; en tsidderde voor de geesten van Pauwels en Peter; wiens kudde bevolen bleef zynen nazaet Linus; die der Martelaren uitvaert bezorgende, de bedruckten vertrooste met Godt, en de tegenwoordige en toekomende glorie dezer Heiligen.

Het tooneel beelt Rome uit. De Geesten van Simon toveraer en Elymas spreecken de vorrede. De Rey bestaet uyt gekerstende soldaten. Het treurspel begint te midnacht, en endight met den volgenden dagh.

nazaet: opvolger.

Simon toveraer: Handelingen VIII: 9 enz. De toovenaar uit Samariën die door den Apostel Philippus gedoopt werd en die Petrus en Johannes geld aanbood om evenals zij door handoplegging den Heiligen Geest te kunnen mededeelen, waarvoor de Apostelen hem bestraften.

Elymas: de valsche profeet uit Handelingen XIII: 6 enz. die te Paphos door Petrus met blindheid geslagen werd.

gekerstende soldaten: bekeerde soldaten.

PERSONAGIEN.

SIMON *Toveraer* } *Geesten.*
ELYMAS. }

PETRONEL. } *Leerlingen der Apostelen.*
PLAUTIL. }

PETER. } *Apostels.*
PAUWELS. }

REY *van gekerstende Soldaten.*

CORNELIA, *Moeder der Nonnen van Vesta.*

AERTSOFFERWICHELAER.

DOMITIUS NERO, *de Keizer.*

AGRIPPA, *zijn Opperste.*

LINUS, *Sint Peters nazaet.*

Simon Toveraer: zie noot bij Inhoudt.
Elymas: zie noot bij Inhoudt.
gekerstende soldaten: bekeerde soldaten.
moeder der nonnen van Vesta: hoofd van de Vestaalsche maagden, gewijd aan den dienst van Versta, godin van het haardvuur en het huiselijk geluk.
aertsofferwichelaer: hoofd van de *haruspices*, die de toekomst voorspelden uit de ingewanden der offerdieren.
Zijn opperste: zijn overste, veldheer.
nazaet: opvolger.

HET EERSTE BEDRIJF.

SIMON TOVERAER. ELYMAS.

SIMON TOVERAER.

Ick, Simon Toveraer, boor hier, van 's afgronts stoel,
Door 's aertrijx ingewant, te keel uit van den poel
Waer in de Ridder sprongk, die neder quam te paerde.
En sleepte zoo de pest van boven, onder d' aerde.
Wat uur magh 't zijn? my dunckt, de sterren staen in keer.
De stille midnacht ronckt, en glijt op 't roncken neêr.
Waer sammelt Elymas? waer blijft mijn schiltknaep achter?

ELYMAS.

Ick volgh op meesters spoor, al valt mijn tret wat zachter.

1 *afgront:* hel.
2 *poel:* in 362 v. Chr. had zich te Rome in 't midden van de markt een groote kuil geopend, waaruit kwalijk riekende dampen opstegen. Men vroeg het orakel wat hieraan gedaan kon worden en het antwoordde dat de kuil zich zou sluiten als Rome dat zou offeren waardoor zij de meeste macht had. Marcus Curtius, een Romeinsch ridder, sprong nu in zijn mooiste wapenrusting en op zijn beste paard in de kuil, die zich sloot en bevrijdde zijn vaderstad op deze wijze van den vreeselijken stank.
4 *pest:* de stank, die zich eerst op de aarde bevond en met Marcus Curtius onder de aarde verdween.
5 *wat uur:* hoe laat.
in keer : hebben hun grootste hoogte bereikt en gaan dalen.
7 *sammelt:* draalt.
8 *valt:* is.

De werelt leit nu stom, in haren eersten droom.
Waer ben ick, meester? zegh, wat ruischt hier voor een stroom?

SIMON.

De Roomsche Tiber, trots op zooveel trotse wercken,
Op Neroos nieuwe stat, die, met driehondert kercken,
En smoockende outers, dient den grooten Lucifar,
Die onverzoenbaer noch den hemel tarten dar.
Maer och, ick tsidder, och.

ELYMAS.

Ghij deist, wat doet u yzen?

SIMON.

My dunckt, ick zie dat langs dien dootsen schouwburgh ryzen,
Die eeuwigh tuigen kan, en eeuwigh tuigen zal,
Van mijn geknackte heup, en onvergeetbren val;
En hoe ick, uit de lucht, na'et zweven heen en weder,

11 *Roomsche:* Romeinsche.
13 *smoockende outers:* rookende altaren.
Lucifar: men zij hier indachtig dat, nog in Vondels tijd, algemeen geloofd werd aan het werkelijk bestaan der Heidensche Godheden, die echter, naar het heerschend gevoelen, niet anders waren dan booze geesten, gevallen engelen, die deze gedaante en schijn hadden aangenomen. In dezen zin kon dan ook Vondel hier door Simon later zeggen, dat de stad Rome, in haar driehonderd tempels, het hoofd der booze geesten, t. w. *Lucifer*, diende", (Van Lennep-Unger).
14 *dar:* durft.
15 *deist:* deinst.
16 Simon had, volgens de sage, beweerd, dat hij kon vliegen en den keizer uitgenoodigd, dit te komen zien. Inderdaad steeg hij op, maar hij viel, brak zijn been en overleed aan den gevolgen van zijn val.

Voor Neroos voeten, plat geploft van boven neder,
Gaf 't Galileesch gebroet, en des gekruistens naem
Gewonnen spel; in 't endt de hel mijn' lesten aêm,
En ziel; op 't hantgeklap en schateren der scharen
My thans noch toegedaen, met beelden, en altaren,
Gewijt tot Simons eere. O schouwburgh daer ghy staet,
'k Herdenck nu aen dien smack. Een koorts, een grilling gaet
En rijt door al mijn leên, nu ick dees plaets genaecke.

ELYMAS.

't Hervoelen van die smart geeft sporen aen de wraecke,
Die ons ter helle uit drijft, en uit den helschen gloet;
Om deze wraeckkoorts eens te koelen met het bloet
Der Hooftapostelen, ons vyanden, en vloeckers;
Om al 't verlies betaelt te zetten, met veel woeckers:
't Welck duyzentkunstenaers des naeren afgronts voeght,
Die zich, aen u en my, volkomentlijck genoeght.

SIMON.

Samarien getuight, door 't dorp van mijn geboorte,
Dat Gitthon heet, hoe jongk, verlooft aen Plutoos poorte,

Galileesch gebroet: Christus.
aêm: adem.
toegedaen: verknocht.
grilling: rilling.
genaecke: nader.
hervoelen: opnieuw voelen.
sporen aen: aansporing tot.
afgront: hel.
verlooft: gewijd.
Pluto: god der onderwereld.

Ick daer de bastertjoôn kreegh listigh aen de koort;
Tot dat een Philips my trots quam leggen boort aen boort,
En dreef de geesten uit, en goot op mans, en vrouwen
Zijn water. Strax begon mijn aenzien te verflouwen;
Dies was het oock geraên te mommen met die grijns:
Ick (om ons zwarte kunst te witten, met veel schijns
Van heiligheit) vont goet het hooft te laten dompelen;
Zey zuchtende amen, op zijn vragen, op zijn mompelen;
Begafme aen 's leeraers zijde, en gaepte naer die stem:
Tot dat de lantsman oock quam van Jerusalem.
'k Beproefde schalck hun trouw met schatten te bekooren,
Om 't volck door wonderheên te leiden by zijn ooren:
Dan laes! 't was al vergeefs, en moeite en list gespilt:
Want Cephas voer my strax al vloeckende in den schilt.

37 *bastertjoôn:* Samaritanen.
aen de koort: in mijn macht.
38 *Phlips:* Philippus, de apostel.
39 *goot zijn water:* doopte.
40 *strax:* weldra.
41 *mommen met die grijns:* hetzelfde masker op te zetten, met de wolven in het bosch gaan huilen.
42 *witten:* wit te maken.
45 *gaepte:* luisterde.
46 *lantsman:* Petrus.
47 *schalck:* listig.
hun trouw: zie aanteekening bij Simon (Inhoudt).
49 *gespilt:* verspild.
50 *Cephas:* Petrus.
voer mij in den schilt: viel mij aan.

Zy togen voort. Ick kuiste, om de oogen te benevelen,
In schijn hun wondren na, en prediken, en prevelen,
En schoeide meesterlijck op eenen zelven leest
Van Vader, of van Soon, of dien onzichtbren Geest;
Om zoo een ruimer wegh, naer 't barnend hof, te banen,
Voor kruisgezinde, en Joôn, en mijn Samaritanen.
Want yeder houdt den trant, gelijck hij is gewoon:
En op wat spil mijn kloot wil draaien, hij draeit schoon.
Mijn boel Selene noemde ick moeder aller dingen.
Zy baerde d' Englen: om haer schoon gestalt vergingen
De muuren van Priaem: zy was 't verdoolde schaep.
En Simon 's hemels kroost. Zoo wieghde ick elck in slaep.
Zy trat als Pallas: ick kon Jovis blixem handelen:

51 *kuiste:* bootste.
55 *barnend hof:* hel.
56 *kruisgezinde:* Christus.
58 *kloot:* bol.
59 *boel Selene:* minnares Selene, „Simon voerde — volgens de traditie — met zich zijn bijzit *Selene* of ook wel *Helene* geheeten, en welke hij de „eerste verstandelijkheid (*intelligentia*)," de „moeder van alle dingen," en somtijds den „H. Geest.", „Minerva," of de „opperste wijsheid" noemde. Hij zeide, dat hij door die „verstandelijkheid" voornemens was geweest, Engelen te scheppen; doch dat zij, den wil haars vaders kennende, lager was gedaald, en de Engelen, nevens alle geestelijke machten had voortgebracht, aan welke zij haar vader niet had bekend gemaakt: dat Helena telkens in de lichamen van andere vrouwen was overgegaan, en onder anderen ook in dat van Helena, de vrouw van Menelaüs, die oorzaak was van den Trojaanschen oorlog, en dat zij eindelijk in dat van die Helena van Tyrus overging, welke hij met zich leidde." (Van Lennep-Unger).
60 *Priaem:* Priamus, laatste koning van Troje, vader van Hector en van Paris, die Helena schaakte.
63 *trat:* trad op.
Pallas: Pallas Athene, Minerva.
Jovis: van Juppiter.

Of gingk, als watervooght, droogs voets op 't water wandelen:
Schiep weite en tarwe uit steen: brack poorten van metael:
Keeck voor en achter uit, als Janus: wist een zael
Met koningklijck tapijt door schimmen te behangen
't Onthalen te bancket met spel en maetgezangen,
Mijn' dischgenoot; die (wat hy zagh, of gade sloegh)
Niet zien kon, wie de spijze, in goude vaten, droegh
Ter tafel; noch wat hant de pezen streelde, en snaren;
Noch uit wiens mont de wint quam in de fluiten varen.
Ick broght Samarien in 't harnas, op de been.
Het heir schoolde, aen den voet van Garizim, by een;
Om Moses heilighdom te zien ten bergh uit graven,
Daer hy 't quansuis begroef: maer daetlijck zagh men draven
Den heilgen heuvel op Pilatus ruitery,
Die al mijn maght vertrapte, en vlamde felst op my.

ELYMAS.

Maer ghy ontslipte hem, en quaemt in 't endt naer 't westen.

65 *weite:* tarwe.
66 *Janus:* Romeinsche godheid, o. a. van den tijd en den oorlog. Aan hem was de Nieuwjaarsdag gewijd, het woord Januari is van zijn naam afgeleid. De Godheid werd voorgesteld met twee gezichten (verleden en toekomst).
68 *te bancket:* aan tafel.
71 *pezen:* snaren.
74 *heir:* leger. Dit verhaal komt voor bij Josephus, Joodsche Gesch. B. XVIII. Hoofdstuk 5, maar er wordt geen naam genoemd.
77 *Pilatus:* Pontius Pilatus, 6e Romeinsche landvoogd over Palestina, 26—36 n. Chr.
78 *vlamde felst op mij:* vervolgde mij het hevigst.
79 *ontslipte:* ontkwam.

SIMON.

Ick kreegh in mijn gewout deze oude en strijtbre vesten,
Daer allerhande slagh, zoo 't Galileesch als Jootsch
En Heidensch, onder een, my aenbadt, als yet groots,
Ja wierookte, als een God; en zwarmde en zwierde als muggen,
Rontom mijn beelden; een in 't midden van twee bruggen,
En een op Quirinael. Maer Peter, uit zijn' droom
Opschietende al verbaest, komt hevigh naer den stroom
Van Rome streven. Wy, voor dat gezicht, aen 't schuilen;
Gelijck, voor 't morgenroot, de vledermuis, en d' uilen,
In een Cimmerisch hol, of blinde moortspelonck;
Daer nimmer zon noch maen, noch eenigh starlicht blonck.

ELYMAS.

My heught uw vlught van Rome, en 't ongeluck is ouder
Dan 't mijn, te Paphos; daer ick om den stedehouder,
Den schrandren Sergius, oock tegens Sauwels beet,
Weleer Gamaliels scholier, die, fel en heet,

80 *gewout:* geweld.
vesten: wallen.
85 *Quirinael:* Quirinalis, één van de zeven heuvelen van Rome. Thans is er het paleis van den Italiaanschen koning gelegen.
86 *verbaest:* verschrikt.
87 *stroom van Rome:* Tiber.
streven: reizen.
89 *Cimmerisch hol:* plaats waar de zon niet doordringt.
92 *Paphos:* zie aanteekening bij Elymas (Inhoudt).
93 *Sergius:* Paus Sergius.
Sauwels: Paulus.
94 *weleer:* eens.

My scholt een vrucht van Styx, doortrapt, en valsch, en wrevel;
En, schuivende op mijn oogh een nacht, en dicken nevel,
Kreegh zoo het Cypersch hooft al smeeckende aen zijn snoer.
Men denckt, wat wraeck ick toen dien wreeden weiflaer zwoer.
Tot tuigen strecken my zoo veel geterghde vloecken,
Gebraeckt uit mynen mont; zoo veel vergalde boecken,
Gespogen uit mijn pen, die nergens spaert noch schroomt.
Den naem, die al ons vlught zoo kort houdt ingetoomt.

SIMON.

Ick, sedert Claudius bezocht de bleecke scharen,
Hervatte 't werck, zoo ras als 't puick der toveraren
Gedaghvaert, wert onthaelt van Neroos hof, en troon,
Die, zoet op toverkunst, Jupijn stack naer zijn kroon.
Toen most de magre strot van Peters kudde bloeden,
En blaeckeren. Ick groeide, in 't bitterst van dat woeden

95 *Styx:* rivier van de onderwereld.
96 *schuivende op mijn oogh een nacht:* mij blind makend.
97 *Cypersch hooft:* Elymas was geboren in Paphos op Cyprus waar Sergius landvoogd was.
smeeckende: vleiende.
98 *wreeden weiflaer:* Paulus.
99 *tuigen:* getuigen.
102 *naem:* van Christus nl.
vlught: macht.
105 *van:* door.
gedaghvaert: ontboden.
106 *zoet:* verzot.
Jupijn: Juppiter.
108 *groeide:* kreeg meer macht.

En leerde elck wieroockvat noch afgodt te versmaên,
En onder water door, en boven water gaen,
Om 't martelen t' ontvliên; en kon mijn list verbloemen,
Ja, liet my naer den naem van dien gekruisten noemen;
Wiens benden, op het punt van storten en in last,
Om bystant jammerden, schier doot, en afgevast.
Dees tweelingen, om my de vleugels eens te korten,
Geweckt door dit gekerm en kryten, quamen storten,
Een yeder uit zijn' oort, als stroomen, herwaerts aen.
Ick wederstontze; maer wie kon hun wederstaen?
Zy deden my de ziel, met bloet en galle, braecken.
O spijt! ick voel, ick hoor mijn heupebeen noch kraecken.
Ick storte al tuimelend, met ziel en lichaem, neêr
Ter aerde, en myne ziel, geperst ten lyve uit, weêr
Van d' aerde in Plutoos poel: en blijft dit ongewroken?
Wy kregen last op nieuw Apostelmoort te stoken.
Op, Elymas, nu sla dien u met blintheit sloegh.
Hitst Nero weder op: ghij kent 'zijn aert genoegh.
Maer toef, waer blijft al 't spoock, gereet om op te trecken?
'k Zal stampen, dat het dreunt, en al den drommel wecken.

115 *dees tweelingen:* Petrus en Paulus.
116 *storten:* ijlen.
118 *ick wederstontze:* ik stelde mij te weer.
123 *Plutoos poel:* onderwereld, hel.
124 *last:* bevel.
te stoken: aanzetten tot.
127 *toef:* wacht.
128 *drommel:* drom, menigte.

Mijn leerkint, volgh mijn stem. Op, Geesten, klooft den gront
Der aerde. Sammelt ghy? 'K verdaegh u met mijn 'mont.
Of stamp ick te vergeefs, met recht op u verbolgen?
Op, Spoocken, 't was bestemt, ghy zoudt uw' leitsman volgen.

ELYMAS.

Zy komen. D' aerde loeit, en tsiddrend berst van een.
Nu braecktze zwavelvier, en roock, en stof, en steen.
Daer zijnze.

SIMON.

Wellekom, o nimmerslapende Ickers,
Zielmoorders, bloetraên, stokebranden, aerts-verklickers,
Trauwanten, die, gespitst op 't schijnschoon valsch, en wreet,
Den Godt des afgronts dient, en stapt in zynen eedt;
Verblijt u, want ghy zult, met ons, uw kromme kraeuwels
Nu wasschen, in het bloet van Peter, en van Pauwels;
Die hier, in hechtenis en ketens, dagh en nacht,
Vast morren, naer de lucht, gebeden, zonder kracht.

130 *sammelt:* draalt.
verdaegh: ontbied.
135 *ickers:* nikkers, booze geesten.
136 *bloetraên:* bloedraden.
138 *God des afgronts:* Lucifer.
139 *krauwels:* klauwen.
142 *vast:* voortdurend.
morren: fluisteren.
lucht: hemel.

Ghy zult u heden met dien vetten buit vernoegen.
Dit zijnze, die u staegh uit 's lichaems schorssen joegen,
En heerschten over doôn en spoocken, zonder tal,
Niet eens in een gewest, maer stadigh, overal.
Dit zijn de knevlers zelfs, die ons schriftuur verbrandden.
Dit zijnze, dien ghy sloeght in boeien, en in banden;
Holpt geeslen, steenigen, verbannen, reis op reis.
Verspreit ghy u door stadt: beveelt ons twee 't palais.
Bedrijft, gelijck noch korts, wat ongemeens, wat wonders.
Verwringt yet: breeckt yet: speelt met hagels, blixems, donders.
Verbaest, hitst op, deurspoockt de kercken onzer Goôn.
Berockent wat ghy kunt. De kans stont noit zoo schoon.
Ghy naer de Flamens. Ghy naer priesters en Vestalen.
Ghy naer vernuften, die op losse starren dwalen,

144 *s' lichaems schorssen:* van degenen die bekeerd werden nl.
147 *zelfs:* zelf.
149 *reis op reis:* keer op keer.
150 *beveelt ons twee 't palais:* laat het paleis aan ons tweeën over.
151 *korts:* onlangs.
153 *verbaest:* verschrikt.
154 *berockent:* berokkent schade.
155 *Flamens:* De Flamen is een priester die zich aan den dienst van een bepaalde Godheid heeft gewijd. Zoo had men Flamen Dialis (Juppiter), Flamen Martialis (Mars) en Flamen Quirinalis (Quirinus of Romulus).
156 *die op losse starren dwalen:* eigenlijke astrologie is bij de Romeinen niet bekend, wèl bij de Chineezen en Babyloniërs. Eerst in de Middeleeuwen raakte men in Europa met deze pre-logische wetenschap vertrouwd. In Rome lette men meer op metereologische verschijnselen, vooral onweer, hieruit werd dan wel eens iets voorspeld. Simon zinspeelt hier wellicht op wichelaars, die evenals hijzelf en Elymas uit het Oosten gekomen zijn.

En dryven met den kloot des hemels nimmer moe.
Ghy al u best naer vee-en-vogelwichlaers toe.
O helden, laet u niet verbluffen van een stercker.
Ghy holpt 't gehaete paer in dien benaeuden kercker:
Volvoert uw opzet nu, met onvergangkbren lof,
En steeckt, de horens op, in spijt van 't hemelsch hof.
De hemel zelf verlaet zijn eigene afgezanten.
Ghy sleet d' Apostelschap allengs, aen alle kanten,
Door zaegh, of zwaert, of stock, of steen, of koort, of druck:
Een hooge dagh voltoie al 't vorige geluck.
Ick vliegh naer Neroos hof. Verspreit ghy u, by driften.
't Lust Simon Simon nu, zoo fijn als meel, te ziften;
Dat al de werelt zie, hoe reuckeloos, hoe stout
De hemel kercken, op zoo krancke zuilen, bouwt:
Op dat geen maght zo groot verschijn, voor 's menschen ogen,

157 *kloot des hemels:* hemelbol, uitspansel.
158 *vee- en vogelwichlaers:* de veewichelaars zijn de eigenlijke „offervinders," *haruspices*, die de toekomst uit de ingewanden der geofferde dieren voorspelden; de vogelwichelaars, *augures*, deden hetzelfde uit de vlucht der vogels.
159 *verbluffen:* overbluffen.
van: door.
160 *holpt:* hielp.
't gehaete paer: Petrus en Paulus.
161 *opzet:* plan.
163 *zelf:* zelfs.
164 *sleet:* deed afbreuk.
165 *koort:* touw.
167 *driften:* groepen.
168 *'t Lust Simon Simon nu, zoo fijn als meel te ziften:* Simon de toovenaar wil Simon Petrus ziften.
169 *reuckeloos:* roekeloos.
stout: vermetel.
170 *krancke:* zieke, zwakke.
171 *verschijn:* lijkt.

Waer tegens 's afgronts maght en kracht niet op zou mogen,
De haen, vol slaeps, klopt noch de slapers niet aen 't oor.
Ick streck een heldre maen by duister. Dat 's u voor.

ELYMAS.

Wel meester, waer blijf ick? wat oort wort my bevolen?

SIMON.

Nu, vraeg niet. Volgh mijn toorts, zoo kunt ghy niet verdolen.

PETRONEL. PLAUTIL.

PETRONEL.

't Is meer dan tijdt, om naer 't gevangenhuis te gaen,
En komt Plautil noch niet? 't wort spa: daer klopt zy aen.

PLAUTIL.

Doe open, Petronel: doe open, zonder schroomen.

PETRONEL.

Tre binnen, moeder. Toef, ick zal hier licht doen komen.
Olympa, breng hier licht: waer blijft ghy? nu, ga heen.

PLAUTIL.

Wel dochter, wats'er gaends? wy spreken nu alleen.

172 *afgront:* hel.
173 Versta: Het is nog lang niet ochtend.
174 *dat's u voor:* dat gaat u voor.
176 *verdolen:* verdwalen.
178 *spa:* laat.
180 *toef:* wacht.

PETRONEL.

Nu naer de Vaders toe, waer henen ick u leide,
Die niemant nader, tot verlossing van hun beide,
Kon kiezen dan Plautil, wiens yver brant als vier;
Nadien zy 't leerkint is van Pauwels; ick scholier
En dochter, naer 't gemoedt, van onzen Bisschop Peter.

PLAUTIL.

Tot noothulp in gevaer verkoost ghy niemant beter
Dan my: maer dochter, hoe? wat durf uw jeught bestaen?
O reuckelooze jeught, dit kan niet wel beslaen.

PETRONEL.

De jongkheit past wat stouts, en staet niet licht verlegen.
Bedaeghtheit, rijp van brein, wil wicken, overwegen,
En waeght niet wightighs, voor zy 't wis en zeker ziet,
En 't stuck hebbe in haer maght: maer neen, zoo gaet het niet
In zaecken van belangk. 'k Misprijs niet raet te vragen:
Maer altijt suffen, altijt wicken, nimmer waegen,
Bedrijft, bedijt oock niet.

184 *nader:* dichterbij, beter.
185 *vier:* vuur.
186 *nadien:* aangezien.
188 *noothulp:* hulp in nood.
189 *bestaen:* ondernemen.
190 *reuckelooze:* roekelooze.
beslaen: afloopen.
191 *stouts:* vermetel. Deze regels zouden volgens Dr. Leendertz op Vondels dochter Anna betrekking hebben die den dichter voorging in den overgang tot het Katholieke geloof (zie inleiding)
193 *niet:* niets.
197 *bedijt:* doet gedijen.

PLAUTIL.

't Is waer, doch wat kan 't schaên,
Dat mijn zwaermoedigheit den wegh (wil 't helpen) baen
Ten kercker? hindert het gevaerlijckheên te myden?
Zy grijnzen, niet van een, maer schier van alle zyden,
Zoo gruwlijck, dat mijn oogh hier naulijx door kan zien:
Doch, zoo ghy 't u getroost, in Godts naem, 't moet geschiên.

PETRONEL.

Ay, zet geen zwarigheit, aleerze wort geboren.

PLAUTIL.

Ghy wilt dan, eer wy gaen, wel eerst mijn inzicht hooren?

PETRONEL.

Zeer gaerne, moeder: zegh, wat maeckt uw hart bedeest?

PLAUTIL.

Zy vreest niet ydel, die by tijdts voor 't uitert vreest:
Want mist die toght, ghy helpt de Harders gladt om 't leven.
Hun kudde aen nieuw gevaer. Hoe menigh zal er sneven,
Die nu noch veiligh duickt.

PETRONEL.

Wel, moeder, vaer zoo voort.

198 *zwaarmoedigheit:* zwaartillendheid, voorzichtigheid.
203 *zet geen zwarigheit:* maak geen bezwaar.
206 *uiert:* uiterst.
209 *duickt:* zich verborgen houdt.

PLAUTIL.

Ghy zijt noch jongk, mijn kint: maer ick heb noit gehoort,
Hoe yemant uit dien muil des moortkuils zou geraken.
Hy slaght de hel, die weet van slicken, niet van slaken.
Dat Mamertijnsche hol; of is 't u onbekent?
't Is rotsteen, stael, metael, al wat'er klinckt ontrent:
Cimente muuren, ysre staven, kopre deuren.
Kan uwe teere hant die breken, buigen, scheuren?
Of draeght ghy Samsons kracht verborgen in uw hair?
Of meent ghy, slechte maeght, zoo sluick van middel, daer
Te wringen door den muur, waer in geen zon kan schynen,
Als voor een halleve uur; en qualijck zonder quynen
Van 't alverquickend licht? zoo 'is 't er niet gestelt.
't Zijn dubble tralien: 't zijn wercken voor gewelt.

PETRONEL.

Beschrijf den kercker niet: dat 's tijdt en tong versleten,
Voor my, die menigmael vervarssing, dranck, of eten,
Of brief, of artseny aen dees gevangens bragt.
Zijn maeghdevingers teêr; dit yzertuigh heeft kracht,
Die sleutels.

212 *slaght:* lijkt op.
slicken: nemen, vasthouden.
slaken: loslaten.
218 *slechte:* gewone.
sluick: dun.
224 *vervarssing:* verversching.
225 *gevangens:* gevangenen.

PLAUTIL.

Petronel, door wien of dit geluckte?
Wie was zoo koen, die dit in wasch of potaerdt druckte?
Wie smede op vormen juist de rechte wederga?

PETRONEL.

Nu onderzoeck niet scherp: dit baert min nut, dan scha.
Zegh op, wat vreest ghy meer?

PLAUTIL.

't Gebas der wackre honden;
Het wachthuis, daer ontrent; de schiltwacht, en de ronden;
Het volck, dat 's nachts langs straet te doen heeft by geval:
En niet van eenen kant, ick schrick van overal,
Voor mijn gedachten zelfs, en wat men niet zou droomen.

PETRONEL.

'k Wil ront gaen in de zaeck, zoo hoeft ghy min te schroomen.
De hondert oogen, die den kercker gade slaen,
Ja bey de hoofden zelfs, Proces, Martiniaen,
(Door wonderheên verlicht, daer Peter opgesloten,
Hen met zijn eige hant, gezalft heeft, en begoten;

228 *wasch:* was.
potaerdt: klei.
229 *wederga:* dupicaat.
231 *gebas:* geblaf.
wackre: waakzame.
232 *omtrent:* in de buurt, dichtbij.
ronden: wakers, die de ronde doen.
233 *bij geval:* bij toeval.
236 *ront gaen:* rondborstig, openhartig zijn.
240 *begoten:* gedoopt.

Toen hy de bronaer sloegh in dien Tarpeeschen gront)
Begunstigen dit stuck, geen' lasterlijcken vondt;
Nadien men 't Capitool geen onheil pooght te brouwen.

PLAUTIL.

Maer waerom bezight men niet liever mans dan vrouwen,
Of maeghden? blyven mans op zulck' een aenslagh t' huis?

PETRONEL.

Marien houden stant by 't graf, ja onder 't kruis
Daer mannen angstigh vliên, en nagels speer en doren,
Gelijck veel zwaerden, een Lievrouwehart deurboren.
En of 't misluckte, 't waer gevaerlijcker voor mans.
De maeghden acht men minst; want waegen die een kans;
't Heet wyvenyver : 't geeft geen omzien niet met allen
Nu den Verlosser, eer wy gaen, te voet gevallen.
Ghy zult op schiltwacht staen, gelijck een halsvriendin.
Nu kniel, op dat men 't werck aldus met Godt begin.
Verlosser, die, om elck te lossen, u liet vangen,

241 *Tarpeeschen gront:* Tarpejische rots aan den Westhelling van den Capitolinus (één der zeven heuvelen van Rome), van welke in Rome de staatsmisdadigers werden geworpen.
242 *stuck:* bedrijf.
geen lasterlijcken vondt: een daad, die niet te laken valt.
243 *nadien:* aangezien.
246 *Marien:* Maria, Maria Magdalena en Maria van Cleophas.
248 *Lievrouwehart:* het hart van Jezus' moeder.
251 *'t geeft geen omzien niet met allen:* men let er heelemaal niet op.
253 *halsvriendin:* vriendin tot in den dood.

En binden; en nu zit, aen 's vaders zy, behangen
Met eenen mantel, rijck van Goddelijcken gloet,
Waer voor al 't zichtbre licht zijn stralen strijcken moet:
Ghy Samson, die den mont des afgronts op kost sparren,
Dien roof ontweldigen, en slepen naer de starren;
Op 't grimmigh brullen van 't kranckhoofdig helsch gedroght,
Dat, tegens uwe stem, een wijl niet kicken moght:
O Heilant, moedigh ons, om nergens voor te zwichten.
Verlos en redt die beide Apostelijcke lichten,
Op 't schreien van uw bruit, op 't jammerlijck geklagh
Van haer, die ongetroost dit pack niet dragen magh.
Ontruck uw hooftkerck niet den steun der hooft-pylaren,
De dragers van het dack, waer onder wy vergaren.
Begunstigh onze hoop. Zoo 't anders is verzien;
Wy rusten in uw' wil, die moet voor al geschiên.

258 *strijcken:* erkennen dat het minder is.
259 Hier wordt Jezus met Samson vergeleken, die den mont des afgronts [muil van den leeuw (Samson) muil van de hel (Christus)] op kost sparren, (open kon breken), dien roof [de honing (Samson) de zielen (Christus)] ontweldigen, enz.
260 hier gaat de vergelijking niet verder, want de leeuw dien Samson de honingraat ontnam was door hem zelf verslagen, trouwens, de honigraat was geen *roof* van den leeuw, de vergelijking is eenigszins gezocht.
261 *kranckhoofdigh helsch gedroght:* Lucifer.
262 *moght:* kon.
263 *moedigh ons:* geef ons moed.
265 *bruit:* Petronel.
pack: last.
magh: kan.
266 *hooftpylaeren:* Peter en Pavwels.
269 *begunstig onze hoop:* laat onze hoop in vervulling gaan.
verzien: beschikt.
270 *rusten:* berusten.

PETER. PAUWELS.

PETER.

O wackerste van alle vogelen,
Die my uit 's misdaets dootslaep kraeit,
En drijft, door 't klappen uwer vlogelen,
De zon aen, die zich oostwaert draeit,
En langkzaem naer de kim komt ryden;
Terwijlze alree bekommert is,
Om d'ysre tralien te myden.
Der Mamertijnsche vangkenis;
Die vasthoudt, in haer holle kaken,
Den weiflaer, dien 't van 't harte kon,
Al willends wetends te verzaken
Den glans der onderdruckte zon;
Een zon, die aller blinden oogen
Genezen quam: getrouwe haen,
Ghy kraeit, eer noch dees doeck kan droogen
Alweer op elcke wang een traen.
Ghy morgenwecker, leert my schreien
Geduurigh, eer de morgenstar
De scheemring, voor dien glans, gaet spreien,
Waer tegens ick niet opzien dar;
Waer tegens ick niet op kan beuren
Dit rompligh, schrompligh aengezicht,
d'Ooghappels, weeck en blint van treuren;

271 *wackerste van alle vogelen:* haan.
272 *'s misdaets dootslaep:* omdat Petrus in de gevangenis zit.
273 *vlogelen:* vleugels.
276 *bekommert:* van plan.
278 *vangkenis:* gevangenis.
280 *weiflaer:* hemzelf.
281 Petrus heeft Christus eer de haan kraaide driemaal verloochend. Ev. Joannis 18 : 16—27. De volgende regels hebben betrekking hierop.
282 *onderdruckte zon:* Christus.
289 *spreien:* verspreiden.
glans: van de zon
290 *dar:* durf.
292 *rompligh:* rimpelig.

Bezwalckt, beschaemt, en schuw van 't licht
Heb ick hun noch niet uitgekreten,
Die waert zijn Godt noch zon te zien?
Heb ick mijn tong niet afgebeten?
Die, om gevaer en smaet t' ontvliên,
Verlochende den rechten hoeder;
Verzwoer het al 't onnozel lam;
Dat smetteloos van zyne moeder
Ter weerelt, al de weerelt quam
In bloet en hartewater baden:
Zich offeren op 't kruisaltaer.
O Paeschlam, ick holp u verraden,
In 't onweêr van die wreede schaer.
De kusser van 's verzoeners wangen
Verriet maer eens der menschen zoen:
Mijn mont, na dat hy was gevangen,
Verriet, helaes! hem driemael; toen
Hy vast bespot wiert, en bespogen,
Erbarm u myner: zie om laegh:
Alziende Waerheit, straf mijn logen:
Verzwaer de ketens, die ick draegh.
Wat woorden liet ick my ontslippen!
Verzaeckte ick zoo mijn' Godt, mijn'heer!
Wat lastren schonden deze lippen!
Ick nock, ick berst, ick kan niet meer.
Mijn geest bezwijckt. Ick zijgh ter neêr.
Och, och, och, och, och, och, och, och, .

300 *verzwoer:* verloochende.
onnozel: onschuldig.
302 *al:* geheel.
305 *Paeschlam:* Christus.
307 *kusser:* Judas.
308 *der menschen zoen:* van de zonden der menschen nl.
311 *vast:* voortdurend.
312 *om laegh :* naar beneden, naar de aarde.
318 *nock:* snik.

PAUWELS.

Ay, megevangen, staeck dit nocken, staeck dit stenen,
En laet my sluimeren. Of zult ghy eeuwigh weenen,
Om 't struickelen der tonge? om zoo een woort, dat stil
De lippen los ontglipte, uit zwackheit, niet met wil?
Wat anders heeft de mont, wat anders 't hart gesproken.
Ghij ziet, van hartewee, verkniest, verout, gebroken
Dit kermen, nacht op nacht, verzwackt den ouderdom,
Versteurt den slaep, of maeckt mijn nachtgebeden stom.
Ick schouw (want tranen uit berouw tot zuivring strecken
Van een bevleckt gemoedt) u rein van deze vlecken.

PETER.

Mijn amptgenoot, ick weet, ick reck u taey gedult
Te lang, door 't moeielijck vernieuwen van mijn schult;
Zoo menighmael de haen aen 't sluimrigh hart komt kloppen.
Wat raet? mijn hartaêr berst, in 't eerst allengs by droppen,
Dan korter, drop op drop; dan gietze beecken uit:
En schrey ick niet, zoo is 't alleens of 't hart my sluit.

324 *met wil:* met opzet.
326 *verout:* verouderd.
329 *schouw u:* beschouw u.
strecken: dienen.
331 *reck:* beproef.
332 *moeielijck:* vermoeiend.

Ay, medebroeder, laet mijn tranen ruim gaen weien.
Laet my mijn dootvergrijp ophalen. Laet my schreien.

PAUWELS.

Zoo klagen 't hart verlicht, vaer voort met uwe klaght.

PETER.

De nacht vermaent my weêr aen 's Heilants jongste nacht;
Waer in d' Aertspriesters zelfs, schijnheilige Ouderlingen,
En Schriftgeleerden hem, met stael en stocken, vingen,
Door d' opgeruide schaer, en dien Iscarioth;
Verkoopende, om wat gelts, zijn' meester, en zijn' Godt.
Ick trof in 't hondert, met den korten krommen degen,
Maer als vergeefs: elck vloot, en Simon stont verlegen,
Verlaten, en most zien, tot stervens toe bedruckt,
Hoe deerlijck Jesus daer zijn oogen wert ontruckt,
En stewaert in gesleept. 'k Zagh om: elck was geweken.
'k Had nu door meesters last den houwer opgesteken;
En twijflende of mijn trouw hier mede moght volstaen,

340 *vermaent:* herinnert.
342 *met stael en stocken:* Ev. Marci. 14 : 48.
343 *Iscarioth:* Judas.
345 *met den korten krommen degen:* Ev. Marci 14 : 47.
346 *als:* alles.
vloot: vluchtte. Ev. Marci 14 : 50.
Simon: Petrus.
350 *houwer:* degen.

Volghde al beducht de torts en nachttroep achter aen
Gelijck een dwalend lam al blatende den harder,
En 'tsiddrend voor den wolf; dan dichter, dan wat verder.
Helaes! zy sleurden 't Lam in 't priesterlijcke hof.
Ick zagh dit, en verdroegh 't. Vergreep ick my niet grof?
Och, och, och, och, och, och.

PAUWELS.

Ghy had u vroom gequeten.

PETER.

Ick stijgh de trappen op, daer 't hof, op Godt gebeten,
Krioelt, en woelt, en galmt, en lastert, zoo versteurt;
En Kaïphas quansuis de kleedren rijt, en scheurt.
'k Hoor spuwen in 't gezicht, en klincken voor die wangen,
Waer aen zy 't dootzweet zien, by roode drupplen, hangen.
Nu Christus, propheteer: wie klopt u voor den mont?
Een meisken, dat my, in de voorzael, zitten vont,
Stoof op: dit 's oock van 't slagh, die twist oproer en zoecken.
Ick schrick, verzaeck mijn' heer, verdoem mijn ziel met vloeken.
Noch eenmael, en noch eens; en daetlijck kraeit de haen;

352 Ev. Marci 14 : 54.
357 *vroom:* dapper.
358 *gebeten:* verwoed.
359 *versteurt:* kwaad.
360 *Kaïphas:* de hoogepriester.
364 Ev. Joannis 18 : 17.

En Jesus ziet my stijf met straffende oogen aen,
Die dringen in de ziel. Waer was ick toe gekomen!
Het hart wou op de tong, die liet zich naeulix toomen,
Wee my, ellendigh man! erbarm u mijns! o heer.
Och, och, och, och, och, och,.

PAUWELS.

Mijn broeder, schrey niet meer.

PETER.

O Haen! de dagh wou op: my docht, mijn hart wou sluiten.
Ick gingk beklemt om 't hart, ten hove uit, recht naer buiten,
Mijn stille schuilspelonck ontvouwen mijn verdriet,
In 't eerst met stom misbaer: geluit slaen kon ick niet.
Ick sloegh voor deze borst; begon het hair te rocken
Uit mijnen visschers baert; verzuchte, raeckte aen 't nocken,
Aen 't roepen op het lest; lagh plat op 't aenzicht neêr,
Zoo koudt, gelijck een visch, langs 't Galileesche meer,
Noch zieltooght, op den kant des oevers voor zijn sterven;
Als die zijn element, het water, niet kan derven.

368 *stijf:* strak.
374 Ev. Matthaei 26 : 75.
375 *schuilspelonck:* schuilhoek.
376 *stom misbaer:* zwijgend.
geluit slaen: geluid geven.
377 *rocken:* rukken.
378 *visschers baert:* Petrus was visscher voor hij Jesus volgde.
nocken: snikken.
382 *derven:* missen.

Ick schreeuwde: o waterbron des levens! help my doch
Aen water: help mijn oogh aen tranen; is 'er noch
Wat hoops, wat levens, voor mijn ziel, in zilte plassen.
Maer neen, die vloeckvleck is met tranen niet te wassen.
O mijn vermetelheit! wat heb ick my beroemt
Van voorstant! heilge disch, en spijs, die my verdoemt.
O bloet, o dranck, o kelck! hy spelde 't al te veuren.
O sleutels, wat poortier vertrouwt men 'shemelsch deuren!
Gena, gena, gena. Toen schreide ick, vlaegh op vlaegh,
Mijn oogen root en dick; en harde 't schreien staegh.
Laet tuigen van mijn' rouw, om mijn bezweken yver,
Die Starrebron, by 't hol; die zuivre en klare Vyver.
O Peter, was dat pal, gelijck een pyler, staen!
En kon een maeghdeken een' man in 't veldt verslaen?
't Viel mackelijker 't lijf, uw' meester te beschermen.
Och, och, och, och, och, och. Wat kan een ydele schrick!

PAUWELS.

Ghy zijt, op verre na, zoo schuldigh niet als ick,
Die zelfs de kleedren des steenigers bewaerde;
Daer Steven storte met een hagelbuy ter aerde,

386 *vloeckvlech:* schandvlek.
388 *van voorstant:* dat hij voorgetrokken werd boven andere.
389 *spelde:* voorspelde.
390 *poortier:* Petrus is sleutelbewaarder van den hemel.
392 *harde:* volhardde in.
393 *tuigen:* getuigen.
401 Handelingen 7 : 58. Zij wierpen hem buiten de stad, en steenigden hem. En de getuigen legden hun mantels neer voor de voeten van een jongen man, Saulus geheeten.
402 *steven:* S. Stefanus.

En, van godtvruchtigh bloedt, besprengkelt, paers en root,
My lachen zagh, wee my! in zyne onnoosle doot;
Daer 't lijck, halflevend, lagh geplet van harde kaien.
Laet Simon zwygen: laet de bittre Sauwels schreien,
Wien Christus uit de lucht die gruwelen verwijt.
O hooft van 't lichaem zelf, waer in ghy sterft, en lijdt!
O glans, had ghy een' strael in mijn gezicht geslagen,
Eer bey deze oogen noch dien martler storten zagen.
Die Heiligh badt voor ons, en steegh de wolcken deur.
De steenen werden root, mijn wreetheit hiel haer kleur.
Mijn handen, hebt ghy oock doornagelt den Gekruisten?
Wee my, wee my, wee my! wie klinckt my daer met vuisten
Zoo fel in 't aengezicht? o nachtegeest, zijt ghy dat?
Sla toe, 'k verdien noch meer. Ick zit van bloet bekladt.
Verneder dezen worm, eer hy zich verhoovaerdigh.
'k Vernoegh aen die gena; ben ick haer anders waerdigh.
Och, och, och, och, och, och, och, och, och, och, och, och.

PETRONEL. PETER. PAUWELS. PLAUTIL.

PETRONEL.

Wat kermen hoort men daer? dat wil dat steenen toch?

uit de lucht: uit den hemel.
klinckt: slaat.
'k vernoegh aen: ik neem genoegen met.
ben ick haer anders waerdigh: ben ik haar op een andere wijze waard.
wil: beduidt.

Wy naecken het gevaer, en dienen niet te sammelen.

PETER.

Wie spreekt'er?

PETRONEL.

Hoor, ay, hoor die ysre ketens rammelen.
My dunckt, ick ken die spraeck. Hou schiltwacht in dien hoeck.
Verneemt ghy ronde, of volck, zo brem eens. Hou u kloeck.
De maen komt op, wiens schijn my luttel kan behagen.
Het licht is zelden vrient van heimelijcke lagen.
Dat geldt, in Jesus naem.

PETER.

Hoe gaen wy? slim, of wel?
Waer sleept men ons by nacht? wie leit ons?

PETRONEL.

Petronel,
Uw dochter naer 't gemoedt. Ick bid u, volght te gader,
Ay, oude Vader, volgh; ghy mede, o goede Vader,
In dezen achterhoeck, en uit den maneschijn,
In schaduw van dien muur: dat zal wel veilighst zijn.
De schiltwacht heeft den slaep vry gulzigh ingedroncken.

421 *naecken:* naderen.
sammelen: talmen.
424 *ronde:* waker die de ronde doet.
brem: geluid maken als van een hert.
kloeck: flink.
425 *luttel:* weinig.
426 *lagen:* listen.
427 *dat geldt:* dat gaat.
429 *naer 't gemoedt:* in den geest.
430 *achterhoeck:* nis, schuilhoek.

'k Verneem noch geen gewagh. Ay, hoor dien wachthont ronken
Voor dezen drempel. Lof zy u, Emanuël,
Die dit beleit. Dit schijnt geen menschelijck bestel.
Het zou niet hinderen, al schuilden wy wat verder.
O Jesus, u zy lof. O aller herdren Herder.
Nu Vaders, gunt my, dat ick mijn verlangen blusch,
Dees hantboey eens ontsluit. Laet my betyen. Sus.
Een dalende Engel zy mijn hulp, en medewercker.

PETER.

Ghy draeght de sleutelreex van kluisters, en van kercker.
Mijn kint, wat droom is dit? wat durft ghy op u laên?
Wie vordert u tot zulck een zorghelijck bestaen?

PETRONEL.

De vijftigh zielen zelfs, gezalight van uw handen,
Ter stede daer ghy zuchte, om 't knypen dezer banden;
De Roomsche kudde zelf, van Peters staf geweit,
En al wat, nacht en dagh, om zijn verlossing schreit,
En vast, en waeckt, en bidt, (daer zy ter sluick vergaren)
Dat d' opperherder wil zijn' onderherder sparen,

434 *gewagh:* alarm.
436 *beleit:* in orde brengt.
bestel: beschikking.
439 *mijn verlangen blusch:* aan mijn verlangen toegeef.
440 *betyen:* begaan.
422 *kluisters:* boeien.
444 *zorghelijck:* moeitevol.
bestaen: handelwijze.
445 *zelfs:* zelf.
van: door.
449 *ter sluick:* heimelijk.
450 *opperherder:* Christus.
onderherder: Petrus.

Ten minste noch een wijl. Gedooght dan, en gehengt
Te volgen, hant aen hant, daer Petronel u brengt,
In 't onderaertsche hol, by zoo veel aengezichten,
En kennis; om hen door uw wederkomst te stichten;
Te stercken in den strijt uw strydende gemeent.
My dunckt ick hoor alree, hoe 't hol van blyschap weent,
En galmt; terwijl ghy schijnt twee starren in het midden:
Dies volght my, op mijn bede, of liever op hun bidden.

PETER.

Zoo Jesus dit behaegh, hy zende een' Engel neêr:
Hy sluit den kercker op, en helpe ons, als weleer.

PETRONEL.

Godt bezight Engelen, of dienst van zwacke menschen.

PAUWELS.

Maer Englen weten best, of 't nut is, 't geen wy wenschen.

PETRONEL.

De menschen holpen u weleer ter goeder uur.

PAUWELS.

Uit geen gevangkenis, maer van Damascus muur.

PETRONEL.

Uit een gevangkenis, van vesten, dicht gesloten.

451 *gehengt:* gedoogt.
454 *kennis:* kennissen.
460 *sluit op:* sluit open.
weleer: vroeger. Handelingen 12 : 7—11.

PETER.

Waer Christus staeg gevlught, zijn bloet waer noit vergoten.

PETRONEL.

Het hooft most bucken, tot verheffing van zijn leên.

PETER.

De leden met hun hooft zijn lot-en-kruisgemeen.

PETRONEL.

De kudde treurt, wanneer de herder is ontslapen.

PETER.

De vrome herder zet zijn leven voor zijn schapen.

PETRONEL.

Wanneer 't de noot vereischt, dan zwicht hy voor geen doot.

PETER.

De grootste Harder smeet zich willigh in die noot.

PETRONEL.

De groote Harder leert de kleensten 't kruis ontvlughten.

PETER.

Maer onder en aen 't kruis daer bloeien schoone vruchten.

PETRONEL.

Ontydigh kruis brengt wrange en bittre vruchten voort.

PETER.

't Is altijdt kruistijdt. Kruis is 't schoonst dat my bekoort.

vrome: brave.
smeet: gaf.

PAUWELS.

Ick roem in Christus kruis, ja sterven is mijn leven.

PETER

Wat heeft mijn vlught weleer al ergernis gegeven?

PETRONEL.

Uw leven stutte Godts vervolghde en wanckle schaer.

PETER.

Mijn nazaet, roept my Godt, neem deze schaepskoy waer.

PETRONEL.

Als Godt u roept, dan kan de nazaet haer bezorgen.

PETER.

Waer toe dit uitstel dan? waer toe gedraelt tot morgen?

PETRONEL.

De kinders scheiden van den vader tijdts genoegh.

PAUWELS.

De vader zagh lang grijs: hy scheit nu niet te vroegh.

PETER.

d'Olijfbergh zagh ons van dien lieven meester scheiden.

PETRONEL.

d'Olijfbergh zagh oock, hoe bedruckt zijn jongers schreiden.

PETER.

Wy scheidden evenwel, getroost en onbevreest.

480 *nazaet:* opvolger, Linus.
487 *strax:* weldra.

PETRONEL.

Zijn Engel trooste u strax; daer na de Pinxtergeest.

PAUWELS.

Die zelve Geest kan u oock troosten, en verquicken.

PETRONEL.

Nu is het vlughten nutst, tot dat wy 't kunnen schicken.

PAUWELS.

't Geen nut en oirbaer schijnt, past strax een yeder niet

PETRONEL.

Zich zelven reuckeloos te werpen in verdriet?

PETER.

Men eert den Heilant zoo, door tranen bloet, en wonden

PETRONEL.

Stroit roozen voor het zwijn: worpt perlen voor de honden.

PETER.

Wat roos, wat perlen heeft Godts wijsheit niet gestroit?

PETRONEL.

Noch bleef de boosheit blint, hardtneckiger dan oit.

PAUWELS.

Dat zal haer in den dagh des oordeels overtuigen.

PETRONEL.

Uw kinders kryten, om uw leering noch te zuigen

reuckeloos: roekeloos.
worpt: werpt.
kryten: schreien.

PAUWELS.

Zy zijn nu groot: hun dient geen melck, maer
stercker spijs.

PETER.

Misgunt men ons die rust, in 't hemelsch paradijs?

PETRONEL.

Zy hopen daer met u te rusten, zonder ende.

PAUWELS.

Wat houdenze ons dan hier, gebonden aen ellende?

PETRONEL.

Uit liefde, en een gemoedt van droefenis beknelt.

PAUWELS.

Men moet ten hemel zoo instormen met gewelt.

PETRONEL.

De hemel staet alleen niet op voor martelaren.

PAUWELS.

Ons voorbeelt quam aldus den hemel ingevaren.

PETRONEL.

Hy had zijn midlaers ampt voltrocken hier beneên

PAUWELS.

Wy hebben hier den strijt, ons opgeleit, volstreên.

PETRONEL.

Gedenckt ons andren dan, die hier noch moeten
strijden.

503 *van:* door.
505 *op:* open.
506 *voorbeelt:* Christus.

PETER.

Wie triomferen wil, leer strijden, sterven, lijden.

PETRONEL.

Zy strijden moediger, daer hoofden voor hen treên.

PAUWELS.

Wy treden nu voor uit: waer toe dan dit gesteen?

PETER.

Ga, dochter, en ontlast die naer uw komst verlangen.
Wy geven op een nieuw ons wederom gevangen;
Zoo raeckt noch ghy, noch wacht, noch niemant in verdriet.

PETRONEL.

Heeft dan mijn trouw vergeefs gelegenheit bespiet?
Vergeefs het lijf gewaeght, om u het lijf te bergen?
Och vaders, vaders och, hoe kunt ghy ons dit vergen?
Is Petronel, ja al de kudde u niet meer waert?
Ten minste volgh my na in 't hol, daer 't al vergaert,
En wacht, en treurt, wat om uw uitkomst is verlegen:
En kan u niemants raet noch liefde daer bewegen,
Noch houden uit den muil van 't gapende gevaer:
Zoo keert van waer ghy quaemt. O al te vierigh paer,

ontlast: stel gerust.
op een nieuw: opnieuw.
gelegenheit bespiet: uitgekeken naar een gelegenheid om hen te bevrijden.
bergen: redden.
vergen: verlangen.
al: geheel.
uitkomst: bevrijding.
is verlegen om: verlangt naar.
gapende: dreigende.
vierigh: vurig.

'k Hoor onraet, zoo my dunckt, van volck op straet, of ronden.
Ick bidde u om de vijf quetsuren, de vijf wonden,
Om speer en nagels; om de scherpe doornekroon,
Gevlochten om het hooft van Godts verdruckten Zoon,
Bewillight Petronel haer hartelijcke bede.
Of (weigert ghy te gaen) ick treck, ick sleep u mede.

PLAUTIL.

Is 't hier noch dralens tijdt? het schemerlicht breeckt aen.
Ick hou van veer de wacht, en kan uw spraeck verstaen.
De leste ronde komt. Ghy zult het stuck ontdecken.
De Vaders weigren meê te gaen: men moet hen trecken.

REY VAN GEKERSTENDE SOLDATEN.

Zang.

Voor Jesus naem, en Cæsars Rijck,
Het zy in sterven, of in leven,
Staen wy gereet, een yegelijck
Zijn eer en eigen Recht te geven,
Door schuldige onderdanigheit;
Gelijck wy Gode en Cæsar zwoeren;
En, met een wettigh onderscheit,
Ons tweederhande wapens voeren;
d'Onzichtbaere, om de blinde maght
Des afgronts Christelijck te keeren;
De zichtbaere, om gewelt, met kracht

526 *vyf quetsuren:* de vijf wonden van Christus.
529 *bewillight:* willigt in.
533 *Ghy zult het stuck ontdecken:* door uwe luid gepraat zal alles ontdekt worden.
535 *Caesar:* Keizer Nero.
544 *afgront:* hel.

Der armen, van 's Rijx hals te weeren;
Van 't Capitool, en al den Raet.
Dit past een Christensch Roomsch soldaet.

Tegenzang.

Die zelve Cæsar zal wel haest
Ons nieuwe Ridderschap bestoken;
Op datze, van de doot verbaest,
Jupijn met wierroock ga beroocken,
En den gekruisten Vorst verzweer;
Haer hoop, en zekerste betrouwen;
Den Vorst, die d'afgoôn preeckt ter neêr;
En tempels leert van harten bouwen,
Waer in hy leeft door zynen Geest;
Veel min gedient met goudt, en marmer,
Dan met een ziel, die zucht, en vreest;
En keert den levenden beschermer
Haer aenschijn toe, haer' rugh Jupijn.
Waer zal dan Christus ridder zijn?

Toezang.

Al stonden wy, met heele benden,
Gekerstent, blanck in 't harrrenas,
En dat 'er slechts een schrede was
In 't midden, tusschen moortellenden,
En 't Heidensch offren, naer den sleur;
Wy koren Christus voor den keur.

548 *Roomsch:* Romeinsch.
551 *van de doot verbaest:* door den dood verschrikt.
552 *Jupijn:* Juppiter.
553 *verzweer:* verloochent.
555 *preeckt ter neêr:* zoo preekt dat de afgoden vallen.
560 *levenden beschermer:* God.
564 *gekerstend:* tot het Christendom bekeerd.
blanck: doordat het harnas van blank metaal is.
563 *koren:* kozen.

Wy lieten zygen weer en wapen;
De pylen, speeren, zwaerden slapen.
En offerden, als tamme schapen,
Ons willigh op, aen 't weerloos Lam,
Dat stom van zelf ten outer quam.

HET TWEEDE BEDRIJF.

CORNELIA. AERTSOFFERWICHELAER.

CORNELIA.

Aertsofferwichelaer, hou op van meer te spellen,
Uit zoo veel teeckenen, als ghy ons komt vertellen,
Met die daer buiten staen. Ons gruwt van dit verslagh.
Al wat men, nu te nacht, en oock voorhenen, zagh
Op 'd aerde, of in de zee, of aen de lucht, gebeuren:
Beduit verandering, en komt den godtsdienst steuren.
Met eenen 't gansche Rijck, de wyde weerelt door;
't En zy men 't slangenest en nieuw gebroetsel smoor;
Eer 't met vergiften tant den hiel der Priestren tarte,
En aenvliegh. Maer wie treckt den godtsdienst nu ter harte?

569 *zygen:* zakken.
weer: wapen.
573 *van zelf:* uit zich zelf.
ten outer: naar het Kruis.
574 *spellen:* voorspellen.
579 *steuren:* verstoren.
580 *met eenen:* tegelijkertijd.
582 *vergiften tant:* vergiftigden tand.
583 *treckt ter harte:* neemt ter harte.

AERTSOFFERWICHELAER.

Dat komt op Cæsar, 't hoofd der heiligheden aen.

CORNELIA.

Zoo lijdt de godtsdienst last, en kan niet langer staen:
Want hoe zou die in 't rijck der Koperbaerden bloeien?
De derde outgrootvaêr dorst 's Aertspriesters maght besnoeien;
Vereerende eerst aen 't volck den priesterkeur; waer mé
Zijn heilooze afkomst nu, op des Hooftpriesters sté,
Vast pronckt; en stadigh uit om d'outers te verdrucken,
Betoont, tot ons verdriet, dat hem der oudren nucken
Noch zitten in den aert; wanneer hy 't out geloof
Verdelght; het heilighdom den krijghsliên geeft ten roof;
Ziet koor noch kercken aen: acht alles onverboden;
En smelt in krijghssoudy de goude en zilvre Goden,

584 *Caesar:* Nero.
komt aen: is toebedeeld.
heiligheden: eerediensten.
585 *lijdt last:* is in nood.
staen: bestaan.
586 *Koperbaarden:* vertaling van den naam Ahenobarbi, tot welk geslacht Nero behoorde.
587 *derde out grootvaêr:* Lucius Domitius Ahenobarbus, beleedigd dat de priesters hem niet in de plaats van zijn vader hadden gekozen als hun collega bracht de priesterbenoeming aan het volk.
589 *heilooze afkomst:* sedert Julius Cesar waren de keizers Pontifex maximus (opperpriester).
op sté: op de plaats waar vroeger de opperpriester zat.
590 *vast:* voortdurend.
stadigh: gedurig.
outers: altaren, de priesters dus.
594 *ziet aen:* rekening houdt met, eerbied heeft voor.
595 *soudy:* soldij.

Ja d'opperschutsgoôn zelfs, met al wat Rome stut,
En sterckt. Al wort de buick der schatkiste uitgeput,
En 't schamel volck den rugh, door schatting, ingereden;
Hy durf aen overdaet hun zweet en bloet besteden.
Oock 't Priesterlijcke gout, gespaert in tijdt van noot.

AERTSOFFERWICHELAER.

Mevrouw Cornelia, zijn moedtwil, al te groot,
Beschaemt Salmoneus zelf. Wie kan dien hooghmoet temmen?

CORNELIA.

Die durf wel in de bron, van Mars den vader zwemmen,
't Gewyde water daer ontwyden door de smet
Van zijn onzuiver lijf, geplaeght in 't krancke bedt.
Maer wat ontziet zich een, die raet om laegh durf zoecken,
Door tooverofferhand, by ongoôn, en by Vloecken?
Die godtlooze, overtuight in zijn' verwaten geest,
Tradt huiverigh te rugge, op 't Eleusynsche feest,
Van die geheimenis, zoo ras hy hoorde roepen:
Vertreckt, misdadigen: vertreckt, besmette troepen.

AERTSOFFERWICHELAER.

't Valt langkzaem, eer de plaegh des hemels op hem druip.
Maer op dat milderwijl dees pest niet dieper kruip

596 *stut:* steunt.
602 *almoneus* koning van Elis, die zichzelf met Juppiter gelijkstelde.
605 *krancke bedt:* ziekbed.
606 *ongoôn:* valsche goden.
612 *'t valt:* 't gaat.

In 't ingewant des staets; en glip door al de leden
Van 't Rijck; is 't noodigh 't hooft van zulcke nieuwigheden,
Aen 't groeien dagh op dagh, te plettere te treên:
Gelijck Pilatus dat, in 't hooft der Jootsche steên,
Vermorzelde op een rots; hoewel die vruchtbre droppen
Nu grimmen, als een oegst, met giftige adders-koppen.
't Is noodigh, dat 'er een, uit onzer aller naem,
Den Vorst hierom begroet.

CORNELIA.

Maer wien acht ghy bequaem,
Om, met dit nootverzoeck, den troon te voet te vallen?

AERTSOFFERWICHELAER.

Wie meer dan u, mevrouw of yemant van u allen?
O onbesproke ziel, en Moeder, zonder dat;
Die het Trojaensch altaer bewieroockt, met uw vat,
Het welck voor Vesta smoockt; haer Godtheit aengenamer
Om u, die toegangk hebt in haer geheimste kamer,
En wie 't Palladium alleen wort toebetrouwt;

617 *in 't hooft der Jootschen steên:* in Jeruzalem, zooals Pilatus Christus deed kruisigen.
619 *oegst:* oogst.
621 *begroet:* aanspreekt.
622 *nootverzoeck:* verzoek in nood.
624 *zonder dat:* Cornelia is niet in eigenlijken zin moeder, maar alleen moeder (voornaamste) der Vestaalsche maagden.
625 *Trojaensch altaar:* de dienst van Vesta werd door Æneas uit Troje naar Italië overgebracht; Numa heeft den dienst in Rome ingevoerd.
626 *smoockt:* rookt.
628 *Palladium:* het palladion was het uit den hemel gevallen beeld van Pallas Athene in Troje, dat in deze stad, op den burcht, bewaard werd, omdat het de onneembaarheid der stad waarborgde; het werd echter door Ulysses en Diomedes

Om u, die 't eeuwigh vier met voetsel onderhoudt,
En, nacht en dagh, bewaeckt: Vooghdesse der Vestalen,
Uit welcker aengezicht de kuischeit met haer stralen
d' Onzuiverheit beschaemt, en ontuchts geilen nacht:
Uw lippen hebben 't hart des Vorsten in haer Maeght.
Uw woorden binden hem, gelijck vergulde schakels;
En Nero hoort uw stem, als goddelijcke orakels.
Hy schonck u 't Recht, om naer 't Olympisch feest te gaen.
Het bijl-en-bondelrecht blijft voor uw' hairbant staen.
De Burgemeesters zelfs, de Schouten, en Raets-heeren
Gaen uit den wegh voor u. Woudt ghy u eens verneeren,
Tot troost des priesterdoms; dat nergens heul aen vint,
En stroit zoo vruchteloos zijn klaghten in den windt;
Dit eerloos rot zou zich niet langer durven reppen.

(bij het beleg van Troje door de Grieken) geroofd. Diomedes zou het beeld echter later aan Æneas teruggegeven hebben en deze had het meegenomen naar Italië. Rome liet het palladium in den tempel van Vesta met de uiterste zorg, omdat van dit heiligdom het behoud der stad afhing, bewaken.

629 *eeuwigh vier:* de Vestaalsche maagden hadden tot taak een eeuwig vuur brandende te houden.

635 *hoort:* luistert naar.

637-639 „De Vestaalsche maagden genoten vorstelijke eer. Zij werden, wanneer zij zich in 't openbaar vertoonden, door bondelbijl-dragers vooruit gegaan, evenals de Consuls en bekleedden de eereplaats bij plechtigheden. Wanneer een misdadiger, die ter strafoefening geleid werd, haar bijgeval ontmoette, was deze omstandigheid genoegzaam om hem het leven te redden." (Van Lennep-Unger).

639 *verneeren:* vernederen.

642 *rot:* bende.
reppen: roeren.

d'Aertspriesters zijn alleen de Goden, die u scheppen;
Dies ga ons t'zamen voor, en roep uw' Vader aen.

CORNELIA.

Noemt ghy hem vader, om dat vaderlijck bestaen;
Dat vaderlijcke hart aen Rubria bewezen?
Zoo maecke ons Vesta strax vry vaderlooze weezen.
Hoe lang is 't, dat het oogh van zijn bedorve ziel
Op deze Roozemont, 't godtvruchtigh schepsel viel?
Daer zy te koore quam, met neergeslagene oogen,
En kaecken, root van schaemt; de zinnen opgetogen
Tot moeder Cybele; haer Godtverloofde mont
Gepropt van lof; het hart van niemants min gewont,
Als van d'altaergodin, voor wie men haer zagh knielen,
Met zulck een nedrigheit, dat alle nonnezielen
Ontstaecken, door die vlam des yvers, en dat vier,
Uitstralende uit gebaer, gelaet, en hemelzwier
Van haer; die nu niet scheen op d'aerde te verkeeren,
Maer in een gloet van geest en godtheit te verteeren.
De schaker vatte dit. Hy streeck ten tempel uit,
En zwoer die witte duif te plucken, als zijn buit.

AERTSOFFERWICHELAER.

Ay, moeder, krab niet op de wonde van dit lyden.

644 *vader:* de keizer.
646 *dat vaderlijcke hart aan Rubria bewezen:* Nero had een Vestaalsche maagd, Rubria genaamd, tegen haar zin tot zijn minnares gemaakt.
647 *strax:* weldra. Het zou Cornelia dus niet kunnen schelen als Nero weldra stierf, en de Vestaalsche maagden dus „weezen" werden.
649 *Roozemont:* Rubria. (Lat. ruber = rood).
651 *kaecken:* wangen.
opgetogen: gewijd.
653 *niemants min:* d. w. z. geen aardsche liefde.
657 *hemelzwier:* hemelsche zwier.
660 *schaker:* Nero.
streeck uit: verliet.

CORNELIA.

Zy quam, ten hove ontboôn, gerust den bergh opryden;
Niet droomende wat leet haer strax gemoeten zou.
Wat doet die schaker? Och, hy past op Vestaes trouw,
Noch sneeuw van 't nonnekleet; op spansel, riem, noch banden;
Maer smackt haer op het bed, met godtvergete handen,
En rust niet, voor hy bluscht zijn vlam; en draeght noch roem
Op 't schricklijck gruwelstuck, het zengen van ons bloem.
Laet tuigen, van haer weer, zijn opgekrabde wangen;
Het hair des koperbaerts. Die booswicht gingk zijn gangen.
Minerve, Veste, en wat oit lust in kuischeit schiep,
Getuigen, hoeze om hulp den hemel t'zamenriep.
Ick rep van d'andre niet, die, ziende hem bewogen
Om 't schoon gezicht, van spijt, een' priem stack in haer oogen;
Getroost veel liever 't licht te derven van de zon,
Dan hangends hoofts te gaen voor een verkrachte non.

663 *gerust:* rustig, kalm, zonder kwaad vermoeden.
664 *gemoeten:* ontmoeten, tegemoet treden.
665 *past op:* acht.
669 *gruwelstuck:* misdaad.
670 *tuigen:* getuigen.
weer: weerstand.
671 *koperbaerts:* zie aant. vers. 585.
674 *rep:* spreek.
ick rep van d' andre niet: één der Vestaalsche maagden stak zichzelf de oogen uit om niet het lot van Rubria te moeten deelen.
676 *derven:* missen.
677 *voor:* als.

Och, och, zwijg stil. Och, zwijg. Wat noemt ghy hem een' vader,
Dien nonneschender, dien altaervloeck, dien verrader!

AERTSOFFERWICHELAER.

Geweldenaer, dat kan niet ongestraft vergaen.

CORNELIA.

Hem quam, in onze kerck, noch korts een tsidde-ringe aen.
d' Ontheilighde Godin scheen neder, uit den hoogen,
Te dalen, en ontstelt te waeren, voor zijn oogen,
Bezoedelt van die maeghde-en-tempelschendery:
Want waer hy gaet, of staet, het brein is nimmer vry
Van 't wroegend schellemstuck. Wat stoft hy op den stamme
Der Julien; door wien, daer Troje stont in vlamme,
Ons heilighdom van Veste, ons huisgoôn zijn geberght.
Waer heeft Anchises zoon de Goden oit geterght?
Vloot d' eerste van 't geslacht, toen 't oude Troje roockte;
Hy zy de lest, die 't vier in 't nieuwe Troje stoockte.
O tempelen der Goôn, vergaen in roock en stof,
Waer sliep de blixem, dat die 't godtloos hooft niet trof?

AERTSOFFERWICHELAER.

Vergeet uw leet, mevrouw: laet ydle klaghten varen,

van: door.
stoft: pocht.
Julien: mv. van Julius.
geberght: gered.
Anchises zoon: Æneas.
Vloot: vluchtte.
lest: de laatste van het geslacht.
vier: vuur.
nieuwe Troje: Rome. Dit slaat op de brand van Rome, die door Nero gesticht zou zijn.
ydle: vergeefsche.

En kom in noodt te hulp ons hartsteên en altaren.
Verzelschap mijnen sleep, naer 't hof van Cæsar toe;
Op dat men zoo 't gevaer van erger brant verhoe;
Nadien de hemel schijnt ontsteken, en verbolgen.

CORNELIA.

Ga voor. 'k Zal in karros u, met mijn Maeghden, volgen.

NERO. AGRIPPA.

NERO.

Wat of 't verbolgen weêr van dezen nacht beduit?

AGRIPPA.

De luchtgoôn borsten met hun gramschap t'effens uit.

NERO.

Op hooge heuvels felst, en d'allersteilste wercken.

AGRIPPA.

Jupijn schept lust doorgaens te dondren op zijn kercken.

NERO.

Bestormt de godtheit 't geen haer zelf wiert toegewijt?

AGRIPPA.

Het zwanger aertrijck gingk in arrebeit van spijt.

NERO.

Het steende, en quam in 't endt al tsidderende aen t' baeren.

Caesar: Nero.
nadien: aangezien.
't effens: allen tegelijk.
Jupijn: Juppiter.
in arrebeit: in barenswee; Agrippa bedoelt, dat er een aardbeving plaats vond.
steende: steunde.

AGRIPPA.

Uw kamerdeur sprong op: ghy zaeght yet gruwzaems waeren.

NERO.

'k Heb den Samaritaen, in mijnen droom, gezien.

AGRIPPA.

Wat komt d' ontruste Geest, in Cæsars hof, bespiên?

NERO.

Den schouwburgh, daer hy plofte, afgrijsselijck vervloecken.

AGRIPPA.

Of zijn geknackt gebeente en dorre schenkels zoecken.

NERO.

Hy had het noch gelaên op 't Galileesch gebroet.

AGRIPPA.

Gebroet, 't welck hem, by nacht te Rome, waeren doet.

NERO.

De wraeckzucht laet dien Geest niet in den afgront slapen.

AGRIPPA.

Die bezight hem, als een van zijn getrouwste knapen.

708 *Samaritaen:* Simon de toovenaar. In vs. 167 zegt Simon, dat hij naar Neroos hof vliegt en hij verschijnt dus in zijn droom.
710 *plofte:* viel, bij zijn vliegdemonstratie nl.
711 *of:* naar.
712 *Galileesch gebroet:* Christenen.
714 *afgront:* onderwereld.
715 *die:* nl. de onderwereld.

NERO.

Hy vont nochtans geen trouw by 't vliegend draeckenspoock.

AGRIPPA.

Dat blies, als Ætna, fel, ten neus uit, vier en smoock.

NERO.

Het voerde hem om hoogh: wy zagen 't met ons allen.

AGRIPPA.

Het voerde hem zoo hoogh, om laegh te laten vallen.

NERO.

Zoo tuimelde Ikarus, te stout in 't stout bestaen.

AGRIPPA.

De Galileër won 't van den Samaritaen.

NERO.

Dat prevelen had kracht, noch meer dan tover-rymen.

AGRIPPA.

Toen streden twee genans, en Symen won 't van Symen.

716-119 Simon is blijkbaar volgens de toeschouwers geholpen door een draak, die hem liet vallen.

720 *Ikarus:* zoon van Daedalus, bouwmeester van het Labyrinth op Creta. Hij werd door Minos (dit is waarschijnlijk een titel evenals Pharao) met zijn vader in het labyrinth opgesloten maar zij vluchtten door middel van met was bevestigde vleugels. Icarus kwam te dicht bij de zon, de was smolt en de vleugels lieten los, zoodat hij in de naar hem genoemde Icarische zee viel en verdronk.

721 *Galileër:* Petrus.
Samaritaen: Simon de toovenaar.

723 *genans:* naamgenooten.
Symen: zie aant. bij vs 168.

NERO.

Die doode Symen eischt den levenden van my.

AGRIPPA.

Dat 's d'oorzaeck, raem ick recht, van al dees spoockery.

NERO.

Vernoeght die aen geen straf van kercker, en van keten?

AGRIPPA.

't Is negen maenden leên, dat hy heeft vast gezeten.

NERO.

De boey en kercker zijn beletsels van veel quaet.

AGRIPPA.

'k Geloof niet of hy zaeit al zittende zijn zaet.

NERO.

De kercker wort bewaeckt van wakers, en soldaten.

AGRIPPA.

Zoo naeu niet, of ter sluick wort yemant ingelaten.

NERO.

De wakers tsidderen nochtans voor ons gebodt.

AGRIPPA.

Wat durven krijghsliên niet, uit gunst, of om genot?

725 *raem:* gis.
726 *vernoeght:* neemt genoegen met.
729 *'k geloof niet of:* ik twijfel niet of.
730 *van:* door.
731 *naeu:* punctueel.
ter sluick: in 't geheim.

NERO.

Of Sibyllisten noch te zamen durven scholen?

AGRIPPA.

Zy nestelen by nacht in kelders, kuilen, holen.

NERO.

Daer steeckt de middaghzon hun niet te heet op 't hooft.

AGRIPPA.

Zy groeien nochtans aen: 't verboôn wort liefst gelooft.

NERO.

De gansche werelt lacht om zulcke razernyen.

AGRIPPA.

Zy zelfs belachen elck, in 't bitterst van hun lyen.

NERO.

Dat jongste lachen quam daer na op schreien uit.

AGRIPPA.

Noch wert hun dolheit eer gesteven, dan gestuit.

NERO.

Heeft yemant lust aen 't kruis het lijf te laten doemen?

AGRIPPA.

Het kruis is 't eenigh heil, waer in zy durven roemen.

734 *Sibyllisten:* de Christenen door Nero zoo genoemd omdat ze evenals deze profetieën deden.
737 *verboôn:* verbodene.
739 *zelfs:* zelf.
belachen: vinden lachwekkend.
740 *jongste:* laatste.
741 *gesteven:* versterkt.

NERO.

Vergeef hun vry dien roem in 't aengehaelde kruis.

AGRIPPA.

Mevrouw Cornelia komt hier naer 's Vorsten huis.

NERO.

Zy zoeckt gehoor. Ick zal haer op den troon verbeiden.

AGRIPPA.

Ick zie een' kuischen sleep van nonnen haer geleiden.

NERO.

Oock Priesters, Flamens, vee-en-vogelwichelaers.

AGRIPPA.

Het schijnt, zy hebben 't hooft vol onweers, vol gevaers.

NERO

Zy kraeien onweêr, eer het onweêr is geboren.

AGRIPPA.

De Moeder stapt vooruit. Verwaerdigh haer te hooren.

CORNELIA. NERO.

CORNELIA.

Der Goden Moeder neem den Vorst in haer gena.

NERO.

Die zelve wake om u, mevrouw Cornelia.

746 *verbeiden:* wachten.
748 *Flamens:* zie aant. bij vs. 155.
vee- en vogelwichelaars: zie aant. bij vs. 158.
750 *geboren:* ontstaan.
753 *om:* over.

CORNELIA.

De godtheit van Jupijn, en Juno met Minerve
Verletten Cæsar, dat hij lang de starren derve:
Dat Rome lang geniet zijn tegenwoordigheit;
Waer van de Raet en 't Volck niet zonder tranen scheit.

NERO.

Uit liefde en treck tot Raet, en Volck, en burgeryen,
Bemin ick hem, die ons den hemel zelf benyen,
Ten beste van 't gebiet. Sta op met dezen stoet,
En spreeck vry overendt. Wat pynight uw gemoedt?

CORNELIA.

De slaperige Nacht, van mankop overladen,
Was ruim ten halven wege, en reedt met zachte raden,
Die nimmer kraecken, stil en knickebollend neêr;
Als wy het eeuwigh licht, met geurigh voetsel, weêr
Verquickten, naer den plicht, waer in wy noit ontbraecken.
't Vergulde koorgewelf, vol weêrglans, scheen te blaecken
Van d' onverzuimbre vlam; en niemant loock een oogh,

754 *Jupijn:* Juppiter.
Juno: gemalin van Juppiter.
Minerve: Minerva, godin der wijsheid en dapperheid, dochter van Juppiter.
755 *verletten Caesar, dat hij lang de starren derve:* mogen den keizer een lang leven geven.
758 *treck:* neiging.
762 *mankop:* maankop, zaadknop van den papaver (papaver somniferum), waaruit een slaapmiddel bereid wordt.
763 *raden:* raderen.
765 *eeuwigh licht:* het vuur van Vesta dat brandende gehouden moet worden.
voetsel: brandstof.
766 *ontbraecken:* faalden.
768 *loock:* sloot.

Maer zong, of las, of badt, en sloegh 't gezicht om hoogh.
Wat beurt 'er? Een gedruis komt kruipen door den drempel,
En spoockt, en dwarrelt vast, rontom den wackren tempel.
Een lucht, die, recht naer 't vier, haer' keer allengskens nam,
Verwaeit in 't eerst, doorklooft daer na die klare vlam,
En slorptze op 't lest; als had een geest dien gloet gezopen.
Wy Nonnen, op dat spoock, aen 't schreeuwen, voort aen 't lopen.
De tempel galmde naer, op 't maeghdelijck gekerm.
O Moeder Vesta, neem uw dochters in uw scherm.
Valt hier, op sluimeren of slapen, 't minst vermoeden;
Aertspriester, straf ons vry met angelen en roeden.
O schendigh lasterstuck! och schreit vry overluit.
Mijn kinders, och, och, och, ons heiligh vier ging uit.

NERO.

Ich houde u buiten schult. Het spoockte in Vestaes kooren
Alleen niet, maer Jupijn liet zich daer boven hooren.
't Onbluschbaer vier lagh, meer dan eenmael, uitgedooft.

769 *sloegh 't gezicht om hoogh:* hief het gezicht op in gebed.
771 *vast:* reeds.
wackren: omdat de bewoners wakker waren.
772 *vier:* vuur.
haer keer: haar richting.
773 *verwaeit:* doet flikkeren.
777 *scherm:* bescherming.
780 *schendigh lasterstuck:* gruwelijke misdaad.
782 *ick houde u buiten schult:* ik verdenk u niet van schuld.

CORNELIA.

De blixem trof Minerve en Jupiter op 't hooft,
In hun gewijdt gebouw; gingk dal en heuvel strijcken;
Verzengende al de stat, of meer dan veertien wijcken;
Verbrande 't worstelperck; ontsloot Augustus graf.
Het heerlijck zegebeelt viel onlangs elders af.
't Gelauwerierde hooft van Nero smolt tot klompen.
Natuur, na 't zwangergaen, broght hoofdelooze rompen
En dubble hoofden voort. Een joffer baerde een slang.
't Getroffen aertrijk schudde, en dreunde, in 't bree, in 't lang,
Van hier in Asien, en smeet de steên ter aerde.
De zon verborgh haer glans; 't welck duisternissen baerde,
En ons liet dolen, op het midden van den dagh.
Een offerreede stier, daer 't vier op 't outer lagh,
Versmeet het zout, en meel, met wreveligen horen;
Ontvloot des priesters bijl; en, loeiende van toren
Wert, na veel hollens, veer van 't outer neergevelt;
Een yslijck voorspoock, dat geen lichte rampen spelt.
Het dier, met hooft aen been, huilt oproer, leert ons waken.
De zee, met storm op storm, afgrijsselijck aen 't braecken

797 *offerreede stier:* stier, die geofferd zou worden.
vier: vuur.
outer: altaar.
799 *toren:* kwaadheid.
801 *voorspoock:* voorteeken.
802 *met hooft aen 't been:* met den kop tusschen de pooten.

Van zeegedroghten, joegh de visschers dootsch van strant.
De schouwburgh loeide, en 't hof. De hemel stont in brant,
En gloeide, meer dan eens, van langgestaerte starren,
Die met haer bloedigh hair den staet van 't Rijck verwarren.
Augustus wagen (als bewust van eenigh quaet)
Hiel in de renbaen stant, voor 't aenzicht van den Raet,
Die d'elephanten zagh verbaest staen, en verslegen.
Van Alba quam het bloet by beecken neergestegen.
De blixemstrael gelijck een gulzige Harpy,
Beroofde 's Vorstendisch van zyne leckerny:
Al teeckens, die doorgaends van quaet tot erger neigen,
En, met een grimmigh oogh, den zuivren godts-dienst dreigen,
Met eenen Cæsars stoel; 't en zy men eens ontwaeck,
Met Flamens ga te rade, of volgh Godts wichel-spraeck;
Die, uitgeleert op klanck en merck van 's hemelsch letter,
Het lichaem dezer stadt wil zuivren van dien etter,
Waer uit een stanck verrijst, die allen Goôn verdriet;

804 *dootsch:* doodelijk verschrikt.
806 *langgestaerte starren:* komeeten.
807 *staet:* orde, positie.
810 *verbaest:* verschrikt.
811 *neergestegen:* gevloeid. *stijgen* beteekent oorspronkelijk alleen maar *gaan.*
812 *harpy:* Harpyia, stormgodin, later afgebeeld als een monster, gier met vrouwengelaat en menschenarmen met klauwen.
815 *zuiveren:* waren.
816 *met eenen:* tevens.
Caesars stoel: de troon van den keizer.
817 *Flamens:* zie aant. bij vs. 155.
818 *uitgeleert:* volleerd.

Wier gramschap bluschbaer is, indien men voor zich ziet.

NERO.

Wat zuiveroffer zou dees vesten kunnen vagen?

CORNELIA.

Dit Galileesche rot, grontoirzaeck aller plagen.
Men vang dat offer strax van zyne hoofden aen:
Hoewel 't gerecht van daegh behoorde stil te staen.

NERO.

De heilge Claudius, mijn vader, heeft de Joden
Met hunnen aenhangk, streng en hardt, de Stat verboden:
Wy, tegens 't Christensch schuim, de Vloecken opgeprest,
En stadts gestichten brant, met godtloos bloet, gelescht.
Door dat weerspannigh bloet, gemengt met kool en asschen,
Zijn alle vlecken rein en zuiver afgewasschen.
De Goden brouwen ons, om 't magere getal,
Een deerlijck overschot, geen wyder ongeval.

CORNELIA.

Een ongedoofde kool, waer onder winden stoocken,
Gaet vreesselijcker aen, na'et smeulen, en na'et smoocken.
Geen zorgelijcker brant dan een verborgen gloet.

821 *voor zich ziet:* verder kijkt dan zijn neus lang is.
823 *Galileesche rot:* Christenen.
824 *strax:* weldra.
hoofden: Petrus en Paulus.
828 Nero had de Christenen er van beschuldigd dat ze stad in brand hadden gestoken.
de Vloecken opgeprest: de wraakgodinnen opgeroepen.
832 *magere getal:* klein getal.
836 *zorgelijcker:* die meer zorg baart.

De minste vonck, wanneer men 't allerminst vermoedt,
Verdelght een groote stat. Geen euvel staet te vreezen
Zoo zeer, als 't geen men slof verwaerloost te genezen,
En dickwils komt om lit, ja, om het gansche lijf
En leven van den mensch. Dees aenhangk treckt zoo stijf
Het snoer van zynen droom, in 't beckeneel begrepen;
Dat die in 't eerst het volck allengs met zich zal slepen,
Daer na Augustus zelf, en zoo den heelen staet.
Dees kancker kruipt al stil in 't hof en in den Raet.
De keurebenden gaen niet vry van zulcke koortsen.

NERO.

Men diende zich van hun by nacht in sté van toortsen,
En brande schoon 'er uit dien stoockebranders aert.
Ghy zijt, voor ydel spoock, en schijn en schim, vervaert.

CORNELIA.

Zy dreigen 't bloeiend Rijck met Jootsche wichleryen
Van 't wonderlijck beloop der wereltheerschappyen,
Verbeelt door zeker beelt van vierderley metael;
De voeten slechtst van stof, gemengt uit leem, en stael;

840 *lit:* lichaamsdeel.
842 *beckeneel:* schedel.
844 *Augustus:* Nero.
846 *gaen:* zijn.
849 *ydel spoock:* hersenschim.
850 De volgende regels slaan op den droom van Nebucadnezar.
853 *slechtst:* het slechtst.

En hoe een kleine steen, maer zonder hant gereten
Van eenen bergh, dat beelt te pletter hebt gesmeten,
En groeide tot een bergh, ja tot een' wereltkloot.
Wat Rome hoopt of niet, hun hoop is ruim zoo groot.

NERO.

Een krancke troost, indienze ellendigh zijnde, yet hopen.

CORNELIA.

Zy hebben al het Rijck, zoo wijdt het paelt, doorkropen,
En stat en lant alom in rep en roer gebracht;
Als haters van de Goôn, en 't menschelijck geslacht.
Zoo schelt hen Asien, de Nijl met al zijn Goden.
En al het onroomsch bloet. Zoo schelden hen de Joden,
En Griecken, en wat, van Jerusalem tot hier,
Ons kerckzeên viert, en volght; oock Moor en Arabier.
En halssterck naer de lucht, als nieuwe reuzen, steigeren.
De priester van Jupijn heeft, met gekransten stier,
Dees Galileers geviert. Diane trilde schier,
In 't hollende Ephesus, op haer' gewyden drempel.
Athenens grijze school noch Pallas wyze tempel
Zijn naulix van die smet gelaten ongeschent.

NERO.

t' Athenen staen de school en kerck noch overendt.

854 *gereten:* geslagen, gekloofd.
859 *paelt:* grenst, zich uitstrekt.
al: geheel.
865 *kerckzeên:* eeredienſten.
867 *steigeren:* stijgen.
869 *Diana:* godin van de jacht.
halssterck: halsstarrig.
871 *Pallas:* Pallas Athene (Minerva.)
872 *van:* door.

Wie bouwt van 't slechte brein ons dus een
wereltsch wonder?

CORNELIA.

Hoe slecht men 't acht, hier duickt wat groots,
wat heerschlust onder.
Geveinsde ootmoedigheit is dubble hovaerdy;
Die walght van 't laegh, en vlamt op maght,
en heerschappy,
En rijckdom, onder schijn van alles te versmaden;
Terwijl al Krœsus schat haer schatzucht kan
verzaden
Noch stoppen; zee noch lant die scepterzucht
bepaelt.

NERO.

De zon van Rome is tot die laeghte niet gedaelt,
Dat eenigh licht zich, aen de lucht, durf openbaren,
Op 't godlijck spoor, waer langs August quam
opgevaren.
Oock staet ons noodlot vast, en schiet een schot
hier voor.

CORNELIA.

De Nazarener zaeit bedeckt de weerelt door
't Verwaten zaet, den oegst, die t'effens op zal
komen.
Een oude wyveklucht, verzieringen, en droomen

874 *slechte:* gewone, niets bijzonders.
875 *duickt:* verbergt zich.
877 *vlamt:* verlangt.
879 *Kroesus:* Cresus, rijke koning van Lydië, ± 545 v. Chr.
al: geheel.
schatzucht: zucht naar rijkdom.
verzaden: verzadigen.
880 *schepterzucht:* verlangen naar macht.
bepaelt: begrenst.
885 *bedeckt:* in 't geheim.
886 *verwaten:* vermetel.
oegst: oogst.
887 *verzieringen:* verdichtsels.

Geraecken in 't geloof. Het lichtgeloovigh volck
Acht Wichlaer noch Sibyl, Hetrus noch hemeltolck,
Noch drievoet noch gordijn, noch Delphis noch zijn kooren;
Maer loopt dien onbesuisde, als Godts orakel, hooren,
En ziet hem naer den mont; die knaeght Apolloos eer.
Zijn riem ontbindt de koorts. Men zet de baren neêr,
En bedden in zijn schim, als gafze dooden 't leven.
Een visscher dreight quansuis ons Goden, datze beven.
Wy schopten doorgaends uit Ægypters, en Chaldeen,
Oock korts ons Stoïcyns: en lijt men dees Hebreen?
Beguichelaers van 't graeuw.

889 *acht:* slaat acht op.
Sibyl: profetessen, waarzegsters.
Hetrus: De Romeinen lieten veelal hun waarzeggers komen uit Hetrurië, dat om zijn wichelaars beroemd was.
890 *drievoet:* zitplaats van de Pythia van Delphi.
Delphis: Delphi, waar de beroemde Pythia de toekomst voorspelde.
891 *loopt hooren:* komt luisteren naar.
892 *knaeght:* knaagt aan.
Apollo: god van den zang, schoone kunsten en snarenspel, zoon van Juppiter.
893 *ontbint:* verwijdert.
894 *schim:* schaduw.
895 *visscher:* Paulus.
quansuis: terwijl hij denkt dat hij succes heeft.
896 *schopten uit:* verdreven
Aegypters en Chaldeen: die een anderen godsdienst voorstonden
897 *Stoïcijns:* philosophische school in Griekenland.
lijt: verdraagt.
korts: kort geleden.
898 *beguichelaers:* bedriegers.
graeuw: het gewone volk.
bedreven: verbeurd.

NERO.

Wat 's aen dit paer bedreven?

CORNELIA.

Niet veel, wert dagelix hun' aenhangk niet gesteven,
Te water en te land, met brieven, of met boôn;
Gezwore lasteraers van Godtsdienst, en van Goôn.
Maeck ons d'aenleiders quyt, waer aen dees zwarmen hangen.
Ghy hebtze in uw gewout; maer waer toe dient dit vangen;
Indien men t'elckens spaer den vorst van 't horzelnest?
Verplet dit hooft: verstroy dees onderaertsche pest,
Gewoon, by al wat rot, en zielloos aes te groeien.
Wat snoot, wat schendigh is, wil hier wel t' zamen-vloeien,
Daer 't licht in aenzicht stijght, 't en zy het werd gebluscht.
Nu spreeck ick niet als met den nazaet van August,
Maer den Hooftpriester zelf, wien 't vierigh past te waken,
Als 't oogh der goddelijcke en menschelijcke zaken;
Op dat men 't hemelsch Recht toch niets ontreck ter sluick,
Door 't sloffen in 't aelout voorvaderlijck gebruick,

902 *maeck ons d' aenleiders quyt:* zorg dat de aanstokers verdwijnen.
903 *gewout:* geweld, macht.
904 *vorst:* voornaamste.
906 *by:* door middel van.
907 *schendigh:* misdadig.
909 *naezaet:* nakomeling. Zij spreekt niet met hem als keizer maar als opperpriester.
910 *vierigh:* ijverig.
913 *sloffen:* verwaarloozen.

En aenwenst van yet nieuws, zoo driftigh en onzeker,
d'Oprechte Numa stelde u tot een yvrigh wreker,
En rechter, over al, wat zich te buiten gaet.
Ghy zijt de kopre zuil, op wien die godsdienst staet,
Waer by dees Stat, gesticht tot een vooghdes der volcken,
Achthondert jaren stont, en uitsteeckt door de wolcken,
Met haer' geblutsten helm, en vreeselijcke speer;
Voor wie de koningen op 't aenzicht vallen neêr;
Of treuren, hangends hoofts, getemt door nederlagen,
En slepen d'ysre boey, voor haren gouden wagen.
Zy bid u, zy beveelt u dezer beider straf.
Zy roept: och keert die schant van mijn altaren af,
En kercken. Draegh toch zorgh voor kerkzeên, en geboden
Van Numa. Laet niet toe, dat Rome, een stoel der Goden,
En aller heiligheit, onteert werde, en ontwijt,
Door dees wanschapenheên, gebroetsels van den Nijt;
Die loos, ontveinzende zijn aengebore nucken,
Dat goddelijck cieraet u van de kruin wil rucken,
En heerschen op dien troon, u wettigh toegeleit.
Stathouder van Jupijn, en van zijn Majesteit,
Ghy ziet, hoe onze en al der Priestren oogen leken:
Nadien de tong bezwijckt, laet aller tranen spreken.

914 *driftigh:* drijvend, onzeker.
915 *Numa:* Numa Pompilius, tweede koning van Rome, die den eeredienst regelde.
920 *geblutsten:* gedeukten.
924 *dezen beider straf:* dat deze twee (Petrus en Paulus) gestraft worden.
926 *kerckzeên:* kerkgebruiken, ritueel.
927 *stoel:* zetel.
930 *ontveinzende:* ontkennende.
932 *toegeleit:* toegelegd, toebedeeld.
934 *leken:* tranen.
935 *nadien:* aangezien.

NERO.

Nu Moeder, zijt getroost. 'k Heb uw verzoeck verhoort.
Agrip, men vaer terstont met dees gevangens voort.

REY VAN GEKERSTENDE SOLDATEN.

Zang.

Geen Gallen leidden lest de Stat in kolen,
O neen; maer ingeboren bloet
Zagh stil, en met een' koelen moedt,
Zijn torts zes etmael langk gaen ommedolen;
Dan in de dalen, dan gezwint om hoogh,
De bergen op, de starren licken,
Met gloende tongen; roock verdicken,
En smoock verdunnen, onder 's hemels boogh;
De vlam dan weder flackren, als herboren,
Door 't overslaen, van rack in rack.
Hier gaf een hof of kerck een' krack;
Daer borsten muuren: ginder storte een toren.
Het volck aen 't bergen, ginswaert op, dan hier,
Maer al vergeefs. Vulcaen voer spelen,
En teerde op stats twee derdedeelen.
Geleeck toen Rome niet een zee van vier?
O ydelheit der hoven,
Aen lucht, aen asch, aen roock, aen stof verstoven.

936 *verhoort:* aangehoord.
938-939 Versta: Niet de Galliërs (zou hier niet beter passen Galileërs?) maar ingeboren bloet (Nero) heeft onlangs de stad in brand gestoken.
940 *zagh stil:* keek werkeloos toe.
947 *rack in rack:* wijk naar wijk.
951 *Vulcaen:* Vulcanus, god van het vuur en van de bewerking der metalen.
voer spelen: waarde rond.
953 *vier:* vuur.

Tegenzang.

Hy, zoet op 't blaecken, past op klaght noch kryter,
Schept adem in dat vierprieel,
Een deerlijck kostelijck tooneel;
En stelt op 't kermen der gemeent zijn cyter.
Hy ziet den Tiber nu voor Xanthus aen,
Waer in de brant zijn weerga schildert.
Hy ziet het volck, verbaest, verwildert,
Op straten, daecken, 't onheil tegenstaen;
Of bleecke wanhoop in den viere springen;
Den kleinen neef, aen Panthus hant,
Vast rucken naer 't Sigeesche strant,
Gedrang van schimmen dootsch te poort uit dringen;
En sticht op 't bernen vast, in zijnen zin,
Een nieuw palais, en schooner straten
Zijn brein, alreede als uitgelaten
Met bouwen, brockt'er koningkrijcken in:
En, hooger in zijn wapen,
Acht alle dingk om een alleen geschapen.

956 *zoet op 't blaecken:* Nero, die plezier had in den brand.
past op: let op, stoort zich aan.
959 Nero zou tijdens den brand met cytherbegeleiding het gedicht gezongen hebben dat hij op den brand van Troje gemaakt had.
960 *Xanthus:* hoofdrivier van Troje.
962 *verbaest:* verschrikt.
963 *tegenstaen:* tegengaan.
965 *den kleinen neef, aan Panthus hant:* Panthus, een priester van Phoebus (den naam van Apollo als zonnegod) vluchtte met zijn kleinzoon bij den brand in Troje en gaf Æneas bericht van den toestand, waarin de stad verkeerde.
966 *vast:* reeds.
rucken: trekken.
967 *dootsch:* doodsbleek.
968 *t' bernen:* de puinhoopen, Nero zou Rome in brand gestoken hebben om het des te mooier weer op te bouwen en hierdoor zijn naam te vereeuwigen.
in zijnen zin: in zijn gedachten.
vast: reeds.

Toezang.

Op smoockend puin, en kool, noch ongedooft,
Zit zijn Quirijner, van gedult berooft,
Met jammerlijck misbaer,
De handen in het hair,
Bestroit met gruizige asch;
En schreit een' bittren plas,
Of knarssende op zijn' tant,
Vervloeckt den stokebrant;
Die, om de wraeck te sussen,
De glimmende asch durf blussen
Met Christensch bloet, dat eeuwigh klaeght,
Door duizent dooden heengejaeght,
Met ongemat gedult,
Maer yeder schuift de schult
Op een' die 't nu ontschuldighde getal,
Gehaet als godtloos overal,
Verdoet zijn' lust, niet hunliên, te geval.

HET DERDE BEDRIJF.

PETRONEL.

Nu springt van vreugt mijn hart, ontboeit van duizent zorgen.
Ick heb, ter goeder uur, d'Apostels juist geborgen,
Toen hun die donckre wolck des doots hing over 't hooft.
O Engel, die hen leide, o leitsman, zijt gelooft.

975 *Quirijner:* Romein, naar Quirinus of Romulus, één der stichters van Rome.

980 *Versta:* die de Christenen welke als goddeloos overal gehaat zijn, maar waarvan men wist dat ze onschuldig aan den brand van Rome waren liet dooden om zijn eigen lusten bot te vieren, niet om de beroofde burgers voldoening te geven.

991 *ontboeit:* bevrijd.

992 *ter goeder uur:* op tijd.

Ick zagh al bevende van achter, hoe zy traden
Ter poorte uit, door de wacht. Hoe was mijn geest beladen!
Hoe hing aen yeder hair, van angst, een druppel zweet!
Al wat my voorquam green afgrijslijck, wreêr dan wreet.
'k Geloof dat Engelen des wakers oogh misleidden;
Of sluiers, dun van mist, om 't hooft der Helden spreidden.
Zy raeckten veiligh uit. Hun uytgangk viel my zuur,
Die, al beklemt om 't hart, liep kijcken op stats muur,
Zoo veer het oogh, op 't spoor van Appius, kon reicken.
'k Vernam geen onraet meer, noch eenigh droevigh teicken,
Tot datze uit mijn gezicht, met druppelen bedouwt,
Verdwenen, daer de steen des mijlpaels schilt-wacht houdt.
Hoe zwaerlick kon men hen tot deze vlught bewegen!
Wat dronck de dorstigé aerde een' al te bittren regen
Van tranen, eer de drang der vromen hun gemoedt
Kon scheuren, van die schaer; by wie zy ziel en bloet,
En lijf en leven zich getroostten op te zetten;
Te vliegen, zonder schrick, in d'uitgespanne netten.

996 *beladen:* gespannen.
998 *green:* schreide.
1001 *uytgangk:* weggaan.
1002 *al:* geheel.
1003 *spoor van Appius:* Via Appia.
1006 *met druppelen bedouwt:* nat van tranen.
1007 *zwaarlick:* moeilijk.
bewegen: overhalen.

Hoe queet zich Aquila, Marcel, Lucijn, Priscil;
Hier Titus, Lukas; daer d'aenhoudende Plautil.
Wat zocht hun Cletus niet, wat Clemens in te scherpen.
Hoe pooghde Linus daer hen over stagh te werpen.
Nu springt mijn hart van vreugt. Wat moeite zweet het kost,
Zy zijn, ter rechte tijdt, uit dootsgevaer verlost,
Kan ick mijn blijschap wel verzwelgen, ofte heelen?
Wiens trouwe zal mijn mont zijn blyschap mededeelen?

PETER. PAUWELS. PETRONEL.

PETER.

Hier zijn wy wederom.

PAUWELS.

Dat geldt zo recht naer 't hof.

PETRONEL.

O Jesus, wat komt hier? wie geeft my weder stof
Tot schricken? zijt ghy 't zelf? of is 't uw geest, mijn Vader?
O Vaders, zijt ghy 't zelfs?

PAUWELS.

Verschrick niet: tre vry nader.

PETRONEL.

Wat reuckeloosheit voert u in den jongsten noodt?
Och gaet niet voort: ghy gaet in een gewisse doot.

1020 *Wiens trouwe:* aan welke trouwe ziel.
1021 *geldt:* gaat.
1022 *stof:* reden.
1024 *zelfs:* zelf.
1025 *reuckeloosheit:* roekeloosheid.

PAUWELS.

Die zoecken wy.

PETRONEL.

Ick sterf. Ghy hoeft haer niet te zoeken.
Zy komt u t'huis van zelf, en loert uit alle hoecken
Der stede. Och, Vaders, och, wat jaeght u stewaert aen?
De krijghsliên zoecken u: want Cæsar had verstaen,
Hoe ghy, ter sluick, by nacht, met list waert uitgebroken.
De wakers lyden last, indien het wort geroken,
Wie uwe boeien heb door zyne trouw geslaeckt.
De Hel heeft heiligh en onheiligh opgemaeckt,
Om Neroos gramschap, die gedooft scheen, weer 't ontsteken;
En houdt het voor gewis uw vonnis leit gestreken.
Proces, Martiniaen zijn (zoo men zeit) alree,
Ontboden voor Agrip, op 't missen van u twee.
't En zy die beide van uw uitkomst reden geven,
En klaer bescheit; 't is omgekomen met hun leven.

PETER.

Zoo stellen wy ons best voor hunliên in, als borgh.

PETRONEL.

Och, Vaders, duickt terstont. Verlost mijn hart van zorgh.

1028 *zy komt u t' huis:* zij komt vanzelf bij u.
1029 *stewaert:* stadwaarts.
1030 *Caesar:* de keizer.
verstaen: vernomen.
1032 *lyden last:* krijgen het kwaad te verantwoorden.
wort geroken: wordt ontdekt.
1034 *opgemaeckt:* doen verschijnen.
1035 *ontsteken:* op te wekken.
1035 *leit gestreken:* is geveld.
1040 *'t is omgekomen met hun leven:* zij zullen gedood worden.
1042 *duickt:* verbergt u.

Het uiterste gevaer leerde u mijn trouw beproeven;
En komt ghy my daer voor zoo hartelijck bedroeven?
Wee my! wat ga ick aen? och, mannen, vlught van hier.

PAUWELS.

Rechtschape hopliên past te volgen de banier
En standert, dien zy trouw, in 't heiligh water zwoeren,
Te vechten, daer het hooft des heirs hen aen wil voeren.
Wy keeren in den strijt, door Christus eigen last.

PETRONEL.

Wat tael is dat? hier zijn verborgentheên aen vast.

PAUWELS.

De Hertogh van Godts heir gemoete ons beide weder.

PETRONEL.

Mijn hart wort koudt. Ick zwijm; och, zet my hier wat neder.

PETER.

Nu dochter, zijt gerust. 't Is nu geen treurens tijdt.

PETRONEL.

Wie jaeght u wederom in 't bangste van den strijt?

1043 *beproeven:* blijken.
1045 *wat gae ick aen:* wat overkomt me.
1046 *hopliên:* hoofden (Peter en Pauwels).
past te volgen: behooren te volgen.
1049 *last:* bevel.
1051 *De Hertogh van Godts heir:* „het hoofd van Gods legerscharen, Christus, volgens de oude Theologie die Christus ook zag in hem die den aan Jozua verscheen. Zie het boek van Jozua." (Van Lennep-Unger).
gemoete: ontmoette.

PAUWELS.

Wy zeggen. Christus stuurt zijn boden herwaert henen.
Wy hoorden Jesus stem. Hy is ons zelf verschenen.

PETRONEL.

Verhaelt dan waer, en hoe de Heilant u ontmoet.
Beschrijft my zijn gedaente, en geef mijn hoop wat voet.

PETER.

Zoo was wy beide ontrent den eersten mijlpael quamen,
En voor noch achter ons yet zorgelijx vernamen;
Begon een zwarte wolck, een dicke donkre lucht,
Te daelen op den wegh; van waer een zware zucht,
Gelijck van een ter doot bedroefde, zich liet hooren.
Toen quam ons een gesteen tot driemael toe ter ooren.
Wy hielden, op 't gesteen en zuchten, t' zamen stant,
En vatten, wat beducht, malkanderen hant aen hant.
Terwijl de zinnen dus vast opgespannen waren,
Begon die bruine wolck allengskens op te klaren,
(Gelijck de hemel in het kriecken van den dagh)
Tot dat m'er in en door, en yet in roeren zagh,
't Geen naer yet menschlijx zweemde; en wy, die vierigh baden,

1055 *herwaert:* hier naar toe.
1057 *ontmoet:* ontmoet heeft.
1059 *ontrent:* bij.
1066 *beducht:* bang.
1067 *vast:* voortdurend.
opgespannen: gespannen.
1070 *roeren:* bewegen.
1071 *naer yet menschlyx zweemde;* dat op een mensch geleek.
vierigh: vurig.

Vernamen, na een poos, den Kruisvorst, overladen
Met zijn altaer, het kruis, dat van de schouder hing;
Een last, waer onder hy gekromt en buckend ging.
En hyghde al ademloos; terwijl de dorens pramen
't Gekroont en hangend hooft; de pijnelijcke stramen
Der doorgeslage borst vast leken, en het zweet
Vermengen met zijn bloet; dat in den zoom van 't kleet
Komt vloeien, langs den hals, door 't hair, door al de leden;
En sleept al zijpende de geesten naer beneden.
De mont stont op van pijn. De lippen zwollen dick,
En paers, en blaeuw. 't Gezicht gaf glinsterende een' blick
Van water, hier en daer noch drupplende op de wangen.
De winckbraeuw zackte op 't oogh, en scheen verslenst van 't hangen.
Men zagh gedult, gemengt met pijn en moedt, in hem.
In 't kort hy kroop, gelijck weleer Jerusalem,
En drie Marien, en wat noch zijn' kruisgangk deerde
Hem zagen, in dien schijn, toen hy zich ommekeerde,

1072 *kruisvorst:* Jesus.
vernamen: zagen.
1075 *pramen:* priemden.
1076 *stramen:* striemen.
1077 *vast:* steeds.
leken: lekken, bloedden.
1081 *op:* open.
1082 *een' blick van water:* een blik door tranen verduisterd.
1084 *winckbrauw:* wenkbrauw.
1087 *drie Marien:* Maria, Maria Magdalena en Maria van Cleophas.
en wat nog zijn' kruisgangk deerde: en die nog meer bedroefd waren door het zien van Zijn lijden.
1088 *schijn:* gestalte.

En aen dien vrouwesleep, een dun, een teer getal,
d'Aenstaende straf voorzey, en stats gedreighden val.

PETRONEL.

O Jesus, gaet uw geest in die gestalte waeren?
d'Olijfbergh zagh u zoo niet op de wolcken varen.

PETER.

Noch zoo verkeerde hy, op Thabor, in een zon,
Waer tegens mijn gezicht en oogh niet opzien kon.

PAUWELS.

Noch zoo verscheen hy my, die kerckers, klingen, koorden
Gereet had, om zijn volck te martelen, te moorden.

PETER.

Zoo scheen zijn staet verkeert, op een bedruckte wijs.
Mijn hairen staen te bergh, ick stockstijf, koudt als ijs.
'k Vermanne in 't einde, en vraegh: mijn heer, mijn Godt, waer henen?
Waer leit uw reis, mijn troost? hy antwoorde eerst met stenen,
Geborsten uit een hart, dat van benaeutheit sluit.
Ten leste borst zijn stem, doch flaeuw en heesch, dus uit:
Dat gaet naer Rome, om my noch eens te laten kruissen.

1090 *voorzey:* voorspelde.
gedreighden: toekomstigen.
1096 *zijn volck:* zijn aanhangers.
1197 *staet:* toestand.
bedruckte: bedroefde.
1099 *mijn heer, waer henen?* : Quo vadis, domine?
1100 *leit:* gaat.
1102 *dus:* aldus.

Strax hoorde ick, in de lucht, gesnor van vleuglen ruischen;
En al 't gezicht verstoof, verdween, voor mijn gezicht,
Door Jesus aenzicht dus geheldert, en verlicht.
Dat moedight my ter doot. Men keert daer op te stouter
Naer stadt, daer Godt ons eischt ten offer, en ten outer.

PETRONEL.

Och, anders schickt de mensch, en anders schickt het Godt.

PETER.

d'Alziende spelde my dit kruis, dit martellot,
Al overlang, niet lang na dat, aen 't hout ontslapen,
En 't nare graf ontruckt, zijn koy, zijn kudde schapen,
Niet eens, maer driewerf, bleef bevolen mijnen staf;
Toen hy my liefde verghde, en ick hem antwoort gaf.
Mijn trouwste leerling, sprack de Meester, die noit ruste,
Ghy gorde u, in uw jeught, en gingt, waer 't u geluste;

1104 *strax:* meteen.
1107 *moedight:* spoort aan.
stouten: vermetelen.
1108 *outer:* altaar.
1109 *anders schickt de mensch en anders schickt het Godt:* God beschikt het anders dan de menschen.
1110 *spelde:* voorspelde.
1111 *overlang:* lang geleden.
hout: kruis.
ontslapen: gestorven.
1112 *'t graf ontruckt:* ten hemel gevaren.
1114 *verghde:* verlangde van.
1116-1119 Ev. Joannis 21 : 18, 19.
1116 *waer 't u geluste:* waar gij zin in had

Maer in uw' ouderdom zultghy, dees handen langk
Uitstreckende, en gegort van andren, uwen gangk
Eens zetten derwaert, daer 't hun lust u heen te leien.
Nu wort dit rijp. Die kelck was my van toen bescheien.
't Wil tijdt zijn, dat ick eens verhuize uit 's lichaems tent.
Godt roept my tot dit kruis. Mijn baen is afgerent.

PAUWELS.

En ick voorzagh al lang mijn offerhand genaken.
Mijn loopstrijt zal terstont het vrolijck einde raecken.
My dunckt, 'k verander al in goddelijck gestalt.

PETRONEL.

En ick gevoel, helaes! hoe bitter 't scheiden valt.

PETER.

Nu dochter, staeck dien rouw, en vollegh ons niet verder.
Gehoorzaem Linus nu, verwillight tot een' herder,
Nadien hem Clemens 't lot van mijnen zetel gunt.
Verquickt u onderling, ten beste dat ghy kunt.

1120 *bescheien:* toebedeeld.
1122 *kruis:* lijden.
1123 *offerhande:* offer.
genaken: naderen.
1128 *verwillight tot een' herder:* u doordat Clemens van zijn recht afstand doet: dus door bewilliging van Clemens, toebedeeld. Clemens, een Romein, die genoemd wordt in den volgenden regel was een volgeling van Petrus en had hem geholpen bij de stichting van de Roomsche Gemeente, tevens was hij medehelper van Pauwels bij de prediking van het Evangelie. Na Linus en Anacletus werd Clemens bisschop van Rome.
1129 *Nadien:* aangezien.
1130 *verquickt:* troost.

d'Alziende waeckt met troost voor zijne schare,
in 't midden
Van allerley verdriet. Wy zullen voor haer bidden.
't Is noodigh dat wy gaen daer Godt ons henen
zent.

PETRONEL.

Ick hoop u evenwel te spreken, voor het endt.
En scheide, maer met smert. Och, Vaders, ghy
gaet sterven.
Och, och, wat valt het zwaer uw aengezicht te
derven!
Doch niettemin, nadien 't mijn Koningk zelf gebiet;
Volbrengt zijn noodtgebodt. Gaet heene, ick
houde u niet.
Ick hindert niet. Gaet heen, 't gedy tot Jesus eere.
't Zy verre dat men u in 't heiligh opzet keere.
De wettige eigenaer van lijf en ziel alleen
Is Godt; die eischtze beide. O Vaders, gaet dan
heen,
Als offerlammers, naer die slaghtbanck, u beschoren.
Wy zijn tot zulck een kroon niet altemael geboren.

AGRIPPA. PROCES. MARTINIAEN.

AGRIPPA.

Men vont geen breuck, aen muur noch poort,
noch eenigh slot
Des kerckers O wat hoon! dit schijnt in ernst
gespot

1134 *voor het endt:* voor den dood.
ten beste dat ghij kunt: zoo goed gij kunt.
1136 *derven:* missen.
1137 *nadien:* aangezien.
1138 *noodtgebodt:* gebod in nood.
houde u niet: weerhoud u niet.
1139 *gedy:* geschiedde.
1140 *opzet:* plan.
keere: tegenwerke.
1143 *beschoren:* bedeeld, toegewezen.

Met Cæsar, dat men durf zijn halsgevangens slaken,
In spijt van 't wachthuis zelf, daer zoo veel oogen waken.
Ick heb Proces gedaeght, en oock Martiniaen,
De hoofden van de wacht. Hoe euvel wil 't vergaen,
Indienze beide niet van 't onheil reden geven?
Ick zweer gansch Rome wil van zulck een straffe beven;
Wanneer ick 't al, wat hier om heind was of ontrent.
Ten nutten spiegel stel: gelijck men is gewent
Te straffen, al de geen, die zoo meineedigh handelen,
En, eerloos in den aert, voor trouwe dienaers wandelen.
Daer komenze. 'k Zal eerst, uitvarende al gestoort,
En gaslaende elx gebaer, hen vatten woort voor woort;
Of ickze listigh kon verbluffen, of verstricken.
Meineedigen, durft ghy, en zonder eens te schricken,
Verschijnen voor Agrip, dien ghy te leure stelt?
Wanneer ghy, omgezet, en omgekocht met gelt,
Of errefvyanden des Roomschen keizers gunstigh,

1147 *halsgevangens:* gevangenen die ter dood veroordeeld zijn.
slaken: bevrijden.
1148 *in spijt van:* niettegenstaande.
1149 *gedaeght:* ontboden.
1150 *euvel:* slecht.
wil: zal.
1151 *reden:* verklaring.
1152 *wil:* zal.
1153 *om heinde:* nabij.
1154 *spiegel:* voorbeeld.
1156 *wandelen:* doorgaan.
1157 *gestoort:* boos.
1159 *verbluffen:* overbluffen.
1160 tot Proces en Martiniaen.
eens: zelfs.
1162 *omgezet:* door anderen van gedachten veranderd.
1163 *Roomschen:* Romeinschen.
gunstigh: gunstig gezind.

By nacht gevangens slaeckt, zoo meesterlijck en kunstigh:
Terwijl de meester slaept, op uw gezwore trouw,
Veel vaster dan op muur, of slotwerck, of gebouw.
Dat stuck zou menschen min dan logge honden passen;
Die wecken, in gevaer, den meester noch met bassen,
En jancken; daer ghy zwijght, als in den wijn versmoort.
Ick zweer.

PROCES.

Noch heeft mijn heer onze onschult niet gehoort.

AGRIPPA.

Wat onschult grijpt hier plaets?

MARTINIAEN.

Ten minste hoor ons spreken.

AGRIPPA.

Wat spreken? zeght my flux, wie heeft dit stuck besteken?

PETER. PAUWELS. AGRIPPA.

PETER.

Mijnheer, ick ben die man, om wien ghy u zoo steurt.

PAUWELS.

Men schuif de schult op my, indien hier is verbeurt.

1164 *gevangens:* gevangenen.
slaeckt: bevrijdt.
1166 *vaster:* omdat hij vast op hun trouw rekent, als op een muur enz.
1167 *stuck:* bedrijf.
1168 *bassen:* blaffen.
1169 *daer:* terwijl.
1170 *onschult:* verdediging, verontschuldiging.
1171 *hoor ons spreken:* luister naar ons.
1173 *steurt:* verstoord zijt.

AGRIPPA.

Zeght op, hoe hebt ghy 't lijf des kerkers klaeuw ontwrongen.

PETER.

Ick vondt den kercker op, en ben zoo uitgesprongen.

AGRIPPA.

Wie bootst de sleutels na van 't naeuw ontsluitbre slot?

PETER.

Wat sluitbaer is, ontsluit d'almogentheit van Godt.

AGRIPPA.

Zijt ghy ons Goden dan en 't heiligh Recht ontwossen?

PAUWELS.

't Valt mijn' Verlosser licht zijn dienaers te verlossen.

PETER.

't Is om de streek van zes en twintigh jaer geleên,
Dat Cæsar Claudius den scepter van Judeen
En heel Samarien Herodes gaf te dragen;
Die, om den blinden haet der Joden te behagen,
Het hooft van Godts gezant dorst rollen in het stof;

't lijf: uw lichaam.
op: open.
naeuw: nauwelijks.
ontwassen: ontgroeid.
om de streeck: omstreeks.
Cesar: keizer.
Godts gezant: Jacobus. Handelingen 12 : 1, 2 „Omstreeks dien tijd legde koning Herodes de hand op eenige leden der Kerk, om hen te mishandelen. 2. Jacobus, den broer van Joannes, doodde hij met het zwaard." Deze Herodes is een kleinzoon van Herodes, onder wiens regeering Christus geboren werd, en een neef van Herodes der lijdensgeschiedenis.

En my, een' slechten roof, den toren van zijn hof,
En acht paer wakers, gaeuw als afgerechte valcken,
Vertroude, op dat men hem zou mompen noch
verschalcken.
Jerusalem hiel feest. Mijn kudde vaste, en badt
Den Heilant aen, om hulp, toen ick gevangen zat.
De nacht gaet voor den dagh, die my ten toon
wil stellen.
Veel vege teeckens niet dan dootse rampen spellen.
Twee ketens binden 't lijf wel vast; de geest blijft
vry.
De wacht bewaert de poort; een krijghsman elcke
zy:
Wanneer het duistre hol des kerckers wort be-
beschenen
Van 't licht des Engels, die my weckt, en roept,
ga henen.

1186 Handelingen 12 :3 „Toen hij zag, dat dit aan de Joden aangenaam was, liet hij ook Petrus gevangen nemen. Het was in de dagen der ongedeesemde brooden. 4. En toen hij hem in handen had, sloot hij hem in de gevangenis op, en liet hem door vier afdeelingen, elk van vier soldaten, bewaken. Het was zijn bedoeling, na het paaschfeest hem voor het volk te brengen."

1187 *gaeuw:* snel.
afgerechte: afgerichte.

1188 *mompen:* bedriegen.

1189 Handeling 12 :5 „Maar terwijl Petrus in de gevangenis bleef opgesloten, werden er zonder ophouden door de Kerk voor hem gebeden opgedragen aan God."

1191 Versta: in den nacht, die voorafging aan den dag waarop ik tentoongesteld zou worden.

1193 *spellen:* voorspellen.
dootse: doodelijke.

1194 Handeling 12 : 6 „Toen nu Herodes hem vóór zou laten komen sliep Petrus dien nacht tusschen twee soldaten: hij was met kettingen geboeid, en wachters voor de deur bewaakten de gevangenis."
bewaert: bewaakt.

1195 *wanneer:* toen.

1196 Handelingen 12 : 7 „En zie, daar een stond een engel des Heeren, en een licht schitterde in de cel. Hij stiet Petrus in zijn

Schiet aen, omgort uw kleet: treck ras de schoenen aen.
Ick strijck de kluisters af, en stel my om te gaen,
Als een in zoeten droom, door d' eerste en tweede wachter.
Mijn leitstar stapt vooruit; ick volgh haer' glans van achter,
En koom aen d'ysre poort, die opspringht voor mijn oogh.
Ick kies de stat. De Geest verdwijnt, en vlieght zoo hoogh,
Als d'offerhande stijght van myne danckre lippen.

PAUWELS.

Ick raeckte in hechtenis, in 't Macedoonsche Phlippen,
Om een waerzeggeres, by den gebedestroom,
Door Jesus grooten naem, verlost van 's afgodts toom;
Waer by haer heeren lang geen magre winst genoten.
Ick zat'er in den stock met Silas 's nachts gesloten.
Het bloet droop langs het streng gegeeselt lichaem af.

zij, wekte hem, en sprak · Sta haastig op. En de kettingen vielen van zijn handen. 8. De engel zei hem: ,,Doe uw gordel om, en bind uw sandalen aan. Hij deed het. Nu zeide hij hem: Sla uw mantel om, en kom achter mij aan."

1197 *schiet aen:* doe aan.

1199 Handelingen 12 : 9 ,,Hij ging naar buiten en volgde hem, zonder te weten, dat het werkelijkheid was, wat de engel gedaan had; hij meende een vizioen te hebben. 10. Ze gingen nu den eersten en den tweeden wachtpost voorbij, en kwamen aan de ijzeren poort, die naar de stad leidt, deze ging vanzelf open voor hen. Ze gingen naar buiten, sloegen een straat in; — en plotseling was de engel verdwenen."

1201 *opspringht:* openspringt.

1202 *ick kies de stadt:* ik ga de stad in. Nu nog als: ik kies het hazenpad.

1206 *toom:* dwong.

1209 *streng:* hevig.

De lippen roerden vast, en zongen; 't zingen gaf
Een' goddelijcken galm, die boven uit den toren,
Recht opsteegh door de lucht, door zoo veel hemelkooren,
In 't juichend Paradijs; daer ick met lijf en geest,
Of, buiten 't lijf, met geest of zinnen ben geweest.
Terstont begon de gront, op d'aendacht der twee bidderen,
Gelijck van schrick, geraeckt te daveren, te tsidderen;
Toen volghde 't rammelen van koper, yzer, stael.
De deuren knarsten eerst op tanden van metael,
En sprongen echter op: cipier en wakers wacker.
De stockbewaerder, bang voor my, voor mynen macker,
Stack op; en, wanende dat al de kercker vloodt,
Greep 't uitgeruckte zwaert, en dreighde zich de doot.
Ick riep: verschoon uw ziel; wy zitten hier te zamen.
Hy vloogh met licht 'er in, en wiesch ons roode stramen,
En viel ons bey te voet, met zijn herboren huis;
Het welck, vol blyschap, roemde in Christus doot, en kruis.

AGRIPPA.

Ghy trouweloozen, zoeckt uw' moetwil te verbloemen,
Maer zult vergeefs op kruis en doode Goden roemen.

1210 *vast:* voortdurend.
1215 *aendacht:* gebed.
1219 *echter:* daarna.
1221 *al:* geheel.
stack op: vluchtte.
1224 *stramen:* striemen.
1225 *herboren huis:* familie, die herboren was omdat de gevangenisbewaarder nu geen zelfmoord behoefde te plegen.

Trauwanten, boeit Proces, en boeit Martiniaen,
Op dat men boezem zulck een lasterlijck bestaen.
Verleert dit vlughtigh paer zijn vlught met scherpe roeden,
En leit het dan voor ons, men koelt die koorts met bloeden.

REY VAN GEKERSTENDE SOLDATEN.

Zang.

Hoe menigh Christen zagen wy
Aen 't kruis al levend hangen,
En d' oogen met verlangen
Naer Christus slaen, getroost en bly?
Hoe menigh in een hartevel
Of borstelen gesteken,
En by een wildt geleken,
Verstrecken voor een guichelspel
Der wreetheit, zoet op Christenjaght,
Met losgelate honden;
Te godtloos aengeschonden
Op Godts geduldighste geslacht?
Hoe menigh wert in 't diereperck
Den luypert voorgeworpen,
Verhit om bloet te slorpen?
Aldus voltrock de dagh zijn werck.

1230 *boezem:* nazoekt.
lasterlijck: misdadig.
bestaen: handeling.
1231 *vluchtigh:* dat gevlucht is.
1237 *hartevel:* hertenhuid.
1238 *borstelen:* varkenshuid.
gesteken: gestoken.
1239 *wildt:* wild dier.
geleken: vergeleken.
1240 *verstrekken:* dienen tot.
guichelspel: tooverspel.
1241 *zoet:* gespitst.
1244 *geduldighste geslacht:* de Christenen.
1246 *luypert:* luipaard.

Tegenzang.

Maer 's avonts gaet het vieren aen
Met menschen, die, op staken
Gespit, als fackels blaken,
En in geteerde rocken braên,
Of flackeren in wasseklêen,
Hoe gloeien 's Vorsten hoven
Van vier, gelijck een oven!
Was 't Heidensch hart toen stael of steen,
Dat het niet smolt in zulck een' gloet?
Ons docht, wy zagen Engelen
Zich in die vlamme mengelen.
Wat schael vol geuren rieckt zoo zoet
Voor Jesus, als die bittre smoock
Van zijne liefste panden:
O zalige offerhanden!
O Godtbehaeghelijcke roock!

Toezang.

Nu geven willigh zich ten roof.
De standertdragers van 't beproeft geloof;
Niet als ons Decien, om eigen roem,
Van korten duur, gelijck een bloem;
Maer om Godts eer. Wat klinckt 'er beter?
En niet te min de Faem
Met haer bazuin zal zwellen op hun' naem,
En eeuwigh zwanger gaen van Pauwels,
en van Peter.

1253 *wassekleên:* kleeren van was.
1255 *vier:* vuur.
1259 *mengelen:* vermengen.
1266 *standertdragers:* Petrus en Paulus.
1267 *Decien:* Publius Decius Mus, zijn zoon en kleinzoon, die zich uit vaderlandsliefde opofferden.
1272 *zwanger gaen van:* vermelden.

HET VIERDE BEDRIJF.

PLAUTIL. PETRONEL.

PLAUTIL.

Och, dochter, och, ick hoor het snerpen van de roên.

PETRONEL.

Zoo most de hemelsche om den aertschen Adam bloên,
Eer hy in 't rechthuis van den rechter was verwezen.
Zijn stramen hebben ons, ter goeder uur, genezen.
Och, spaert d' onnozelen. O hartepijn, o smert!

PLAUTIL.

Och, al 't onmenschelijck slaen. Dat grizelt door mijn hart.
Och, geessels, stramen, och, och, kostelijcke wonden.

PETRONEL.

Och, pylers, die nu houdt geknevelt en gebonden
De hooftpylaren zelfs van 't rijzend hooftgebouw,
Gemetst met bloedigh kalck; die proef doet van zijn trouw
Veel beter dan tiras; tyrannige pylaren,
Het kan gebeuren, dat ghy, over duizent jaren,
Noch tuigen streckt van 't leet, 't welck 's hemels eerste boôn
Nu uitstaen onvertsaeght; daer hun de martelkroon

1276 *stramen:* striemen.
1277 *onnozelen:* onschuldigen.
1280 *pylers:* pijlers van het steenen gebouw.
1281 *hooftpylaren:* Peter en Pauwels.
zelfs: zelf.
hooftgebouw: geestelijk gebouw, Christendom.
1282 *gemetst:* gemetseld.
proef doet: bewijs geeft.
1283 *tiras:* cement.
1285 *tuigen:* getuigen.

Alree zoo troostelijck van verre straelt in d'oogen;
Een kroon, die, tegens goudt en diamant gewogen,
Den prijs behoudt. Wel hem, die zulck een kroon verkiest,
Daer Cæsars lauwerkrans zijn' luister by verliest.

PLAUTIL.

Het geesselen houdt op: men zal met hun voort doorgaen.

PETRONEL.

Kom, laet ons, naer de poort van Ostie, vast voorgaen.

AGRIPPA. PETER. PAUWELS.

AGRIPPA.

Nadien dit paer om strijt 's Gekruistens aenhangk stijft;
Al 't Rijck in oproer houdt; zijn razernyen drijft;
Verbastert Stats gewoonte, en Numaes oude zeden;
Veroirzaeckt Simons val, door schendige gebeden;
Ons Joffers tot vervloeckte en blinde Hymens raet:

1290 *Caesars:* 's keizers.
1291 *voort:* weldra.
1293 *nadien:* aangezien.
1294 *al:* geheel.
1295 *Numa:* die de eeredienst regelde.
1296 *Simons val:* Simon de Toovenaar, wiens val te wijten was aan de gebeden van Peter en Paulus.
1297 *joffers:* jonkvrouwen.
blinde Hymens: huwelijken, die geen huwelijken zijn.
„Agrippa ziet hier vermoedelijk op de zoogenaamde geestelijke huwelijken, waardoor maagden bruiden des Heeren wierden, en welke in zijn oogen dwaas en te veroordeelen waren. Volgens de Traditie zou Nero ook daarom op de beide Apostelen gebeten zijn geweest, omdat zij verschillende schoone maagden, welke hij ter voldoening van zijn lust begeerde, hadden bekeerd en tot kuischen wandel overgehaald." (Van Lennep-Unger).

En sleept in 't vloeckverbont den amptheer,
en soldaet,
En wat het listigh kan betovren, en belezen;
Zoo wort het bey ter doot, in 's Vorsten naem,
verwezen.
De Bethsaïder sterve, als slaef, aen 't kruis gehecht.
Den Tharser gun men 't zwaert, uit kracht van
't burgerrecht.

PETER.

Hoe lieflijck klinckt die stem! van waer komt my
die zegen?
De neergedaelde is, langs die ladder, opgestegen,
Door alle heemlen heen, ten hemel. O mijn Godt!
Van waer komt my dit goet, dit onverdiende lot?
O sleutel van het Kruis, ontsluit my 's hemels
deuren.
Wien van ons twaleftal moght zulck een eer
gebeuren.
Ick kus die schoone doot. Hoe maecktze my
gelijck
Den koningk, die dat langs zich zette in 't hooghste
Rijck.

PAUWELS.

Zoo wort, ter goeder uur, de moede ziel ontbonden
Van 's lichaems lastigh pack, en vaert, door lieve
wonden,
Haer' oirsprongk te gemoet, gelijck een hemelvlam,
De heilighste, die oit van vrouw ter weerelt quam,

1298 *vloeckverbont:* verbond met Christus.
1299 *belezen:* betooveren.
1301 *Bethsaïder:* Petrus.
1302 *Tharser:* Paulus, Paulus was Romeinsch burger.
1308 *twaleftal:* de Apostelen.
gebeuren: ten deel vallen.
1310 *dat langs:* langs dienzelfden weg.
1314 *De heilighste:* Johannes de Dooper. Ev. Marci VI.: 14—29.

En d'allergrootste ziel, en zuiverste in Godts oogen,
Voer zoo ter halsaêr uit, naer d' onbezwalckte bogen;
Terwijl de romp vast bloede, in zijn gevangkenis,
En 't lachend hooft de wraeck verzade, op 's konings disch.
Zoo tradt sint Jakob voor. Hy moedight my, in 't knielen.
Soldaten, helpt my strax by 't zaligh tal der zielen,
En ruckt de sabel vry kloeckmoedigh uit de schee.

PETER.

'k Verzoeck slechts op August een vriendelijcke bé,
En wenschte, met meer smet, en smert en pijn, te sterven.

AGRIPPA.

Laet hooren, leit het zoo, dat kunt ghy licht verwerven.

PETER.

'k Heb mijn' gekruisten Vorst verlochent, in zijn noot,
My zelf onwaert gemaeckt aen d' eere zijner doot,
Het triomfeerend Kruis; en wensch die schult te boeten.
Men hang my dan om hoogh ten hemel, by de voeten;

1316 *voer zoo ter halsaêr uit:* doordat hij onthoofd werd, ontvlood zijn ziel door de halsslagader.
1317 *vast:* voortdurend.
1318 *verzaede:* verzadigde, bevredigde.
1319 *Sint Jakob:* zie aant. bij vs. 1185.
1322 *August:* de keizer.
1326 *onwaert:* onwaardig.
1328 hier blijkt dat Vondel inderdaad bedoelde dat Petrus met de voeten naar boven gekruisigd werd. Zie opm. bij Inhoudt. De bedoelde passage in den Inhoudt moet dus een vergissing zijn, wellicht een drukfout.

En met dit schuldigh hooft, dien Godtvergeten mont,
Die driewerf Godt verzwoer, beneden, naer den gront;
Als een die wel verdien ten afgront neêr te daelen.
Versteken van den glans der zaligende stralen.
Dit 's 't eenigh dat ick bid: vergun my die gena.

AGRIPPA.

Zy wort u toegestaen. Nu voort, en rept u dra.
Dit Krijgsvolck wacht, om u naer 't hoogh gerecht te leiden.
Trauwanten, leit hen wech. Men quist slechts tijdt met beiden

REY VAN GEKERSTENDE SOLDATEN.

Zang.

Och, of 't geoorlooft waer,
Op 't Apostolisch spoor, te blussen
Zijn' yver, met godtvruchtigh kussen
Der voetstappen van 't lijdzaem paer;
En elcken voetstap, met
Bedruckte tranen, te besprengen;
Ja, tranen met hun bloet te mengen,
En uit te storten ons gebet;
Daer dat doorluchtigh root
Zal vloeien, uit zoo heilige aderen.
O Stat, heeft een wolvin uw Vaderen
Gelickt, gezooght; waerom verstoot

1330 *verzwoer:* verloochende.
1332 *versteken:* verstoken.
1336 *quist:* verspilt.
beiden: wachten.
1342 *bedruckte:* bedroefde.
besprengen: besprenkelen.
1345 *doorluchtigh:* verheven.
1347 *Vaderen:* Romulus en Remus.

Ghy, grimmiger van aert,
Dees Vaders? och! waer sleept ghy henen
De Meesters, die, met eedler steenen,
Uw muuren trecken hemelwaert?
Van waer uw Godtsdienst, door de wolcken,
Wort toegeblazen allen volcken.

Tegenzang.

Het Heidensch Rome most
Van outs, door bloet, zijn grootheit baren,
En oorloogh blazen zoo veel jaren:
Dat heeft van Remus af begost;
Van dat de broeder sloegh
Ter neder zijnen vollen broeder:
Gelijck nu lest de zoon zijn moeder,
Die hem, haer hoop, ter weerelt droegh,
En zette in top van 't Rijck.
Zou, die zijn moeder zoo durf loonen,
Dan onze Vaders noch verschoonen;
Zoo was hy niet zich zelf gelijck.
Maer 't Christensch Rome moet
Door martelbloet zijn grootheit baren,
En worstelen door veel gevaren.
Ons Vaders stichten nu in bloet
Een nieuwe stat, die, door hun lyden,
Meer wint, dan d' oude, door haer strijden.

Toezang.

Dat 's meer dan op zijn Persiaens gestreên
En deizende de kans
En onverwelckbren krans
Geruckt van 't hooft der trotse mogentheên.
Nu neemt uw' toevlught niet,
In 't uiterste verdriet.

1352 *trecken:* optrekken.
1358 *begost:* begonnen.
1361 *zoon:* Nero.

Naer Capitool, of Jovis vogelen,
En goude standertgoôn:
Zoeckt heul aen Jesus troon,
In schaduw van d'Apostlen, en hun vlogelen.

HET VIJFDE BEDRIJF.

AGRIPPA. NERO.

AGRIPPA.

De Vorst, die onlangs speelde Orestes, droef en dol,
En vlughtigh voor de wraeck, speelt nu zijn eige rol;
Maer in der daet, en niet in schijn, van schrick gedreven,
Druckt uit, hoe veel de schijn en 't veinzen scheelt van 't leven.
De vlam, in 't rotte bloet ontsprongen, knaeght het vleesch,
Hy hijght naer zijnen aêm. De spraeck luit schor, en heesch,
De tong slaet yzerklanck, en slibbert onder 't spreken.
Al 't aengezicht, gelijck met dootverf overstreken,

1379 *Jovis:* van Juppiter.
1382 *vlogelen:* vleugels.
1383 *speelde:* Nero speelde tooneel.
Orestes: zoon van Agamemnon en Clytemnestra, die zijn moeder vermoordde omdat deze zijn vader gedood had, hij werd door de Furiën (wraakgodinnen) vervolgd, maar door den Areopagus (hoogste gerechtshof van Athene) door toedoen van Apollo en Pallas Athene vrijgesproken.
1384 *vluchtigh:* vluchtend.
1385 *van:* door.
1386 *scheelt:* verschilt.
1390 *al:* geheel.
dootverf: doodskleur.

Ziet bleeck, en blaeuw, als loot, en hier en daer
gevlackt.
Nu steeckt hy 't hooft om hoogh. Nu hangt het
hooft, en zackt
Zwaermoedigh naer beneên, tot dat hy raeckt
aen 't schricken,
Om 't kraecken van een deur; en opschiet, en twee
blicken,
Zoo root als vier en bloet, aen alle zyden slaet,
En opspalckt; en al 't hair recht op te berge staet,
Om zijn verbeeldingen. Dan tsidderen de leden,
Het koude zweet breeckt uit, en, van zijn schim
bereden,
Verdaeght al 't hofgezin te hoop, met ope keel.
Hoe schichtigh is dit hof gedraeit, als een tooneel!
Hoe 's Vorsten staet verkeert! wat wil die plaegh
beduien?
Daer komt hy weder aen, en heeft het hooft vol
buien.
De wakers wijcken hem: een yeder maeckt zich
t' zoeck.
Best zie ick 't veiligh aen, en sla hier om een' hoeck.

NERO.

Och, berght Orestes. Och, waer henen?
Waer berght hy 't lijf, in doots gevaer?
Wie steeckt die moorttrompetten daer?

1391 *loot:* lood.
gevlackt: gevlekt.
1394 *blicken:* oogen.
1397 *verbeeldingen:* hallucinaties.
1399 *verdaeght:* roept.
al: geheel.
met ope keel: luidkeels.
1400 *schichtigh:* snel.
1401 *staet:* toestand.
verkeert: veranderd.
wil: zal.
1403 *wijcken:* ontwijcken.
1405 *Orestes:* Nero voelt zich als Orestes, zie aant. bij vs. 1383.

Trompetter, blaest ghy uit Mycenen?
Of klinckt dit van Misenen af?
Wat Vloecken komen my verrassen?
Verrijst de Wraeck uit moeders assen,
En uit het moederlijcke graf?
Och, troost Orestes, in zijn lyen.
Nu weet hij nergens geen verblijf.
Och, berght den bangen balling, 't lijf
Waer vliet hy voor dees Razernyen?
'k Zie op den gront van Plutoos poel,
De geesten, die ons 't licht benyen;
Gepynight om hun schelmeryen,
Rontom dien zwart beroockten stoel.
't Is nacht, ick hoor de vlammen kraecken.
't Aeloude Troje staet in brant,
Aen dezen, aen den andren kant;
Of brant hier Rome, en al zijn daecken?
Heb ick of Sinon brant gesticht?
Wat woelen hier al dootse zielen,
Die om mijn lijf, als byen, krielen.
Houdt op, ghy steeckt naer mijn gezicht.
Zeght op, wat zijt ghy voor gezellen?
Beschuldight ghy den rechten man?
Men maeck' er weêr een nachttorst van,
Of steeck hen strax in dierevellen.
Neen, Vesta leit my hier aen boort,
Om hare dochters, versch geschonnen.
Ick was verslingert op uw Nonnen,

1408 *Mycenen:* Mycene, hoofdstad van het rijk van Agamemnon, waar Orestes zijn moeder vermoord had.
1409 *Mysenen:* voorgebergte bij Napels, waar Nero zijn moeder Agrippina had doen ombrengen.
1417 *Plutoos:* van Pluto, God der onderwereld.
1425 *Sinon:* Virg. ten II. vs. 329: Victoryne Sinon incendia miscet. Sinon was de zoon van Sisyphus en volgde Ulysses naar Troje, hij haalde de Trojanen over het paard binnen te halen.
1433 *liet my hier aen boort:* achtervolgt mij.
1434 *versch geschonnen:* pas geschonden.
1435 *verslingert:* verliefd.

O moeder, zijt ghy noch gestoort?
Wat raet? ick hoor haer leeuwen brullen.
Ick vrees dat scherpgewet gebit;
Die keelen, brandende en verhit.
Ay ziet, hoe zy hun staerten krullen.
Daer roept mijn moey, daer Claudius,
Mijn vader zelf: daer schreeuwt mijn moeder,
En gemalin. Daer komt mijn broeder,
d' Onschuldige Britannicus.
Heb ick u helsch vergif geschoncken?
Daer kust het dootshooft van Paulijn
Mijn' meester, in bedruckten schijn.
Of is hy 't niet? of ben ick dronken?
Het regent lijcken, uit de lucht.
Een veltgeschrey klinckt van Britanje.
Daer worpt zich Galba op, in Spanje.
Daer ziet men, hoe d'Armener vlught,
Met alle mijn keurbendelingen,
Voor den verbolgen Persiaen.
Orestes, tast u zelven aen:
De burgers komen u bespringen.
Dat 's Thrasea. Ick zie den Raet,
De ridders, 't volck, en vrye, en slaven.
Ick hoor de kleppers herwaert draven,
Met al wat moederslagers haet.
Zy komen my uit Argos jagen.
Zijn 't Galileeschen? ja gewis:
Of zeit men dat dit Castor is,

1436 *gestoort:* verstoord.
1436 *scherpgewet:* scherp geslepen.
1447 *mijn' meester:* Seneca, die toen hij hoorde dat Nero hem ter dood wilde laten brengen zich in het bad de aderen opende.
bedruckten: bedroefden.
1451 *Galba:* zie ook Batavische Gebroeders; hij was Nero's tegenstander en volgde hem later op.
1459 *herwaert:* hier naar toe.
1460 *moederslagers:* moedermoordenaars.
1461 *Argos:* landschap in Griekenland.
1463 *Castor en Pollux:* Peter en Pauwels, zie *Opdracht.*

En Pollux, van den wint gedragen?
Ghy Goden, die gelauweriert,
In witte zyde, om laegh komt zacken,
En, hant aen hant, met pallemtacken
Aldus gesceptert, nederzwiert;
Wien zoeckt ghy in dees aertsche hoecken?

AGRIPPA.

Nu, dunckt my, is het sprekens tijdt;
Nadien zijn droom geen steurnis lijdt,
Zal ick hem best aldus verkloecken.
Die twee gebroeders zoecken u.
Ghy moet op zee, naer 't Noorden, dwalen,
En 't kerckbeelt van Diane halen.
Wat beeft ghy voor uw ooms, zoo schuw?
Ghy moet dat beelt aen Vesta brengen.
Zoo luit uw zuiverofferles.
Ick ben uw leitsman Pylades.
Geef my de hant.

NERO.

Ick zal 't gehengen.

LINUS. PETRONEL.

LINUS.

Godtvruchte Dochter, wel wat tijding brengt ghy nu?

1464 *van:* door.
1469 *aertsche hoecken:* op aarde.
1471 *nadien:* aangezien.
lijdt: kan verdragen; zijn droom mag niet gestoord worden.
1472 *verkloecken:* bedriegen.
1474 Agrippa ziet dat Nero zich identificeert met Orestes en speelt nu de rol van Pylades, diens boezemvriend, hij raadt hem aan het beeld van Diana uit Tauris te halen, waarna de furiën hem niet langer zullen vervolgen. Orestes heeft dit ook inderdaad gedaan.
1477 *zuiverofferles:* opdracht waardoor Orestes gezuiverd kan worden van zijn misdaad.
1480 *gehengen:* gedoogen, toelaten.

PETRONEL.

Och, Vader Linus, och, Godt hoede en zegene u.
Nu wey met 's voorzaets staf dees nagebleve schapen,
Gelijck zijn' nazaet past; d'Aertsherder is ontslapen:
Het lichaem rust aen 't hout, de ziel in Jesus schoot.

LINUS.

Zy leeft by Godt. Hy storf een kostelijcke doot.
Zaeght ghy hem, onder 't juck van 't kruis, zijn schouders buigen?

PETRONEL.

Geduldighlijck: ick kan hier levend van getuigen,
Als een, die onder 't kruis in 't alleruiterst stont.

LINUS.

Wy haecken om 't verslagh te scheppen uit uw mont.

PETRONEL.

De krijghsliên brengen hem, door 't volck, met Pauwels, buiten
De poort van Ostie, gebonden, en besluiten
't Verwezen paer van een te scheiden, op het lest;
En een' in 't Jootsche, en een' in 't Christensche gewest,
Tot aenwas van meer smaets, te helpen om het leven.
Toen zagh men mont aen mont, en borst aen boezem kleven:

1483 *wey:* weidt, behoedt.
voorzaet: voorganger, Petrus.
1484 *nazaet:* opvolger.
Aertsherder: Petrus.
1489 *in 't alleruiterst:* tot het laatst.
1490 *scheppen:* vernemen.
haecken: verlangen vurig.
1493 *verwezen:* veroordeeld.
1495 *aenwas:* vermeerdering.

Toen klapte kus op kus: als 't op een scheiden ging,
Daer elck aen 's anders hart, gelijck geketent, hing.
De blyde Pauwels sprack tot Peter: u zy vrede,
O grontsteen van de Kerck, o wachter in Godts stede,
O mont der herdren van 't verstroide Christendom;
En Peter tegens hem blygeestigh wederom:
O licht der Heidenen, o leitstar aller vromen,
Nu ga in vre, daer Godts verstroiden 't zamen-komen.
Een oogenblick gedult; wy zien malkandren weêr.
Zoo worstelt men in 't stof, om onverwelckende eer.
Hier op trat Pauwels voort recht uit, getroost, en blyde
En Peter welgemoedt te rugh, naer d' overzijde
Des Tibers, en den bergh van Janus; daer de Joôn
Hem grimden te gemoet, en nepen met dien hoon,
Waer meê hun ouders eer zijn levend voorbeelt nepen,
't Welck, afgemat van pijn, zy 't moorthout zagen slepen.
Hier wert d'Apostel, als naer een tooneel, gebraght;
Op dat d'erfvyantschap van 't menschelijck geslacht
(Zoo taistren Heidens toch besneên, en kruis-getuigen)
d'Een, uit des anders bloet en gal, moght honigh zuigen.
De stramme Vader klom den heuvel op, om hoogh;
Gelijck een Avontstar, wanneerze, naer den boogh

1497 *klapte:* klonk.
1510 *nepen:* beleedigden.
1511 *zijn levend voorbeelt:* Christus.
eer: vroeger.
1512 *moorthout:* kruis.

Des hemels, uit der zee, haer zoonen aen komt leiden;
Terwijl de kimmen licht en schemeringen scheiden.
Hy schoot hier, op den top des berghs, zijn kleedren uit.
Noch twiste de soldaet, om zulck een' slechten buit.
Men knoopte om 't middellijf een decksel, grof van draden.
Toen viel hy, om zijn 'wensch ten volle te verzaden,
Met hart en mont op 't kruis, en gaf het kus op kus,
En vatte ' t in den arm, en sprack verheught aldus:

LINUS.

Wat sprack 't Orakel, op den drempel van zijn lyden?

PETRONEL.

Zijt wellekom, mijn kruis, belooft, van lange tyden,
Door d' onbesmette tong, aen my; die wel beken,
Dat ick meer straf, en niet dees glori waerdigh ben,
Van mijn' verzworen heer, in 't sterven, te gelijcken,
Noch, met het hooft om laegh, den hemel aen te kijcken.
Zijt wellekom, mijn kruis. Aenvaert dit snoode pack
Van 't sterfelijcke lijf; waer in veel jaren stack
Een ziel, die haere schult niet met haer bloet kan boeten;
Ontfang het niet te min, met doorgeslage voeten:
En streck een zoenaltaer, van waer ick Godt behaegh,
Door Jesus oogen, die my straften hier om laegh.

1521 *schoot:* deed.
1522 *slechten:* van weinig belang.
1523 *decksel:* bedekking.
1531 *verzworen:* verloochenden.
1533 *pack:* last.

Zoo welkomt hy zijn doot, en, keerende ten leste,
Zich om, geeft zynen rugh het lange hout ten beste.
En yeder arm een endt van 't dwarshout. De soldaet
Klinckt d'ysre spijkkers door de handen heen, en slaet
De voeten plat op een. Dat kloppen, kraecken, knarssen
Door zenuwen en been, gingk 't elckens door mijn harssen,
Ja, door mijn schrillend hart, en moorde het gemoedt:
Terwijl het dorstigh gras vast slorpte 't roockend bloet,
Dat uit de wonden scheen het zant te willen laven.
Zoo ras de schup het loch in d'aerde had gegraven,
Teegh 't krijghsvolck met gewelt aen 't rechten van den stam,
Doch avrechts, als zijn pack: dit hing alree: dat quam
Op aêr en zenuw aen, en opende drie sluizen
Van vleesch, waer uit meer bloets, al schuimende, quam bruizen.
De Kruishelt zagh van bloet besprengkelt en bespat:
Noch kreet hy niet van pijn, maer steende slechts, en badt.
Men zagh in 't aenschijn (och, een stichtelijck aenschouwen)
Yet pijnelijx, omstraelt van blyschap, en betrouwen.

1542 *klinckt:* slaat.
1546 *vast:* voortdurend.
1548 *schup:* schop.
loch: gat.
1549 *rechten:* oprichten.
stam: kruis.
1550 *avrechts:* omgekeerd.
pack: last, het lichaam van Petrus.

De stam kreegh steun. De Heldt goot, met een heesch geluit,
En hijgende van dorst, dit jongste orakel uit:

LINUS.

Ick luister naer den mont van Christus Stedehouder.

PETRONEL.

Mijn broeder Andries, neem gewilligh op uw schouder
Het kruis, u toegeleit van boven, gelijck my.
Ick volgh mijn bedtgenoot, my voorgetreên; en ghy,
Mijn dochter Petronel (de Vader sloegh zijn oogen
Te mywaert, die hy zagh bedruckt de kaken droogen)
Zult, ter gewenschter uur, den rijcksten bruidegom
In d'armen vallen, als een ongerepte blom.
Noch vijfmael vijftigh jaer wil 't reegnen marteldroppen,
Tot dat het snoer van driemael negen Bisschopskoppen
Volregen, Godt beweegh, die, door een hemelsch post,
Den grooten heldt verweckt, die mijnen stoel verlost
Van 't bloedigh Heidensch juck, dat duizenden beschreidden.
Dees tempels zullen dan, gesloten voor den Heiden,
Gansch onverhindert, voor den Christen, open staen;
Wien deze goude tijdt en weelde dier wil staen,

1564 *bedruckt:* bedroefd.
kaken: wangen.
1570 *den grooten helt:* Constantijn den Grooten.
1574 *dier wil staen:* duur zal komen te staan.

't En zy men bidde en waecke; eer klaeuwen, onder 't wrijten,
Den nadeloozen rock verwoet in flarden rijten,
Godtjammerlijck gesleurt van beeren, uit het sneeuw
Opstuivende; en ten buit van Agars yzere eeuw.
Och Jesus, hael ons t' huis, eer wy dien storm beleven.
Zoo biddende wort hem een' dolck in 't hart gedreven,
Van een Romains soldaet, die wacht hielt, neffens 't hout.
Ick viel een poos in zwijm, en lagh' er, doot en kout,
Voor 't kruislijck uitgestreckt; en weet naeu, van wat magen
Of vrienden ick, voor doot, ten bergh af ben gedragen.

PLAUTIL. LINUS.

PLAUTIL.

O sluier, versch besprengt van 't uitverkoren vat,
En zijn welrieckend bloet. O doeck!

LINUS.

Wat doeck is dat?

PLAUTIL.

Die 't Licht der Heidenen voor d'oogen wert gebonden.

LINUS.

O kussenswaerde doeck! waer hebt ghy dien gevonden?

1576-1578 „De ketterijen der Arianen, het verdeelen van het Romeinsche Rijk en het Islamismus." (Van Lennep-Unger).
1581 *van:* door.
1583 *kruislijck:* lijk van Petrus.
magen: verwanten.
naeu: nauwelijks.
1585 *uitverkoren vat:* het lichaam van Paulus.

Geef hier dat pant der strax van 't lijf ontkleede ziel,
En melt ons, eedle vrouw, hoe deze ceder viel.

PLAUTIL.

'k Ontmoete, ontrent de poort, den heengeleiden Vader;
Die, myne tranen ziende, en tredende wat nader,
Een' doeck (om zijn gezicht te blinden, en dien hy
Terstont herlevren zou) noch vorderde van my,
Zoo willigh, als bedruckt. De Stat liep leegh van menschen,
Nieuwsgierigh naer zijn doot. Ick volghde hem met wenschen,
En strax te rosbaer na, den Tiber langs in 't veldt,
Om 't heerlijck eindt te zien van Godts manhaftsten Heldt;
Die onder 't henegaen vermurwde drie soldaten,
Longyn, Acest, Megist, gereet den hals te laten,
Voor hem, die 't graf zijn aes, den Doot zijn' schicht benam.
Zoo dra men nu te Gutte, aen 't Salvisch water, quam,
Sprack Vader, in den ringk des krijghsvolx: hier is 't ende
Der loopbaen, na veel drux, en doorgesolde ellende.
Hy vouwt, vol moedts, en heft de handen naer de lucht,
Met een tot Jesus 't hart, en roept hem aen, en zucht:

1589 *onthkleede:* ontdane.
1590 *ceder:* Paulus.
1594 *vorderde:* vroeg.
1595 *bedruckt:* bedroefd.
1597 *rosbaer:* draagbaar, door paarden voortbewogen.
1599 *vermurwde:* bekeerde.
1600 *hem:* Christus.
schicht: pijl.
1604 *drux:* droefenis.

Hier sta ick, om den slagh der sabel te verbeiden,
Die strax het hooft van 't lijf, en lijf en ziel zal scheiden.
O Jesus, laet uw bloet afwasschen d'oude vlack
Van wreetheit, met wiens spits ick Godt naer d' oogen stack,
U zelf naer 't hart, door 't hardt verdrucken uwer leden.
Hebt ghy in 't uiterst noch Godts vyanden verbeden;
Verbidt oock my, niet waert te storten, t'uwer eer,
Mijn Christenslaghtigh bloet; het welck ghy nimmermeer
Moet eischen van de hant, die snackt om dat te drincken.
Zoo badt de Heldt. My docht, men zagh een' Engel blincken
Uit zijn gezicht; my docht, men hoorde een Engels stem.
Wat aertsch, wat menschlijck was, verdween alreede in hem.
Hy nu, uit vleesch en bloet, bykans in geest herschapen,
Verbont zijn gryze hooft, en knielde. Wy vergapen
Vergeten ons, hy roept: Godt reickt my d'armen toe.
De weerelt is mijn kruis: ick ben de weerelt moe.
De Wreetheit, op dat woort, met schitterenden zwaerde,
Trof toe, en onvoorziens lagh 't hooft geploft ter aerde.
En sprongk noch driemael op. Men hoorde een fyn gepiep:

1607 *verbeiden:* af te wachten.
1608 *strax:* weldra.
1612 *verbeden:* gebeden opgezegd voor.
1613 *verbidt oock my:* bid ook voor mij.
1614 *christenslaghtigh:* Christenendoodend.
1623 *wreetheit:* bevel.

Alsof de mont, vol lofs, noch driewerf *Jesus* riep.
My docht, ick merkte om 't hooft een' glans van gloende tongen
En uit den zantgront sprongk een ader, met drie sprongen,
Daer 't hooft gehuppelt had: en wonder was 't, dat elck,
Uit dien onthoofden hals, zijn bloet, als versche melck,
Zagh stralen in de lucht. Och, och, hy leit getroffen.
My dunckt, ick voel het hooft noch op mijn boezem ploffen,
Noch bonzen op mijn hart. Daer leit de kerck-pylaer,
Die zulck een' zwaren last droegh vijfmael zeven jaer.
Neen, neen, hy leit noch niet, maer staet, gelijck voorhenen.
In 't ryden naer de stat is my zijn geest verschenen,
Veel grooter dan men hem in 't leven had gekent.
Hy braght my dezen doeck, een' troost in mijn ellent.
Och, jongelingen, mans, och, weeuwen, maeghden, vrouwen,
Och, schreit: ghy zult voortaen zijn aenschijn niet aenschouwen,
Noch hooren Godts trompet. Nu is het schreiens tijdt.
Och, weezen, weent met my: wy zijn ons Vaders quyt.
Och, och, och, och, och, och, och, och, och, och, och, och.
Och, och, och, och, och, och.

1627 *tongen:* vlammen. De voorstelling, die hier van de gebeurtenis gegeven wordt is eenigszins stuitend.

LINUS.

Der weezen Vader leeft, die zal u niet vergeten,
Daer, in een' ringk van licht en Serafijns gezeten,
Hy in kristal vergaert uw tranen, versch geschreit.
Triomfen worden daer Godts Helden toegeleit;
Wier zielen in den schoot des heils, van daegh herboren,
Gansch onbenevelt zien, gansch onbekommert hooren,
In dien gedurigen zielkittelenden lach,
't Geen onbegrepen, oor noch oogh noit hoorde, of zagh;
Dat is 't volmaeckte Schoon, waervan al 't schoon komt stralen.
Wy zullen hier beneên, zijn *Heiligen* betalen
Onze allerleste schult. Ga, Titus, Lukas, ga,
En volght naer Ostie Lucijn, de Raetsvrouw, na.
Beveelt Sint Pauwels romp den kelder van haer hoeve,
Zoo eerlijck als ghy mooght; en troost en zalft dees droeve.
Ghy blakende Marcel, tast den Gekruisten aen,
En balssem, en begraef het lijck, op Vaticaen;
Daer 's Vorsten renbaen roockt, zijn lustprieelen bloeien.
Ick zie Godts zwarmen, van vier winden, 't zamen-vloeien,
Te Rome, aen wederzy des Tibers; daer 't gebeent
Der Martelaren slaept, begiftight, en beweent,
En jaerlijx, met een vlaegh van tranen, overgoten:
Terwijl de lastermont, gestopt en toegesloten,
Verbaest staet en versuft, voor menigh wonder werck;

1647 *versch:* pas.
1659 *tast aen:* zorg voor.
1660 *Vaticaen:* Vaticanus, niet officieele heuvel van Rome, nu de stad van den Paus.
1662 *van vier winden:* van alle kanten.
1667 *verbaest:* ontsteld.

En Vaticaen de lucht te moet vaert, met zijn kerck,
Vol wierroox, vol gezangs van opgetoge zielen,
Om 't grafaltaer; waer voor gekroonde koppen knielen;
Godtvruchtighlijck vertreên ryxappel, zwaert, en kroon;
En spreien 't purper aen den voet van 's Visschers troon:
Wanneer (Hierusalem in roock en stof vervaren)
Des weerelts Hooftstat steunt op bey dees hooftpylaren,
Der kercke; en ziet, hoe 't al, wat haer die kroon benijt,
Zijn hart knaeght, en vergeefs op diamantsteen bijt.

Gloria in exelsis Deo.

DE WERKEN VAN VONDEL

Ingeleid en van aanteekeningen voorzien

door

R. BLIJSTRA EN H. BRUCH

JOSEPH IN DOTHAN

Treurspel

N. V. VAN DITMAR

AMSTERDAM ANTWERPEN

INLEIDING TOT JOSEPH IN DOTHAN EN JOSEPH IN EGYPTEN.

Van deze periode (± 1640) getuigt Brandt: „'T was ook in deezen tijdt dat onze Dichter tot op den hooghsten top van den Hollandschen Parnas, door langduurigen vlyt en daaghelijksche oeffening, scheen opgestegen, en dat al die zich hier te lande nu met dichten bemoeiden, hem in de laaghte maar van verre naarooghden, en langs d'aarde kroopen, terwijl hy boven de starren zweefde. Want in hem zagh men zaaken uitblinken, die in geen' van al de Nederlandsche Dichters deezer eeuw zoo overvloedig in alle deele plaats hadden: dat was zuiverheit van tale, klaarheit en kortheit van zinuitinge, kracht van redeneeringe, rykdom van aardige vonden, en eindelijk zoetvloejentheit met hooghdraventheit; twee dingen die zelden in dichten t'zamen gaan". Op dien trant gingen ook zijn twee treurspelen van *Joseph in Dothan*, en *in Eygpten*, beide in dit jaar uitgegeven.

Vooral *Joseph in Dothan*, dat op 28 Januari 1640 in den Schouwburg werd opgevoerd had veel succes. Tijdens het leven van den dichter verschenen acht drukken en tot 1670 is het eenenvyftig maal opgevoerd.

Joseph in Egypte beleefde zijn eerste opvoering op 5 Maart 1640, dus 5 weken na Joseph in Dothan. Beide stukken werden in October uitgegeven.

Hoewel Vondel zelf schrijft: „Josephs verkoopinge schoot ons in den zin, door het tafereel van Jan Pinas, hangende, neffens meer kunstige stucken van Peter Lastman, ten huise van den hooghgeleerde en ervaren Dokter Robbert Verhoeven; daer de bloedige rock

der Vader vertoont wort: gelijck wy in 't sluiten van dit werck, ten naesten by, met woorden des schilders verven, teeckeningen en hartstoghten, pooghden na te volgen," heeft Prof. te Winckel aangetoond dat Vondel nog al wat ontleend heeft aan een werk dat in 1639 in Groningen verschenen is nl. *Josephs Droef- en Bly-eind Spel niet min stichtelick als Droef en vermaeckelick om lesen. In III Byzondere spelen vervaetet* door Jan Tonnis. Het slot van Joseph in Dothan bv. namelijk vs. 1621 en 1622. is hieraan ontleend.

DEN HEERE

JOACHIM VAN WICKEVORT,

RIDDER, RAET EN REZIDENT VAN HAERE HOOGHEIT VAN HESSEN.

Plutarchus, handelende van de broederlijcke vrientschap, zeit, datze, in zijnen tijdt, zoo dun gezaeit was, als, in den voorleden tijdt, de haet der gebroederen; welcker weinige voorbeelden, van outs her, met een algemeene bestemminge der wijzen, als ongeloofwaerdige en verzierde dingen, verzonden werden naer de treurspelen en schouwburgen. Hier van zijn ons, uyt dien geweldigen brant, en beklaeghlijcke neerlage van der aelouden tooneelwijsheit, alleen overgebleven, die bloedige

Joachim van Wickevort: diplomatiek vertegenwoordiger van Bernard van Saksen-Weimar voor Nederland, Frankrijk en Duitschland, sedert 1639 resident van Hessen-Cassel bij de Republiek der Vereenigde Nederlanden.

1 *Plutarchus:* Grieksch geschiedschrijver en philisoof (tweede helft der eerste eeuw na Christus.)

broederlijcke vrientschap: broederliefde.

3 *voorleden:* verleden.

4 *welcker weinige:* waarvan de weinige.

5 *bestemminge:* instemming.

6 *verzierde:* gephantaseerde.

7 *verzonden:* verwezen.

9 *brant:* in 48 v. Chr. woedde in Alexandrië een brand in de bibliotheek, waarbij ± 500.000 handschriften verloren gingen.

beklaeghlijcke: betreurenswaardige.

neerlage: verlies.

ælouden: zeer ouden.

en onmenschelijcke stucken van Oedipus en Pelops rampzalige kinderen, Polynices en Eteokles, en Atreus en Thyestes; malkandere met geheele heiren, en lijf om lijf, om de heerschappye, uitdaegende; of het gebraden zoontje, voor leckernye, den broeder, tot wraeck van zijn geschoffeerde gemaelinne, opdisschende. Het eerste heeft de heer Huigh de Groot, zoo geluckigh als kunstigh, uit het Griex in Latijn overgegoten; Henrick Laurens Spiegel het andere, van 't Roomsche ontblootende, begonnen in een Nederduitsch kleet te steecken, 't welck, naer dien tijdts gelegenheit bevalligh staet. Wy, om, in de schaduwe der aeloude Tooneeldichteren, van verre te volgen, kozen uit de zwaerigheit, gevallen onder de zonen van den Aertsvader Jakob, de gebroeders in Dothan; en wouden liever stof uit Mozes onfeilbare, als uit Weereltsche historie, of eenige Heidensche verzieringe, nemen: overmits de heilige, boven

11 *Oedipus:* koning van Thebe; zijn twee zoons Polynices en Eteocles doodden elkaar in een tweegevecht.
Pelops: koning van Elis. De vrouw van zijn zoon Atreus werd de minnares van zijn anderen zoon Thyestes. Uit wraak hiervoor doodde Atreus de zonen van Thyestes en zette op een feestmaal deze aan Thyestes voor.
14 *met geheele heiren:* Polynices en Eteocles trokken elk met een leger tegen elkaar op.
lijf om lijf: oog om oog, leven om leven.
16 *geschoffeerde:* aangerande.
19 *overgegoten:* vertaald.
20 *andere:* Thyestes van Seneca.
Roomsche: Romeinsche.
21 *begonnen:* maar niet voltooid.
Nederduitsch: Nederlandsch.
22 *naer dien tijdts gelegenheit:* wanneer men de taal van dien tijd in aanmerking neemt.
25 *zwaerigheit:* moeilijkheid.
gevallen: ontstaan.
27 *Dothan:* in Palestina, aan den zuidelijken rand van de vlakte Jizreël, 8 uur ten Noorden van Sichem.
wouden: wilden.
28 *heidensche verzieringen:* sagen.

andere geschiedenissen, altijt voor zich brengen een zekere goddelijcke majesteit en aenbiddelijcke eerwaerdigheit, die nergens zoo zeer dan in treurspelen vereischt worden. Josephs verkooping schoot ons in den zin, door het tafereel van Jan Pinas, hangende, neffens meer kunstige stucken van Peter Lastman, ten huise van den hooghgeleerden en ervaren Dokter Robbert van der Hoeven; daer de bloedige rock der Vader vertoont wort: gelijck wy in 't sluiten van dit werck, ten naesten by, met woorden des schilders verwen, tekeningen, en hartstoghten, pooghden na te volgen. Indien dit treurspel onder 't spelen of lezen, iemants gemoedt raeckt: wy willen gaerne bekennen, dat deze bewegelijcke historie zelf den tooneeldichter geholpen, en menighmael aen 't harte geraeckt heeft: want wat valt maghtiger, om iemants gemoedt, al waer het een steenrots, te vermurwen, en te verzetten, als het ongelijck en gewelt, dat 't eene bloet het andere doet; en de misverstanden en huisgebreken, gevoedt door nayver van kinderen en gebroederen, aen d'eene, en d' onvoorzichtigheit en eenzijdigheit der ouderen aen d' andere zijde, waer uit dickwils groote ongelucken geboren worden. Wy zien hier oock, als in eenen klaeren spiegel, hoe Godts voorzienigheit zich hier van

30 *voor zich brengen:* met zich mee brengen.
35 *Jan Pinas:* Jan Sijmonsz. Pinas, werkte met Pieter Lastman te Rome. (1581—1631).
36 *Peter Lastman:* (1583—1633), de bekende leermeester van Rembrandt.
39 *in 't sluiten:* op het einde.
44 *beweghelijcke:* ontroerende.
46 *valt maghtiger:* is beter in staat.
48 *verzetten:* ontroeren.
ongelijck: onrechtvaardige behandeling.
50 *huisgebreken:* familietwisten.
nayver: jaloezie.
51 *onvoorzichtigheit:* domheid.
52 *eenzijdigheit:* partijdigheid.

wel weet te dienen, tot uitvoeringe van zijn verborgen besluit, ten beste van 't menschelijck, insonderheit van Abrahams geslacht; 't welck hy belooft hadde te zegenen, en te vermenighvuldigen, als starren aen den hemel, en waer uit de Messias zou geboren worden. Josephs historie is 't allen tijden, zoo in 't kleen als in 't groot, herspeelt onder allerhande geslachten en volcken: gelijck noch hedensdaeghs onder de Kristenen, die, gebroeders en leden eens lichaems zijnde, en zich luttel aen Josephs verdriet keerende, den onnoozelen dagelix vangen verkoopen en leveren aen hunne allerbitterste en gezwore erfvyanden; wanneerze, 'd een den anderen verradende en vernielende, liever de poorten van Kristenrijck voor den Ismaëlleren open zetten, dan malkanderen toegeven en ondergaen. Zoo haest de hemel iemant schijnt te willen verheffen op den troon van eere, en men de genaeckende heerschappye te gemoet ziet; arbeit elck (recht als of sterfelijcke en zwacke menschen het raetslot des alleroppersten konden breecken) met alle maght dien t'onderdrucken; 't welck, of het Josephs broederen ten beste verging, oock dickwils met eige bederf en schade

60 *starren aen den hemel:* Genesis 15.
62 *herspeelt:* opnieuw geschied.
66 *luttel:* weinig.
keerende: storende.
onnoozelen: onschuldigen.
68 *erfvyanden:* de Turken, Vondel doelt hier op de invallen der Turken in Europa, die een voortdurende bedreiging bleven vormen voor het Westen.
70 *Ismaëlleren:* Turken.
72 *ondergaen:* zich schikken.
74 *genaeckende:* naderende.
75 *recht:* net.
76 *raetslot:* raadsbesluit.
78 *of:* ofschoon.
79 *ten beste verging:* goed afliep met.
bederf: ondergang.

geboet wort. Zoo hebben eertijts de Gotten Alanen Wandalen Hunnen, en andere norsse Noormannen gedient tot roeden en zweepen, om der genaemde Kristenen baldadigheit overdaet hooghmoedt tweedraght wrevelmoedigheidt en baet- en staetzucht te straffen. Zoo hebben d'eige schepen der meineedige Kristenen Mahomet, uit Asien en Africa in Europe overgevoert; na dat de Griecken, van haere gebreken overweldight, niet langer maghtigh waren overendt te staen. Zoo beginnen nu de Hercynische wildernissen wouden en bosschaedjen

80 *Gotten:* Gothen.
81 *Wandalen:* Vandalen.
norsse: ruwe.
Noormannen: niet de volken, die tegenwoordig met dien naam aangeduid worden, maar Noordelijke Volken. Ook dan is de benaming echter niet juist, daar de Hunnen zeker niet uit het Noorden kwamen en in den tijd der Volksverhuizingen zelfs niet de Gothen, hoewel ze van overwegend Noordsch ras waren en een Germaansche taal spraken.
82 *genaemde:* alleen naar den naam.
83 *baldadigheit:* losbandigheid.
overdaet: geweldpleging.
hooghmoedt: overmoedigheid.
84 *wrevelmoedigheidt:* neiging tot slechte daden.
staetzucht: heerschzucht.
86 *Mahomet:* De legers van Mohamed werden in de vijftiende eeuw eeuw door Byzantijnsche schepen naar Europa gebracht.
88 *haere gebreken overweldight:* weerloos gemaakt door hun eigen gebreken.
maghtigh: in staat.
89 *overendt te staen:* zich te handhaven.
90 *Hercynische wildernissen:* Hercynia, benoorden den Donau, hier waren echter geen Turken, wel zuidelijker, in Hongarije, dat langen tijd door de Turken bezet bleef.
het verwoeste Germanje: Duitschland, dat verwoest was in den Dertigjarigen Oorlog (1618—1648) die toen Vondel Joseph in Dothan schreef (1640) nog voortduurde. Dat Vondel hier zeker niet ongelijk heeft met zijn verwijten bewijzen wel de verdere gebeurtenissen. Bij den vrede in 1648 werd alle macht vernietigd, die de Duitsche keizer nog buiten Oostenrijk zou willen doen gelden. Immers, in 1648 werd bepaald, dat de Duitsche rijksvorsten zelfstandig verdragen mochten

het verwoeste Germanje weder boven 't hooft te wassen; en de wreede Thrax maghtiger door onze onmaght, hoopt met de horens zijner halve maene te stooten tegens de zon der gerechtigheyt, en den standert van 't kruis: en leggende op zijn luimen, loert als een hongerige tiger, om met den eersten zijn gruwelijcke klaeuwen in dien vetten roof en Godts erfdeel te slaen. O helsche razerny en burgerlijcke tweedraght, wat al quaets hebt ghy gebrouwen!

Tu potes unanimes armare in proelia fratres.
Ghy kunt het eensgezinde en broederlijcke bloet
In 't harnas tegens een ophitzen als verwoet.

Liet Joseph sich wat luider hooren, in stede dat men onverzoenelijck met stijve kaecken de moorttrompetten blaest, wat zoud'er menighmael al onheils verhoedt worden. Hoe haest zouden

sluiten, mits niet tegen de belangen van het Duitsche rijk gericht. Men was evenwel vrij, wat men als de belangen van van het Rijk wenschte aan te zien, en maakte van deze vrijheid een ruim gebruik. Deze politieke machtsvermindering vond haar tegenwicht in een politieken opgang van den Franschen koning Lodewijk XIV. De „allerchristelijkste Majesteit" sloot tegen den keizer een verbond met de Turken, die in 1683 voor de tweede maal (het eerst in 1529) Weenen belegerden. Met behulp van den veldheer Eugenius van Savoye wist de keizer de Turken van Weenen te verdrijven, ook met steun van Hongaren en Polen.

92 *Thrax:* Thraciër, hier Turk.
93 *halve maene:* zinnebeeld van het Turksche rijk. De beide punten van de afnemende maan noemt men horens.
94 *zon der gerechtigheyt:* Christendom.
95 *leggende op zijn luimen:* gereed staande, op de loer liggend.
96 *met den eersten:* zoo gauw hij de kans schoon ziet.
98 *Godts erfdeel:* de Christelijke rijken.
99 *burgerlijcke:* tusschen burgers.
101 *Tu potes enz:* Aeneis, VII, 335.
103 *tegens een:* tegen elkaar.
105 *stijve kaecken:* gespannen wangen.
107 *haest:* gauw.

de broeders, die nu aen alle kanten, te water en te lande, in 't blancke harnas, tegens een gekant staen, dien vervloeckten degen afleggen, en malkanderen omhelzende, liever, als Godts eere onze wapens vorderde, dien algemeenen erfvyant zijnen onrechtvaerdigen roof doen slaecken, dan hem, en hunne plaegen noch verder inroepende, Godts rechtvaerdige zaeck in 't uiterste gevaer te stellen. Maer deze beternis magh men eer wenschen dan hopen, in een uitgeteert en uitgemergelt lichaem, 't welck, ademloos op zijn verscheiden leggende, alle oogenblicken schijnt den geest te geven; 't en zy d'almaghtige wonderlijcker wijze zijn genadige hant daer aen sla. Ondertusschen zullen wy hier, d'oirzaeck van het groote jammer in 't kleen ontwerpende, ons gemackelijck leeren spiegelen aen deze gebroeders en Aertsvaders, welcker schande Moses niet heeft willen bedecken, om ons t' ontdecken, wat schelmeryen zoo vroegh onder Godts bontgenooten nestelden; en hoe deught en onnozelheit van outs her van haet en nijt verpickt en verbeten werden; op dat vrome nakomelingen, zich aen geene schandaelen nocht ergernissen

109 *blancke:* van blank metaal.
tegens een gekant: als vijanden tegenover elkaar.
112 *onze wapens vorderde:* ons opriep zijn eer met onze wapens te verdedigen.
erfvyant: den Turk.
113 *slaecken:* loslaten.
114 *hunne plaegen:* plagen, waarvan zij het slachtoffer zijn.
inroepende: binnen roepend.
116 *beternis:* verbetering.
119 *op zijn verscheiden leggende:* zieltoogend.
120 *wonderlijcker wijze:* wonderbaarlijker wijze.
121 *zijn hant daer aen sla:* ingrijpt.
126 *ontdecken:* openbaren.
128 *onnozelheit:* onschuld.
van: door.
verpickt en verbeten: doodgepikt en doodgebeten
130 *ergernissen:* misdaden.

keerende, even mannelijck zouden houden de rechte en koninglijcke heirbaen, die tot den hemel de godtvruchtigheyt en de deught leit: waer toe ons wijst het uitnemende voorbeelt des onbesproken, eerst verdruckten, en namaels verheerlijckten Aertsvaders, Joseph; naest Moses mede een van de treffelijckste Heiligen des ouden Verbonts, en derhalven van koning David gezongen en gespeelt; van den schryver tot den Hebreen, onder de geloovige helden, op den triomfwagen des geloofs, als een' profeet, omgevoert. Wy voeren vrypostigh dezen Jongelingk, zoodanigh hy is, t'huis uwe beleeftheit, gewoon zijnde t' onthaelen al wat eerlijck en loflijck geacht wort; en die de poëzy gaerne plaets gunt, onder andere schatten van uitgeleze boecken, brieven, beelden, schilderyen, penningen, printen, tekeningen, en diergelijcken zinnelijcken huisraet; waer mede uw huis zoo rijckelijck gestoffeert is, als het lieftalligh open staet, voor alle braeve zielen. De heer Professor Kasper van Baerle, die uwe E., als een rappier van Philosophie, dagelix voegelijck op de zijde

131 *keerende:* storende.
132 *heirbaen:* groote weg.
135 *namaels:* later.
137 *treffelijckste:* voortreffelijkste.
des ouden Verbonts: van het oude Testament.
139 *gezongen en gespeelt:* bezongen bij de harp.
van den schrijver tot den Hebreen: Paulus.
142 *vrijpostigh:* vrijmoedig.
143 *beleeftheit:* welwillendheid.
144 *eerlijck:* prijzenswaardig.
146 *brieven:* prenten.
148 *zinnelijcken huisraet:* huisraad, dat de zinnen streelt.
149 *huis:* dat van Van Wickevort.
lieftalligh: vriendelijk.
151 *Kasper van Baerle:* na de stichting van het Athenaeum in 1632 (8 Januari) professor aldaar in de wijsbegeerte.
als een rappier op de zijde hangt: van Baerle was raadsman van Van Wickevort.
152 *voegelijck:* zooals het past.

hangt, zal helpen oordeelen (wy zijn des waerdigh) wat hier wel, wat qualijck gestelt zy, en de mis-
155 slagen beterende, oirzaeck geven, die in den naesten druck te verbeteren. Ondertusschen wenschen wy, alreede in uwe beleeftheyt gehouden, te blijven,

Mijn Heer,

Uwe E. ootmoedighste dienaer,
JOOST VANDEN VONDEL.

't Amsterdam, CIↃ IC C XL.
den II van Wijnmaent.

154 *wel:* goed.
qualijck: verkeerd.
157 *in uwe beleeftheyt gehouden:* verplicht door uw welwillendheid.

INHOUDT.

Joseph, des aertsvaders Jakobs en Rachels zoon, van zijnen vader gezonden, uit den daele Hebron, naer Sichem, om te zien hoe het al stont met zijnen broederen, en het vee; ontmoete op wegh, daer hy vast omdwaelde, eenen man, misschien een' Engel, die hem te recht holp, en wees naar Dothan: van waer de gebroeders, den uitgestuurden ziende genaecken, raetsloegen (uit haet en vyantschap, om zijn aenbrengen en nayver, over zijn droomen, oock om de groote liefde, die de vader dezen, boven andere zoonen, toedroegh) om hem te dooden, en 't lijck in eenen

2 *van:* door.
Hebron: stad in het gebergte van Juda, Z. W. van Jeruralem Tusschen Hebron en Sichem strekt zich een dal uit, waar Jacob zijn kudden liet weiden. De passage slaat op Gen. 37 :12. „Eens toen zijn broers te Sichem vertoefden, om de kudden van hun vader te weiden, 13 zei Israël tot hem: Uw broers weiden de schapen te Sichem; kom, ik wil u tot hen zenden. En op zijn antwoord: 14. Ik ben bereid, zei hij tot hem: Ga en zie, of alles goed gaat met uw broers en met het vee; en breng me bericht van, wat er gebeurt. Nadat hij uit het dal van Hebron was vertrokken kwam hij te Sichem aan.

5 *vast:* voortdurend.
eenen man: 15. Een man vond hem daar rondzwervend op het veld; hij vroeg hem, wat hij zocht. 16. Hij antwoordde: Ik zoek nijn broers; zeg me, waar ze de kudden weiden. 17. De man zeide tot hem: Ze zijn van deze plaats weggetrokken; maar ik hoorde ze zeggen: Laten we naar Dothan gaan. Joseph ging dus verder zijn broers achterna, en vond ze te Dothan.

7 *genaecken:* naderen.

8 *raetsloegen:* beraadslaagden.

kuil te worpen; waer tegens zich Ruben, d' outste broeder, zettende, by hen aenhielt de handen met zijn bloet niet te besmetten, om alzoo den gehaeten uit doots gevaer te redden. Joseph, ondertusschen aenkomende, wert den veelverwigen rock uitgetrocken, en in eenen droogen put gelaten. Dit beschickt zijnde, zagen zy, onder het eten, de Ismaëllers en Madianners, van Galaad komende, met hunne kameelen, geladen met balsem, myrrhe en kruiden, voorby trecken naer Egypten: by welcke gelegenheit Judas riedt Josephs leven te verschoonen, en hem aen

12 *worpen:* werpen.

13 *zettende:* verzettende 18. Toen ze hem van verre hadden gezien, nog voor hij hun was genaderd, maakten ze plannen, hem te dooden. 19. Ze zeiden tot elkander: Zie daar komt de droomer. 20. komt, laten we hem dooden, en in een ouden put werpen; dan zullen we zeggen: Een boos roofdier heeft hem verslonden; en dan zal blijken, wat zijn droomen hem baten: 21. Toen Ruben dit hoorde, deed hij een poging, hem uit hun handen te redden: hij sprak; 22. Doodt hem niet, en vergiet geen bloed; werpt hem liever in dien put in de woestijn, en houdt uw handen onbesmet. Dit zei hij met het doel, hem aan hun handen te ontrukken, en aan zijn vader terug te geven.

16 *veelverwigen rock:* dien hij van zijn vader gekregen had en waar de broeders ook reeds jaloersch op waren geweest. Gen. 37 3—6.

veelverwig: veelkleurig.

17 *beschickt:* gedaan.

18 *Ismaëllers:* afstammelingen van Ismaël, een Arabische stam.
Madianners: afstammelingen van Madian of Midian, zoon van Abraham en Ketura, eveneens een Arabische stam.

19 *Galaad:* landstreek ten N. van de Doode Zee en ten Oosten van Dothan.

12 *verschoonen:* sparen. 23. Zoodra hij dus bij zijn broers was gekomen, rukten ze hem den langen en veelkleurigen rok van het lijf, 24. en wierpen hem in een ouden put, die geen water meer had. 25. Terwijl ze nu neerzaten om brood te eten, zagen ze Ismaëlitische reizigers van Galaäd komen met hun kameelen, die specerijen, kaas en mirreolie naar Egypte vervoerden. 26. Nu zei Juda tot zijn broers: Wat voordeel hebben we er van, onzen broer te dooden en zijn bloed te verbergen? (den moord te verhelen) 27. Het is beter hem

deze vreemdelingen te verkoopen, gelijck geschiede. Ruben, hier niet tegenwoordigh zijnde, quam daer na by den put, en, den broeder missende, scheurde van weemoedigheit zijn kleet, en beklaeghde zich hier over by d'andere broeders; die, om dit stuck te bedecken, eenen bock slaghtende, en den rock met bloet bestrijckende, hunnen ouden vader gingen vroet maecken, dat een wildt gedierte Joseph verslonden had.

Het treurspel begint met den dagh, en eindight na den middagh. De Rey van Engelen spreeckt de voorrede. Het tooneel is in Dothan, een zeker lantschap in Kanaan.

te verkoopen aan de Ismaëlieten en onze handen niet te bezoedelen, want hij is toch onze broer en ons vleesch. De broers stemden met zijn voorstel in. 28. En toen de Madianietische kooplieden voorbijtrokken, haalden ze hem uit den put, en verkochten hem voor twintig zilverlingen aan de Ismaëlieten, die hem naar Egypte voerden.

26 *weemoedigheit:* verdriet.

27 *stuck:* daad.

30 *vroet maecken:* wijsmaken 29. Toen Ruben bij den put terugkeerde, en den knaap niet vond, 30, scheurde hij zijn kleeren, (dit is bij de Joden een teeken van groot verdriet) liep naar zijn broers en zeide: De knaap is er niet meer; en ik, waar moet ik heen? 31. Ze namen dan zijn rok, doopten dien in het bloed van een geitebok, dien ze hadden geslacht ,32. en zonden lieden, om hem aan hun vader te brengen, en te zeggen: Dezen rok hebben we gevonden; zie, of het de rok van uw zoon is, of niet. 33. Toen de vader hem had erkend, zeide hij: Het is de rok van mijn zoon; een boos roofdier heeft hem verslonden, een wild beest heeft Joseph verscheurd 34. Hij scheurde zijn kleeren, deed een rouwgewaad aan, en treurde langen tijd over zijn zoon. 35. En toen al zijn kinderen zich vereenigden, om de smart van hun vader te stillen, weigerde hij vertroosting te ontvangen, en zeide: Ik zal treurend afdalen tot mijn zoon in het doodenrijk. En hij bleef hem beweenen. 36. Intusschen verkochten de Madianieten Joseph in Egypte aan Putiphar, een kamerling van Pharao, en overste der soldaten.

SPREKENDE PERSONAGIEN.

REY VAN ENGELEN.

JOSEPH.

SIMEON.

LEVI.

JUDAS.

RUBEN.

VRACHTMEESTER.

ZWIJGENDE.

D' ANDERE ZES BROEDERS.

HET EERSTE BEDRIJF.

REY VAN ENGELEN. JOSEPH.

Ziet Joseph, Rachels zoon, en Jakobs staf en stut,
Hier slaepen in de hey, by dien bemoschten put;
Waer langs de heirbaen loopt naer Dothan, en die weien,
Daer hy zijn broeders zoeckt: terwijl wy hemelreien,
Door last des hemelvooghts, hem naerstigh gade slaen,
Die zich, te nacht, heel spa, toen d' ondergaende maen
In 't gras viel, hier, vermoeit van reizen, neêr ging leggen,
In woest en eenzaem veldt, begroeit met ruighte en heggen;
Als of hy d'Engelen en Godt, die overal
Met zoo veel starren waeckt, alleen de wacht beval,
En onbekommert was voor onraet, en voor dieren,
Die, in dees wildernis, van dorst of honger tieren.
O hemelkint, ô zorgh der Englen, slaep vry heen,
En wandel dan gerust; wy tellen alle uw treên.

1 *stut:* steun.
3 *heirbaen:* weg.
5 *naerstigh:* ijverig.
6 *spa:* laat.
7 *vermoeit van reizen:* omdat hij heelemaal van Hebron gekomen was.
8 *ruighte:* wilde planten.
11 *onbekommert:* onbevreesd.

Wy baenen u den wegh, door steenrots ruighte en doren,
Naer 's werelts heerschappy, en hoogheit, u beschoren
Tot wasdom van 't geslacht, het welck zijn oirsprong nam
Uit uw' stantvastigen outgrootvaêr Abraham;
Wiens hoop een keten smeedt van endelooze schakelen,
Der neven, hem belooft door onverzierde orakelen;
Waer van ghy, eedle spruit, het wercktuigh strecken moet,
En leggen d'eersten steen en grontsteen, aen den voet
Van 't stamhuis, 't welck, eerst laegh van top en naeuw besloten,
Ten leste met zijn hooft, de starren komt te stooten,
En reickende voorby den op- en ondergangk,
Het aerdrijck en den doot en afgront houdt in dwangk:

beschoren: weggelegd.
wasdom: groei.
stantvastigen: geloovigen.
outgrootvaer: overgrootvader.
wiens hoop een keten smeedt van endelooze schakelen: die hoopt op een talrijk nageslacht. Gen. 22: 17 „daarom zal Ik u zegenen, en zal Ik uw kroost talrijk maken als de sterren des hemels en als het zand aan het zeestrand. Uw kroost zal de poorten zijner vijanden bezitten. 18. En in uw kroost zullen alle volken der aarde worden gezegend, omdat gij aan mijn stem hebt gehoorzaamd.
onverzierde orakelen: niet gephantaseerde orakels.
het wercktuigh strecken moet: tot verwezenlijking waarvan gij als werktuig moet dienen.
stamhuis: Juda.
naeuw besloten: klein.
den op- en ondergangk: van de zon, dus Oosten en Westen.
afgront: hel. Deze verzen slaan op Christus, die uit den stam Juda voortkwam.
dwangk: bedwang.

Dies of u in den slaep iets naers zy voorgekomen
Van 't naeckende ongeval, dat doe uw' geest niet schroomen.
Maer ziet eens, hy ontwaeckt, om vroolijck met het licht
Te heffen in de lucht dat jeughdigh aengezicht.
Hy rijst, de zon met hem. Daer staet hy op zijn voeten.
Laet hooren, hoe hy Godt en 't morgenlicht zal groeten.

JOSEPH.

De zon verlaet de kim, veel schooner danze plagh.
Zy weckt my uit den droom met een' gewenschten dagh,
En schittert in den dauw en bloemen, nat van droppen.
Daer doet zich 't lantschap op, en Dothans steile toppen,
Met bey zijn heuvelen, van klaver dicht begroeit,
Beplant met vijgh olijf en wijngaert, en besproeit
Van bronnen om end' om, waer uit de beecken spruiten.
De harders, op voor zon, gaen koy en stal ontsluiten,
En trecken beemdewaert. my dunckt, ick hoor alree,
Het loeien en 't geblaet van 't broederlijcke vee,
Hoe strijckt my dat geloey van 't hart dees zwærigheden,

27 *dies of u:* indien u.
naers: benauwends.
28 *naeckende:* naderende.
33 *plagh:* gewoon was.
34 *met een gewenschten dagh:* met haar licht dat wij zoo gaarne zien.
35 *dauw en bloemen:* dauw der bloemen.
37 *van:* door.
39 *om' end' om:* van alle zijden.
spruiten: ontspringen.
41 *beemdewaert:* naar de wei.
42 *broederlijcke vee:* vee van de broeders.
43 *zwaerigheden:* beklemming.

Waer van mijn geest te nacht benart scheen, en bestreden.
Wat droomt men zomtijts niet, dat luttel nadruck heeft;
En 't moet een bloohart zijn, die veel om droomen geeft.
My docht ick wert omringt van negen wreede slangen,
Zich stellende in 't gelit en schrap, om my te vangen.
Zy geesselden in 't eerst malkandren met den start,
En sarden haeren wrock door stramen, en door smert.
De gramschap steegh allengs in 't hooft, en quam gevlogen
En sloegh, gelijck een brant en lichte vlam, ten oogen,
Als door twee vensters, uit in 't ende, en dreef en drong
De groene gal en 't blaeuw vergift tot op de tong;
Geslepen als een pijl, toeleggende om te micken,
En drillende in de keel, verhit om bloet te slicken.
Dat gaf een naer gezicht, de duisternis verdween,
En wert geklooft, waer 't vier door d'ope blicken scheen.

4 *benart:* beangstigd.
bestreden: aangevallen.
waer van: waardoor.
45 *luttel nadruck:* weinig belang
46 *bloohart:* lafaard.
49 *start:* staart.
50 *stramen:* striemen.
sarden: verhoogden.
smert: ten gevolge van de striemen.
55 *toeleggende:* van plan.
56 *drillende:* trillende.
57 *naer:* akelig.
58 *waer:* daar.
't vier: het vuur.
ope blicken: oogen.

'k Zagh blaeuw en scheemrend gout den rugh vol schubben spickelen,
En 't lange lijf zich uit en in met krullen wickelen.
Ick hoorde 't sissen van haer becken, geel van zucht;
Als moeders geest (zoo 't scheen) het hooft in onze lucht
Opsteeckende uit den put, met nagelen en handen
Heur slordigh hair de borst en 't aenzicht aen quam randen,
En stooren mijnen slaep met heesch en droef misbaer:
Op zoon, op op, vlie wegh uw leven loopt gevaer.
'k Vloogh op verbaest. ick zagh verbaest rontom my heenen,
Maer zagh noch hoorde niets, als driemael deerlijck steenen
Uit dezen put, toen ick my weer te ruste ley.
Daer na scheen 't of 'er een al fluisterende zey:
Schep moedt, ô jongelingk, Godt zal uwe reize zegenen.
'k Wil dan, getroost in Godt, mijn broedren gaen bejegenen,
En groeten hen van verre, ootmoedigh en beleeft,
Uit vaders naem, die my tot hen gezonden heeft.
Een heusche groetenis kan onlust en krackeelen

59 *scheemrend:* schitterend.
61 *geel van zucht:* geel van nijd.
62 *als:* toen.
in onze lucht: hier op aarde.
64 *slordigh hair:* loshangend haar.
aen quam randen: dus: zich het haar uittrok en haar borst en aangezicht wondde van smart.
65 *vlie:* vlucht.
67 *verbaest:* verschrikt.
68 *deerlijck:* hevig.
steenen: kreunen.
72 *getroost in Godt:* op God vertrouwend.
bejegenen: ontmoeten.
75 *heusche:* beleefde.

En huistwist, tusschen bloet en broeders zomtijts heelen,
En harten strengelen door onderlingen vreê
En vrientschap; en misschien waer in ick hun misdeê
Door onbedachtzaemheit, waer uit iet quaets moght wassen.
Zulck een bejegening wil my den jongste passen.
Mijn Vader maeckte my wel eer dat vredespoor,
Won zoo zijn broeders hart, en ging zijn zonen voor.
Doch 'k wil mijn trouwe broêrs niet by mijn' oom gelijcken,
Die, wildt van aert, zijn' broer veel jaren dwong te wijcken
Naer Laban onzen oom; wiens vee hy dreef te wedt
En wey, tot dat de tijdt dien wrok had neergezet.
Indien 't mijn lippen aen bevalligheit moght falen.
Zoo wil die milde Godt, wien zoo veel nachtegaelen
Nu, met hun nuchtre keel vol orgelen, om strijt
Vast groeten mynen mont, zyne eere toegewijt,
Met paradijsdauw toch besprengen, om te spreecken

76 *huistwist:* huiselijke twist.
bloet: bloedverwanten.
79 *wassen:* groeien.
81 *Mijn Vader maeckte my wel eer dat vredesspoor:* Mijn vader gaf het voorbeeld. Jacob had zijn broeder Esau bedrogen, maar zond, om zich met hem te verzoenen, geschenken naar hem toe (Gen. 32) en toen hij hem ontmoette boog hij zevenmaal voor hem (Gen. 33 : 1—4,) waarna Esau hem omarmde.
83 *oom:* Esau.
gelijcken: vergelijken.
84 *dwong te wijcken:* Jacob moest naar Laban vluchten, waar hij twintig jaar bleef.
85 *onzen oom:* Laban was de broeder van Jacob's moeder.
wedt: wedde, drinkplaats.
86 *neergezet:* doen bedaren.
87 *bevalligheit:* vriendelijkheid.
89 *nuchtre:* omdat het zoo vroeg is.
90 *vast:* reeds.
91 *besprengen:* besprenkelen.

't Geen d'ooren lecker smaecke, en eendraght
op kan queecken:
Godts Engel, die weleer mijn' Vader heeft geleit,
Geley my eerst naer stat, om 't zekerste bescheit.

REY VAN ENGELEN.

Z a n g.

O Bronaer der alziende zorgen,
Wat leit uw oirsprong diep verborgen
En duister, niet alleen voor 't oogh
Der menschen, maer oock zelf voor Engelen,
Eer zy zich onder menschen mengelen;
En nederdaelen, van om hoogh;
Daer d' allerhooghste zit gestegen,
Om, naer zijn wijsheit, t' overwegen,
Wat na ter werelt zal geschiên;
Het welck hy zomtijts spelt door droomen,
Op dat zijn wit, in 't licht gekomen,
Hem tot een grooter glori dien.
Laet haeters slincke hant vry zaeien,
Godts rechte weet de vrucht te maeien,
't Gaet boven menschelijck vermoên,

92 *lecker smaecke:* bevalt.
93 *Godt Engel:* toen Jacob Esau tegemoet ging, verscheen hem een Engel (Gen. 32 : 24—32)
94 *naer stat:* naar Dothan.
om 't zekerste bescheit: om precies te weten waar mijn broeders zich bevinden.
95 *bronaer:* bron.
96 *leit:* ligt.
98 *zelf:* zelfs.
99 *mengelen:* vermengen.
103 *na:* in de toekomst.
104 *spelt:* voorspelt.
105 *wit:* doel.
in 't licht gekomen: geopenbaard.
107 *haeter:* vijand.
slincke: linker (Alles wat van de linker zijde kwam voorspelde onheil).
108 *rechte:* rechter.
109 *vermoên:* gedachte.

Dat wy met Joseph herwaert reizen
Naer Dothan, en van Memphis deizen,
Om derwaert grooter sprong te doen.

Tegenzang.

Ja Vader, laet de menschen ruicken,
Hoe ghy de quaden kunt gebruicken,
Ten goede van het aertsch geslacht;
Als ghy violen onder doornen
Gaet plucken en uwe uitverkoornen
Door uw beleit zet in hun kracht.
De deughden en de huisgebreken,
Dus by malkandere geleken
Vertoonen klaerder elck heur aert.
Niet ruwe, maer geslepe steenen
Een' kostelijcker glans verleenen.
Een puicksteen is wel slypens waert.
De puicksteen heldert op door 't schuuren,
En kan de proef en 't oogh verduuren.
Zoo zal oock Josephs braeve jeught
Dan d'allerdomsten op doen mercken,
Als zy verstrecke, om op te wercken,
De puick- en proefstof van de deught.

111 *van Memphis deizen om derwaert grooter sprong te doen:* Jozef verwijdert zich van Memphis. (de stad was Jozef eens groote macht zou bekleeden) door naar Dothan te gaan, maar doordat de kooplieden, die hem van zijn broeders koopen, hem naar Memphis brengen, doet hij daarna een grooteren sprong er naar toe dan die welke hem er van ververwijderde.

113 *ruicken:* begrijpen.

118 *zet in hun kracht:* hun kracht versterkt.

120 *geleken:* vergeleken.

125 *heldert op:* wordt mooier.

126 *de proef en 't oogh:* het onderzoekend oog.
verduuren: verdragen, dus: de proef doorstaan.

129 *verstrecke:* diene.
op te wercken: doen glanzen, de glans verhoogen.

130 *puickstof:* bijzonder goede stof.
proefstof: stof, die de proef kan doorstaan.

Toezang.

Zoo verre en uitheemsch van zyne ouders,
Verwacht het dienstbre juck dees schouders,
Die, onvolwassen en noch zwack,
Geschapen zijn een Rijck te schragen;
Een Koning zelf te helpen draegen
Dat onverdraeghelijcke pack,
En weelige oeghsten op te laden,
Om magre jaeren te verzaden.

HET TWEEDE BEDRIJF.

SIMEON. LEVI. JUDAS.

Ter goeder uure wy, om 't vee volop te geven
Van gras en klaver, dat van Sichem herwaert dreven.
Hier lacht de groene beemt de graege kudden aen,
Die, om den heuvel, tot den buick in klaver gaen.
Maer broeders, 'k bid u, ziet. wie ylt daer stewaert heenen?
'k Zie 't hooft, nu 't halve lijf, nu knien, nu bey de beenen.
Daer stijght een op den top des heuvels, langs dien kant.

131 *uitheemsch:* in een vreemd land.
132-135 Jozef was eerst slaaf, later onderkoning in Egypte.
136 *onverdraeghlijke pack:* zware last.
137 *weelighe oeghsten:* overvloedige oogsten.
138 *magre jaeren:* de zeven magere jaren.
verzaden: verzadigen, dus van de oogsten der zeven vette jaren gebruik te maken om voor de zeven magere jaren genoeg te hebben.
139 *ter goeder uure:* op het geschikte oogenblik.
140 *dat:* het vee nl.
herwaert: hier naar toe.
141 *graege:* begeerige.
143 *stewaert:* naar de stad, naar Dothan.

LEVI.

Zoo doet hy, Simeon, en heeft in d' eene hant
Den staf. wie magh dat zijn?

JUDAS.

hy spoet met luchte sprongen.
Ay Levi, zie eens toe, wien lijckt dat, man of jongen?

LEVI.

Het hupplen, Judas, past een' wuften jongen eer,
Als een' volwassen man. hy draeit zich heen en weêr,
Recht of hy iemant zocht van harders of van hoeders.

JUDAS

Bedrieght het oogh my niet, 't is een van onze broeders.

LEVI.

Zou 't wel de droomer zijn, die naer ons ommeziet?

SIMEON.

't Gelijckt den droomer wel.

LEVI.

ô pest, ô huisverdriet!
Gewis de droomer komt. wat jaeght hem naer dees hoecken?

SIMEON.

Ick gis, hy wort gestuurt, om ons en 't vee te zoecken,
Om te doornsuffelen, hoe 't hier ontrent al sta.

147 *luchte:* luchtige.
149 *wuften:* dartelen.
151 *recht:* juist.
153 *ommeziet:* uitkijkt.
157 *ontrent al sta:* hoe het hier gesteld is.

LEVI.

Op dat hy ons verklick? dat hem de hagel sla.
De donder sla dat hooft, 't welck altijt maelt van droomen.

SIMEON.

Versteur u niet te vroegh: hy is van pas gekomen,
Om loon naer zijn verdienst t'ontfangen. zet u wat,
Of slaet een' ronden ringk. hy neemt den wegh naer stat.
Wy hebben tijdts genoegh, om van zijn straf te spreecken.
Hier valt gelegenheit om al ons leet te wreecken.

JUDAS.

En als 't gewroken zy, verantwoort dan die wraeck.

SIMEON.

Wie kennis draeght van 't stuck, geef reden van zijn zaeck.
Ontkennen is ons 't reetste, en wisser dan 't verweeren.

JUDAS.

't Is beter zonder scha dan met zijn scha te leeren,

158 *dat hem de hagel sla:* dat de hagel hem moge treffen.
160 *versteur u niet:* wordt niet kwaad.
161 *zet u wat:* ga zitten.
162 *slaet:* vormt.
163 *van:* over. Jozef gaat eerst naar de stad om te vragen zaar zijn broeders zijn.
165 *verantwoort:* tegenover Jacob nl.
166 *stuck:* daad.
167 *reetste:* meest voor de hand liggende.
wisser: zekerder.
verweeren: verdedigen. Dus: als men net doet alsof men er niets van afweet loopt men minder kans verdacht te worden dan als men zich tracht te verantwoorden.
168 *'t Is beter zonder scha dan met zijn scha te leeren:* het is beter de zaak van alle kanten te beschouwen dan later tot zijn schade in te zien dat men verkeerd gedaan heeft.

Wie gelden moet in 't stuck, moet oock ter zaecke raên.
Men stel de misdaet voor. wat heeft dat kint misdaen?

SIMEON.

Wat heeft dat kint misdaen? ay, schaem u zoo te vraegen.
Hoe dickwils heeft hy ons gehekelt, en bedraegen,
En listigh aengebracht, om plasdanck te begaen,
En als een troetelkint in vaders hart te staen.
Dan zagh men d' oude man zich over ons versteuren,
En Joseph kreegh een' rock van veelerhande kleuren,
Als een verdienden loon, voor zulck een' kinder-plicht.
Wy hadden al 't geknor, het graeuwen, 't zuur gezicht.
O onrust van 't geslacht, zoo lang ghy, als een doren,
Ons in de teenen steeckt, zie ick geen rust geboren.

169 *Wie gelden moet in 't stuck, moet oock ter zaecke raên:* wie mee moet doen moet ook mee beraadslagen.
170 *stel voor:* vertelle.
173 *begaen:* verdienen. Gen. 37 : 1 „En Jacob woonde in het land Chanaän, waar zijn vader een vreemdeling was geweest. 2. Dit is zijn familieverhaal. Toen Joseph zestien jaar oud was, weidde hij, nog een knaap, met zijn broers de kudde; hij vertoefde bij de zonen van Bala en Zelpha, de vrouwen van zijn vader, en hij beschuldigde zijn broers bij den vader van een zeer groot misdrijf. 3. Israël nu had Joseph meer dan al zijn zonen lief, omdat hij hem in zijn ouderdom had verwekt; en hij maakte hem een veelkleurigen rok. Toen zijn broers dan zagen, dat hij door hun vader meer dan al zijn andere zonen werd bemind, haatten ze hem, en kon geen vriendelijk woord tot hem richten."
175 *versteuren:* kwaad maken.
179 *onrust:* Jozef.

JUDAS.

De jongen is noch dom en wulpsch, en vader suft.

LEVI.

Neen domheit is het niet, dat blijckt aen zijn vernuft.

JUDAS.

De jaren zullen hem noch leeren en betoomen.

SIMEON.

Als hy zich meester make, en waer maecke al dees droomen,
Waermêe zijn tong al 't huis ja zelfs zyne ouders sart?

JUDAS.

Hy raeskalt.

181 *wulpsch:* onervaren.
182 *vernuft:* verstand.
184 *zich meester make:* zich boven ons stelt. Gen. 37 : 5 „Bovendien gebeurde het, dat hij eens een droomgezicht aan zijn broers meeedeelde; en dit werd oorzaak van nog grooter haat. 6. Hij zei tot hen: Hoort mijn droom, dien ik gezien heb. 7. Ik verbeeldde me, dat we op den akker schooven bonden, en dat mijn schoof overeind ging staan, en dat uw schooven zich rondom mijn schoof gingen stellen, en zich voor haar nederbogen. 8. Zijn broers antwoordden: Zult ge soms onze koning zijn? Of zullen wij onderworpen worden aan uw heerschappij? Deze droomen en gesprekken waren dus de oorzaak, dat nijd en haat nog hooger oplaaiden. 9. Later zag hij nog een anderen droom, dien hij aan zijn broers verhaalde. Hij zei: Ik zag in den droom, en het was alsof de zon, de maan en elf sterren zich voor mij nederbogen. 10. En toen hij dit aan zijn vader en broers had medegedeeld, berispte hem zijn vader, en zeide: Wat wil die droom, dien ge gezien hebt? Zullen wij, ik, uw moeder en broers, zich soms voor u ter aarde buigen? 11. De broers waren dus afgunstig op hem, maar de vader overwoog zwijgend het gebeurde."
185 *al:* geheel.

LEVI.

of ontdeckt al 't geen hy broet in 't hart,
Arghlistigh poogende zijn broeders te verpletten.

JUDAS.

Waer 't zoo, men zou'er zich eendraghtigh tegen zetten.

LEVI.

Zoo is het meer dan tijdt.

JUDAS.

dat opzet blijckt niet klaer.

SIMEON.

Zoo klaer, gelijck de dagh. hoe, is 't niet openbaer?
Let op de droomen eens, die hy noch lest vertelde.
Hem docht, wy bonden vast de schooven in den velde:
Zijn schoof rees overendt. was Judas oor toen doof?
Ons schooven neighden 't hooft eerbiedigh voor zijn schoof.
Wy schudden vast het hooft en d'ooren, die 't zich belghden.
En zulck een' bittren dranck des booswichts noo verzwelghden.
Wy riepen: ghy alleen zoudt onzer aller hooft
En koning zijn?

JUDAS.

ghy zijt te dwaes, die dat gelooft.

186 *ontdeckt:* openbaart.
broet: koestert.
188 *zetten:* verzetten.
189 *opzet:* plan.
192 Zie aant. vs. 184.
195 *vast:* voortdurend.
die 't zich belghden: die er verontwaardigd over waren.

LEVI.

En hy loegh in zijn vuist, en terregde ons noch echter,
Zijn ouders, en al 't huis, en maeckte 't zoo veel slechter.
Ick droomde, sprack hy, 'k zagh te nacht de zon en maen,
En ellef starren, met geboge hoofden, staen
Om my, en voor mijn' glans haer heldre straelen strijcken.
Wat dunckt u, Broeder? zegh, zijn dat noch donckre blijcken
Van heerschzucht, die hem drijft? wy hoorden euvel toe,
En klaeghden 't Vader zelf: die keef quansuis: wel hoe,
Wat droom is dat? zult ghy, gelijck een Vorst in 't midden,
Uw moeder, broêrs, en my uw' hoogheit aen zien bidden?
Zwijgh stil van zulck een kout. berocken my geen' strijt.
't Is kinderwerck: gaet heen. meer volghde 'r niet, ô spijt!
O spijt! hy heult met hem, die noch zijn schult verdaedight.

199 *loegh:* lachte.
noch echter: daarna nog.
203 *strijcken:* verbleekten.
205 *euvel:* kwaad.
206 *quansuis:* voor den vorm.
zelf: zelfs.
keef: keurde af.
208 *Uw moeder:* Rachel was reeds dood. Gen. 35 : 18, maar in 37 : 10 (Zie aant. vs. 184) staat, ,,uw moeder."
209 *kout:* taal.
strijt: huiselijke twist.
211 *verdaedight:* verdedigt.

JUDAS.

Ick wensch alleen, dat ghy uw zinnen wat bezadight,
En reden plaetze gunt. Dit is het jongste kint,
Naest Benjamin. wanneer steeckt jonckheit naer bewint?
Wat broêr verkloeckt zijn broêr?

SIMEON.

ay broeder, loop niet verre,
Dees aerdt naer vader, die hem voorlicht, als een starre.
De looste en gaeuwste maeckt den domsten tot zijn knecht,
Gaet met den zegen deur, en het geboorterecht.
En Esau boet te spa dat groot verlies met traenen.

LEVI.

Ick had dat op mijn tong, en docht u op te maenen
Met vader, uitgeleert in dees doortrapte kunst;
Die wist zijn moeders, dees weet nu zijn vaders gunst,
Tot smaet der broederen, behendigh te mis-bruicken:

212 *bezadight:* kalmeert.
213 *reden:* het verstand.
215 *steeckt:* haakt.
bewint: macht.
215 *verkloeckt:* bedriegt.
loop niet verre: gij behoeft niet ver te gaan.
216 *voorlicht:* tot voorbeeld strekt.
217 *gaeuwste:* handigste.
218 Esau verkocht Jacob zijn eerst geboorterecht voor een schotel linzen.
219 *spa:* laat.
220 *docht u op te maenen:* wilde u waarschuwen.
221 *uitgeleert:* volleerd.
doortrapte: slimme.
222 *dees:* Jozef.

En schut men 't niet, 't gaet vast, wy zullen moeten duicken,
En buigen onder hem. wie dat niet ziet, is blint.
Wie anders slaef wil zijn; ick ben zoo niet gezint.
Ick laet my langer met geen droomen ringelooren.
Wy zijn zoo goet als hy, en van een' stam geboren.

SIMEON.

Met reden, trapt hem, eer hy ons op 't harte trap.
Lacht al die droomen uit: beschimpt zijn wetenschap.

JUDAS.

Dit stuck wil over 't lant uit alle torens kraeien.

LEVI.

Hier is geen haen ontrent.

JUDAS.

Hoe zal men vader paeien?

LEVI.

Met logens en bedrogh: zyt hier voor onbevreest.
Wie niet stoffeeren kan, ontbreeckt of brein of geest.
Men stroy dat eenigh wildt hem levend heb verslonden.

JUDAS.

En komt dit aen den dagh; en wort dit valsch bevonden?

224 *schut men 't niet:* gaat men het niet tegen.
duicken: buigen.
226 *anders:* verder.
229 *met reden:* met recht.
230 *beschimpt:* maak te schande.
231 *stuck:* daad. Vondel denkt in deze en de volgende regel aan: daar zal geen haan naar kraaien.
232 *ontrent:* in de buurt.
paeien: bedriegen, sussen.
234 *stoffeeren:* phantaseeren.
235 *stroy:* vertelle.
wildt: wild dier.

SIMEON.

Dan wyder raet geleeft: nu nergens in gedut.
Men breeck hem strax den neck, en offer 't lijf een' put,
Veel jaeren noit gebruickt, daer niemant koome, of zelden.
Wie melt dat stuck, indien wy zelfs het slechts niet melden?
Al lang genoegh beraên, een ieder geef zijn stem.

JUDAS.

Zoo 't Ruben niet bestemt, heeft al dit werck geen klem.
Het moest eenparigh gaen, of deze koort zou breecken.
Men vraegh den outsten raet: hy komt: ick ga hem spreecken.

SIMEON.

Ga heen, maar zie wel toe, noch maeck het niet te lang:
Want wie ons tegenstemt, gaet licht den zelven gang.

JUDAS. RUBEN.

Ghy komt nu recht van pas, om meê uw stem te geven.

RUBEN.

Waer toe toch?

237 *dan wyder raet geleeft:* dan verder overlegd.
gedut: getalmd.
238 *strax:* meteen.
240 *melt:* vertelt.
stuck: daad.
zelfs: zelf.
242 *bestemt:* bekrachtigt.
klem: kracht.
243 *eenparigh:* met alle stemmen voor.
koort zou breecken: de samenzwering zou mislukken.
246 *den zelven gang:* denzelfden weg op.

JUDAS.

Joseph komt: men raetslaeght om hem 't leven
Te nemen, en een' poel te dempen met zijn lijf.

RUBEN.

Mijn hairen staen te berge, en al mijn leden stijf.
O gruwelijcke daet! sta van my: tre niet nader.
Wy broeders voortgeteelt, van eenen zelven vader,
Wy tacken van een' stam, de klaeuwen zoo verwoet
Aen onzen broeder slaen; te plassen in dat bloet;
Het vaderlijcke hart in broeders borst doorstooten;
Dien ouden kouden man van 't wartste pant ontblooten.
My gruwelt dat ick 't hoor: om Godts wil, zwijgh toch stil.

JUDAS.

En of ick zwijgh of spreeck, 't is aller broederen wil.
Het vonnis wort gevelt: men zal'er recht meê doorgaen.

RUBEN.

Meê doorgaen? laet eens zien: ick zal dien jongen voorstaen,
En eerst verdaedigen, zoo lang ick adem schep;
Zoo lang ick hart in 't lijf, en bloet in d' adren heb.
Vervloeckter stuck wert noit van menschen voorgenomen.

252 *voortgeteelt:* voortgebracht.
van: door.
256 *pant:* pand der liefde.
259 *recht:* zonder dralen.
260 *voorstaen:* verdedigen.
261 *verdaedigen:* verdedigen.
263 *stuck:* dood.
van: door.

JUDAS.

Zy roepen vast: slaet acht op zijn verwaende droomen.
Hy arbeit elck den voet te zetten op den strot.
Die blinde vader eert, gelijck een aerdschen Godt,
Dat troetelkint, 't welck ons zoo eerlijck af kan maelen,
En lust schept, om 't gezin en ieder te behaelen.
Wat Joseph doet, dat's wel: wy hebben 't strax verkerft.

RUBEN.

Wat schelmstuck recht men aen, dat niet en wort geverft,
En met een' glimp verciert? maer of men 't cier met woorden;
Hoe schoon men dit vergult, men leit met broedermoorden
Geen eere in, alzoo lang men ergens menschen vint,
Die noch in reden staen. De droomen van een kint
Bestellen die nu stof, om dus, als woeste dieren,
Als wolven op een lam, te huilen en te tieren?
Misgunt men 't gryze hooft, dat het met Rachels kroost
Wat spelende, voor 't endt zijn' ouderdom vertroost,

264 *vast:* voortdurend.
265 *arbeit:* doet zijn best.
267 *eerlijck:* prachtig.
afmaelen: beschrijven.
268 *behaelen:* bedillen.
269 *strax verkerft:* meteen bedorven.
270 *recht aen:* bedrijft.
geverft: gekleurd.
271 *glimp:* schoonen schijn.
274 *die noch in reden staen:* die nog redelijk denken.
275 *bestellen:* geven.
277 *grijze hooft:* Jacob.
278 *voor 't endt:* voor zijn dood.

Met zulck een wintervrucht? wat hindert dat
ons allen?
't Is vaders zinlijckheit, die is op 't kint gevallen.
Natuur heeft dezen knaep wat meer dan ons gegunt,
't Gewas valt niet alleens: en acht men dit een punt
Wel waerdigh, om zoo zwaer te wegen en te
wicken?
Om 't hart tot woên, de vuist tot moorden aen
te pricken?
Heeft hy den vader iet gulhartigh aengebracht;
Zijn meening was noit quaet, of niet, gelijck
men 't acht,
En opneemt, om terstont zoo grimmigh op te
stuiven.
Dat kint is zonder gal, gelijck de simple duiven.
Een bloem, van zestien jaer, of naulix zeventien,
Te trappen op het veldt, daer 't Godt en d'Englen
zien?
Ay broeder, hoor naer my: laet die gedachten
vaeren.
Al had hy schult, verschoon den jongen, om
zijn jaeren,
Om zijn onnozelheit, om vaders halven, of
Om Godt, die 't leven gaf, en adem blies in 't stof.
En (heb ick iet verdient) verschoon hem mynent
halven,
En help my, naer uw maght, dien wrock die
wonden zalven.

279 *wintervrucht:* omdat Jozef zoo laat geboren was.
280 *zinlijckheit:* genegenheid.
282 *valt:* is.
alleens: gelijk.
284 *aen te pricken:* aan te zetten.
285 *gulhartigh:* openhartig.
288 *simple:* eenvoudige.
293 *onnozelheit:* onschuld.
om vaders halven: ter wille van vader.
294 *adem blies in 't stof:* bij de schepping van Adam.
295 *verschoon:* spaar.

JUDAS.

Zal ick, om Josephs wil, my steecken in gevaer
Van 't leven? neen, dat pack valt mynen hals te zwaer.
Lust u een proef te doen, tot redding van zijn leven,
Begin vry; ick zal u daer in niet tegenstreven,
Noch 't vonnis hinderen; maer aenzien met gedult
Het algemeen besluit, zoo draegh ich scha noch schult

RUBEN.

Biet ghy my niet de hant, die vlack zal op u kleven.

JUDAS.

Laet kleven, eer men my met Joseph helpe om 't leven.

RUBEN.

Zult ghy dien broedermoort met drooge wangen zien?

JUDAS.

'k Moet zien, al 't geen ick niet kan hindren noch verbiên.

RUBEN.

Ghy hebt u zelven niet, gelijck 't betaemt, gequeten.

JUDAS.

Ghy weet wel, hoeze zijn van outs op hem gebeten.

RUBEN.

Maer niet tot moordens toe. wat grover onbescheit!

299 *proef:* poging.
303 *biet ghij my niet de hant:* helpt gij mij niet.
vlack: vlek.
309 *grover onbescheit:* groot onrecht.

JUDAS.

'k Heb al zijn feilen in de beste ploy geleit.

RUBEN.

Kunt ghy de harten niet tot mededogen neigen?

JUDAS.

Zy borsten echter uit met u en my te dreigen.

RUBEN.

Het koste oock wat het koste, ick zal'er tegen woên.

JUDAS.

Ghy zult u zelven leet, den knaep geen voordeel doen.
Daer komenze: zie toe; bedenck uw onvermogen.
Zy dreigen u den doot, en moorden met hun oogen.

RUBEN. SIMEON. LEVI.

Wat hoor ick, broeders, hoe? 'k geloof 't is schimp en spot.

SIMEON.

Geen schimp, maer louter ernst.

RUBEN.

dat keer die goede Godt.

LEVI.

Het vonnis leit gevelt: hier helpt geen tegenstreven.

310 *feilen:* gebreken.
in de beste ploy geleit: getracht te verbloemen.
311 *neigen:* stemmen.
312 *echter:* daarna.
313 *tegens woên:* mij verzetten.
315 *onvermogen:* gebrek aan kracht.
317 *schimp:* gekheid.
319 *leit:* is.

RUBEN.

Ick heb tot dat besluit mijn stem noch niet gegeven.

SIMEON.

Het hangt niet aen uw stem.

RUBEN.

zoudt ghy u zulck een daet
Vermeten, buiten mijn', uw outsten broeders, raet?

LEVI.

Is 't u om d'eer te doen, zoo sluit het geen wy sluiten.

RUBEN.

De stem is dwangeloos.

SIMEON.

een stem kan dit niet stuiten.
De meesten draegen 't wech. wy stemmen 't hooft voor hooft.

RUBEN.

Indien ick, in dit recht, zooveel magh zijn gelooft,
Laet redens schael zijn schult, met zinnen overwegen.
Noit rechter rouwde 't raet en overlegh te plegen
In halsrecht. vint ghy dit dan evenwel geraên,
Zoo neemt zijn bloet op u: ich wil'er niet voor staen.

321 *hangt niet aen:* hangt niet af van.
323 *sluit:* besluit.
324 *dwangeloos:* kan niet afgedwongen worden.
325 *de meesten draegen 't wech:* de meeste stemmen gelden.
stemmen: zijn het er mee eens.
327 *met zinnen:* verstandig.
329 *halsrecht:* rechtspraak over leven en dood.
330 *ick wil' er niet voor staen:* ik neem de verantwoordelijkheid niet op mij.

LEVI.

Vertrouw het vonnis ons: 't is buiten u gestreecken.

RUBEN.

Laet ick in vaders naem dan eerst mijn hart uitspreecken.

SIMEON.

Wel spreeck uw hart vry uit, en zwijgh dan lang genoegh.

RUBEN.

Wat liefde vader staegh dien loozen jongen droegh,
Tot smaet van ons, die eer en ouder zijn geboren,
Verdroot my meer, dan u. oock spelde ick lang te voren,
Eer 't noch dus verre quam, dat liefde zonder maet,
En ongelijcke gunst tot zulck een' bittren haet
In 't endt gedyen moest, en enkel jammer baeren.
Ick badt hem menighmael, by zyne gryze hairen,
Hy zou zich maetigen. 'k vermaende menighwerf
Hem tot onzydigheit en vre; het zekerste erf,
En d' allerbeste schat in zoo een huis vol kinderen.
Ick riedt, hy zou 't een kint om 't ander niet verminderen:
Dat dit genegentheit en liefde bluschte en brack,
En allen broederen vast tegens 't harte stack:
Maer 'k ging ten achteren, met vader aen te porren.

331 *gestreecken:* geveld.
333 *lang genoegh:* zeer lang.
334 *loozen:* slimmen.
336 *spelde:* voorspelde.
339 *gedyen:* leiden.
340 *badt:* smeekte.
342 *onzydigheit:* onpartijdigheid.
erf: bezit.
344 *verminderen:* te kort doen, vernederen.
346 *vast:* voortdurend.
in 't harie stack: beleedigde.
347 *'k ging ten achteren:* het hielp niets.
aen te porren: aan te sporen van houding te veranderen.

Hy sloegh my t' elckens af met graeuwen en met knorren;
En, toonende openbaer, waer hart en zin naer trock,
Bestont, ô blintheyt, noch met dien schakeerden rock
Te tergen ons gedult, in plaets van zich te toomen.
Toen quam de kleinste noch braveeren met zijn droomen,
Wel tweemael achter een, zijn dick verklickte broêrs,
Ja zelfs zijn ouderen: al 't huis was vol rumoers.

SIMEON.

Zoo Ruben, vaer zoo voort, gelijck ghy hebt begonnen.

LEVI.

Dat is hem recht op 't hooft: nu zie ick 't spel gewonnen.

SIMEON.

Wel twyfelt Ruben noch te stemmen in zijn doot?

LEVI.

Hy brengt zijn vonnis meê: de nucken leggen bloot.

RUBEN.

'k Zagh Vaders misgreep wel: het moght mijn harte moeien:
Wat zou ick doen? ick kon zijn vryheit niet besnoeien,

348 *sloegh my af:* sprak me tegen.
350 *schakeerden:* veelkleurigen.
352 *kleinste:* Jozef.
353 *dick:* vaak.
verklickte: verrader.
354 *ouderen:* ouders.
356 *recht op 't hooft:* den spijker op den kop.
spel: zaak.
357 *stemmen in:* goedkeuren.
358 *nucken:* streken.
359 *moeien:* bezwaren.

Waer door, vast d' een wat meer en d' ander min bezint,
Hy meer verdiensten zagh in 't een dan 't ander kint.
Ick kon den kleinste, die de grootsten scheen te grieven,
Niet afraên, dat hy zocht zijn' vader te believen;
Die ongelijck meer hoops uit hem te scheppen scheen,
Aen wien natuur bestede al haer bevalligheên
En gaven, nut voor een, die 't al gebruickt met oordeel,
En vordert 's anders nut, gelijck zijn eigen voordeel;
Dies wert ick ziende blint, en hiel my stil en stom;
En weet dit Josephs jeught, en vaders ouderdom.
d' Een schort wat tijds, om van zijn wulpsheit te bedaeren,
En d' ander neemt vast af door aenwas zijner jaeren.
Laet loopen, docht ick: maeck het huis geen ongemack.
De kreuple hoeft een stock: zijn beenen worden zwack.
Wat schaet ons, dat hy zich wat houde aen Josephs schouders.

361 *vast:* voortdurend.
bezint: bemind.
364 *zocht:* poogde.
365 *ongelijck:* veel.
366 *bestede:* schonk.
368 *vordert:* bevordert.
gelijck: evenals.
370 *schort:* heeft noodig, ontbreekt.
wulpsheit: dartelheid.
372 *vast:* voortdurend.
373 *ongemack:* onrust.
374 *hoeft:* heeft noodig.
375 *houde:* steunt.

Men vont noit huis, of 't schorte aen kinders,
of aen ouders.

SIMEON.

My dunckt ghy slacht den kreeft, en kruipt al
achterwaert.

LEVI.

Hy slacht het scorpioen: 't vergift leit in den
staert.

RUBEN.

Ay broeders, geeft gehoor, en elck twee lijd-
zaeme ooren.
Mijn spraeck luit niet zo vreemt, of z'is noch
waert te hooren.
'k Sloegh dickwils d' oirzaeck ga, waerom der
oudren zin
Meer op den jongste valt, en op den outste min.
Zou 't wezen, dat de spade en leste vrucht van allen
Gemeenelijck wat teer en zwacker wil bevallen;
Als spruitende uit een raeuw en ongekoockter
bloet;
En dat dees teerheit der ouderen gemoedt
Tot d' onvermogenste en onnozelste der erven;
In wien zylieden, nu op d' oevers van hun sterven
Verrijzen uit den grave? of zou 't wel zijn uit vrees.

376 *schorte:* haperde.
377 *slacht:* lijkt op.
kruipt achterwaert: krabbelt terug in uw beschuldiging.
378 *leit in den staert:* komt het laatst.
380 *luit:* klinkt.
382 *min:* minder.
383 *spade:* late.
384 *gemeenelijck:* gewoonlijk.
bevallen: uitvallen.
385 *raeuw en ongekoockter:* lauw en minder vurig.
387 *onvermogenste:* minst krachtige.
onnozelste: onschuldigste.
erven: kinderen.
388 *oevers van hun sterven:* aan den rand van het graf.

Dat moeder Lea niet die moederlooze wees,
Na vaders doot, wat ruw moght op zijn stiefmoers handelen?
Of Bilha al te haets, of Zilpa hem deê wandelen,
En Agar Saraes zoon eens wees zijn broeders baen?
Hoe 't zy, eenzydigheit broght altijt onlust aen
In huisgezinnen; en het ging'er noit zoo even,
Of Esaus liefde stont in Isax hart geschreven,
En Jakob had de gunst der moeder op zijn hant.
De weeghschael helt aen d' een of aen den andren kant.

SIMEON.

Indien u 't preecken lust, zoo preeck voor deze boomen.

LEVI.

Komt mannen, ziet eens uit: de Droomer sal strax komen.

390 *Lea:* zuster van Rachel, Jozef's moeder.
die moederlooze wees: Jozef, daar Rachel dood was.
391 *op zijn stiefmoers:* op de wijze van een stiefmoeder.
handelen: behandelen.
392 *Bilha:* slavin van Rachel, moeder van Dan en Naftali.
al te haets: al te haatdragend.
Zilpa: slavin van Lea, moeder van Gad en Azer.
die wandelen: zou wegjagen.
392 *en Agar Saraes zoon eens wees zijn broeders baên:* De bedoeling van deze zin is, dat Zilpa zich in de plaats stelt van Agar, waarvan verondersteld wordt dat ze (uit weerwraak) Saraes zoon (Izaäk) denzelfden weg opstuurt die zijn broeder (Ismaël, Agar's zoon) gegaan is, dus dat terwijl vroeger de meesteres (Sara) het kind van de slavin (Agar) wegstuurde, nu de slavin (Zilpa) het kind van de meesteres (Rachel) de woestijn inzendt. Dit kind van de meesteres is Jozef. Heelemaal juist is de vergelijking niet daar Zilpa slavin was van Lea en niet van Rachel.
394 *eenzydigheit:* partijdigheid.
395 *even:* eerlijk.
396 Gen. 25 : 28 : „Isaäc beminde Esau, omdat hij van zijn jachtbuit at; maar Rebecca had Jacob lief."
399 *lust:* zin hebt in.
400 *strax:* weldra.

RUBEN.

Hoort broeders, ick beken 't, zijn droomen zien wat veer:
Maer droomen in der daet zijn droomen, en niet meer.
De droomen grenzen dicht aen ydelheit en logen.
Wie 's nachts van schatten droomt, vint s' morgens zich bedrogen.
Al wat op zulck een' gront gebout wort, zackt terstont.
Bedenckt oock, hoe wy staen op een' uitheemschen gront,
Die naeuw om Sichems moort, verdraeght de vreemdelingen.
Splist tweedragt 't huis, 't gaet vast, dit volck zal 't huis bespringen.
't Vergoten bloet roept wraeck, en roockt noch over 't landt

SIMEON.

Verwijt ghy ons dat stuck? ô aller schanden schandt!

LEVI.

O bloetschant van 't geslacht, wat bed durft ghy beklimmen!

SIMEON.

Die moederschender! ziet zijn aenzicht nu eens glimmen.

406 *uitheemschen:* vreemden.
407 *naeu:* nauwelijks.
om Sichems moort: Gen 34 : 25—31. Simeon en Levi doodden alle mannen van Sichem uit wraak voor de schande hun zuster Dina aangedaan.
410 *stuck:* daad.
411 *bloetschande:* men verweet Ruben, dat hij een verhouding had met Bilha, bijvrouw van zijn vader, dit gold als bloedschande.
412 *moederschender:* omdat Bilha vrouw van Jacob was.
glimmen: blozen.

LEVI.

Wijt ghy ons, dat wy zien van Hemors bloet bekladt.

SIMEON.

Hy zelf heeft van dien buit het beste deel gehadt.

LEVI.

Wy hebben Dienaes smaet en schennis recht gewroken.

RUBEN.

Och broeders, 'k heb u niet een woort te na gesproken.

SIMEON.

Hy draeght vergif in 't hart, den honigh op zijn tong.

LEVI.

Het heught ons noch, hoe kleen hy lest by vader zong.

SIMEON.

Wat wroet ghy op de wraeck van ons verkrachte zuster?

LEVI.

Wy leefden na die straf veel vryer en geruster.

RUBEN.

Dit loopt recht averechts. Toen strafte ghy gewelt,
Tot voorstant van uw bloet: nu raest ghy al t' ontstelt

413 *zien:* verschijnen.
Hemors bloet: Hemor was de vader van Dina's aanrander.
414 *van dien buit:* nadat de zonen van Jacob alles wat mannelijk was hadden gedood, plunderden zij Sichem.
418 *heught ons:* wij herinneren ons.
kleen: nederig; toen zijn vader hem te verantwoording riep over de verhouding met Bilha.
419 *wroet:* oefent critiek uit.
421 *dit loopt recht averechts:* met deze zaak is het heel anders gesteld.
422 *voorstant:* verdediging.
ontstelt: dol.

Op dezen armen hals, die uitziet zoo verlegen,
Naer u en 't vee, en brengt zijn vaders groet en zegen.

SIMEON.

Hy hou dien zegen zelf, en schut hier meê den vloeck.

LEVI.

Wy zullen hem terstont gaen helpen om een hoeck.

RUBEN.

Zal dan dit heiligh huis vermoorden zynen broeder?

SIMEON.

Zal dan dit heiligh huis onteeren zyne moeder?

RUBEN.

Ay broeders, waerom toch zoo bitter gekrackeelt,
En wonden opgekrabt, die naulix zijn geheelt?
Ick waerschuw u: ziet toe, 't plagh hier ontrent te schuilen.
Hebt ghy dat wreet gedroght, dat dier, niet hooren huilen?

LEVI.

Loop heen met uw gedroght.

SIMEON.

wy weten van geen dier.

verlegen: angstig.
schut: weere af.
vloeck: vervloeking.
om een hoeck helpen: dooden.
heiligh huis: huis van Abraham.
slaat weer op de verhouding met Bilha.
gekrackeelt: getwist.
opgekrabt: opengekrabd.
ontrent: in de buurt.

RUBEN.

Een schrickelijck gedroght: het broet, niet veer van hier,
In 't grondelooze hol een heiloos slagh van jongen:
Het knaeght zijn eigen hart, van spijt schier toegewrongen.
Het aengezicht ziet dootsch: het keert de blicken dwars
Van ieder af, van 't licht van lach en blyschap wars:
Het blaeuwe schuim begroeit de scherpe en holle kiezen:
De tong hangt zwart van gift: de beck doet niet dan biezen:
De kaecken vallen in, begruist met eene korst
Van schimmel: groene gal verstopt de raeuwe borst:
Het slorrept menschenbloet, en plast'er in tot d' enkelen:
Het lijf schijnt een geraemt, gestut van magre schenckelen.
Gantsch dor en mergeloos: het schept alleen vermaeck
In 's anders ongenoeght: het oogh krijght nimmer vaeck.
Een scherreprechter, in zijn ingewant gewickelt,
Met staele prickelen zijn borst en nieren prickelt:

435 *slagh:* soort.
436 *spijt:* kwaadaardigheid.
schier: bijna.
438 *wars:* afkeerig.
440 *biezen:* kwijlen.
441 *kaecken:* wangen.
begruist: vuil.
444 *gestut:* gesteund.
schenckelen: beenderen.
446 *ongenoeght:* leed.
vaeck: slaap.

Dan balckt het overluidt, tot razens toe verstoort.
Een gruwelijck gedroght: heeft niemant dat gehoort?

SIMEON.

'k Geloof ghy schimpt, en waent de broeders in te luien.

LEVI.

Hoe heet dit dier? zegh op, wat wil dit dier beduien?

RUBEN.

Dat dier heet Haet en Nijt, het welck niet zonder smart
Vervloeckte jongen worpt in 't hol van 's menschen hart.
Ay mannen, geeft gehoor: ay laet dat dier niet binnen
Ons huis; want waer het komt, daer sloopt het huisgezinnen
En huizen in den gront, en scheit met schande en stanck.
Dat keer die goede Godt. ghy weet my luttel danck,
Nu ick de waerheit spreeck, die dickwijls wort verschoven;
Maer 'k weet men zal mijn' raedt ten hooghste namaels loven,
Het ga zoo 't wil, mijn broêrs, ziet toe: waer loopt dit heen?
Verantwoort eens 't gewelt van negen broêrs op een'.

449 *verstoort:* kwaad.
451 *schimpt:* maakt grapjes.
waent in te luien: tracht iets wijs te maken.
454 *worpt:* werpt.
457 *scheit:* gaat weg.
458 *gij weet my luttel danck:* gij zijt me niet erg dankbaar.
459 *verschoven:* weggeschoven.
460 *namaels:* later.
461 *waer loopt dit heen?* waar draait dit op uit?
462 *op:* tegen.

SIMEON.

Verantwoordt ghy 't, die dus den droomer komt beschutten.

LEVI.

Wy zien den val van 't huis, en zoecken 't huis te stutten.

RUBEN.

Zoo wrickt niet aen de stut van vaders ouderdom.
Verwrickt ghy die, zoo valt de vader met haer om,
En stort op Josephs borst. zoo storten wy met vader,
In 't algemeen bederf. ziet toe, het dient niet nader.

SIMEON.

Daer komt hy van de stadt, naer dezen heuvel toe.

LEVI.

Nu Ruben, hoe uw rust: wy zijn dit tergen moe.

RUBEN.

Verbeelt u, dat dit kint, het welck zijn broêrs komt groeten,
Met traenen op de wang, voor uwer aller voeten
Vergiffenis verzocht; zoudt ghy, gelijck ontzint,
De handen durven slaen aen dat onmondigh kint?
Wie hitste oit tigers aen, om weerelooze zielen,
Een onderbraghte schaer, met klaeuwen te vernielen?
Zoudt ghy bestaen een stuck, dat leeuwen zich ontzien?

463 *dus:* aldus.
beschutten: beschermen.
464 *stutten:* steunen.
468 *bederf:* ondergang.
het dient niet nader: het mag niet verder gaan.
470 *tergen:* tegenspraak.
473 *ontzint:* van de zinnen beroofd.
476 *onderbraghte:* ten onder gebracht.
477 *bestaen:* durven.
stuck: daad.

Geen leeuw verslint een' man, die neerleit op de knien,
Noch min de kinderen, die ouder zijn, of jonger
Dan dit, 't en waer uit noodt, en schrickelijcken honger.
Och, Joseph is geen straf maer eer erbarmens waert.
Ich wil hem tegen gaen, eer iemant verder vaert.

SIMEON.

Hou stant, en ga niet voort.

LEVI.

sta vast, of 't gelt u 't leven.

RUBEN.

Laet los, of 'k zal een kreet op dezen heuvel geven,
Daer Syrie van waegh, en dat het Mambre hoor.
Laet los. help Judas, help: wat hebt ghy met my voor?

SIMEON.

Zwijg kort, of 't gelt dien hals.

LEVI.

wil ick hem 't hart afsteken?

RUBEN.

Hoort broeders: houdt gemack: vergunt my tijt te spreken.

478 dit is een vrome leugen, die echter wellicht door Vondel geloofd werd.
480 *'t en waer:* tenzij.
482 *tegen gaen:* tegemoet gaan.
vaert: gaat.
483 *hou stant:* blijf.
't gelt: het gaat om.
485 *waegh:* dreunt.
Mambre: Hebron.
487 *kort:* onmiddellijk.
afsteken: doorsteken.
488 *houdt gemack:* weest kalm

LEVI.

Nu Judas, laet my los. ick zal hem niet misdoen.

RUBEN.

Nadien 't onmooghlijck schijnt, dat ick den knaep verzoen
Met u, zijn broedeen, al t' onmenschelijck gebeten,
Zoo gunt my dan een beê.

SIMEON.

dat is maer tijdt versleten.

LEVI.

Laet hooren, wat ghy bidt, nu spreeck, en rep u, dra.

RUBEN.

Ick bid u, dat de zon noch eerst eens onder ga,
Eer eymant zich vergrype aen dien verwezen jongen.

SIMEON.

Ja straf hem morgen, pas wanneer hy is ontsprongen.

RUBEN.

'k Beloof u niet een woort te reppen van dien raet.
De harssens zijn te heet, om nu, op heeter daet,
Te straffen, zoo 't betaemt: ghy moet met billijcke oogen
Dit inzien. blinde wraeck heeft menigh man bedrogen,

niet: niets.
nadien: aangezien.
versleten: verspild.
rep u, dra: doe het vlug.
bid: smeek.
verwezen: veroordeelden.
ontsprongen: ontvlucht.
op heeter daet: meteen.

Die met haer ging te ra. wat schaet een luttel tijdt?
Uw recht blijft even schoon. men scheldt hem 't sterven quijt,
Niet meer dan eenen dagh, en gaet dan vry uw gangen.
Daer staet een drooge put: men zet den knecht gevangen;
Of hy verga daer in, van honger en van dorst,
Eer ghy u met zijn bloet zoo lasterlijck bemorst.
't Luidt schandelijck een wees aen 't leven te verkorten;
Noch alderschandelijckst zijn broeders bloet te storten.
Verschoont uw' naem en faem, en zet hem in dien poel,
Op dat hy stervende zijn straf te langer voel.

SIMEON.

Had ghy dit eerst geraên, wy waren lang verdraegen.

LEVI.

Hy heeft den besten raet van allen voorgeslaegen.

SIMEON.

Wie 't stemt, die knick my toe.

LEVI.

de broeders zijn te vreên.

501 *luttel:* weinig.
502 *schoon:* ongeschonden.
506 *lasterlijck:* schandelijk.
507 *wees:* Jozef's moeder, Rachel, is dood.
aen 't leven te verkorten: te dooden.
508 *noch:* maar.
509 *verschoont:* houdt schoon.
511 *wij waren verdraegen:* wij waren tot overeenstemming gekomen.
513 *stemt:* er mee eens is.

SIMEON.

Daer komt de Droomer aen.

RUBEN.

wel broeders, ick ga heen.
'k Zal noodigh zijn mijn vee al weder te verweien:
'k Betrouw uw voort.

LEVI.

ga voor.

RUBEN.

wy zullen zo niet scheien.

REY VAN ENGELEN.

Z a n g.

Hy komt, hy komt, die jonge borst,
Als 't hygend hart, 't welck zynen dorst
Wil lesschen aen de versche sprongen
Der zilverzuivre koele bron;
Terwijl de jaegers, schuw van zon,
(Op hoop, of zy het wildt eens vongen,
In donkre en naere schaduw vast,
Daer looze brack noch winthont bast)

515 *verweien:* naar een andere wei te brengen.
516 *betrouw:* vertrouw.
wij zullen zo niet scheien: hiermee is de zaak niet uit de wereld.
518 *hart:* hert. „Het hijgend hert der jacht ontkomen, enz.'
519 *versche:* frissche.
sprongen: sprengen, bron.
520 *zilverzuivre:* zuiver als zilver.
521 *schuw:* afkeerig.
523 *naere:* akelige, donkere.
vast: reeds.
524 *looze:* slimme.
brack: jachthond voor loopend wild.
bast: blaft.

Met zwijnspriet en gespanne bogen
Beloeren het onnozel bloet;
't Welck niemant leedt noch letsel doet,
En, al te jammerlijck bedrogen,
Zich vint op 't onverzienst bezet
Van jaeger jaghtsriet hont en net.

T e g e n z a n g.

Hy kom, getroost op 's hemels hulp.
Gelijck de perlen in haer schulp,
Der perlen moeder, zullen hangen
De laeuwe traenen, zilt van smaeck,
Van wederzyden op de kaeck,
Op 't perlemoer der lieve wangen.
Och, stremdenze op dit perlemoer;
Dat wy die reegen aen een snoer
Van gout, om onzen hals te cieren;
Wanneer wy, tot de keel vervult
Van blyschap, 's jongelings gedult
En onverbloemde deughden vieren!
Zijn eer wil bloeien op zijn graf.
Het lof der deught valt nimmer af.

T o e z a n g.

't Moet schoon zijn, 't geen een schets moet strecken
Van iet volmaeckts, en zonder vlecken.

525 *zwijnspriet:* speer voor wilde zwijnen.
526 *onnozel:* onschuldig.
529 *bezet:* ingesloten.
531 *getroost:* vertrouwend.
533 *peerlen moeder:* hier niet de stof, maar de schelp, waarin de de parels groeien.
535 *kaeck:* wang.
537 *stremden ze:* werden ze vast.
541 *gedult:* duldzaamheid.
542 *onverbloemde:* oprechte.
543 *wil:* zal.
544 *het lof der deught:* de bladeren der deugd.
545 *strecken:* dienen.

Wie of de zon uitdaegen dar,
Dat hooftlicht, bron van alle klaerheit,
Een zichtbre Godheit, 't oogh der waerheit?
Wie anders, als de morgenstar?

HET DERDE BEDRIJF.

JOSEPH. SIMEON. LEVI.

Myn Broeders, zijt gegroet, van mijn heer Vaders wegen,
Die, hartelijck begaen, my, onder zynen zegen,
Naer Sichem henestuurde, op dat hy weten moght,
Hoe 't u en 't vee al ging. wat hoeck bleef onbezocht?
Wat herder ongevraeght, om Sichem, en zijn weide
En lantstreeck? 'k hou gewis mijn Vaders Engel leide
My herwaert aen: want toen ick, moede en afgezucht,
Ging dwaelen, hopeloos en jammerlijck beducht,
Wat raedzaemst was van beide: of langer daer te toeven,
Op eenigh klaer bescheit; of Vader te bedroeven,
Met even wijs naer huis, naer Hebron, en ons dal,
Van waer ick quam, te spoên; ontmoete by geval

547 *dar:* durft.
uit daegen: aankondigen. Jozef wordt hier met Christus vergeleken; ook Christus wordt de morgenster genoemd.
551 *van mijn heer Vaders wegen:* door mijn Vader.
552 *begaen:* bezorgd.
556 *'k hou:* ik geloof.
gewis: zeker.
557 *herwaert:* hier naar toe.
afgezucht: afgemat.
559 *toeven:* blijven.
560 *bescheit:* informatie.
561 *even wijs:* zonder te weten waar zijn broers waren.
562 Gen 37: vs. 15—18, zie aant. bij Inhoudt.
by geval: bij toeval.

(Of liever zoo 't Godt gaf) my iemant, die juist vraeghde:
Wien zoeckt ghy dus met smart? toen ick mijn hart uitklaeghde,
En badt om naeckt bericht, wees hy my herwaert aen;
En had uit u gehoort: laet ons naer Dothan gaen.
Spil, sprack hy, hier geen tijdt: zy zijn al voortgetogen.
Zoo spreeckende, geleeck de vrientschap in zijn oogen,
Aen 't flonckeren, een' geest, zoodanigh als voorheen
(Na dat men hun beschrijft) onze oudren wel verscheen.
Zijn oogen stemden met d' aenminnigheit der lippen,
Geverft, als met een geur van roozen, op de tippen.
In 't scheiden danckte ick hem, en roock een frisscher lucht,
Een lange streeck langs 't padt, en schepte mijn genught
Veel reizen stil te staen, en t' elckens om te kijcken;
Verbaest om zynen gangk, en hoe hy heen ging strijcken,

565 *naeckt:* duidelijk.
567 *spil:* verspil.
voortgetogen: verder getrokken.
568 *geleeck de vrientschap uit zijn oogen, aen 't flonckeren, een' geest,:* was het, door de vriendelijkheid die in zijn oogen glansde, alsof hij een geest (engel) was.
570 *oudren:* voorvaders.
571 *stemden:* stemden overeen.
572 *geverft:* gekleurd.
geur van roozen: geurige rozen.
574 *een lange streeck:* een heel eind.
schepte mijn genught: schepte er genoegen in.
575 *reizen:* keeren.

Niet als een sterflijck mensch, maar een van 't hemelsch koor,
Ons tot een licht gestiert, op 't onbekende spoor.
Het zy wie 't wil, Godt lof, hy heeft my recht gewezen.
Ick vinde u hier gezont: nu is mijn hart genezen
Van die quetsuur. ô hoe verquickt uw aengezicht,
Zoo welgedaen, my meer, dan 't alverquickend licht!
Mijn Broeders, och, ick weet, de Vader zal verlangen,
Om tijding, uit mijn' mont, van u, zijn zoons, t'ontfangen,
De Grootvaêr desgelijx, en onze Moeders meê.
Hoe gaet het toch, mijn Broêrs? hoe staet het met ons vee?
Helaes, wat magh dit zijn? wat magh de helden deeren,
Dat zy dus overdwers het aenzicht elders keeren?
My aenzien met den neck, en stom als beelden staen?
Och Broeders, heb ick u met myne komst misdaen,
Of niet gegroet als 't hoort? ontschuldight mijn gebreecken.
Verschoont mijn dommigheit. hoe krijgh ick hen aen 't spreken?
Ick ben geen antwoort waert: helaes, het is mijn schult.

578 *gestiert:* gestuurd.
597 *recht:* terecht.
581 *quetsuur:* droefenis.
582 *welgedaan:* gezond.
585 *grootvaêr:* Isaäc.
moeders: Lea, Bilha, Zilpa.
587 *helden:* broeders.
588 *overdwers:* onvriendelijk.
591 *ontschuldight:* verontschuldigt.

SIMEON.

Ay, ziet dien huichelaer: hoe terght hy uw gedult,
En spreeckt ghy niet een woort?

LEVI.

wel heerschap over moeders
En vader, en al 't huis.

SIMEON.

bezoeckt ghy weêr de Broeders?
Komt ghy ons weer bespiên? verklicker, wellekoom.

LEVI.

Wat of de droomer nu wêer voorquam in den droom?
Vertel ons uw gezicht, uw' droom. zing op, laet hooren.

SIMEON.

Wat of hem schort? hy zwijght, hy heeft zijn tong verloren.

JOSEPH.

Mijn Broeders, och ick val voor uwe voeten neêr.
Vergeeftme mijn vergrijp, noch eens, en dan niet meer.

LEVI.

Rijs op, het is geen wijs, dat Koningklijcke zielen,
Zich buigende in het stof, voor onderdanen knielen.

595 *heerschap over:* beheerscher van.
596 *al:* geheel.
598 *voorquam:* verscheen.
599 *zing op:* spreek op.
602 *vergrijp:* misdaad.
603 *wijs:* gewoonte.
koningklijcke zielen: deze zin en de volgende zinspelen op de droomen van Jozef; met *koningklijcke zielen* worden ,,menschen als Jozef" bedoeld, met de *onderdanen* zijn broeders, zie aant. bij vs. 184 Gen. 37 : 8.
rijs op: sta op.

SIMEON.

Was vader niet de zon? was moeder niet de maen?
Wy starren, schooven? he!

JOSEPH.

och broeders, laet my gaen.
Och broeders, laet my gaan: 'k wil gaerne voor u bucken,
Gelijck den jongste past.

SIMEON.

rijs op: hoe zal 't hier lucken?

LEVI.

Nu Koningk Joseph, zegh, wie zal uw stal-knecht zijn?
Wie schryver? wie poortier? wie schencker, om met wijn
Te kroonen 's Konings disch? wie Kamerlingk verstrecken?
Wie muilpaert? wie kameel? wie uw karrossen trecken?
Koom herwaert Naphtali: koom herwaert Zabulon:
Komt Asser, Isachar, Gad, Judas, Simeon,
En Dan: dit is de schoof: vernedert uwe schoven.
Duickt starren, zon en maen, dit licht sal 't al verdooven.

SIMEON.

Ontweldight hem dien staf, en drijft hem naer den put.

608 *hoe zal 't hier lucken:* wat hebben we nu?
610 *schrijver:* secretaris.
611 *kroonen:* versieren.
kamerlingk: kamerheer.
verstrecken: dienen.
612 *muilpaert:* muildier.
616 *duickt:* buigt.
617 *ontweldight:* ontneemt met geweld.

JOSEPH.

Och broeders.

LEVI.

voort, ga voort: dit jancken is onnut.

RUBEN.

Dit 's d' oude en drooge put. 'k wil hier ontrent vertoeven.
Maer 't zou wel noodigh zijn met eenen steen te proeven,
Of oock de duistre gront met water sta bedeckt,
't Welck van dees heuvelen by wylen herwaert leckt.
Hier leit een kay, zoo zwaer als eenigh man kan heffen.
Nu mannekracht, hef op: die steen wil lydigh treffen.
Laet vallen, dat het kraeck: laet rollen zonder schrick.
Hy plompt niet eens, maer ploft: droogh is t' er; klaer ben ick.
Weest wellekom, ô put. weest wellekom, behoeder
Van Jakobs waertsen zoon, van mijn' verlegen broeder.
Verdien een' naem, wanneer ghy, voor een wisse doot,
Dien heldren jongen berght, in uwen naeren schoot;

620 *proeven:* probeeren.
622 *leckt:* vloeit.
623 *kay:* steen.
624 *nu mannekracht:* nu met alle kracht.
lydigh: flink.
628 *verlegen:* die in nood verkeert.
629 *verdien een' naem:* elke plek waar iets bijzonders gebeurde werd door de aartsvaders met een naam begiftigd. bv. Gen. 32 : 30. Gen. 36 : 19 vlg.
630 *heldren:* frisschen.
naeren: somberen.

Zoo veel barmhartiger dan negen broêrs te gader,
Al broederslaghtigen. ô put. 'k zal u by Vader,
Dien afgeleefden stock, haest loven voor dees deught:
Terwijl hy Joseph kust al bevende, en van vreught
De tranen biggelen langs 't aengezicht vol rimpelen.
Hoe komtghe my te pas! hoe helptghe my bewimpelen
Mijn' heimelijcken raet, tot redding van die spruit,
Waer in de dorre boom en schorre schors besluit
Zoo luttel saps, als die noch hoeft om wat te leven.
Hoe zal de versche mont aen schraele lippen kleven!
Met welck een hartlijckheit de vader welgezint
Zijn siddrende armen slaen, om zijn herboren kint,
Om dien beschutten hals! met welcke danckbre klancken,
Met hoe veel zegens wil hy Ruben dan bedancken,
Voor broêr- en vaderplicht, voor zijn godtvruchtigheit!
Dan zweef ick op zijn tong zoo hoogh, als 't onbescheit

631 *te gader:* samen.
632 *broederslachtigen:* broedermoordenaars.
633 *stock:* ouden man.
haest: weldra.
deught: goede daad.
636 *bewimpelen:* verbergen.
637 *raet:* plan.
638 *schorre:* vochtlooze.
besluit: inhoudt.
639 *luttel:* weinig.
640 *versche:* frissche.
schraele: dorre.
641 *welgezint:* verheugd.
643 *beschutten hals:* omdat Ruben hem gered heeft.
645 *godtvruchtigheit:* liefde tot zijn vader.
646 Versta: dan word ik even hoog door hem geprezen als mijn broeders om hun schandelijke daad hun hoofd moesten buigen.

Der broedren, root van schaemt, het hooft moet onder haelen,
Noch dieper dan de put, daer Joseph in moet daelen.
Maer zwijgh, och zwijgh, my dunckt zy komen ginder aen,
't Verwezen kint voor uit. och broeders, laet hem gaen.
O d' arme jongen wischt zijn uitgekretene oogen.
O tigers, hebt ghy nu de menscheit uitgetogen,
En voert ghy van den mensch slechts uiterlijcken schijn,
Zoo veel gevaerlijcker als woeste dieren zijn?
Die kent men aen gebit, aen gruwelijcke klaeuwen.
Helaes, wat gaet my aen? de jongen zal verflaeuwen.
Waer best mijn lijf geberght hier ergens in een hegh?
Zy naecken: och, 't is tijdt, dat ick my nederlegh:
Want hoorenze mijn stem of 't ritslen van de doren,
Zoo is 't met ons gedaen, zoo gaenwe bey verloren.

SIMEON. LEVI. JOSEPH.

SIMEON.

Nu grijn hier na: treck uit dien kakelbonten rock.
Treck uit, eer ick 't u leer.

LEVI.

ja leer hem met dien stock.

650 *verwezen:* veroordeeld.
651 *uitgekretene:* uitgeschreide.
652 *uitgetogen:* afgelegd.
menscheit: menschelijkheid.
652 *uitgetogen:* afgelegd.
654 *zoo:* als zoodanig.
656 *wat gaet my aen:* wat overkomt mij?
verflaeuwen: wanhopig worden.
658 *naecken:* naderen.
661 *grijn:* grien.
kakelbonten: veelkleurigen.

JOSEPH.

Och broeders, kan ick u vermurwen met mijn karmen?
Och heb ick 't zoo gemaekt? och is 'er geen ontfarmen?

SIMEON.

Schud uit de py, schud uit.

JOSEPH.

hoe heb ick 't zoo gemaeckt?

LEVI.

Hy sammelt noch.

JOSEPH.

helaes! waer ben ick nu geraeckt?

LEVI.

Daer ghy zult d' uitkomst zien van uwe neske droomen,
In eenen donkren put.

JOSEPH.

waer ben ick nu gekomen,
Daer God woont noch goed mensch, die my voor 't lest beschut!
Helaes, wat hebt ghij voor?

SIMEON.

ghy moet in dezen put.

JOSEPH.

Verdrincken in dien put?

666 *sammelt:* treuzelt.
667 *neske:* dwaze.
669 *beschut:* beschermt.
670 *wat hebt ghij voor:* wat zijt gij van plan?

LEVI.

om van geen dranck te sterven,
Zult ghy van dorst vergaen, en wijn en water derven.

JOSEPH.

Van honger en van dorst in dezen put vergaen?
O put, ick zie geen' gront: hier schijnt noch zon noch maen.

SIMEON.

Die zult ghy in uw' droom zien schijnen, oock die starren.

JOSEPH.

't Was mijn gulhartigheit: noit docht ick u te sarren.

LEVI.

't Was uw gulhartigheit, nu 't zoo te passe koomt.

JOSEPH.

Wie kan gebeteren, dat hy van starren droomt?

LEVI.

Hoe ghy het betren kunt, dat zal die put u leeren,
Een rechte school van tucht, men moet zijne oudere eeren,
De broeders allermeest, en d'ouders boven al.
Wie zich te plomp verheft, raeckt plotseling ten val.

JOSEPH.

'k Roep zelfs de hemelen en Englen tot getuigen,
Hoe mijn gehoorzaem hert genegen was te buigen
Voor vader, moedren, u en al het huisgezin.

676 *gulhartigheit:* argeloosheid.
docht: was ik van plan.
678 *gebeteren:* helpen.
680 *recht:* goede.
682 *plomp:* dom.
685 *al:* geheel.

Misduit mijn droomen niet: daer steeckt niet arreghs in.
Och, zaeght ghy in mijn hert: och, lagh mijn boezem open:
Daer is noit list bedrogh noch arghwaen ingeslopen.

SIMEON.

Hoe zingt hy nu zoo kleen? wat was dat voor een nuck,
Toen ghy by Vader ons betighte met dat stuck?
Wat was dat, simpelheit? of waren 't groene padden?
Most ghy de broeders noch zoo schendigh gaen bekladden,
Tot schande van 't geslacht, en rockenen dien twist?

JOSEPH.

Wat mensch leeft zoo volmaeckt, die zich niet eens vergist?

LEVI.

Het komt op eens niet aen.

JOSEPH.

och, ziet dit door de vingeren.

SIMEON.

Ja zoo: hoe zou hy ons hier meê om d' ooren slingeren.

686 *arreghs:* ergs.
688 *arghwaen:* boos opzet, arglist.
689 *kleen:* bedeesd, bescheiden, nederig.
nuck: streek.
691 *simpelheit:* onnoozelheid.
groene padden: gemeene streken (de pad werd voor giftig gehouden en groen is de kleur van het bedrog).
692 *schendigh:* schandelijk.
693 *rockenen:* veroorzaken.
695 *het komt op eens niet aen:* het gaat niet om één keer.
696 *meê om d' ooren slingeren:* verwijten.

LEVI.

Het slimst quam achteraen; het grontsop drinckt
men lest.

SIMEON.

Neen, beter 't huis geveeght van deze lucht, en pest.

LEVI.

Trek uit dien rok, trek uit.

JOSEPH.

magh ick mijn' rock niet houden?

SIMEON.

De rock is u niet nut.

LEVI.

Hy moght te nacht verkouden.

JOSEPH.

Och, moght ick Benjamin eens kussen voor
mijn endt.

SIMEON.

Een jaerigh kint? het heeft zijn' broeder noit
gekent.

JOSEPH.

Ick most, voor mijn vertrek, hem noch een' kus
afprachen.

LEVI.

Wel kende u 't kint?

698 *geverght:* gezuiverd.
lucht en pest: de lucht verpestende stank.
700 *verkouden:* verkouden worden.
701 *endt:* dood.
702 *een jaerigh:* van één jaar.
703 *afprachen:* afbedelen.

JOSEPH.

mijn broêr, ghy hebt my aengelachen.
Maer och, voor 't allerlest. Hoe luttel docht ick toen?
Daer is mijn rock: helaes!

SIMEON.

wy dienen werck te spoên,
Eer iemant onvoorziens ons koom op 't stuck betrappen.

JOSEPH.

Ay broeders, laet my gaen, ich zal u niet beklappen.

LEVI.

Wy hebben in dat stuck met zinnen al verzien.

SIMEON.

Koom, lang het laddertouw.

JOSEPH.

nu kan ick niet ontvliên.

LEVI.

Twee vleugels schorten u: ghy zijt een lichte veugel.

SIMEON.

Sta vast: ick zal dit touw gaen knoopen aen den beugel,
Of 't half gebroken rat.

705 *luttel:* weinig.
doet: vermoedde.
708 *beklappen:* verraden.
709 *in dat stuck:* in die daad, voor dat geval.
met zinnen: met opzet.
710 *lang:* geef.
711 *schorten:* ontbreken.
712 *sta vast:* pas op.
beugel: ijzeren beugel die over den put loopt voor het ophalen der emmers.

LEVI.

zie voor u, eer ghy stort,
Of uitglijt. valt het touw een vaêm of drie te kort,
Zoo blijft hy in den put licht hangen, als een bengel.

SIMEON.

Zo springh hy voort om laegh.

LEVI.

maer neen, hy heeft den Engel
Van vader op zijn hant, die draegh hem in den dreck.

SIMEON.

En feilt en mist hem dat?

LEVI.

zoo breeck hy voort den neck.
Hoe harder smack, hoe nutst: 't fatsoen is maer verloren.
Nu wacker, stijgh te paert: de lijn is al geschoren.

SIMEON.

Zoo doet het: op, klim op, en stijgh gewilligh neêr.

JOSEPH.

O Godt, vergeef hun dit.

SIMEON.

voort, voort, geen woorden meer.

713 *stort:* valt.
714 *valt:* is.
vaêm: een Amsterdamsche vadem is 1,698 M.
715 *bengel:* klepel.
717 *op zijn hant:* tot zijn bescherming.
dreck: vuil.
718 *feilt en mist hem dat:* en als dat niet gebeurt, nl. dat de Engel hem draagt.
719 *nutst:* beter.
't fatsoen is maer verloren: er is niet veel aan verbeurd.
720 *stijgh te paert:* ga op den rand van den put staan en pak het touw.
geschoren: gespannen.

JOSEPH.

Verveelt het u, dat wy voor 't lest ons hart uitspreecken?

LEVI.

Ghy mooght in dezen put vry zeven dagen preecken.

JOSEPH.

Och schenckt my eens voor 't lest: mijn hart verstickt van dorst.

LEVI.

Schep water met uw hant, al ziet het wat bemorst,
Het kan den dorst verslaen: de slijm is meest gezoncken.

JOSEPH.

O Godt, dat laeft mijn hart: noch eens voor 't lest gedroncken.

SIMEON.

Nu klim, daer is mijn knie: nu zet den voet in 't touw.

LEVI.

Stijgh af.

JOSEPH.

leeft lang, mijn broêrs: troost vader in zijn rouw.

SIMEON.

Die rouw is al gemaeckt.

LEVI.

hy daelt met flaeuwe treden.

SIMEON.

Zijt ghy om laegh?

724 *zeven dagen preecken:* zoolang je wilt.
725 *schenckt:* geef mij water.
727 *verslaen:* lesschen.
slijm: vuil.
731 *al gemaeckt:* al uit; er zal niet gerouwd worden.
flaeuwe treden: langzaam.

JOSEPH.

noch niet.

LEVI.

hael op, hy is beneden:
Maeck los het laddertouw: 't wil tijt zijn dat wy gaen.

SIMEON.

Ons werck is nu beschickt: hier moet een dronck op staen,
Met een ontbijt: de zon begint alree te steecken.

LEVI.

Komt gaenwe, daer ons loof noch schaduwen ontbreecken.
Hy heft een klaeghliedt aen: hoe galmt die naere klanck.

SIMEON.

Ay, luistert wat hy zingt.

LEVI.

de tijdt valt my te langk.

SIMEON.

Hoort iemant dat geluidt, zijn stem magh ons verraeden.

LEVI.

't Geluit reickt niet zoo wijdt: oock loopen hier geen paden:
De heirbaen leit te veer: het kreupelbosch zwijght stil:
En wie genaeckt dien put, als die 'er wezen wil?

733 *laddertouw:* touwladder.
734 *beschickt:* klaar.
736 *daer:* waar.
739 *magh:* kan.
740 *wijdt:* ver.
741 *heirbaen:* groote weg.
742 *genaeckt:* nadert.

JOSEPH.

Mijn Godt, mijn Godt, magh mijn geklagh niet baeten,
En gaet uw glans en aenschijn voor my schuil,
Voor my, helaes, van u en elck verlaeten,
In dees spelonck, en onverlichten kuil?
Ick zie 't gewelf des blaeuwen hemels blincken,
Door eenen bril van damp en dicke lucht;
Al schijnt de zon, zy schroomt zoo diep te zincken.
Ick hoor den windt, maer wie hoort mijn gezucht?
De putgalm baeuwt mijn kermen na, mijn smeecken,
En kaetst terugh den allerlesten tarm.
De steenen zelfs uit medelyden spreecken.
Ick roep, ocharm: de putgalm roept, ocharm.
Bedanck ick hem, die noch uit mededoogen
Mijn ziel vertroost, hy danckt my wederom.
En schrey ick: wee mijn oogen; hy schreit, oogen.
Zit Joseph stom, de putgalm zit oock stom.
Och, haetooft, och, hoe bitter zijn uw korlen,
In mijne keel, schier stickende van smart:
Maer nu ontbey, daer komt wat zoets opborlen.
Wat magh dit zijn? wat troost verfrischt mijn hart?

744 *glans en aenschijn:* de zon.
745 *van:* door.
746 *spelonck:* put.
749 *schroomt:* aarzelt.
750 *baeuwt nae:* herhaalt.
putgalm: echo.
752 *tarm:* term.
759 *haetooft:* vrucht van den haat.
korlen: korrels, pitten.
760 *schier:* welhaast.
761 *ontbey:* wacht.
opborlen: opwellen.

RUBEN. JOSEPH.

RUBEN.

Zyn dat gebroeders? och, zy hebben 't lam gedolven.
Daer gaenze heen, in schijn van harders, ô die wolven.
Zy lieten allerlest hun wreede stappen hier.
't Was goet dat ick my kon verbyten. 'k hadme schier
(Mijn krop wert vol) ontdeckt met bulderen en kryten.
Ja had ghy 't maer gedaen: zy moghten u vry smyten
In eenen zelven poel; zoo waert ghy door dien raet
Niet schuldiger als zy, aen zoo vervloeckt een daet;
Om wie de vader nu misschien al leit te bedde.
Maer neen, 't was beter dus: 'k wil zien of ick hem redde.

JOSEPH.

Och, help my, wie ghy zijt: och, help my uit den noodt.

RUBEN.

Hy roept, Godt lof, dat's noch geen teken van zijn doot.
Hoe is het, Josephbroêr? ick koom uw wonden stelpen.

JOSEPH.

Och, Ruben, help my uit.

763 *gedolven:* begraven.
764 *in schijn van harders:* in de gedaante van herders.
765 *hun wreede stappen:* de sporen van hun wreedheid.
766 *verbijten:* bedwingen.
ick hadme ontdeckt: ik had me blootgegeven.
771 *al leit te bedde:* van droefenis. Jacob kan echter nog niet van de misdaad der broeders gehoord hebben.
774 *dat 's noch geen teken:* dat is een teeken dat hij niet.

RUBEN.

ick koom, om u te helpen:
Mijn kint, mijn hart, mijn zoon, bedaer wat:
schrey niet meer

JOSEPH.

Och, help my uit.

RUBEN.

mijn broêr, hier is geen touw, noch leer:
Noch wist ick raet om touw; ick zou mijn kleeren
scheuren,
En strengelen een koort: maer maetigh u in 't
treuren:
't Is om een korte wijl, een korte stoot gedaen.
'k Beloof u, eer de zon op 't hooftpunt koom
te staen,
Te redden met dees hant: de tijt kan 't nu niet
draegen.
Zy zien noch t' elckens om, uit achterdocht
voor laegen.
'k Ontschuil hun vast. mijn trouw heeft Joseph
niet verzaeckt.
Ghy zijt door mijn bestel in dit verdriet geraeckt.
'k Bestemde 't quaet, op dat'er goet uit wert
geboren.
Vergeef my toch dien treck, die anders waert
verloren.

778 *leer:* ladder.
779 *noch wist ick raet om touw:* ik zou er wel wat op vinden om een touw te krijgen.
780 *een korte stoot:* een korte poos.
781 *'t hooftpunt:* in den middag.
783 *tijt:* omstandigheden.
dragen: dulden. Het is er nu de goede tijd niet voor.
785 *'k ontschuil hun:* ik verberg me.
vast: voorloopig.
verzaeckt: verloochend.
786 *bestel:* handelwijze.
787 *bestemde:* stemde er in toe.
788 *treck:* streek.

't Gevaer jaeght my van hier: leer harden: ick moet voort.

JOSEPH.

Och, Ruben Ruben, hoor: ay, broeder, noch een woort.

REY VAN ENGELEN.

Zang.

Het lust ons, om dees duisternissen
Des puts, al 't hemelsch licht te missen:
Want zulcke duisternissen zijn
Ons schooner dan de Zonneschijn.
Wy willen hier een hemel stichten,
Verzien met aengenamer lichten
Dan aen dat blaeuw gewelfsel staen.
Zijn mont verstrecke een nieuwe maen:
Zijn oogen, op den gront gezoncken,
Twee starren, die den nacht ontvoncken:
Het voorhooft, daer de lock om zweit,
Een zon, gekrult met majesteit
Van zyzacht hair en blonde stralen.
Wat schemering kan 't hier by haelen,
Des morgens vroegh, of 's avonts laet?
Wat avontstont, wat dageraet
Beschaemt die winckbraeuw, deze wangen,
Nu met een' dunnen mist behangen?
Als met een sluier, fijn van draet,
En bruin van verf, daer vier door slaet,

789 *harden:* dulden, het uithouden.
791 de Engelen geven aan dat ze in de put dalen en *'t hemelsch licht* (zon, maan, enz) vaarwel zeggen.
796 *verzien:* voorzien.
798 *verstreecke:* diene ons als.
800 *ontvoncken:* verlichten.
801 *zweit:* zwaait.
802 *zon:* het voorhoofd nl.
803 *blond:* Joseph wordt hier als *blond* beschreven.
807 *beschaemt:* is mooier dan.
810 *bruin van verf:* donker van kleur.
vier: van de oogen.

En speelt, en schijnt op 't zwart te zweven,
Te zoet gedommelt en verdreven?
Laet d' oogen weiden in die kunst:
Dees schaduw geeft dit licht een gunst.

Tegenzang.

Het zal strax ryzen, om te reizen;
Om Koningklijcke en aertspalleizen,
Daer aller wyzen wijsheit zuft,
Met zijn van Godt verlicht vernuft
Te proppen: maer in 't eerst zijn banden
En noch een droeve dagh voorhanden;
Eer 't begenadight van een kroon,
In 't wit beschijn den gouden troon,
Tot heil en troost van veele volcken.
Het moet, vermomt met donckre wolcken
Van ballingschap, veel jaeren langk,
Na een' bedruckten ondergangk,
In arbeit gaende, aen 't baeren raecken.
Dees langkzaemheit past groote zaecken.

811 *zwart:* droevige.
812 *te zoet gedommelt:* liefelijk er mee vermengd.
813 *weiden:* genoegen maken.
814 *gunst:* schoonheid.
815 *rijzen:* uit de put komen.
reizen: naar Egypte.
817 waar geen wijzen uitkomst zullen weten (nl. bij het verklaren van Pharao's droomen).
819 *proppen:* vervullen.
banden: de boeien (in de gevangenis nl. na de beschuldiging van Potiphar's vrouw).
821 *van:* met.
822 Gen. ,,En hij nam den zegelring van zijn eigen hand, en stak hem aan zijn hand; ook liet hij hem met byssus bekleeden, en om den hals een gouden keten hangen."
824 *vermomt:* verborgen.
826 *bedruckten:* droevigen.
827 *in arbeit gaende:* in barensweeën.

Een eick, die met zijn hooft vol blaên
En bladige armen zal beslaen
Veel gronts, veel luchts, en winterbuien
Van oosten westen noorden zuien,
En blixemstrael en donderkloot
Verduuren, wort allengskens groot:
Om tegens dat gewelt te sportelen,
Verzekert hy zijn voet met wortelen;
Zijn' rugh met pit, en hout, en bast:
Gelijck zoo stout een' boschreus past.

Toezang.

'k Zie Jacobs kinderen en knaepen
Te weide gaen, en koey en schaepen,
In schaduw van dien hoogen boom,
By eenen wijdt vermaerden stroom,
Vast bloemen gras en klaver scheeren.
'k Hoor beemden harderlieden leeren;
De fluit, aen 's harders dartlen mont.
'k Zie huppelen den vetten gront,
Op het getrippel dezer vingeren,
Tot roem van Abrams Godt, wiens hant
Hen voerde in zulck een gastvry lant.

835 *sportelen:* spartelen, zich verzetten.
836 *verzekert:* zet vast.
838 *stout:* vermetel, forsch.
839 *knaepen:* bedienden.
841 *hoogen boom:* Jozef.
842 *wijdt vermaerden stroom:* de Nijl.
843 *vast:* reeds. Zie *Jozef in 't Hof*, waarin door de Pharao aan het Joodsche volk het land Goossen wordt afgestaan.
846 *huppelen:* dreunen.
847 *vingeren:* die een fluit bespelen.
848 *toonen:* melodieën.

HET VIERDE BEDRYF.

LEVI. JUDAS. SIMEON.

Nu op den heuveltop eendraghtigh neergezeten,
En al 't geleden leedt met eenen dronck vergeten.
Komt broeders, zet u aen: hier staet de disch gereet,
Langs dit vervallen slot, met klimop groen bekleet,
En met een veldtapijt natuurelijck behangen.
De breede lindeboom (de zon ga vry haer gangen,
In 't Oosten) noodight u in 't grazige gestoelt,
Met bruine schaduwen, en aengename koelt,
En koelt den leckren wijn, om 't hart eens te verquicken.

JUDAS.

Verquick uw hart met wijn, en laet uw' broeder sticken.

SIMEON.

Wat zegt ghy, Judas?

JUDAS.

Niet: ick spreeck geen enckel woort.

LEVI.

Ghy zit niet zacht.

JUDAS.

My dunckt ick zit niet zo 't behoort.

SIMEON.

Koom, zet u hier: gemack is nimmer te versmaden.

853 *zet u aen:* ga zitten aan.
854 Het landschap dat hier beschreven wordt doet nogal Hollandsch aan.
855 *veldtapijt:* de klimop nl.
natuurelijck : van nature.
857 *grazige gestoelt:* zitplaats op het gras.
858 *bruin:* donker.
861 *niet:* niets.

LEVI.

't Is meer dan 't halve mael.

JUDAS.

Dat hebt ghy net geraden.

SIMEON.

Nu, zit ghy wel?

JUDAS.

Ja, ja, ick zit nu wel, of schaers.

LEVI.

Neen, zegh vry wat u deert. wat wringt uw' voet?

JUDAS.

de laers.

LEVI.

Waer is 't?

JUDAS.

Aen 't slincke been: of 't zijn misschien mijn wespen.

LEVI.

Wel, ken u zelf.

JUDAS.

Ick moet mijn boezem wat ontgespen,
't Benaeuwt my wat om 't hart. Nu schep ick weder lucht.

SIMEON.

Tast toe: elck toef zich zelf.

't Is meer dan 't halve mael: men eet niet half zoo goed als men niet goed zit.
wel: goed.
schaers: het gaat wel.
laers: Vondel bedoelt sandaal.
slincke: linker.
boezem: borst.
toef: zorge voor.
gerucht: geluid.

JUDAS.

Wat 's dat? ick hoor gerucht.

LEVI.

Ick niet.

JUDAS.

Is 't Joseph oock? my dunckt ick hoor hem klagen.

SIMEON.

Die windt kan dat geluidt zoo veer niet overdragen.

LEVI.

En of hy klaeght en kermt, het blijft toch na, als veur.

SIMEON.

Wat kan het schaên, dat hy zijn misdaet wat betreur?

LEVI.

't Was hem geen errenst, dat hy op het touw most ryen.

JUDAS.

Ick wert weemoedigh.

SIMEON.

Zoo, had ghy noch medelyen?

JUDAS.

Hy sloegh zijn aenschijn zoo barmhartigh west en oost.

SIMEON.

Hy zagh naer Hebron toe, naer vaders huis om troost.

873 *na, als veur:* gelijk.
875 *'t was hem geen errenst:* hij dacht niet dat het ernst was.
877 *aenschijn:* gezicht.
sloegh: keerde.
barmhartigh: meelijwekkend.

LEVI.

Hy riep zijn' Engel aen, den trooster aller vromen.

SIMEON.

Die hem naer Dothan wees, om zoo te maet te komen?

LEVI.

Hy dronck noch hartelijck, en laefde zyne borst.

JUDAS.

Een hart ter doot bedroeft is altijt droogh van dorst.

SIMEON.

Wel Judas zat strax stom, nu kan hy weder spreecken.

LEVI.

Wel, wat of Judas schort? zijn oogh begint te leecken.

JUDAS.

Ay broeders, houdt uw rust, het lust my niet te wel.

SIMEON.

Leit Joseph u om 't hart?

LEVI.

Hoe nu, is 't kinderspel?
Verbly u: want wy zijn nu t'ende van ons lijden.

JUDAS.

Het past den broeder niet zich zelven te verblijden
In 's broeders door of straf. ô schrickelijck bestaen!

880 *wees:* stuurde.
881 *hartelijck:* begeerig.
894 *schort:* hindert.
leecken: lekken, er komen tranen.
885 *het lust my niet te wel:* ik voel me niet goed.
889 *bestaen:* daad.

LEVI.

Wat spreeckt ghy binnens monts.

JUDAS.

Ick zorgh wy zijn verraên.

SIMEON.

Ick heb den put in 't oogh, geen mensch kan dit verraden.

JUDAS.

En Godt heeft ons in 't oogh, die ziet door lindebladen,
Door mergh en nieren heen. wat schuilt 'er voor Godts oogh?

SIMEON.

Laet vaeren alle zorgh: uw zorgen zien te hoogh.

LEVI.

Ay, ziet eens om dien hoeck.

JUDAS.

Wie of hier aen komt trecken?

SIMEON.

Zy kruipen langksaem voort: hoe lang of dit magh strecken?

JUDAS.

Wat rijst'er in de lucht een stofwolck: ziet dat volck.

SIMEON.

Ick zie geen klaer bescheit: zy trecken in een wolck.

890 *ick zorgh:* ik ben bezorgd.
891 *ick heb in 't oogh:* ik kan zien.
893 *schuilt:* blijft verborgen.
894 *zien te hoogh:* gaan te ver.
896 *strecken:* duren.
898 *klaer bescheit:* duidelijk beeld.

LEVI.

Voor wien ziet ghy hen aen?

SIMEON.

't Waer kunst dit juist te raden.

JUDAS.

Ick zie kameelen:

LEVI.

en ick ezels, zwaer gelaeden.

SIMEON.

Ich zie gewapenden genaecken meer en meer.

JUDAS.

Hoe schittert daer de zon in 't blinckende geweer.

LEVI.

My dunckt 'k zou met der tijt wel gissing kunnen maecken.

SIMEON.

Wie zijn 't dan?

LEVI.

Arabiers.

JUDAS.

'k wil noch mijn gissing staken,
Tot datze ons naderen.

LEVI.

't Zijn Arabiers, 't gaet vast:
't Is nu de tijdt van 't jaer.

SIMEON.

Hoe gaet het vee vermast.

902 *geweer:* wapen.
905 *'t gaet vast:* 't is zeker.
906 *vermast:* zwaar beladen.

Zy zijn alree voorby de willige bosschaedje.
De ruggen buigen in, door 't wight van hun packaedje.
Hoe plaeght de mensch het dier?

JUDAS.

Hoe plaeght het bloet zijn bloet?

LEVI.

Wat zeght ghy, Judas? wat ontstelt u het gemoedt?

JUDAS.

Och Joseph.

SIMEON.

Leit die noch zoo diep in 't hart begraven?

JUDAS.

Ick zie hoe 't hygent vee tot 's menschen dienst moet slaven.
En Joseph steent nu vast ellendiger dan 't vee,
Dat noch zijn voeder krijght: maer Joseph magh alree
Van honger en van dorst verteeren en versmachten.

LEVI.

Hy heeft zijn vonnis wegh: laet vaeren die gedachten.
Ghy quelt u te vergeefs.

JUDAS.

Vergun my eene gaef.

907 *willige bosschaedje:* wilgenboschje. Zie opm. vs. 854.
908 *wight:* gewicht.
909 *hoe plaeght het bloet zijn bloet:* slaat op de behandeling van Jozef door zijn broeders.
910 *ontstelt:* hindert.
913 *steent:* kermt.
915 *magh:* zal.
916 *wegh:* beet.
917 *gaef:* gave.

SIMEON.

Wat 's dat?

JUDAS.

Maer dat ick hem nu opveil, om voor slaef
Den vrecken Arabier te dienen al zijn leven;
Naer dien een mager lijck toch niemant nut kan geven,
Al bleef het schoon bedeckt, beraet u in 't gemeen.
Waer spanden oit om strijt de leden tegens leên.
Godts diepe wijsheit schiep, tot onderlinge hoeders,
De nutste leên aen 't lijf, als tweelingen en broeders.
Men zet alleen, uit noodt geperst, een lit van 't lijf.
Verschoont men dit, bedenckt, wat last wat ongerijf
Ghy hier door kunt ontgaen; 't zal eerst uw' geest vernoegen,
En vryen het gemoedt van 't eeuwigh knaegend wroegen.
't Zy verre dat ick u of my by Kain zet,
Die zich met Abels bloet zoo gruwelijck besmet.
Hoe dootsch zag hy'er uit: hoe wert zijn hart gegeten
Van binnen; och, zijn hair (zoo pynight het geweten
Den broederslaghtigen) hing altijt nat van zweet.

917 *opveil:* verkoop.
919 *vrecken:* gierigen.
920 *naer dien:* aangezien.
921 *bedeckt:* verborgen.
924 Judas vergelijkt hier het huisgezin met een menschelijk lichaam.
926 *verschoont:* spaart men dit (nl. het lid dat Jozef vertegenwoordigt).
ongerijf: droefenis.
927 *vernoegen:* bevredigen.
928 *vrijen:* bevrijden.
929 *'t zy verre:* ik hoop dat het verre van mij moge zijn, ik hoop dat het niet noodig is.
zet: vergelijk.
931 *dootsch:* doodsbleek (Kaïn nl).
gegeten: verteerd.
933 *broederslachtigen:* broedermoordenaar.

Hy vloodt, en waer hy vloodt, hem docht dat Abel kreet;
En Godts gerechte wraeck den moort zat op de hielen.
Dan zagh hy geesten, dan een nest vol slangen krielen:
De dampen stegen dan van angst in 't beckeneel.
Zijn zaet draeght noch dien vloeck. nu oordeel het verscheel
Van broedermoorden, of van spaeren en verkoopen.
De misdaet en de straf moet altijt t'zaemen loopen,
En blijven in besteck van billickheit. de haet
Op zynen hals gelaên hou dan in 't straffen maet,
En loope eer wat te laegh. ghy doet die deught uw' broeder.
Een wees verdient gena: die jongen heeft geen moeder,
En Rachel was ons moey en moeder. treckt uw hant
Dit snoer te stijf; hoe 't zy, ghy breeckt een' dubblen bant;

934 *vloodt:* vluchtte.
docht: het leek hem alsof.
935 *zat op de hielen:* vervolgde.
937 *beckeneel:* schedel.
938 *zaet:* afkomst.
verscheel: verschil.
939 *spaeren:* Jozef's leven sparen.
940 *'t zaemen loopen:* zijn met elkaar in overeenstemming.
941 *besteck:* grenzen.
943 *en loope eer wat te laegh:* en de straf valt wellicht nog gunstig voor den misdadiger uit.
deught: weldaad.
944 *wees:* Joseph's moeder is dood.
945 *moey:* tante (nl. van de kinderen van Lea, haar zuster) en stiefmoeder van de kinderen der slavinnen Bilha en Zilpa (resp. Dan en Naftali en Gad en Azer).
treckt uw hant dit snoer te stijf: gaat gij te straf te werk (door Jozef te dooden.)
946 *dubbelen bant:* zie vs. 945.
947 *breeckt dit uit:* komt dit uit (het verkoopen van Jozef nl).
onschult: verontschuldiging.

En breeckt dit uit, hoe 't ga, uw onschult wort gevonden.
Een redelijcke straf stopt alle lastermonden.

SIMEON.

Waerachtigh mannen, dat 's niet qualijck overleit.

LEVI.

Het schijnt dat Godt ons raet op dees gelegenheit
Te letten, zoo ghy 't stemt, ick heb 'er gantsch niet tegen.

SIMEON

Ick merck' ghy zyt'er al eendraghtigh toe genegen.
Wie neemt dien last op zich?

JUDAS.

vertrouwt ghy my dien last?

LEVI.

Wel Judas, ga voort heen, want zy genaecken vast.

JUDAS.

Zo zet hem eerst op prijs.

SIMEON.

dat volck valt scharp in 't dingen.

LEVI.

Het eerste bodt is 't best.

SIMEON.

ja laet den Droomer springen.

949 *qualijck:* slecht.
950 *op te letten:* gebruik te maken van.
951 *stemt:* goedkeurt.
952 *eendraghtigh:* eenstemmig.
954 *genaecken:* naderen.
vast: reeds.
955 *zet hem op prijs:* stel den prijs vast.
valt: is.
scharp: listig, handig.
956 *springen:* weggaan.

JOSEPH.

Och, Ruben, gaet uw aenschijn voor my schuil?
Magh mijn gekerm tot Godt en u niet baeten?
En worde ick dus, in dezen naeren kuil,
Van Godt en u en ieder een verlaeten?
Ick stick in slijm, en hijgh vast naer de lucht,
En zie van veer den heldren hemel blincken,
Die speelt moy weêr, en hoort naer geen gezucht:
Hy drijft om hoogh, maer Joseph magh verzincken.
De putgalm volght op rijm mijn lesten tarm,
En schijnt beweeght mijn klaghten naer te smeecken:
Dat 's al mijn troost en tijtverdrijf, ocharm.
Mijn keel wort heesch, en naulix kan ick spreecken.
'k Bedanck den galm, de galm my wederom,
Ick klaegh' mijn' noodt: hy antwoort vol medoogen
Maer Ruben zwijght, als spraeckeloos en stom,
Hy blijft vast uit, ick klaegh mijn rouw myne oogen.
Och Ruben, koom, en zalf mijn diepe smart.
Ick kaeuw een vrucht vol dootelijcke korlen.
Och, Ruben, koom, verlicht mijn angstigh hart.
Ick hoor gerucht: wat of hier op komt borlen?

957 het tooneel verplaatst zich weer naar den put.
aenschijn: gezicht.
959 *dus:* aldus.
naeren: donkeren.
960 *van:* door.
961 *slijm:* slijk.
vast: voortdurend.
963 *die speelt moy weêr:* daar is het mooi weer.
965 *tarm:* term, woord.
966 *beweeght:* ontroerd.
naer te smeecken: te herhalen.
969 *galm:* echo.
972 *vast:* vast en zeker.
ick klaegh mijn rouw myne oogen: ik huil.
973 *zalf:* verlicht.
975 *dootelijcke korlen:* korrels van haat.
976 *opborlen:* opwellen.

VRACHTMEESTER.

Hier rust ick uit het stof, van zon en hitte vry,
In deze hegh, tot dat de voortoght raeck voorby.
Gaet knaepen, zeght dat zy een weinigh harder dryven.
Men zal een mijl van hier te middagh leggen blyven,
Tot dat de dagh verkoele, en dan tot middernacht
Weêr spoeden onze reis, met d'aengenome vracht.
Dees wilde woeste hey kent dieren nochte menschen.
Men zou, om schaduw, zelf 't gewenschte licht verwenschen:
Maer wie genaeckt dien put? dit schijnt een ander man:
't Gelijckt een' vreemdeling, en geen' uit Kanaän.
Indien hy water put, om zich of 't vee te drencken,
My lust een versche dronck: ick wil den harder wencken.

JUDAS. VRACHTMEESTER.

Geluck mijn heer, geluck, op uwen verren toght.

VRACHTMEESTER.

Wy jaegen 't vast, gaf Godt of 't ons gebeuren moght.
Maer 't beurde meer dan eens, dat my die haes ontglipte.

JUDAS.

Waer leit de reis, mijn heer?

978 *voortoght:* voorhoede.
984 *zelf:* zelfs.
't gewenschte licht: de zon.
985 *genaeckt:* nadert.
990 *jaegen 't vast:* het geluk nl.
of 't ons gebeuren moght: dat we het kregen.
991 *beurde:* gebeurde.
haes: naar aanleiding van dat *jagen*.

VRACHTMEESTER.

Wy trecken naer Egypte
Van Galaäd recht door, met ezel en kameel,
Gelaên met balssem myrrhe en kruiden en kanneel.
Wat zoeckt ghy by dien put? wy zijn wat moe geronnen.
My lustte wel een dronck.

JUDAS.

Aen geen zy springen bronnen,
Indien de dorst u quelt: dees groene put is droogh.

VRACHTMEESTER.

Ick rust een poos, en heb van hier mijn volck in 't oogh.
Mijn dorst lijdt noch geen' last. men zal den last haest breecken,
Eer noch de middaghzon op 't hooft begin te steecken.
Maer luister naer dien put: wat wil dat droef gezucht?

JUDAS

Daer leit een jonge slaef, die huilt, en maeckt gerucht.
Hy heeft het wat verkerft, en zich wat wulpsch verloopen.

VRACHTMEESTER.

Is hy u veil?

993 *Galaäd:* Gen. 37 : 25 zie aant. bij Inhoudt, land ten Oosten van den Jordaan, zeer vruchtbaar.
993 *geronnen:* geloopen.
999 *lijdt noch geen last:* kwelt me niet al te zeer.
last: van de kameelen.
breecken: afladen.
1001 *wil:* beduidt.
1003 *wulpsch verloopen:* wat onbezonnen een fout gemaakt.
1004 *is hij u veil:* is hij te koop.

JUDAS.

O ja.

VRACHTMEESTER.

Laet zien, ick wil hem koopen.

JUDAS.

Ick zal hem by dit touw doen stygen uit den put.
Een ander heerschap waer den jongen wel zoo nut.
Daer hangt de koort: nu stijgh , nu jongen, stijgh naer boven.
Hy klimt, hy klimt, men magh hem passelijck gelooven:
De pols is niet als 't hart, zijn gront wort niet getast.

VRACHTMEESTER

Aen veinzen is zomwijl gewin en voordeel vast.

JUDAS.

Daer komt de knaep: spring af. hy dient wat onderwezen:
Ick zal hem eerst alleen een luttel gaen belezen.

JOSEPH. JUDAS. VRACHTMEESTER.

JOSEPH.

Och Judas, zijt ghy daer? erbarm u over my.

JUDAS.

Koom herwaert, ga met my een luttel aen d'een zy.
Wat billijcke oirzaeck ghy uw' broed'ren hebt gegeven,

1006 *heerschap:* meester.
1008 *men magh hem passelijck gelooven:* hij is niet erg betrouwbaar.
1009 *gront:* gemoed.
getast: gepeild.
1012 *luttel:* weinig.
belezen: me onderhouden met.
1014 *herwaert:* hier naar toe.
1015 *billijcke:* gegronde (om kwaad op je te zijn).

Valt nu te lang: in 't kort, danck my, die u het leven
Verbiddende, dat schencke en aenbie tot een gaef,
Mits dat men u terstont verkoope en veil voor slaef,
Aen dezen Arabier; dies draegh uw straf geduldigh.

JOSEPH.

Mijn broeder, ick ben u, naest Godt, mijn leven schuldigh;
Maer dienstbaerheit valt hardt. wat gaet my leider aen!

JUDAS.

Noch harder valt de doot, die kunt ghy dus ontgaen.
Dit 's 't eenigh middel. zie de broeders ons bespieden
Van dezen heuveltop; ghy kunt het niet ontvlieden;
Dies hou u stil en vroom, noch melt de broeders niet.

JOSEPH.

Och Ruben, Ruben, och. ô Godt, die alles ziet.

JUDAS.

Ick veil u dezen slaef, maer wil dit eerst bespreecken:
Ick stoot hem met den voet.

VRACHTMEESTER.

Zo dient hy naeu doorkeken.

1016 *valt nu te lang:* het neemt te veel tijd dit nu te bespreken.
1017 *u het leven verbiddende:* te smeeken je leven te sparen en met succes.
1018 *voor:* als.
1021 *wat gaet my leider aen!:* wat overkomt mij, helaas!
1022 *valt:* is.
1025 *vroom:* braaf.
melt: verklap, spreek over.
1027 *veil:* verkoop.
stoot hem met den voet: ik verkoop hem zoo, dat ik hem niet meer behoef terug te nemen, de koop is onherroepelijk.
1028 *naeu:* nauwkeurig.
doorkeken: onderzocht.

JUDAS.

Koom herwaert.

VRACHTMEESTER.

Wil ghy wel veranderen van heer?

JOSEPH.

Mijn heer, ick heb geen' wil.

VRACHTMEESTER.

Bedaer wat: schrey niet meer.
Steeck uit den rechten arm: nu buigh dien aen te schouder.
Nu met den slincken arm. Hoe out zijt ghy?

JOSEPH.

Niet ouder.
Dan zestien jaer.

VRACHTMEESTER.

Nu gaep. ick zie noch jongk gebit.
De tanden staen zeer net, en melck is niet zoo wit.
Ga loop eens heen en weêr.

JUDAS.

Nu wacker zonder weigeren.

VRACHTMEESTER

Nu spring eens in de lucht. hy kan noch luchtigh steigeren.
Al spels genoegh: koom hier, lang my uwe rechte hant.

1029 *herwaert:* hier naar toe.
1032 *slincken:* linker.
1033 Volgens de Vulgaat 16, volgens den statenbijbel 17.
1036 *steigeren:* springen
1037 *spels:* gespring.
lang: geef.

JUDAS.

Ghy Arabiers hebt meest van hantbezien verstant,
En ziet al 's menschen heil en ramp van verre komen.

VRACHTMEESTER.

Wat kunsten kan hy toch?

JUDAS.

Die knaep kan geestig droomen.

VRACHTMEESTER.

Dat kan niet ieder een: dit komt al meê te sta.

JUDAS.

De Vrachtheer zie te deegh, dat doet den koop geen scha.

VRACHTMEESTER.

Nu zet den knaep op prijs, my lust niet lang te dingen.

JUDAS.

Waer voor gevalt hy u?

VRACHTMEESTER.

Voor tien paer zilverlingen.

JUDAS.

't Is koop.

VRACHTMEESTER.

Zoo dra? ghy vreest of ick my weêr bedocht.

1038 *hantbezien:* chiromantie.
1041 *geestig:* aardig.
1043 *zet op prijs:* stel den prijs vast.
my lust niet: ik heb geen zin.
1044 *gevalt:* bevalt.
zilverling: ± *fl.* 1,70. Vierendertig gulden is weinig.
1045 *'t is koop:* koop is de gesloten.
zoo dra? zoo gauw?

JUDAS.

Hy dient u meer dan ons.

JOSEPH.

Helaes! ick ben verkocht.

JUDAS.

Loop ginder aen een zy. wat dunckt u van dien jongen?

VRACHTMEESTER.

Recht uit, hy staet my aen: had ghy wat hardt gedrongen,
En hem vry dier gelooft, die knaep waer echter mijn.
Indien ick spreecken zou, naer uiterlijcken schijn,
Dat zweemsel melt niet slaefs, maer eer een' welgeboren.
Zoo ick de hant geloof, hem schijnt wat groots beschoren.
Die winckbraeu voeght geen' slaef, maer eer een' man van staet.
'k Verzwijgh al 't overigh: 't is mislijck hoe 't beslaet.
De Godtheit ziet het hart, de mensch den schijn van buiten.
Men kan uit gissingen niet vast noch zeker sluiten.

JUDAS.

Ick zal 't bekennen, nu het zoo te passe koomt.
't Is al van heerschappy dat deze jongen droomt:
Dit baert afkeerigheit: hy magh noch beter leeren.

1049 *dier gelooft:* een hoogen prijs voor hen gezet.
die knaep waer echter mijn: ik had hem toch genomen.
1050 *zweemsel:* uiterlijk.
1052 *voeght:* past.
staet: positie.
1054 *'t is mislijck hoe 't beslaet:* men weet niet hoe het zal afloopen.
1055 *sluiten:* een conclusie trekken.

En beter onder vreemde, als binnelantsche heeren.
Al had ick schoon berouw, ick wensch u veel geluck.

VRACHTMEESTER.

Koom herwaert.

JUDAS.

Nu gedult, en buigh u onder 't juck
Gehoorzaem dezen heer, en luister vry wat sneller.

VRACHTMEESTER.

Ja reken dat ghy dient een' rechten Ismaëller.

JOSEPH.

Och Ismaëller, nu mijn lot
My onder 't lastigh juck leert zuchten
Om troost en hulp tot Abrams Godt;
Gedenck hoe Ismaël most vlughten
Met Agar, dwers door 't gloeiend zant,
Zoo wijdt uit aller menschen oogen,
Daer kint en moeder waer door brant
Versmacht, indien het mededoogen
Des Engels, in die zwoele zon
Haer bey niet had te recht gewezen

1060 *heeren:* meesters.
1064 *Ismaëller:* Ismaëliet, Arabier (naar Ismaël).
1068 *Ismaël:* Gen. 21 : 14 „Abraham stond dus 's morgens op, nam brood en een leeren zak met water, legde ze op haar schouder, gaf haar den knaap, en zond haar weg. Toen ze was heengegaan doolde ze in de woestijn van Bersabee rond. 15. En toen het water in den leeren zak op was, legde ze den knaap onder een der struiken, die daar waren. 16. Ze verwijderde zich, en zette zich daar tegenover op boogschotafstand neer. Want ze zei: Ik kan den knaap niet zien sterven. En terwijl ze daar tegenover zat, verhief ze haar stem en weende.
1070 *brant:* hitte.
1073 *Engels:* Gen. 21 : 17. „En God verhoorde de stem van den knaap; en de engel Gods riep uit den hemel tot Agar, en sprak: wat doet ge Agar? Vrees niet; want God heeft de stem van den knaap verhoord van de plaats, waar hij is. 18. Sta op, hef den knaap op, en houdt hem vast bij de hand; want tot een groot volk zal ik hem maken."

En met een koele en versche bron
Het moeders hart en 't kint genezen
Van dorst, veel feller dan de doot:
Wees zoo een Engel en behoeder
Van my, die, op mijn moeders schoot,
En aen de borst der lieve moeder,
Verstreckte een lieve waerde vrucht,
Niet min als Ismaël de zyne;
Toen zy, vermoeit en afgezucht,
In dorre dorstige woestijne,
Hem leide in schaduw van de blaên,
En riep, een booghscheut afgeweken,
Godt zelf al heesch om bystant aen,
En kreet: wie kan dat hart zien breecken?
Waer op een trooster neergedaelt
Beloofde hare spruit te zegenen,
Die nu zoo breet den adem haelt.
Zoo moet u heil op wegh bejegenen.
Zoo zegen Godt uw' langen togh,
Als ghy voortaen een' vrygeboren,
Ontschuldighlijck voor slaef verkocht
Zult handlen zonder wraeck of toren.
Och Ismaëller, druck my zacht,
Gelijck een telgh van uw geslacht.

VRACHTMEESTER.

Naer u geboorte staet my wyders niet te vragen,
Ghy zijt dan vry of slaef: voortaen moet ghy u dragen,

1075 *bron:* Gen. 21 : 19 „Nu opende God haar oogen en ze zag een waterput; ze ging er heen, vulde den leeren zak, en gaf den knaap te drinken.
1081 *verstreckte:* was.
1085 Gen. 21 : 16. zie aant. bij vs. 1068.
1090 Gen. 21 : 18. zie aant. bij vs. 1073.
1091 versta: zoo ruim ademhaalt.
1092 *bejegenen:* ten deel vallen.
1095 *voor:* als.
1096 *handlen:* behandelen.
1097 *druck my zacht:* behandel mij zacht.
1100 *dragen:* gedragen.

Ghelijck een' eigen slaef en een' verkochten past.
Komt knaepen, vleugelt hem, en bint zijn armen vast,
Ghy kunt uw lyden veel vermindren of vermeeren:
Waer goede slaven zijn, daer vint men goede heeren:
Zoo knecht zoo meester, dies stel u gewilligh in.

JUDAS.

Leef lang, en hou u vroom.

JOSEPH.

Och vader, Benjamin.
Och, Ruben, Ruben och.

JUDAS.

Nu leer u wat bedwingen.
Geluck met dezen knaep.

VRACHTMEESTER.

Ghy met dees zilverlingen

JUDAS.

Geluck op uwen toght.

VRACHTMEESTER.

Dat neem ick altijt an.

JUDAS.

Helaes, hoe kruipt mijn bloet, daer het niet gaen en kan.
Hoe deerlijck ziet hy om, zoo nat en root bekreten.
Ick doe 't om beters wil; het wert my niet geweten.

1101 *eigen:* onvrij, lijfeigene.
1102 *vleugelt:* boeit.
1105 *stel u gewilligh in:* schik u.
1106 *vroom:* braaf.
1110 *hoe kruipt mijn bloet, daer het niet gaen en kan:* hoewel ik dacht dat ik zoo gemakkelijk afstand van hem kon doen, valt het me moeilijk.
1111 *deerlijck:* droevig.
1112 *werde:* worde.
geweten: verweten.

REY VAN ENGELEN.

Zang.

Arabië, ghy stoft zoo hoogh
Op uw geluck, gelijck uw boogh
Van onder, dat het snort en kraeckt,
Den arent in de veeren raeckt,
Op 't allerveilighst van zijn vlught,
In uw met geur doortrocke lucht:
Waer door uw fiere Phenix zweeft;
Om wien ghy in festoenen weeft:
Mijn Vogel zagh noit wederga.
Ghy roemt: Godt schonck u dees gena,
Om dat uw volck zijn oirsprong nam
Uit dien befaemden Abraham,
Die oostwaert stuurde naer de zon.
Zijn zonen, die hy teelde en won
By Agar, en by Kethura;
Wier bloet noch groeit in Isax scha,
En lachende in 's Hebreeus verdriet,
Heeft gading in al 't geen het ziet.
Zwijgh, Ismaël, zwijgh Madian

1113 *stoft:* pocht.
1114 *boogh:* Gen. 21 : 20. „En God was met hem; hij groeide op, vestigde zich in de woestijn, en werd boogschutter."
1115 bedoeld wordt dat Arabië haar geluk zoo hoog verheft als de pijl vliegt, die den adelaar raakt.
1116 *op 't allerveilighst:* als hij zich erg veilig voelt.
1119 *Phenix:* fabelvogel die zich steeds verjongt door zich te verbranden.
1120 *om wien ghy in festoenen weeft:* om wiens afbeelding gij in sierlijke letters de woorden teekent: *vs.* 1021.
1122 *gena:* gave (Phoenix).
1125 Gen. 25 : 5 en 6.
1127 *Kethura:* vrouw van Abraham, na den dood van Sara.
1128 *groeit:* ziet verheugt.
Isax scha: Izaäk's tegenspoed of liever van zijn nakomelingen.
bloet: afkomst.
1130 *heeft gading:* plezier heeft.
1131 *Ismaël, —Madian:* stamvaders der Ismaëlieten en Midianieten, dus der Arabieren.

Van roem, die luttel baten kan.
Zwijgh, Arabier, dit's 't oude liedt.
Den rechten Phenix kent ghy niet.
Hy is het niet, die nesten bouwt.
In uw gezegent myrtewout,
Daer ghy kanneele vieren stoockt,
En alle leckernyen koockt.

Tegenzang.

Ick hael mijn Vogels roem in top.
Hy voert op zijn' gekruifden kop
(Om wien een glans zijn straelen spreit)
Een heldre star: de majesteit
Ziet hem ten klaren oogen uit.
De goude halsbant hanght en sluit
Om zijnen geschakeerden hals;
Een rechten zonnespiegel als,
De zon zich blint ziet in dien gloet.
Natuur heeft met haar eigen bloet
Zijn wiecken kostelijck bekladt;
Trots purper, trots scharlaken, dat
Den Koning of Aertspriester kleet.
De blaeuwe staert, zoo lang, zoo breet,
Hangt geborduurt met roos by roos.
Robynen schittren op turkois.
Aldus, gevoedt van hemelsch vier,
En zon en daeuw, bereickt mijn dier
Zoo menige eeuw van hondert jaer,
Tot dat het smelt op 't zonaltaer,

1132 *luttel:* weinig.
1137 *kanneele:* van kaneelhout.
vieren: vuren.
1140 *gekruifden:* gekuifden.
1145 *geschakeerden:* met veel kleuren, door de stralen der zon die op de veeren schijnt.
1149 *bekladt:* gevlekt, geteekend.
1157 *menige eeuw:* de Phoenix leefde 500 jaar.
1158 *zonaltaer:* de brandstapel die hij voor zichzelf maakt wordt de zon aangestoken.

En uit zijn asch een jonge swelt,
Die 't vaderlijcke lijck bestelt
Ten grave, met een staetsi van
Meer voglen, als ick schildren kan.
Waer vint men vogel in een Rijck,
Die mynen Vogel zy gelijck?

Toezang.

O blinde Arabiers, waert ghy wijs,
Ghy hebt, voor een' geringen prijs,
Den Phenix, 't puick van uw geslacht,
Terstont gekregen in uw maght;
Den rechten Phenix, die gewis
Veel schooner dan uw vogel is:
Een Phenix, dien de Haet en Nijdt
Met sporen stoot, verpickt en bijt.
Ghy voert dien onbekenden schat
Naer Memphis, en naer Zonnestat,
Door eene wolck van zant en stof:
Daer zal men, in dat prachtigh hof,
Wiens naeldepunt Godts hof beschiet,
Zien, hoe de Nijl, de groote vliet,
(Die leven uit zijn pennen zuight)
De kroon met zeven tacken buight

1161 *staetsi:* stoet.
1162 *schilderen:* beschrijven.
1167 *Phenix:* Jozef.
1172 *verpickt:* doodpikt.
1174 *Zonnestadt:* Heliopolis. Gen. 41 : 45. „En hij veranderde zijn naam, en noemde hem in het Egyptisch : Behouder der wereld. Ook gaf hij hem Aseneth, de dochter van Puthiphare, priester van Heliopolis. Zoo trok Joseph uit door het land van Egypte."
1177 *naeldepunt Godts hof beschiet:* waarvan de toren (obelisk of pyramide?) zoo hoog is dat hij tot den hemel reikt.
1179 *pennen:* bronnen.
1180 *zeven tacken:* nl. van de Delta. De Nijl wordt voorgesteld als een boom.

Voor zyne Godtheit, voor zijn hooft,
't Welk aller wyzen glans verdooft.
Daer zal hy sterven, droef beweent;
Zijn dubbele afkomst, 't vroom gebeent
(Met myrrhe en stercken balsemgeur
Gebalsemd deur en weder deur
Geleit met een ontelbaer heir)
Vervoeren droogh door stroom en meir;
Op dat het ruste in 't eerlijck graf,
Op 't lant, dat hem zijn vader gaf.

HET VIJFDE BEDRYF.

RUBEN.

De Madianners slaen, in d' omgelege vlecken,
Hun leger. och, hoe lang viel my dat langksaem trecken.
De middaghzon, die uit het toppunt nu recht neêr
Op 't hooft steeckt, gloeit als vier, en lijdt geen schaduw meer.

1181 *Godtheit:* heerlijkheid (van Jozef).
hooft: verstand. (van Jozef nl.).
1182 omdat die de droomen van den Pharao niet uit konden leggen en Joseph zich verder een uitstekend regeerder betoonde.
1184 Gen. 40 : 50. „Eer de hongersnood kwam werden aan Joseph twee zonen geboren, die Aseneth, de dochter van Putiphare, priester van Heliopolis hem baarde. 51. Hij noemde den naam van den eerstgeborene Manasses; hij zeide: God heeft me al mijn kwellingen enhet huis van mijn vrede doen vergeten. 52. En den naam van den tweede zoon noemde hij Ephraim, hij zeide: God heeft me doen groeien in het land mijner ellende."
1187 Joseph werd na zijn dood gebalsemd en het lijk werd door Mozes naar Sichem vervoerd en begraven bij zijn broeders.
1188 Dit slaat op den uittocht der Hebreeërs uit Egypte.
1190 Jacob had Joseph het graf gegeven boven zijn broeders.
1191 *Madianners:* Midianieten.
vlecken: dorpen.
1194 *vier:* vuur.
lijdt: duldt.

Nu hoop ick rust dees hey beschut voor alle kommer
Elck wijckt de hitte, of slaept, gedeckt van koele lommer.
'k Verneem de broeders niet, noch mensch, noch mensgelijck,
Waer ick mijn oogen draey. ô Godt, der vromen wijck,
Sterck Ruben, zegen hem, laet dezen toght gelucken;
Dat hy zijn' broeder magh den muil des doots ontrucken
Met deze koorde. ô Godt, neem Joseph in uw schut.
Van blyschap springt mijn hart, in Godts naem, naer den put.
Maer Ruben, zie wel toe, en spreeck bedeest, en zachter.
Doorsnuffel dit gewest: misschien schuilt yemant achter
Dit kreupelbosch: zie toe. hoe vrees ick voor gevaer.
'k Verneem 'er niets, Godt lof. 't gaet wel, de baen is klaer.
Daer hangt het touw wel vast. laet schieten naer beneden.
Op Joseph, klim, 't is tijt. hoe siddren al mijn leden.
Ick hoor geen stem. wat raet? of ick wat luider riep?

1195 *rust:* is stil.
beschut voor alle kommer: dat er niemand mij zal hinderen in de bevrijding van Joseph.
1196 *wijckt:* ontwijckt.
1198 *vromen:* braven.
wijck: toevlucht.
1201 *schut:* bescherming.
1202 *in Godts naem:* in de hoop dat God mijn werk moge zegenen.
1203 *zie wel toe:* pas op.
bedeest: zachtjes.
1204 *gewest:* streek.
1206 *de baen is klaer:* de kust is vrij.
1209 *of:* als.

Hy viel misschien in slaep van 't schreien, en 't is diep
Nu broeder, klim, 't wort tijt: zy moghten ons betrapen.
Op broeder, op, 't wort tijt, Godt hoede ons voor zulck slapen.
Mijn broeder, broeder, hoor. hy slaept zoo zwaer als loot.
Mijn liefste broeder, hoor. och, Joseph is al doot:
Hy slaept den langen slaep: ick geef den moedt verloren:
Want niemant slaept zoo vast, of most dat roepen hooren;
En schreeuw ick hemelhoogh mijn stem magh my verraên.
Helaes, waer bergh ick my? och wat gaet Ruben aen?
Ick heb dat kint verzuimt : het zat te lang gevangen.
Wie weet, of niet vergif van padden of van slangen
Den jongen heb verstickt, in slijm en boozen stanck.
Och, wroeght u 't hart niet? ja het moet mijn leven langk
My wroegen. zal ick gaen dien ouden man bedroeven
Met zulck een leide mare? ick wil van alles proeven,
En dalen in dien kuil, en gruwelijcken schoot:
Op dat ick Joseph visch, 't zy levendigh of doot.
Mijn Godt, waer leit mijn broêr? mijn Godt, ick scheur mijn kleeren.

1211 *betrapen:* betrappen.
1217 *magh:* kan.
1218 *wat gaet Ruben aen:* wat overkomt Ruben?
1219 *verzuimt:* gemist (omdat hij dood is volgens Ruben).
1220 *vergif van padden:* men dacht dat padden vergiftig waren.
1221 *slijm:* slijk.
1224 *leide:* droevige.
mare: tijding.
proeven: probeeren.
1225 Ruben voegt de daad bij het woord.
1227 *scheur mijn kleeren:* teeken van droefenis bij de Israëlieten.

Mijn God, waer dwaelt mijn broêr? komt wolven leeuwen beeren,
Spalckt op, spalckt op uw keel, en vreesselijcken mont,
Verslint den broeder vry, die eerst zijn broêr verslont.
Verzaet u met dit lijf, in holen en speloncken.
Drinkt Rubens bloet: hy heeft zijn broeders bloet gedroncken.
Maer och, ghy dieren, och, ghy hoort niet eens naer my.
De wildernissen zijn medoogener als wy:
Zy sparen menschen: zy verschoonen zelf het leven
Der menschen, die 't gediert den naem van dieren geven,
En die zelf dieren zijn, en tigers in den aert.
Komt broeders, dempt den put: ick ben de zon niet waert.
De zon magh zulck een' vloeck noch ondier niet beschynen.
Het gras en loof verdort, de blyde bloemen quynen
Waer ick mijn' adem hael: of legh ick in den kuil?
Of heeft een luipert my gegrepen in zijn muil?
Of tiger, bijt niet toe: ick ben niet waert te sterven,
Noch tot een graf uw buick uw ingewanden t' erven.
Waer ben ick? schijnt de zon? of schijnt de bleecke maen?
Nu sterf: neen, sterf noch niet: ghy moet noch dwaelen gaen,
Gaen zien, waer Joseph dwael, waer Joseph zy gebleven:
Of zyliên hem of Cham en Amor broght om 't leven.

1231 *verzaet:* verzadigt.
1239 *vloeck:* misdadiger.
1244 *erven:* verkrijgen.
1248 *Cham:* de vader van Kanaän, dus: de Kanaänieten.
Amor: dus: de Amorieten.

't Hebreewsch geslacht heeft toch hun' haet met recht verdient,
En naulix, in 't lant, een eenigh mensch te vrient.
Wat toef ick hier? 't is tijdt: ick moet naer boven steigeren.
O zon, ghy deist met recht, en schijnt my 't licht te weigeren:
Ja weiger my uw' glans: keer van my 't heiligh licht,
Eer ick uw' zuiverheit bevleck met mijn gezicht.
Mijn oogen schemeren: ick tast gelijck de blinden.
Nu Ruben, sla dat op, of ghy den wegh kost vinden.
Och, broeders, hebtghe u oock, na mijn vertreck bedocht,
Hem uit den put gehaelt, en stil om hals gebroght?

SIMEON. JUDAS.

Al dier genoegh verkocht. hier zal geen haen na kraeien.

JUDAS.

Indien 't gelucken wil, dat wy den huisvooght paeien.

SIMEON.

Vertrouw dat Levi toe: hy is doortrapt en kloeck.

JUDAS.

De logen hoeft veel schijns: hy lijdt geen onderzoeck.

1250 *al:* geheel.
1251 *steigeren:* stijgen.
1252 *deist:* deinst.
1255 Ruben is weer uit den put geklommen.
1256 *sla dat op:* ga dien kant uit.
1259 *dier:* duur.
1260 *huisvooght:* vader.
paeien: bedriegen.
1261 *kloeck:* handig.
1262 *lijdt:* duldt.

SIMEON.

Men spreecke uit eenen mont, zoo zal het elck gelooven.

JUDAS.

Behalven een, die 't ziet, het alziende oogh, daer boven.

SIMEON.

Die zeit het niemant voort: Godt zwijght, indien ghy zwijght.

JUDAS.

Van binnen zit'er een, die het gemoedt betijght.

SIMEON.

Hier is geen bloet gestort, hoe zou 't gemoet ons wroegen?

JUDAS.

't Verkoopen van zijn bloet baert smart, en ongenoegen.

SIMEON.

Hy wert voor slaef verkocht, die ons voor slaven scheldt.

JUDAS.

Wy stonden onder hem, noch onder zijn gewelt.

SIMEON.

Te grooter dwaesheit was 't van heerschappy te droomen.

JUDAS.

't Is bloode suffers werck, voor iemants droom te schroomen.

1266 *betijght:* beticht.
1267 *wroegen:* beschuldigen.
1268 *ongenoegen:* smart.
1269 *voor:* als. Gen. 37 : 5—11.
1270 *gewelt:* macht.
1272 *bloode:* laffe.

SIMEON.

Zijn 't suffers, die den slagh van verre komen zien?

JUDAS.

't Is hachelijck te raên, wat namaels zal geschien.

SIMEON.

Het allerzekerste is 't gevreesde quaet te keeren.

JUDAS

Ervarentheit en tijdt den mensch veel dingen leeren

SIMEON.

't Is wel geleert, wanneer men 't juck hebbe aen den hals.

JUDAS.

Zegh wat van droomen na: nu ziet ghy 't, zy zijn valsch.

SIMEON.

Dank hebbe ons dapperheit, die 't schut daer voor kon schieten.

JUDAS.

Leedt vader slechs geen last, het zou my min verdrieten.

SIMEON.

Dat 's voor een dagh of tien: het slimste is in 't begin.

1273 *komen zien:* zien aankomen.
1274 *hachelijk:* moeilijk.
raên: voorspellen.
namaels: later.
1275 *'t wel geleert:* 't is goed geleerd. Simeon bedoelt dat het dan te laat is.
1278 *zegh wat van droomen na:* men ziet nu dat droomen niets te beteekenen hebben.
1279 *dapperheit:* doortastendheid.
1280 *last:* verdriet.

JUDAS.

Die jongen stont te diep geprent in vaders zin.

SIMEON.

Dat bleeck maer al te klaer, dat heeft den knecht bedurven.

JUDAS.

Hy heeft tegens het ons, wy tegens Godt verkurven.

SIMEON.

Wat scheelt het, hoe men leef, het zy als knecht of heer?

JUDAS.

Treck Josephs schoenen aen, en roep den jongen weêr.

SIMEON.

De jongsten allerlichtst tot dat gebit gewennen.

JUDAS.

Men leert met ongemack aldus den breidel kennen.

SIMEON.

En oock zijn eige kracht: zoo gaet men aen de hant.

JUDAS.

Zoo wijdt van vaders huis, en in een ander lant?

SIMEON.

Hy kon met rust en vrede in vaders huis niet duuren.

1283 *knecht:* jongen.
b'durven: bedorven.
1285 *scheelt:* geeft.
1286 *treck Joseph 's schoenen aen:* ga in zijn plaats als slaaf dienen.
1287 *allerlichtst:* gemakkelijkst.
gebit: van een paard, hier voor Joseph.
1288 *ongemack:* leed.
breidel: teugel.
1289 *zoo gaet men aen de hant:* zoo wordt men mak.
1291 versta: als hij gebleven was zou er geen rust en vrede in vaders huis zijn.

JUDAS.

Men had hem best bestelt by yemant van ons buuren.

SIMEON.

Het maeghschap buurt van veer veel beter dan naby.

JUDAS.

Een yeder had zijn huis en zijn verkeering vry.

SIMEON.

Die dartle droomer reet zijn vader op de schouders.

JUDAS.

Is 't vreemt? het hart van 't kint heeft treck tot huis en ouders.

SIMEON.

Hy hou dien treck, en blijf veel mylen van den haert.

JUDAS.

Zoo dit verkoopen niet veel mylen onrust baert.

SIMEON.

d' Onnoosle Benjamin magh nu den ouden streelen.

JUDAS.

Dees wonde in d' oude borst wil traegh of nimmer heelen.

SIMEON.

Of met hy Joseph speele, of Benjamin, dat 's een.

1292 *bestelt:* ondergebracht.
1293 *maeghschap:* de vriendelijkheid onder bloedverwanten.
buurt: gedijt.
1296 *heeft treck:* trekt.
1298 *veel mylen:* ontzaglijk veel.
1299 *onnoosle:* onschuldige.
1300 *wil:* zal.
1301 *dat 's een:* dat is hetzelfde.

JUDAS.

Zijn' broêr gelijck, als uit zijn aengezicht gesneên.

SIMEON.

Hy zy hem ongelijck in aert natuur en zeden.

JUDAS.

Onwetend heeft dat wicht een groot verlies geleden.

SIMEON.

Het groeie in deughden op, en vrees geen ongelijck.

JUDAS.

Zijn volle broeder was hem d'allerwiste wijck.

SIMEON.

Hy vint noch heuls genoegh aen zoo veel trouwe broeders.

JUDAS.

Uit eenen vader wel, maer uit verscheide moeders.

SIMEON.

Wel Judas, wie komt hier? ick hoor een droeve stem.

JUDAS.

Dat 's Ruben, och, hy komt, en drie paer broêrs met hem.
Wat raet? nu vrees ick 't al, oock zelfs ons stomme kudden.

SIMEON.

Het schijnt hy heeft berouw, en komt zijn' krop uitschudden.

1303 *hem ongelijck:* anders.
1305 *ongelijck:* onrecht.
1306 *allerwiste:* allerzekerste.
wijck: toevlucht.
1307 *heuls:* steun.

RUBEN. SIMEON. JUDAS.

Och, Broeders, spreeckt toch: leeft het kint, of is het heen?
Ten minste toont my 't lijck, op dat ick 't noch beween,
En weenende verzacht het snerpen van den rouwe.
Gunt Ruben dezen troost, dat hy het kint aenschouwe,
't Zy levendigh of doot. de doot versmoor den haet:
Het lijck blyve onbenijt. of heeft die spruit den smaet
Des doots noch niet bezuurt, waer is zy dan gevaeren?
Ontziet men my dit stuck, zoo 't leit, noch 't openbaren?
Och, Broeders ,spreeckt recht uit, en help my uit den dut.
Och, zeght, waer Joseph bleef.

SIMEON.

Hy droomt vast in den put.

RUBEN.

'k Heb overal gezocht, maer nergens hem gevonden.

SIMEON.

Hebt ghy uw handen zelf dan aen den knecht geschonden?

1317 *levendigh:* levend.
1318 *het lijck blyve onbenijt:* men mag het lijk geen haat meer toedragen.
spruit: jongen.
1319 *bezuurt:* ondergaan.
1320 *ontziet men mij dit stuck noch 't openbaeren:* wil men mij deze daad niet vertellen.
zoo 't leit: zooals het is.
1321 *dut:* twijfel.
1324 *knecht:* jongen.

RUBEN.

'k Vernam den jongen niet, in dien vervloeckten kuil.

SIMEON.

Zyt ghy daer in gedaelt?

RUBEN.

Ghy ziet, ick ben noch vuil.

SIMEON.

Zoo leght ghy toe, om al den handel te bederven.

RUBEN.

'k Verhoopte 't kint noch eens te troosten voor zijn sterven.

SIMEON.

Zegh liever heimelick te redden in den noodt.

RUBEN.

Och, toont my Joseph toch, 't zy levendigh of doot.

SIMEON.

Verraeder van uw broêrs, dat zou u 't leven gelden.

RUBEN.

Het gelde oock wat het wil, men moet my Joseph melden.

SIMEON.

Al wie van Joseph rept: zal Josephs gangen gaen.

RUBEN.

Het ga zoo 't wil: dit komt op d' eerstgeboren aen.

1327 *leght ghij toe:* legt gij het er op aan.
handel: geschiedenis.
1328 *verhoopte:* hoopte.
1331 *dat zou u 't leven gelden:* dat zou u het leven kosten.
1332 *melden:* melden, waar hij zich bevindt.
1333 *rept:* spreekt.
zal Josephs gangen gaen: wordt net zoo behandeld.
1334 *eerstgeboren:* Ruben; alles komt op Ruben 's hoofd neer.

SIMEON.

Ghy hebt zijn doot bestemt: waertoe dit ydel kermen?

RUBEN.

Ick stemde tot den put, om 't leven te beschermen.

SIMEON.

Beschermer van uw broêr, nu schijnt ghy bijster vroom.

RUBEN.

Och, broeders, spreeckt recht uit, en helpt my uyt den droom.

JUDAS.

Nu Ruben, zijt gerust: ick zweer, hy is in 't leven.

RUBEN.

Leeft Joseph? Godt zy lof: waer is dan 't kint gebleven?

JUDAS.

Getroost u, dat hy leef, met eens genoegh gezeit.

RUBEN.

Zal ick my troosten, geef my kort en klaer bescheit.

JUDAS.

'k Verkocht hem Ismaël, om twintigh zilverlingen.

RUBEN.

O bloetgelt, zoo vervloeckt als handen oit ontfingen.
Rampzalige, wat vloeck heeft u zoo veer gebroght?
Uw' vromen broêr voor slaef erfvyanden verkocht,

stemde: keurde goed.
vroom: braaf.
met eens genoegh gezeit: dat zij u voldoende.
bescheit: opheldering.
Ismaël: een Arabier.
om: voor.
vromen: braven.
voor: als.

En Wilden, die, om roof, een roovers oorlogh voeren?
Maer 'k zey best tammen: want zy vangen en beloeren
Uitheemschen: wy ons bloet en huisgenoot en maegh
Op dat heel Syriën, en ieder een, gewaegh
Van zulck een koopmanschap, indien 't kome uit te breecken.
De wyde werelt, die zoo loflijck weet te spreecken
Van onzer vaderen godvruchtigheit, wil haest
Dit gruwlijck schellemstuck der zonen al verbaest
Vervloecken; als de druck des jongens hart door-snyde;
Wanneer hy Hebron laet aen zyne slincke zyde,
In 't reizen, langs die droeve en harde en slaefsche baen.
En koom zijn aengezicht naer vaders huis te slaen.
Och, Ruben, vlie, en koom niet onder vaders oogen.
Dat ghy zijn tranen ziet: maer niemant zalze droogen,
Als d'afgeleefde en dorre en aengevochten man
Die tyding hoorende, van druck niet schreien kan.
Och, vaders vloeck wil my eerst springen voor de schenen.
Zal hy ons wreetheit of zijn slaverny bestenen,
Of alle beide, en welck van bey dan allereerst?

1349 *uitheemschen:* niet-landgenooten.
maegh: bloedverwant.
1351 *indien 't kome uit te breecken:* als het bekend wordt.
1354 *verbaest:* ontsteld.
1355 *druck:* leed.
1356 *slincke:* linker.
1358 *koom zijn aengezicht naer vaders huis te slaan:* en zijn blikken richt op het huis zijns vaders.
1361 *aengevochten:* zwaar beproefde.
1363 *vloeck:* vervloeking.
wil: zal.
1364 *bestenen:* betreuren.

Wie naeckt hem allerdichtst? wie houdt zich allerveerst?
Och, Judas, kon ick u een' broedermoort betrouwen?
Waer zal ick heen? ô wrock, wat quaet hebt ghy gebrouwen!

SIMEON.

Heeft Judas in uw oogh zoo grootelix misdaen?
Ghy zelf hebt tot dien put om beters wil geraên,
En hy tot dezen koop. het wulpsche bloet moet leeren:
Die t'huis niet harden kan, gehoorzaem vreemde heeren.

RUBEN.

Och, Rachels zoon, ô vrucht van dat godtvruchtig bedt,
Eens in den put gedaelt, en eens op prijs gezet,
Op eenen zelven dagh, van zoo veel broedren t' zamen;
Waer berg ick 't hooft van schaemte? ick moet my eeuwigh schamen

SIMEON.

Ja, schaem u, om uw moêr, als 't uitvalt zoo bekaeit;
Als ghy zoo schaemteloos op vaders acker zaeit,
En ploeght, en eerloos mengt het kroost van zoon en vader.

JUDAS.

Ick bid u, houdt gemack: dit dient vooral niet nader.

1366 *naeckt:* nadert.
1367 *kon ick u een' broedermoort betrouwen:* kon ik denken dat gij een broedermoord zoudt plegen.
1371 *wulpsche:* overmoedige, dartele.
1374 *eens op prijs gezet:* tegen een bepaalden prijs aangeboden.
1377 *moêr:* Bilha. De volgende regels zinspelen op Ruben's ongeoorloofde verhouding met de bijvrouw van zijn vader.
bekaeit: slecht (voor Ruben).
1380 *dit dient vooral niet nader:* het is niet goed zoo door te gaan, het heeft weinig zin (met schimpen, nl).

SIMEON.

Een eerelijck gezel, hy wort van schaemte root,
Met zijn godvruchtigh bedde, en in zijn Bilhaes schoot.

RUBEN.

Kan Dan en Napthali dat lasteren verdraegen?

JUDAS.

Mijn broeders, houdt gemack: hier wil al 't lant af waegen.
Hoe stil ick dit gevecht? om Godts wil, zwijght toch stil.

SIMEON.

Die 't al wil zeggen, hoor dat hy niet hooren wil.

JUDAS.

Dit veldtkrackeel zou licht 't verborgen stuck ontdecken.

RUBEN.

Ick ty naer d' Arabiers, die in de naeste vlecken
Zich neerslaen: mogelijkc verlost ick Joseph weêr.

SIMEON.

Bloetschender, hou uw rust, of andersins, ick zweer . . .

1384 *hier af:* hiervan.
1383 *Dan en Naphtali:* kinderen van Bilha.
1385 *stil:* beslecht.
gevecht: twist.
1387 *'t verborgen stuck:* de heimelijke daad.
veldtkrackeel: krakeel op het veld.
ontdecken: aan den dag brengen.
1388 *ty:* ga.
naeste vlecken: dichtbijzijnde dorpen.
1389 *zich neerslaen:* hun legerplaats opslaan.
1390 *bloetschender:* dit slaat weer op de verhouding van Ruben met Bilha.
hou uw rust: houd uw gemak.

RUBEN.

Waer ben ick, onder broêrs, of broeder-
moordenaeren?

JUDAS.

Ick bidde u, Ruben, rust, en laet dit schelden
vaeren.

RUBEN.

Ick heb mijn broêr belooft te troosten: laet my
gaen.

JUDAS.

Hy riep u by uw' naem, en zagh vast stewaert
aen.

RUBEN.

O Joseph, zaeght ghy noch naer Ruben, om t'
ontvlieden?

JUDAS.

Ick kon niet dencken, wat dat roepen wou
bedieden.

RUBEN.

Hy bouwde te vergeefs op Rubens looze trouw.

JUDAS.

Mijn waerde broeder, rust, en maetigh uwen rouw,
En schick u naer den tijdt: ghy ziet, hoe 't staet
geschoren.
Ick geef den moedt, zoo lang hy leeft, noch niet
verloren.
De jonge slyte een wijl zijn jeught in slaverny.

1394 *vast:* steeds.
stewaert: naar de stad, naar Dothan, omdat Ruben daar de middelen haalde om Joseph te bevrijden.
1396 *bedieden:* beduiden.
1397 *looze:* valsche, onechte.
1399 *schick u naer den tijdt:* schik u in het onvermijdelijke.
hoe 't staet geschoren: hoe het is gesteld.

Een slaef raeckt licht, door 't een of 't ander middel vry:
Indien hy 't juck ontloope, en eens te lande uit raecke:
Of treffe een goede luim, dat hem de meester slaecke:
En menigh slaef, gezet in heerelijck bewindt,
Verdoofde zelf 't geluck van 't welgeboren kint.
Wie weet waer Josephs heil en welvaert zy gelegen.
Het hangt veel aen 't geluck: dies zet u hier niet tegen.
Noch wick het niet te zwaer, dat beter kan beslaen.
Het radt draeit wonderlijck: maer Levi komt hier aen.

LEVI. RUBEN. JUDAS.

Ick heb een' bock geslacht, om 't stuck een verf te geven.
Nu met dit laeuwe bloet dien rock met kunst bewreven,
En hier en daer besprengt, en dan door 't stof gesleurt,
En met de hant en tant gereten en gescheurt;
Gelijck of eenigh wildt den jongen had verbeten.

RUBEN.

Wat zie ick, Josephs rock?

LEVI.

Nu, niet te luidt gekreten

1404 *slaecke:* bevrijdt.
1405 *gezet in heerelijck bewindt:* tot een hooge positie verheven.
1406 *zelf:* zelfs.
1409 *wick:* weeg.
beslaen: afloopen.
1411 *een verf te geven:* een valsche verklaring te geven.
1415 *wildt:* verscheurend dier.
verbeten: doodgebeten.
1417 *blusch:* toegeef aan.

RUBEN.

Och, Levi, gun my, dat ick mijn verlangen blusch,
Dien lieven rock omhelze, en noch voor 't leste kus;
Naerdien my Josephs mont noch aenschijn magh gebeuren.

JUDAS.

Nu broeder, geef hem 't kleet, en vry zijn zadt van treuren.

RUBEN.

O pluim, waer in het duifken stack,
't Welck wreede havicken vervoerden,
Terwijl het my aen hart ontbrack,
En Haet en Nijt hun aes beloerden.
O rock, ô vaderlijck geschenck.
U zal ick nacht en dagh omarmen,
Als 't hart in droeve tranen drenck.
U zal ick in mijn bed verwarmen.
'k Zal afgezucht, door al 't geklagh,
Met u al mymerende spreecken,
Gelijck of Joseph by my lagh:
En t'elckens, als mijn oogen leken,
Zal ick haer wisschen met uw wol.
O wol, ô vacht, die 't lam bedeckte,
Het welck ick blaten hoorde in 't hol,
Dat zyne onnoosle traenen leckte:
Dat op zijn blaeten antwoort gaf,
Toen Godt en alle harders zwegen.
Och Ruben, ghy verdient een straf,
Die 't grootste schelmstuck op kan wegen.

1419 *naerdien:* aangezien.
gebeuren: ten deel vallen.
1420 *vry zijn zadt van treuren:* laat hij zooveel treuren als hij wil.
1423 *hart:* moed.
1432 *leken:* tranen.
1436 *leckte:* in zich opnam.

't Onschuldigh kint hebt ghy verdaen,
En in dien jammerpoel gestooten.
Dien ouden man gingt ghy verraên,
En van zijn beste pant ontblooten.
O heiligh, ô onschuldigh kleet!
Men recke en pynige al mijn leden.
Geen slagh van sterven zy te wreet
Voor my, een ondier zonder reden.
Och, Vader, Ruben is dat wildt,
Van 't welck uw Joseph wert verslonden.
Hy heeft uw hartebloet gespilt.
Uw eigen zonen zijn de honden,
Die 't hart, in 't wilde woeste veldt,
Vervolghden, met hun bitse becken.
Geloof niet wat men u vertelt ;
Hoe wy 't verbloemen, of bedecken.
Onnoozel kleet, onnoosle rock,
Och, wat al jammers broet een wrock.

LEVI.

Geef hier dat kleet: ick zal 't bekladden, stuck-
wijs boorden.
Besprengkelen met kunst.

JUDAS.

Nu geef het zonder woorden

LEVI

Dit bloet verstreck schoon root, mijn vinger
een penseel.
Zoo tart ick zelf Natuur, en 't geestighste panneel.

verdaen: vermoord.
zonder reden: zonder redelijkheid.
wildt: verscheurend dier.
van: door.
gespilt: gestort.
hart: hert, Joseph.
bitse: bijtende.

Hier moet ick 't sprengkelen, daer dick, daer dunner smetten;
Hier scheuren, sleepen; daer mijn scherpe tanden zetten;
Zoo slingeren door 't slijck, en trappen 't met den voet;
Zoo 't zant vermengelen en slijck door een, en 't bloet.
Wien zou men met dien rock aldus in slaep niet wiegen?

RUBEN.

Eerst broedermoorden, dan den vader noch bedriegen.
Welck een afgrijslijckheit! ontzien wy schant noch straf?
Och, eerst onschuldigh kleet, nu lijckkleet, over graf
En lijck des ouden mans, ghy wort nu mede schuldigh,
Ja schuldiger dan wy.

JUDAS.

Nu broeder, zijt geduldigh.

LEVI.

Indien ghy zwijght, als wy, men kan niet quaets vermoên.

RUBEN.

Wat al blancketsel heeft een schellemstuck van doen?
Men hoeft veel logens, om een logen te bewimpelen.
Bedriegers, gaet bedrieght de harsselooze simpelen,
En kleene kinders, maer geen' man, die harssens heeft.
't Verraet ons al wat leeft, en al wat niet en leeft.

1476 *harsselooze:* hersenlooze.
simpelen: onnoozelen.

De putgalm baeut ons na: de heggen krygen tongen,
De nesten ooren: hoort, hoe piepen oude en jongen:
Het veldt heeft oogen: het geboomte slaet dit ga.

LEVI

Ghy zorght en vreest te vroegh.

RUBEN.

Te vroegh niet, maer te spa.
Men paeit zoo licht geen' man, die pit heeft achter d'ooren.
Dat moogt ghy zien, wanneer men 't schelmstuk naar zal sporen;
De broeders, hooft voor hooft, byzonder ondervraegh;
Op uw gebaeren let; hoe zich een ieder draegh;
Doorsnuffle plaets en tijdt; bespiede, of wy verschelen.
Het moorden is geen kunst, maer kunst een' moort te heelen;
Uit eenen mont gelijck te stemmen overeen.
Oock kan men bockenbloet van 's menschen onderscheên,
Door reuck, of kleur, of smaeck, en wat wy nu niet droomen:
Of oock het kint de rock van iemant zy ontnomen;
Of eenigh wildt ontrent die wildernissen waert.
Ick raes van ongedult.

1482 *zorght:* zijt bezorgd.
spa: laat.
1483 *paeit:* bedriegt.
pit heeft achter d' ooren: verstand bezit.
1484 *naar:* na.
1485 *byzonder:* afzonderlijk.
1486 *draegh:* gedraagt.
1487 *verschelen:* een verschillend relaas geven van het gebeurde.
1488 *heelen:* verbergen.
1492 *van iemant:* door iemand.
1493 *wildt:* wild dier.

LEVI.

Het kleet is nu geklaert.
Koom Judas, lang my 't geldt.

RUBEN.

O schrickelijcke dingen.

LEVI.

Ick tel'er twintigh, dat 's voor elck twee zilverlingen
Daer broeders, elck een paer.

RUBEN.

Wat zie ick met gedult?

LEVI.

Nu Ruben, neem uw deel: het zilver heeft geen schult.

JUDAS.

Nu Ruben, neem het gelt.

RUBEN.

Zou ick mijn handen schenden
Aen dat vervloeckte geldt?

LEVI.

Hoe zal dit spel noch enden?
Hou vast: aenvaert uw deel: wy deelen in 't gelijck.

RUBEN.

O bloetgelt, het zy veer, dat ick noch winning strijck
Uit broederlijck verlies: geen geldt zal my bevlecken.

LEVI.

Zie toe, en wacht u wel 't verborgen stuck t'ontdecken,

1495 *lang:* geef.
1502 *winning strijck:* winst opstrijk.
1504 *ontdecken:* verklappen.

Met dees beteutertheit: ghy zijt 'er mede aen vast;
Dies draegh, als billijck is, met ons gelijcken last.

RUBEN.

Hy draege alleen dien last, die raet gaf tot verkoopen.

LEVI.

Ghy doemde hem ten put: hebt ghy u niet verloopen?

RUBEN.

Helaes, om beters wil.

LEVI.

't zy put, 't zy koop, tast aen.
Wy zijn al even schoon: elck heeft zijn best gedaen.

RUBEN.

Mijn handen sidderen: waertoe worde ick gedrongen?
Och moortgelt, och, ghy maeckt my schuldig aen dien jongen,
Mijn' broêr.

LEVI.

Een halven broêr, en slechs van vaders zy.
Gebroeders, zet u hier, op eene lange ry.
En reick my elck uw hant, dat niemants mont zal roeren
Noch reppen van dit werck, maer helpen 't voort volvoeren,
Op halsstraf, wie zich hier een stip te buiten ga.
Zoo onderworp ick my der broedren ongena.
Nu lang my elck de hant.

1505 *beteutertheit:* verslagenheid.
1508 *u verloopen:* verkeerd gehandeld.
1509 *tast aen:* pak vast.
1510 *even schoon:* even schuldig.

JUDAS.

Nu Ruben, zonder suffen.
Tast toe.

LEVI.

Lang hier de hant.

RUBEN.

Hoe laet ick my verbluffen.

LEVI.

Zoo krijght de handel klem. voor 't uiterste besluit,
Met maght naer Mambre toe, een knaep en 't kleet vooruit,
Wy achter aen. De knaep magh tegens vader zeggen:
Wy vonden dezen rock, geslingert in de heggen,
Op 't wilde woeste velt, zoo bloedigh en beslijckt.
Is 't Josephs rock, of niet? bezie, wat dit gelijckt.
Dat zien zal hem terstont van hart en zin berooven,
En 's droomers liefde doen het ongeluck gelooven.
Houdt ghy u in 't begin zoo koel zoo droogh als ick.
Dan steent en trapt den vloer, tot dat men hem verquick.
Ick weet den ouden knecht, van d' eerste vrees verrezen,
Oock grootvaêr en 't gezin zoo geestigh te belezen,
Dat elck haest roepen zal, verwondert in zijn' geest:
Hoe stil is 't huis, als was 'er Joseph noit geweest!
Nu Ruben, zijt gerust: ick wil vrypostigh voorgaen.

1520 *lang:* geef.
verbluffen: overbluffen.
1521 *de handel klem:* de daad zijn bevestiging.
Mambre: Hebron.
knaep: knecht.
1531 *den ouden knecht:* den vader.
1532 *grootvaêr:* grootvader.

Was 't anders, Joseph zou met uw geboortrecht doorgaen.
Komt volght my al gelijck, en spreeckt uit eenen mont.
Dat gelt naer Hebron toe.

RUBEN.

Gaet voor: ick volgh terstont.

RUBEN.

Myn Godt, ick schrick, och, wat een huis wil ginder leggen,
Wanneer die logenbo den Vader aen koom zeggen,
Hoe 't kleet gevonden zy op 't veldt, en toon hem dat,
Gescheurt, gesleurt, gesleept, van stof en bloet bekladt.
Met wat voor ooren zal hy 't hooren? hoe zich houwen?
Met wat voor oogen 's kints bebloeden rock aenschouwen?
My dunckt ick zie met wat een jammerlijck gestalt
Hy d' armen smijt van een, en achterover valt,
Met zynen blooten kop; al 't aengezicht geschapen
Natuurlijck als een lijck: de maeghden, kinders, knaepen,
Ons vrouwen, moeders en 't geheele huisgezin
Toeschieten op 't misbaer: den kleenen Benjamin,
Aen zijne voeten staende, op 't schreien van de moeders,
Beschreien onbewust 't verlies zijns trouwen broeders.
Ja schrey vry, arrem kint, want ghy verliest wel 't meest.

1536 *was 't anders:* was Joseph niet verkocht.
1538 *dat geldt:* dat gaat.
1545 *gestalt:* gebaar.
1552 *onbewust:* niet beseffend.

Hy riep op 't lest om u, met een' beangsten geest.
Zijn blinde grootvaêr komt al bevende, op dat schreien,
De huisdeure uit, en laet zich onder d'oxels leien,
Met kommerlijcken gang: ô styve stramme stock,
O blindeman, bedanck uw blintheit: want de rock
Des allerzoetsten neefs kan u geen droefheit baeren;
Maer hou de hant van 't kleet. ô schors van hondert jaeren.
En seventigh min drie, waert ghy zoo doof, als blint,
Of slecht van ouderdom, als 't jonghstgeboren kint,
Zoo zoudt ghy tandeloos dat leedt niet moeten kaeuwen.
Mijn broêrs, niet meer mijn broêrs, hoe zie ick zonder flaeuwen
Den vader zwymen? hoe kan Ruben's harten gront
Bedecken, dat 'er niet een woort berste uit zijn' mont?
Wy moorders staen beducht, waer vader zy gebleven,
En Levi, druckt mijn hant: zwijgh stil, of 't geldt u 't leven.
Zoo blaest hy my in 't oor. was ick een zoutpilaer,
Zoo stom, gelijck moey Lots, zoo liep ghy geen gevaer,

1557 *stock:* grijsaard.
1561 Izaäc is volgens Vondel 167 jaar.
1568 *geldt:* kost.
1570 *moey Lots:* Gen. 19 : 17. „En zij leidden hem het huis uit, brachten hem buiten de stad, en daar spraken zij tot hem: Red uw leven; zie niet achter u om, en sta niet stil in heel de streek rondom; maar red u in het gebergte ,opdat ook gij niet eveneens omkomt. 23. Toen de zon boven de aarde was opgegaan trok Lot Segor binnen. 24. Nu deed de Heer op Sodom en Gomorrha zwavel regenen, en vuur van den Heer uit den hemel. 25. En Hij verdelgde de steden en heel de landstreek rondom, met al de bewoners der steden en al het gewas der aarde. 26. Maar zijn vrouw zag achter zich om, en werd in een zoutzuil veranderd."

Dat Ruben 't melden zou, met wencken of met woorden.
Ghy broederslagers dwingt my meê tot vaedermoorden.
Zoo morre ick binnens monts, half doot van schrick en schroomt,
En wordt terwijl gewaer, hoe vader weêr bekoomt,
Als uit een' naeren droom: hoe op die dorre wangen
Van wederzyde een traen blijft aen de rimpels hangen.
Hy scheurt in 't endt zijn kleet, zijn borst, zijn baert, zijn hair,
Als een kranckzinnigh mensch, en huilt met groot misbaer:
Dit 's Josephs eigen rock: het wildt heeft hem verbeten;
Een ongenadigh dier mijn' troost mijn hart gegeten.
Och vrouwen, laet my gaen, och, kinders laet my los.
Gaet roept een' winterbeer en tiger uit het bosch,
Dat zy den vader oock, gelijck den zoon, verslinden.
Wegh troost van kinderen, van vrouwen maegen vrinden.
Mijn zoon, wat tiger draeght u in zijn ingewant?
Op, Vader, zoeck uw kint: begraef het met uw hant.
Ghy vint misschien in 't wout, in woeste wildernissen,
Een lit, zoo zult ghy niet den heelen Joseph missen.
Ja vond ick voet of hant, of hooft of been, of iet,
Tot troost in mynen rouw; nu heb ick anders niet
Dan 't kleet, met bloet besprengt. ick kus die roode smette,

1572 *broederslagers:* broedermoordenaars.
1579 *wildt:* verscheurend dier.
verbeten: doodgebeten.
1582 *winterbeer:* beer die 's winters gevast heeft.
1591 *besprengt:* bespat.

Dees reten van den rock, daer 't wildt den tant in zette.
Och had een heete koorts dat jeughdigh vier geblust
In d'oogen: ick die zelf geloken en gekust,
En 't stervende aengezicht met tranen overgoten,
En na den dootsnick noch dien bleecken mont gesloten;
't Had my aen troost, noch u aen uitvaert niet gefaelt.
'k Zou dencken: 't kint heeft zijn natuurschult vroegh betaelt.
Of zoo ghy sneuvlen most, noch liefst door menschenhanden,
Dan op het eenzaem veldt, door leeuws of luiperts tanden:
Want 's menschen hart altijt tot zijns gelijcken treckt.
Uw vyant had noch 't lijck met aerde wat bedeckt,
Of iemant, langs den wegh, den doode noch begraven,
En 't lecker aes misgunt de kraeien en de raven.
O ramp, voltoit ghy zoo in 't endt 't rampzaligh jaer,
Het welck mijn Rachel ley van 't kraembedde op de baer:
Mijn bedt schofferen zagh, van mynen oudst-geboren;

1597 *uitvaert:* begrafenis.
1598 *natuurschult:* de schuld van zijn natuur (als mensch).
1602_1603 De Israëlieten achtten het verschrikkelijk niet te worden begraven.
1606 *baer:* blijkbaar.
1607 *schofferen:* ontwijden.
oudstgeboren: Ruben (met Bilha).
dochterken: Dina.
moort: Simeon en Levi doodden alles wat mannelijk was in Sichem.
Hemor: Hamor, vader van Sichem, de verleider van Dina.

Mijn dochterken verkracht: mijn zoonen, dol van toren
En wraeck, dien moort begaen, aen Hemor en zijn stat;
En al 't Hebreeusch geslacht verlastert en beklat,
Met merckelijck gevaer van goet, en bloet, en leven.
Waer laet ick my van rouw? waer wort mijn geest gedreven?
O hondert zeven jaer, wat stapelt ghy op een?
'k Heb in mijn jeught verdriet en dienstbaerheit geleên;
Mijn broeders wrock bezuurt, veel jaren moeten zwerven;
Maer 't leste valt my 't zwaerste. ick ga met Joseph sterven.
Gaet kinders, graeft een graf: mijn beenen worden stijf.
Zoo dunckt my dat hy kermt, en gordt een' zack om 't lijf,
En jammert nacht en dagh; het zy de zon in 't oosten
Veryze, of daele in 't west; geen mensch kan Vader troosten.
Och d' ouders teelen 't kint, en maecken 't groot met smart:
Het kleene treet op 't kleet; de groote treên op 't hart.

1614 *dienstbaerheit:* bij Laban.
1615 *bezuurt:* gevoeld.
1618 *zack:* teeken van rouw.

DEN HEERE

JOAN VECHTERS OF VICTORIJN,

RECHTSGELEERDE.

De Schouburgen, t'Athenen en Rome, zaten van outs als voor 't hooft geslagen, en opgetogen van verwonderinge, over Hippolytus, die de vleieryen en aenlockingen van Phædre, Theseus gemalin, zijn stiefmoeder, rustigh en onbeteutert afkaetste; en lieten tranen, langs hunne kaecken, biggelen, over den rampzaligen val des onschuldigen jongelings, sneuvelende van den wagen, langs het strant, daer 't zeegedroght, opgeweckt door 's vaders vloeck en bede, opborrelende, en opbruizende, de paerden aen 't hollen broght: zeker een deerlijck onnozel erbarmenswaerdigh ongeluck, indien men 't gelooven magh: maer wie dit stuck naeder inziet, zal lichtelijck bevinden, dat, in 't afslaen

Joan Vechters, vriend van Vondel, die hem geholpen heeft bij de vertaling van Sophompaneas (Joseph in 't Hof) Ook onderwees Vechters hem in het Grieksch.

1 *t' Athenen en Rome :* nl. „Hippolytus" van Euripides en van Seneca.

4 *aenlockingen :* verleidingspogingen.

5 *afkaetste :* afsloeg.

6 *kaecken :* wangen.

8 *sneuvelende :* hevig vallend.

12 *onnozel :* onverwacht.

13 *naeder inziet :* analyseert.

14 *lichtelijck :* gemakkelijk.
bevinden : tot de conclusie komen.

der onkuische, d' Amazoner niet zonderlinghs nocht lofwaerdighs uitrechte, waerom hy den titel van *Gekroonden Hippolytus* verdiende: eensdeels, overmits de stiefzoon, niet zonder bloetschande, zijn stiefmoeder kon misbruicken; anderdeels, om dat hy uit den aert Μισογάμος en Μισογύνης, een huwelixhater ja vrouwenhater was; gelijck Venus by den poeët zeit:

Hy schelt my d'allersnootste smet
Van alle de Godinnen,
En schuwt, vervaert voor 't minnen,
Het huwelijck en 't bruiloftsbedt:

en hy zelf:

'k Vervloeck verwensch en vluchtze altzamen
't Zy reên, natuur, of razerny;
Ick haet met lust haer vleiery.

Anders is 't met mijn' godtvruchtigen en allerkuischten Joseph gelegen, die, van Godt en de natuur niet misdeelt, nae 't uitharden van dien schrickelijcken storm der bekooringen, in de bloem en hitte zijner jaeren, na zijn onverdiende tweejarige gevangenis, op den troon van eere geraeckt, in huwelijck trat met Asnath, des Aertspriesters dochter; waer by hy Manasse en Ephraim winnende, wel dede blijcken, dat hy stock nochte block was,

15 *Amazoner:* Hippolytus.
zonderlinghs: bijzonders.
22 *poeët:* Euripides en Seneca, de eerste vier regels zijn van den eersten dichter, de laatse drie van Senaca.
29 *reên:* verstand.
39 *stock nochte block was:* Van Lennep teekent hierbij aan: ,,waaruit bleek dat? en wat heeft hier de geschiedenis van Fryne en Xenokrates te doen? Dat Jozef kinderen bij zijn vrouw verwekte, zou hoogstens kunnen bewijzen, dat hij stamhouders verlangde; zie bovendien vs. 610. Het is met argumenten als deze ,,wie te veel bewijst, bewijst niets." De

gelijck Xenokraet, de philozooph, van wien d' overgoelijcke en dartele Phryne (die Venus kerck beschonck uit heur lijfrent met een autaerbeelt en Venus van loutergout) gingk uitroepen, datze, al den nacht, by een kout en zielloos stockbeelt gelegen hadde: na datze by hem ondergekropen, 's morgens, ongekust en ongerept, van zijn bevroze zyde opstont: want zy besloot, het moest een Godt of steen wezen, die geenen treck tot Joffers gevoelde, daer zoo schoon een gelegenheit hemterghde om zijne menschelijckheit te betoonen. Het beliefde de heilige Geest onzen degelijcken Joseph, als een' zuiveren spiegel van onverzettelijcke kuischeit op te hangen, in de slaepkamer der jongelingen, die, van moeders lichaem aen, met schoonheit en bevalligheit overgoten, menighmael, in de lente van hun leven, door den tooverzang dezer meerminnen, schipbreuck lyden, naer gelegentheit van landen en plaetsen, maer meest in der Koningen hoven, daer godtvruchtigheit, kuischeit, temlust, zedigheit en matigheit wiltbraet, en dickwils qualijck te vinden, d'ongebondenheit volghlust en reuckeloosheit wellekom zijn.

Wat al gevaer en zorgh is aen de schoonheit vast!
Een lichaem, overlaên van schoonheit, streckt een last

vraag is niet en mag niet zijn. of Jozef koud of warm van natuur was; maar alleen: uit welk beginsel hij de vrouw van Potifar afsloeg: en dat beginsel was „dat hij geen zonde tegen den Heere wilde doen." Daarin, en daaruit alleen ligt de verdienste der onthouding."

42 *autaerbeelt:* altaarbeeld.
48 *treck:* lust.
50 *menschelijckheit:* hartstocht.
55 *overgoten:* bedeeld.
57 *naer gelegentheit:* naar omstandigheid.
59 *daer godtvruchtigheit, kuischeit, temlust, zedigheit en matigheit wiltbraet zijn:* waar men er op uit is dengenen die godvruchtig kuisch, enz. enz. zijn te verleiden.

Ondraeghlijck voor de ziel, die onder 't pack gaet stenen,
En hoeft een stercken staf van deught, om op te lenen,
Indien zy 't ongeschent, en zonder ongeval,
Langs 't glibberige pat des levens, torssen zal:
Want schoonheit streckt een wit van elx bekoorlijckheden:
Een yeder vlamt' er op: men vleit haer met gebeden,
Bezit van eere en staet, genot van weelde en vreught:
De schoonheit, die dan treet in 't bloeienst van haer jeught,
Is reuckeloos en teer, en laet zich licht verleien
Van 't lockaes, daer bedrogh haer loos meê weet te vleien:
Verkiest het schijnbre goet, met eenen dommen zin,
En slaet, al wulpsch en blint, den ruimen doolwegh in;
Wiens ingang lieflijck schijnt in 't eerst, maer in in het ende
Hoe langer enger wort, met doornen van ellende
En zwarigheên begroeit, wanneer men, met beklagh
En tranen voortgesleurt, niet te weêr rugge magh.
De bybelsche en weereltsche historien waerschuwen de jongkheit, als met vierbakens, door

66 *hoeft:* heeft noodig.
lenen: leunen.
69 *wit:* doel.
74 *van:* door.
76 *wulpsch:* dartel.
79 *zwarigheên:* moeilijkheden.
80 *magh:* kan.
82 *vierbakens:* vuurbakens.

d' ongelucken en rampen, waer in zy vervielen, die de wulpsche lusten den vollen toon gaven: en of men van Herkules verziert, dat Deught en Wellust hem tot ongelijcke wegen noodighden, nochtans streckte hy zelf, dickwils in wellusten verzopen, en endelijck daer door deerlijck om hals geraeckt, een onstichtelijck voorbeelt voor anderen, die dien verliefden vrouwenheldt, als een Heiligh, op 't altaer zagen staen. Oock kunnen min tot stichtinge dienen de stuure en zuure Melanion, die, in wildernissen en woestynen, het schuwe wildt op de hielen zittende, van alle vrouwenaenzichten, als van gruwelijcke grijnzen en ondieren, al bevende en doots van schrick, voortliep; oock zommige Heidenen, die, de weelde van hun natuur met vergiftige drancken uitblussende, of met steene messen besnoeiende, al schaemroot moeten aenzien, dat dees Hebreeuwsche propheet en heldt, in 't worstelperck en de loopbaen der kuischeit, met den prijs strijcken ga; nadien zylieden door uiterlijcke middelen, dees alleen uit kracht van zijn geloof en godtvruchtigheit, vrywilligh, midden in een koninglijck hof, midden onder een ledigh lecker en jofferachtigh volck (dat in de roozen en violetten der vleiende wellusten tuimelde) de zoetprickelende lusten temde:

85 *verziert:* phantaseert. „De Herkules der oude mythologie was op 't stuk der vrouwen geen hair beter o dan alle andere Goden of halve Goden der fabel, of liever zij moesten alleen op dat punt de vlag voor hem strijken; en de vertelling der ontmoeting, welke hij aan een tweesprong zoû gehad hebben met Deugd en Ondeugd, is een verziering van lateren tijd, toen men in zijn overwinningen allegorische beteekenissen is gaan zoeken, en in de door hem gedoode monsters typen van zoovele ondeugden."

91 *min:* weinig.

96 *doots van schrick:* doodsbleek van schrik.

97 *de weelde van hun natuur:* hun hartstocht.

102 *nadien:* aangezien.

106 *ledigh:* werkeloos.

niet gelijck een opgevoede by Pittheus, of in Pythagorische, maer in de volmaeckte leeringen en schole des allerheilighsten Meesters, van wien hy, zoo veele eeuwen te voren, door zijnen onbesproken wandel vernederinge en verheffinge, een schets en schaduwe verstrekte. Stichtelijcker zal dan mijn onverzierde Hippolytus, op 't gewyde toneel tredende, uwe E. en anderen laten oordeelen of mijn tooneelyver hem naer 't leven uitbeelt; en of zijn schoone ziel ten schoonen lichaem oogen en aenschijn uitstraelende, en mijne tooneelbeelden eenen luister byzettende, zoo de gunst der aenschouweren verdient, dat men dan van hem magh zeggen:

Tutatur favor Euryalum, lacrymaeque decorae,
Gratio & pulchro veniens e corpore virtus.

De lieve tranen op de wangen,
De deught, aenvalliger en kuisch,
In 't overschoone lichaem t'huis,
Aen Joseph hier den loopprijs langen.

Mijn Joseph verblijt zich en lacht alreê, omdat hy valt uwe handen, die hem zo groot eene gunst toedroeght, gelijck bleeck in 't vertalen van Sophompaneas; toen uwe boeckkamer, gelijck voorhenen en sedert menighmael ons voor een' Parnas diende: want uwe bezigheit, t'elckens het heur beroep toelaet, gaerne met de Zanggodinnen uitspannende, zelf Apollo vaerzen offert, of ge-

109 *Pittheus:* „zoon van Pelops, en koning van Troezen, die 't eerst lessen van redekunst zou gegeven hebben."
111 *allerheilighsten Meesters:* Christus.
124 *virtus:* Aeneid. *Lib V.* vs. 343.
128 *langen:* reiken.
133 *voor:* als.

dienstigh een slaghveêr streckt, aen de wiecken der zwanen, die, grijze en afgezonge vogels van verre nastrevende, den hemel ter eere zingen; waer van eeuwigh getuigenis zal geven, hy die eeuwigh wenscht te blyven.

Uwe E. dienstwillige dienaer,

JOOST VAN DEN VONDEL.

't Amsterdam 1640. *den 23en van Wijnmaent.*

137 *gedienstigh een slaghveêr streckt:* omdat Vechters Vondel vaak behulpzaam was geweest bij het van verre nastreven der „gryze en afgezonge vogels," dus het vertalen van de werken der klassieke schrijvers.

138 *zwanen:* dichters.

INHOUDT.

Joseph, van Madianners en Ismaëllers in Egypte gevoert, en verkocht aen Potiphar, Koningk Pharoos kamerlingk en hofmeester, wort door zijns heeren gunst vry gemaeckt, in kunsten en wetenschappen opgetrocken, en ten leste in 't opperste bewint van 't huis, door Godt merckelijck gezegent onder 't opzicht dezes jongelings, wiens wijsheit en deught in een schoon en welgeschapen lichaem uitmuntende, de Hofmeestres zoo verleckerden, datze menighmael die godtvruchtige en allerkuischte ziel tot onkuischheit zocht te bekooren; maer t'elckens, zoo stant-

1 *Madianners en Ismaëllers:* Midianieten en Ismaëlieten voor: Arabieren.

5 *opgetrocken:* opgevoed.

7 *jongelings:* Gen. 39 : 1. „Joseph werd dan naar Egypte gevoerd. En de Egyptenaar Putiphar, een kamerling van Pharao en legeroverste, kocht hem van de Ismaëlieten, door wie hij daar heen was gebracht. 2. En de Heer was met hem; hij was een man, wien alles voorspoedig ging. Hij woonde in het huis van zijn heer, 3. die zeer goed wist, dat de Heer met hem was, en alles, wat hij deed, door zijn hand deed gelukken. 4. Zoo vond Joseph genade bij zijn heer en diende hem; hij werd door hem over alles gesteld, en bestuurde het hem toevertrouwde huis met alles, wat hem in handen was gegeven, 5. En om wille van Joseph zegende de Heer het huis van den Egyptenaar, en vermenigvuldigde zoowel in het huis als op het veld al zijn bezit. 6. En hij bemoeide zich met niets meer dan met het brood, dat hij at. Joseph nu was schoon van gelaat en bevallig van gestalte."

9 *hofmeestres:* vrouw van den hofmeester Putiphar.

11 *bekooren:* „7. Langen tijd daarna wierp echter zijn meesteres haar oogen op Joseph, en zeide: kom bij me liggen. 8. Maar hij stemde in die schanddaad niet toe, en zeide tot haar: Zie, mijn heer heeft me alles in handen gegeven, en hij weet

vastelijck als godtvruchtelijck afgeslagen zijnde, en gelegentheit bespiedende, op zekeren feestdagh, op hare schandelijcke begeerte drong en aenhiel,
15 *jae hem by zijn kleet greep: waer over hy ten huize uitvliedende. het kleet ten beste gaf aen haer, die, al 't huisgezin te zamen roepende, den Hebreeuw gewelt en schennis te last ley, 't welck by haren gemael zulx gelooft wert, dat hy den beschuldighden in 't*
20 *Koningks gevangenisse smeet.*

Het Treurspel begint en endight met den dagh. Potiphars huis is het Tooneel. De Rey van Engelen spreeckt de voorrede.

niet eens, wat hij in zijn eigen huis bezit; 9. daar is niets, waar ik geen macht over heb, of dat hij me niet in handen heeft gegeven behalve uzelf, die zijn vrouw zijt: hoe zou ik dan dit kwaad kunnen doen en zondigen tegen mijn God? 10. Met dergelijke woorden viel de vrouw iederen dag opnieuw den jongeling lastig, maar bleef ook hijzelf zich tegen de ontucht verzetten."

17 *huisgezin:* „11. Nu gebeurde het op zekeren dag, dat Joseph het huis binnenging, en daar zonder getuigen werkzaamheden verrichtte. 12. Toen greep ze de slip van zijn kleed en zeide: Kom bij mij slapen. Maar hij liet den mantel in haar hand, vluchtte weg, en ging naar buiten. 13. Toen nu de vrouw zag, dat het kleed zich in haar handen bevond, en dat ze versmaad was, 14. riep ze haar huisgenooten tot zich, en zeide tot hen: Ziet hij heeft een Hebreeuwschen man binnengebracht, om ons te beschimpen; hij kwam tot mij, om bij me te slapen; maar toen ik luide riep 15. en hij mijn stem hoorde liet hij den mantel achter, dien ik vasthield, en vluchtte naar buiten."

19 *zulx gelooft wert:* zoodanig geloofd werd.

20 *smeet:* „16. Ten bewijze der waarheid toonde ze haar man, toen hij thuis kwam, den mantel, dien ze had vastgehouden. 17. Ze zeide: De Hebreeuwsche slaaf, dien ge hier hebt gebracht, is tot me gekomen, om me te beschimpen. 18. Maar toen hij me hoorde roepen, liet hij den mantel achter, dien ik vasthield, en vluchtte naar buiten. 19. Toen de heer dit hoorde, en aan de woorden van zijn vrouw te veel geloof hechtte, werd hij zeer vertoornd. 20. Hij wierp Joseph in den kerker waar de gevangenen van den koning werden vastgezet, en daar bleef hij opgesloten."

PERSONAGIEN.

REY VAN ENGELEN.

JOSEPH.

VOEDSTER.

STAETJOFFERS.

JEMPSAR.

POTIPHAR.

HET EERSTE BEDRIJF.

REY VAN ENGELEN.

Daer schijnt de zon op 't hof, en zijn vergulde tinnen,
En weckt heel Memphis op, en schiet heur stralen binnen
Dit hoffelijcke huis, en alle zalen van
Den grooten Potiphar, dien koningklijcken man;
Wien Joseph, Jakobs zoon, als een gewenschte zegen,
Weleer lijfeigen wert; toen hy van verre wegen
(In Kanaän van zijn gebroederen verkocht,
Aen Arabiers, en over Nijl te merckt gebroght,
En weder opgeveilt) te hoof in dienst geraeckte,
By Pharoos amptenaer, die hem goetwilligh slaeckte
En zette dien Hebreeuw, geleert, van elck bezint,
En zijnen meester trouw, in top van 't huisbewint.
De heer, door 's dienaers trouw, ontlast van alle zorgen,

1 *hof:* paleis, kasteel.
2 *Memphis:* hoofdstad van het zg. Oude Rijk van Egypte.
3 *hoffelijcke huis:* huis, behoorende tot de hofgebouwen.
4 *koningklijcken man:* man, die tot de hofhouding van de koning behoort.
5 *gewenschten zegen:* d. w. z. Potiphar had lang gewenscht een dienaar te krijgen, die zijn zaken kon behartigen als Joseph.
7 *van:* door.
8 *over Nijl:* aan den anderen kant van den Nijl.
10 *slaeckte:* geen slavendiensten liet verrichten.
11 *bezint:* welwillend behandeld, met goedgunstige oogen beschouwd.

Hecht, nacht en dagh gerust, den avont aen den morgen;
Maer niet zijn gemalin, vrouw Jempsar, die, ontroert
In haren geilen geest, zoo schendigh wort vervoert,
Om, buiten spoor van eere en van betaemlijckheden,
Het vier van deze pest (die ziel en lijf en leden
Zoo dootelijck besmet) te koelen met een' kus
Van Josephs schoonen mont, en kuische lippen: dus
Verslingert op zijn jeught en deught, en zuivre zeden,
Heeft zy nu, dagh op dagh, den jongelingk bebestreden;
Die noit op haer geboôn noch lockaes acht wou slaen,
En nu den jongsten storm groothartigh uit moet staen.
Het huis van Potiphar wil een tooneel verstrecken
Van 's helts godtvruchtigheit, die wy om strijt bedecken,
Met deze vleugelen, waer meê wy zijn gedaelt
Op d' aerde uit 't eeuwigh licht, dat van Godts aenschijn straelt,
In Josephs aengezicht, en elck ontvonckende oogen,
Waer uit dees Hofmeestres haer koortsen heeft gezogen.
Heel Memphis recht van daegh een afgodts staetsi aen,

16 *schendigh:* misdadig.
verwoest: meegesleept.
17 *betaemlijckheden:* hetgeen betaamt.
18 *vier:* vuur.
24 *uit moet staen:* het hoofd moet bieden.
25 *wil:* zal.
verstrecken: dienen tot.
26 *bedecken:* beschermen.
30 *koortsen:* hartstocht.
31 *recht aen:* vormt.

En al de stat reedt toe op 't prachtighste uit te gaen;
Maer Joseph (binnen 'shuis gezint Godts troon te naderen,
En zich vast kleedende) reedt toe den troost der vaderen,
Den eenen waeren Godt te groeten met gebeên,
En biddende met hem als in gespreck te treên;
Uit goddelijcke zorgh, voor geen onnutte droomen,
En 't geen hem in den slaep te nacht is voorgekomen;
Op dat hy het gemoedt met zulck een voetsel stijf,
't Welck aen het lichaem niet, maer aen den geest beklijf:
Want eene ziel tot Godt en 't goddelijcke gedreven,
Behoeft, als 't lichaem, spijs en voedsel om te leven;
Om, onder 't juck van 't vleesch, het welck den geest vermast,
Niet eens te struickelen, maer boven haren last
Te streven naer om hoogh, naer 't eenigh wit der vromen,
Van waer alleen de ziel beginsel heeft genomen;
Dies zy, in 't slijck gespat van 's levens oirsprongk af,
Vast woelt, en hijght naer hem, die 't al zijn wezen gaf.
Maer ziet die Jongelingk daer uit zijn kamer stappen.

32 *al:* geheel.
reedt toe: maakt zich gereed.
34 *vast:* reeds.
39 *stijf:* krachtig maken.
40 *beklijf:* ten goede komt.
42 *behoeft:* heeft noodig.
43 *vermast:* zwaar drukt.
45 *wit:* doel.
46 *beginsel heeft genomen:* is ontsproten
47 *gespat:* geworpen.
48 *vast:* voortdurend.
hijght: hevig verlangt.

Hoe zweemt hy naer de deught en al haer eigenschappen!
Nu luistert wat die wyze en heldre mont ons zeit,
En hoe voorzichtigh 't hart zich tot den strijt bereit.

JOSEPH.

Zijt wellekom, herbore straelen,
Die schemering en duisternis
Het hooft beschaemt doet onderhaelen;
Vertoont ons al wat zichtbaer is,
Palaizen, naelden, lanen, stroomen;
En weckt het al wat adem schept.
O zon, die, met uw goude toomen,
Den hemel tot een renbaen hebt;
Van waer ghy al des weerelts oogen
Bekoort, met dat bekoorlijck licht,
Welx ondergang wy zoo gedoogen:
O alverquickende aengezicht,
Wanneer zal uwe fackel baeren
Den dagh, dien langgewenschten dagh,
Dien ick geheele twalef jaeren,
Verdaghvaert heb met mijn geklagh;
Den dagh, die mijn verdriet koom slaecken,
En vaders vrolijck aenschijn toon;
My kussen doe der broedren kaecken,
Oock Benjamins onnoosle koon,
En oock den gront van mijn geboorte;
En zet my op mijn grootvaêrs erf,

50 *zweemt:* gelijkt.
53 *herboren straelen:* van de opkomende zon.
55 *onderhaelen:* buigen.
57 *naelden:* obelisken, wellicht ook pyramiden.
61 *al:* geheel.
67 *geheele twaelf jaeren:* twaalf jaar lang.
68 *verdaghvaert:* aangeroepen.
69 *slaecken:* doen verdwijnen.
71 *kaecken:* wangen.
72 *onnoosle:* onschuldige
koon: wang.

Vernoeght voor Mambre en Hebrons poorte,
Eer d'oude man van hartzeer sterf:
Terwijl ick hier worde aengevochten
Van Jempsar, 't heete en dartle dier;
't Welck, raezende van minnetoghten,
Niet bluffen kan dat heiloos vier,
't En zy in mijn bederf een schennis.
O blinde ô breidelooze vrouw!
Hoe breng ick uw gemoedt tot kennis,
Voor dat vergrijp, vol naberouw?
Wat zwarigheden of er naecken?
Wat of die nare droom beduit?
't En zij Godts Englen my bewaecken,
'k Raeck zonder schipbreuck hier niet uit.
'k Was docht my, in een schip getreden,
En stack van lant: een storm stack op,
Een kille schrick beving mijn leden,
En gaf de vrolijckheit de schop:
Dan scheen my d'afgront te verslinden:
Dan zwichten wolcken voor den mast,
Gesolt geslingert van de winden:
De kiel raeckte op een zantplaet vast:
Daer zat ick eenzaem en verlaten,
En klaeghde vast mijn' noodt de zee:
Maer klaght noch kermen moght hier baten:
De zee voelt niemants hartewee.

77 *aengevochten:* lastig gevallen.
78 *van:* door.
dier: verliefde vrouw.
79 *minnetoghten:* hartstocht.
80 *vier:* vuur.
81 *bederf:* ondergang.
85 *zwarigheden:* moeilijkheden.
naecken: naderen.
86 *nare:* sombere.
88 *schipbreuck:* schade voor mijzelf.
90 *dan zwichten wolken voor den mast:* het schip wordt zoo hoog op geheven dat de mast door de wolken boort.
98 *vast:* voortdurend.

O hemel, zoo die norsse buien,
Waermede ick droomende, overvoer,
Al weder strijt en ramp beduien;
'k Beveel, ô stuurman, u het roer
Van mijn gemoedt: ghy kunt my stuuren
Behouden aen een stille kust;
En of ghy 't onweêr lang liet duuren,
Noch slaep ick in 'uw schoot gerust.
Mijn Godt, mijn toevlught, uw geboden
Gaen my ter harte in dit geschil:
U eere ick, maer geen valsche Goden,
Noch os, noch hont, noch krokodil,
Gelijck dees domme Egyptenaren:
Behoe mijn ziel in deze baren.

VOEDSTER. STAETJOFFERS.

VOEDSTER.

Wie klopt hier aen de kamerdeur?

STAETJOFFERS.

Doe op, de joffers staen' er veur.

VOEDSTER.

Och raeckt aen grendels noch aen sloten,
Ick koom u by.

STAETJOFFERS.

Hoe, slaept mevrouw?

VOEDSTER.

Haer oogen, effen wat beschoten
Van vaeck, my, vol angst en rouw,

104 *stuurman:* God.
116 *op:* open.
118 *koom u by:* kom bij u.
119 *beschoten:* beneveld.
120 *vaeck:* slaap.

Vast houden waeckende, en verlegen.
Zy heeft te nacht een koorts gekregen,
En niet een oogenblick gerust.
De brant in 't beckeneel gestegen,
Neemt af, maer is noch niet gebluscht.

STAETJOFFERS.

Wy quamen om het hair te poeren,
Te krullen, en met goudt te snoeren,
En haer op 't cierelijckst te kleên,

VOEDSTER.

Vercier u zelfs, en gaet vry heen:
Z' is niet gestelt om uit te komen.

STAETJOFFERS.

En of dit qualijck wiert genomen,
Dat wy, haer latende in dien staet,
Ons durven geven op de straet.

VOEDSTER.

'k Blijf borgh, laet my alleen betyen:
'k Weet u van opspraeck te bevryen,
En ken haer luimen al te wel.

STAETJOFFERS.

Zoo durven wy, op uw bevel,
't Gezicht van deze feest genieten?

VOEDSTER.

Gaet heen, het zal haer niet verdrieten.

124 *beckeneel:* schedel.
126 *poeren:* poederen.
129 *zelfs:* zelf.
130 *uit te komen:* te voorschijn te komen.
132 *staet:* toestand.
134 *betyen:* begaan.
135 *opspraeck:* verwijt, aanmerkingen.
bevryen: behoeden.
138 *'t Gezicht van deze feest genieten:* naar het feest gaan.
139 *verdrieten:* hinderen.

STAETJOFFERS.

Och, Isis loone u deze deught,
O oude voedster, die ons jeught
Vergunt met andren te vergaeren.

VOEDSTER.

'k Bedanck als noch mijn jonge jaeren,
Met lust en weelde doorgebroght,
En gun u gaerne dezen toght.
De roozen blozen om te pluicken.
Wie tijdt heeft moet haer tijdt gebruicken.
Ick draegh de joffren haet noch nijt.
Gaet hene, bezight uwen tijdt;
Daer tranen lijckzang en gebeden
Zich mengelen met vrolijckheden.

REY VAN ENGELEN.

Zang.

Sluit voor Begeerte uw graegh gezicht;
Zy loert, zy loert om in te vaeren.
Sluit d'oogen, vensters van het licht,
Indien ghy wilt uw hart bewaren:
Want zoo Begeerte eens binnen sluipt,
Zy zal bederf en jammer baren,
Dat eeuwigh smert, en eeuwigh druipt.
De dingen zijn niet als zy schynen:
De worm zit binnen lecker ooft,
En levent kleur bedeckt venynen.
Hy doolt zeer licht, die licht gelooft:

140 *Isis:* Egyptische godin der Natuurkracht, vrouw van Osiris.
141 *ons jeught:* ons, die jeugdig zijn.
142 *met anderen:* met anderen van denzelfden leeftijd.
149 *bezight uwen tijdt:* maak gebruik van de gelegenheid.
153 *in te vaeren:* u te overheerschen.
157 *bederf:* ondergang.
jammer: droefenis.
161 *levent kleur:* levendige kleur.
venynen: vergiften.

In paradyzen nestlen slangen:
De slangen hangen boven 't hooft,
Daer goude en blozende appels hangen:
Dies wacht uw vingers, wacht uw hant,
Noch vat de Doot niet met uw' tant.

Tegenzang.

't Godtvruchtige geslacht van Seth
Lijt schipbreuck op korale klippen,
Op een albaste een streelend bedt;
Die vleien kunnen, als weleer
Haer moeder, die met Adams slippen,
Den ganschen aertkloot ruckte om veêr
De voorgangk in 't wellustigh Eden
Wort nagevolght van tijdt tot tijdt:
Men schept vermaeck in 't overtreden
D'oprechtigheit versmelt en slijt.
De hemel opgeweckt door 't sarren
Van zulck een' opgehoopten spijt,
Verheft tot boven aen de starren
Een zee, van geen geberght gestuit:
Een zee wischt alle vlecken uit.

Toezang.

Wat ziet men schoone naeckten zwemmen,
En dryven op den weereltvloet.
Al 't water blust en temt dien gloet,
Niet maghtigh om zich zelf te temmen.

166 *wacht:* pas op.
167 *doot:* de vrucht die vergiftig is.
168 dit slaat op hetgeen voor den zondvloed geschiedde.
173 *slippen:* zondeval.
174 *aertkloot:* aardbol.
175 *voorgangk:* voorbeeld.
178 *versmelt:* vergaat.
182 *een zee:* de zondvloed.
186 *gloet:* wellust.
187 *maghtigh:* in staat.

Of vrouwelusten veel beloven,
Men ziet hoe dier die lusten staen:
Men ziet de weerelt onder gaen;
En komt verbode lust noch boven?

HET TWEEDE BEDRIJF.

VOEDSTER. JEMPSAR.

VOEDSTER.

Zy slaept, doch ongerust: 'k wil zachtjes nader treên.
Hier leit het hooft: zy smijt haer armen staegh van een,
En naulix halfgedeckt kan 't bedt de leden houden.
Best deck ick 't naeckte lijf, dat anders moght verkouden.
My dunckt zy droomt: 'k wil stil by 't hoofdeint blyven staen.
Hoe raeskalt ze in den slaep: nu laet haer eens begaen.

JEMPSAR.

Al gaf my het geluck te dragen
Den scepter met den tullebandt,
En d' eige kroon, die Pharo spant;
Al zat ick op des konings wagen,
'k Had tienmael liever te behagen

188 *of:* ofschoon.
189 *dier:* duur.
staen: te staan komen.
192 *ongerust:* onrustig.
193 *staegh:* gedurig.
195 *verkouden:* kou vatten.
197 *raeskalt:* ijlt, droomt hardop.
200 *eige:* van Pharo.

Uwe oogen, bruin als diamant,
Dan 's konings oogen, en de zielen,
Die voor deze aertsche Goden knielen,
En hem verheffen hoogh in top.
Ick nam de kroon van mijnen kop,
En kroonde uw hooft met puick van stralen.
Een kus zou 't altemael betalen.
't Genot van eenen kus is meer.
Dan al 't genot van staet en eer.

VOEDSTER.

Helaes! voor 't minnent hart is rust noch vre geschapen;
Want Min houdt scherpe wacht, als al de zinnen slapen.

JEMPSAR.

Duur lang, ô liefelijcke pijn
Van minneschichten, diep geschoten.
Smelt Venus vier uw hart in 't mijn?
Heeft zy uw hart in 't mijn gegoten,
En bey de harten, eens geaert,
Ononderscheidelijck gepaert?

VOEDSTER.

Genoegelijcke droom, kunt ghy dees vlammen blussen;
Ick wil, in Josephs plaets, haer mont en wangen kussen.

203 *'k had tienmael liever:* ik zou tien maal liever.
208 *kop:* hoofd.
209 *puick:* heerlijkheid.
210 *Een kus zou 't altemael betalen:* met een kus zou ik tevreden zijn.
212 *staet:* hooge positie.
215 *duur lang:* blijf lang bestaan.
216 *minneschichten:* liefdepijlen.
217 *smelt:* doet smelten.
vier: vuur.
219 *eens geaert:* van denzelfden aard.
220 *ononderscheidelijck:* zoo dat ze niet te onderscheiden zijn.
222 *wil:* zal.

JEMPSAR.

Dat 's aertseny van yemants mont.
Wie kust mijn quynent hart gezont?
Verzoet ghy zoo dit bitter lyen?
Och Joseph, duick mijn morgenstar:
Och vlught: daer dreight u Potiphar.
Hy komt ons deze vreught benyen.
Daer moort hy u in mijnen schoot.
Waer heen gevloden voor de doot?
Och voetster, help, hy moort, hy woet, om my te krygen.

VOESTER.

Wat razerny is dit? dus uit den bedt te stygen?
En langs de kamer naeckt te vliegen in het hemt,
De vlechten om het hooft, als dol en ongetemt?
Wat razerny is dit?

JEMPSAR.

Helaes, waer zijn mijn zinnen?

VOESTER.

Die zijn van huis, mevrouw.

JEMPSAR.

Och hael ze weder binnen

VOESTER.

Hoe hijghtghe dus ontstelt? bedaer wat, en bekoel
Nu koom, en zet u hier wat neder in dien stoel
Nadien ghy op de koets niet langer kunt geduuren
Koom schiet dien tabbert aen.

226 *duick:* verberg u.
229 *moort:* vermoordt.
230 *gevloden:* gevlucht.
231 *hy woet:* hij vervolgt mij woedend.
232 *dus:* aldus.
233 *langs:* door.
geduuren: uithouden.

JEMPSAR.

Waer ben ick? in wat muuren?

VOESTER.

Mevrouw, ghy zijt in huis, hoe zietghe zoo beroert?
Hoe hangt dit hair om 't hooft, zoo wildt en ongesnoert?
Nu koom, laet my begaen: ick zal 't een luttel schicken.
Wat quam u over? kan een droom u zoo verschricken?
Daer is de spiegel: zie, en spiegel dit gelaet.
Aenschouw eens, hoe die brant van 't hart in d' oogen slaet;
Hoe mager 't aenzicht quijnt, en d'ingevalle kaecken;
Hoe Min het schoon misverft, en hoe zijn boogh kan raecken
Een ongewapend hart. hoe heel ick dees quetsuur?
Blus uit, blus uit by tijdts dit zorghlijck smeulend vuur
Blus uit den brant, eer die in 't dack van 't hof koom steigeren.

JEMPSAR.

Zoo lang die Jongeling my zijnen mont zal weigeren,

241 *beroert:* hevig ontroerd.
242 *ongesnoert:* ongevlochten.
243 *luttel:* weinig.
schicken: in orde brengen.
244 *quam u over:* overkwam u.
verschricken: aan het schrikken maken.
247 *mager quijnt:* mager is.
kaecken: wangen.
248 *misverft:* leelijk maakt.
boogh: van Cupido nl.
249 *quetsuur:* wonde.
250 *zorghlijck:* dat zorg baart.
251 *steigeren:* stijgen.

Ziet Iempsar hulp noch troost voor haer bedroefde quael.
Helaes, waer was ick strax? wat vriendelijcke strael
Verscheen my in den droom? hoe flonkerden die oogen!

VOESTER.

Vertel dan uwen droom.

JEMPSAR.

My docht 'k wert opgetogen
Met Joseph, mont aen mont, in Venus heilgen troon
In Venus ledekant, omheint van minnegoôn
Die schutters deden niets dan naer ons harten doelen
Wy niets dan minnebrant en kus met kus te koelen
O welck een' lieven gloet gevoelde ick, schicht op schicht
Wat lust is dat, die 't brein als uit zijn leger licht!
Laet andre zinnen vry om weelde en wellust woelen
Ick noem den grootsten lust, verbeelding van gevoelen
Der onderlinge vlam, die door al d'adren rijdt
Maer zulck een zaligheit nut niemant onbenijt

253 *bedroefde:* omdat Joseph weigert.
254 *strax:* zooeven.
256 *opgetogen:* opgeheven.
258 *omheind:* omringd.
van: door.
257 *Venus:* in Egypte Venus?
259 *doelen:* mikken.
261 *lieven:* heerlijken.
schicht: pijl.
262 *leger:* zijn gewone plaats, rustplaats.
263 *woelen:* strijden.
264 *verbeelding van gevoelen der onderlinge vlam:* de verbeelding te voelen dat men elkaar liefheeft.
266 *onbenijt:* ongestoord.

Want midden onder 't spel quam mijn gemael gevaren
Met eenen blooten dolck: strax rezen al mijn hairen.
Hy bluschte in mijnen schoot dit leschvier van mijn' gloet,
Bespattende mijn borst en aenzicht met dat bloet,
Om 't welck mijn bloet dus ziedt en schuimt, en 't hart moet zuchten.
Dat dreef my uit den bedde, om lijfsgevaer t' ontvlughten,
En dezen tweeden steeck, die naer mijn' boezem ging.
Och, Joseph, Joseph, och! och, schoone Jongeling!

VOESTER.

Zwijgh stil, het gelt uw hals, hoe nu dus ongebonden?
Ick heb uw jofferen alree van kant gezonden.
Ay, bindt, om slaven en gezin, uw toghten in.
Ick schrick voor uwen heer: wat schaem u voor 't gezin.

JEMPSAR.

Ick pas op eer noch schant, noch op mijn eigen leven.
De Min vervooght het al.

VOESTER.

Waer wort mijn kint gedreven
Van dolle razerny?

268 *blooten dolck:* uit de scheede getrokken dolk.
strax: meteen.
269 *leschvier:* vuur dat het verlangen (gloet) bevredigde.
275 *gelt:* kost.
dus: zoo.
ongebonden: buiten uzelf.
276 *van kant:* weg.
277 *bindt in:* bedwing.
toghten: hartstochten.
279 *pas op:* houd rekening met.

JEMPSAR.

Ay, moeder, spreeck zoo niet,
Noch scheldt geen razerny mijn redelijck verdriet.
Uit rype reden wort mijn hartewee geboren.
Gemeene schoonheit magh gemeen vernuft bekoren,
Dat reuckeloos slechs ziet de dingen over 't hooft,
Of licht bestemt, 't geen 't oogh al blindeling gelooft:
Maer wie met oordeel mint, zal zich alleen vergapen
Aen eenigh puickschoon, tot verwondering geschapen:
Gelijck dit uitheemsch licht, dat leider al te kuisch
Vergult gewelf en zael van ons gezegent huis:
En dunckt het u, dat ick noch revel zonder reden?
Bezie den Jongeling, van boven tot beneden,
Hoe vrouw Natuur aen hem te kost leide al haer schat.
Wat wraeckt uw oordeel hier? wat wenscht ghy anders, dat
Niet strax tot misstal streckt? wat rots wort niet bewogen?
Noit zagh een valck in 't hof zoo wacker uit zijn oogen;
Die oogen, daer de Min, gezeten op zijn stoel,

282 *scheldt:* noem.
redelijck: verklaarbaar.
284 *gemeene:* gewone, alledaagsche.
285 *reuckeloos:* roekeloos, oppervlakkig.
287 *vergapen:* groote bewondering hebben voor.
288 *puickschoon:* zeer schoon.
tot verwondering geschapen: geschapen om bewonderd te worden.
289 *uitheemsch:* buitenlandsch.
licht: Joseph.
leider: helaas.
290 *vergult:* siert.
291 *revel:* onzin spreek, doorsla.
294 *wat wraeckt uw oordeel hier:* wat hebt ge hierop aan te merken.
wat wenscht ghy anders, dat niet strax tot misstal streckt?: hoe zoudt ge één van die schoone eigenschappen willen veranderen zonder het geheel te schaden?

Het alles brant en blaeckt, en blijft zelf koudt en koel,
Het hooge voorhooft schijnt een' glans van zich te spreien.
Men ziet het blonde hair zijn locken aertigh zweien,
En zwieren over neck en over schouders heên.
In 't aenzicht gloeit de verf. wie zagh ter weerelt leên
Van maecksel zoo volmaeckt, zoo net, zoo even-matigh?
De mont (die 't zeggen dorst) te stemmigh, en te staetigh,
Zou yet vrypostigers vereischen, 't geen een' mensch
Van zulcke jaeren voeght, zoo had ick al mijn' wensch;
Zoo zwom ick in een zee van allerhande volheit.
Ay, moeder, noemt ghy noch uw dochters liefde dolheit?
Och, Joseph, Joseph, och, de reden leert het my,
Dat ick u minnen moet, al schijnt het razerny.

VOESTER.

Dit queeckt uw koorts: is 't vreemt dat ghy zoo lang blijft quynen?

JEMPSAR.

Gelijck langs eene beeck de bloemen schooner schynen,

300 *zweien:* zwaaien.
304 *gloeit de verf:* is bloozend.
leên: ledematen.
303 *maecksel:* bouw.
evenmatigh: evenredig.
304 *die 't zeggen dorst:* als men het zoo mocht zeggen.
stemmigh: ingetogen.
306 *voeght:* past.
zoo had ick al mijn' wensch: dan zouden mijn wenschen vervuld zijn.
309 *de reden:* het redelijk verstand.
312 Zooals langs een beek de schoonheid der bloemen door de weerspiegeling in het water verhoogd wordt.

Daer 't water over drijft; zoo schijnt zijn eedle geest
Zijn ziel wel ruim zoo schoon, door 't lichaem, schoon van leest,
Waer in met overlegh dees kiesche geest quam daelen,
En flickren, eveneens gelijck verdroncke straelen,
In mynen, en gelaet, en voeghlijckheit, en al
Wat yegelijck bekoort en treckt, met zulck een val,
Dat hy zich meester maeckt van vrouwen en van heeren,
En waert is niet een huis, maer Rijcken te regeeren.
Och, Joseph, Joseph, och, de reden leert het my,
Dat ick u minnen moet, al schijnt het razerny.

VOESTER.

Ghy zijt te krachtigh en hardneckigh in 't verbeelden.

JEMPSAR.

De hemel overgoot met overmaet van weelden
Dit huis, geduurende 't voorzichtige beleit
Van dat lieftalligh kint. het weeligh veldt ontzeit
Ons vruchten noch gewas. de dienaers en de knaepen
En slaven spoên hun werck. mijn heer magh veiligh slaepen,
Op Josephs wackerheit. de Koning en al 't hof

314 *leest:* gestalte.
ruim zoo schoon: dubbel zoo schoon.
317 *mynen:* voorkomen.
318 *yegelijck:* iedereen.
treckt: aantrekt.
met zulck een 'val: zoozeer naar behooren.
319 *zich meester maeckt:* de sympathie wint van.
323 *verbeelden:* fantazeeren.
224 *overgoot met:* verleende.
weelden: rijkdom.
328 *spoên hun werck:* werken hard.
magh: kan.
329 *al:* geheel.

Onthalen Potiphar met ongemeenen lof.
Hier hapert niets, dan dat wy hem vergeefs beminnen,
En hy te krygel valt, en al te stijf van zinnen,
In 't weigren van mijn bede, en dagelix verzoeck.

VOESTER.

Zoo keer uw' slaef den neck van een verdienden vloeck.

JEMPSAR.

Och, Joseph, laet mijn vloeck veel eer my zelve treffen,
Dan uw alwaerdigh hooft, het welck ick wensch te heffen
Tot aen de starren toe; te kranssen met een' krans
Gevlochten van mijn hair, met uitgelezen glans.
Wie haet zijn eigen hart, of wort er op verbolgen?
Wanneer de zonnebloem vergeet de zon te volgen
Met loncken; wanneer haer verdriet 't geliefde licht
T' aenschouwen met een zoet en minnelijck gezicht;
Dan zal ick dien Hebreeuw, mijn lief, den neck toekeeren.
Een aengewende min valt lastigh te verleeren.

VOESTER.

't Valt licht te haten, die ons gunst en vrientschap haet.
Hy blijft toch even schuw, en vliedt u, waer ghy gaet.

onthalen met lof: prijzen hem.
ongemeenen: buitengewonen.
krygel: stuursch.
valt: is.
stijf van zinnen: stijfhoofdig.
alwaerdigh: zeer waardig.
heffen: op te heffen.
uitgelezen: zeer schoone.
haer verdriet: zij geen lust meer heeft.
vliedt u: ontvlucht u.

JEMPSAR.

Te feller wort mijn vier door 't weigeren aengesteecken.

VOESTER.

Gelijcke liefde kan gelijcke liefde queecken.

JEMPSAR.

Geloofme in 't geen ick voel: de liefde in haer bejagh.
Is heetst op 't wildt, 't welck zy niet achterhalen magh,
En heeft min treck, tot yet, dat macklijck wort gevangen.
Begeerte groeit te meer, door 't vierige verlangen.
De min is haer geen ernst, die om het afslaen lust.
Rechtschape dapperheit wort niet zoo licht verbluft.

VOESTER.

Ghy kocht dien knecht voor slaef: wat lief hebt ghy verkoren?

JEMPSAR.

Zwijgh stil. verkleen hem niet: ghy moort mijn ziel deur d'ooren.

347 *vier:* vuur, hartstocht.
aengesteecken: aangestoken, ontvlamd, aangewakkerd.
349 *bejagh:* streven.
350 *heetst:* felst.
magh: kan.
351 *min:* weinig.
treck: verlangen.
yet: iets.
352 *vierige:* vurige.
353 *om het afslaen suft:* die verkoelt omdat ze geen succes heeft.
354 *licht:* gemakkelijk.
verbluft: overbluft, uit het veld geslagen.
355 *knecht:* jongeling.
voor slaef: als slaaf.
wat lief hebt ghy verkoren: wat voor een minnaar hebt gij uitgezocht. (minachtend, omdat Joseph een slaaf was).
356 *verkleen:* tracht hem niet in mijn oogen te verkleinen.
moort: vermoordt.
deur d' ooren: door zoo te spreken (zoodat zij moet luisteren).

Wat zwerft'er menigh heldt, dien 't aen geluck ontbreeckt,
Maer niet aen stam noch deught, al wat in Joseph steeckt
Gelijckt niet slaefs, maer heers: dat zwinxel en die gaven
Getuigen, hoe hy nam zijn' oirsprong uit de braven:
Doch 't zij zoo 't wil; ick wensch voor zijn slavin te gaen.
Geluckigh waer de vrouw, die onder hem moght staen.

VOESTER.

Het minnende oogh vergroot die dingen zonder oordeel,
Acht alle droomen waer, en rekent schade voordeel.
Mevrouw, 't is valsche waen, die uw verstant misleit.
Verkies een veiligh padt: geloof niet watze zeit.
Al gaf hy schoon gehoor, zoo leert uw staet u duicken.
Ghy mooght dien Jongeling niet openbaer gebruicken,
Maer steelwijs, en ter sluick, en ergens in een' hoeck.
En met een hart vol schrix.

JEMPSAR

Dat is al 't geen ick zoeck.
Gesloke min smaeckt zoetst, in duistre en diepe holen:

359 *niet:* niets.
heers: van een heer.
361 *voor zijn slavin te gaen:* zijn slavin te zijn.
366 *verkies:* kies.
367 *al gaf hy schoon gehoor:* al zou hij toegeven.
zoo leert uw staet u duicken: moet gij door dat gij een hooge positie bekleedt uw liefde verbergen.
368 *openbaer:* openlijk.
371 *gesloke:* geheime.

Daer leeft men by den nacht: daer glimmen Venus kolen
Met levendiger gloet, dan by den lichten dagh.

VOESTER.

Zwijgh stil, ick hoor mijn' heer: my dunckt ick hoor gewagh.
Daer klopt hy aen de deur: ick beef voor mijn gepeinzen.
Verbijt u toch een poos: wat raedt om dit t'ontveinzen?

POTIPHAR. VOESTER. JEMPSAR.

POTIPHAR.

Doe open, Voester. hou: wat onrust hoor ick hier?
Hoe vaert mevrouw?

VOESTER.

Een vrouw is een rampzaligh dier.
Daer zit zy voor de sponde, en heeft maer pas geslapen.

POTIPHAR.

Hoe is het toch, mijn troost? hoe is 't met u geschapen?

JEMPSAR.

Gelijck ghy daeghlix ziet: het lust my maer van pas.

POTIPHAR.

Zoo leunt een quynend beeld, gebootst van maeghdewas,

373 *levendiger:* intenser.
374 *gewagh:* beweging.
376 *verbijt:* bedwing.
379 *sponde:* bed.
380 *geschapen:* gesteld.
381 *het lust my maer van pas:* maar zoo zoo.
382 *maeghdewas:* maagdelijk blanke was, helder witte was.

Op eenen ebben stoel, en laet het hooft vast hangen.
Is dit die lieve mont? zijn dit dees zachte wangen,
Die ghy my eerstmael boodt, met onverzaden lust?
Heeft Potiphar zoo vroegh den bloesem afgekust,
En al dat blozent schoon van 't aenschijn afgestreecken?
Uw roozen gaen eerst op, voor 't licht, dat door wil breecken,
En op den drempel staet, den valen nacht te spijt.
De Goden hoeden het, dat niet een buy van nijt.
Van norsse zwarte nijt ons koom zoo vroegh berooven
Van zooveel helderheên, als uwe jeught beloven
De lusten van uw lief en trouwen bedgenoot,
Die nergens zachter rust, dan in dien warmen schoot.
'k Most overwonnen door uw zuchten, door uw tranen,
My, zeven nachten lang, van dit schoon lichaem spanen;
En twijfel waer ick hebbe in mijnen plicht gefaelt,
Om dat ghy, als voorheên, niet uw gemael onthaelt,
Ja schier afkeerigh schijnt van hem, en van het leven.
Zegh op, waer is u stof tot genoeght gegeven?
Wat maeckt u wars van 't licht, en mijne oprechte min?
Mijn lief, of hapert het aen yemant van 't gezin?

383 *vast:* voortdurend.
385 *onverzaden:* onverzadigbaren.
387 *aenschijn:* gelaat.
388 *op:* open.
392 *helderheên:* schoonheid.
396 *spanen:* spenen, onthouden.
400 *stof:* reden.
ongenoeght: droefheid.
401 *wars:* afkeerig.

Ghy zucht, en antwoort niet. wie zynze ? ick
zal hen straffen.
Ontdeck het uwen Heer: hy kan 'er raedt in schaffen.
'k Wil dat een yegelijck u viere, en eere, en dien:
Datze altezamen u, als my, naer d'oogen zien.
Ghy steent, en kropt het in: hoe kan ick dit
gedoogen?
Wat hartewee schuilt hier? de traenen staen in
d' oogen.
Wat schreit ghy? spreeck vry uit, en melt my,
waer het schort.
De krancke, die haer leet den arts verberght,
verkort
Zich zelve, maer wie 't klaeght en melt, die kan
men helpen
Zegh op: is 't in mijn maght, ick zal dees wonde
stelpen.

JEMPSAR.

Vertrouwt ghy, dat wy wars van uwe liefde zijn,
Ons liever, dan voorheen de dagh en zonneschijn,
Die nu verquicken komt al wat begon te flaeuwen?
O smert! ô hartewee! wat valt dit hardt te kaeuwen!
Maer laes noch harder te verduwen, voor een
vrouw,
Die, teder van gemoedt, niet opmagh tegens rouw,
En onmin. Heiligh oogh des hemels, die beneden
Op d'aerde met uw' strael de minste onzuiverheden

404 *ontdeck:* openbaar.
405 *viere:* hulde bewijst.
406 *als my:* evenals mij.
407 *steent:* zucht.
kropt het in: verkropt het, verzwijgt het.
409 *waer het schort:* wat er aan scheelt.
410 *verkort zich zelve:* doet zichzelf te kort.
414 *liever:* dierbaarder.
416 *hardt te kaeuwen:* moeilijk te dragen.
418 *opmagh:* het hoofd kan bieden aan.

Ontdeckt, en altijt zelf zoo rein en zuiver zijt,
Ghy ziet en kent mijn gront. ô Goden, helpt, hoe snijt
Dat woort ons in het hart.

POTIPHAR.

Nu sus, niet t'ongeduldigh.

VOESTER.

Mevrouw blijft eeuwigh dienst en trouw en liefde schuldigh
Den genen, die haer trouw aen zijne trouw verknocht,
En zoud er blijck van doen, indienze meer vermoght:
Maer vrouwen zijn gelijck het weêr der zomer-dagen,
En onderhevigh meest aen luimen, en aen vlagen.
Laet deze droeve buy van onlust overgaen,
De zon getroost zich wel, dat d'afgeschene maen
Verflaeuwt, en niet een lit meer schijnt te kunnen reppen:
Terstont verrijstze, en lacht en komt weêr luister scheppen
Uit hare wederga, dien koesterenden strael.
De sluimerende Min is slechts op een verhael
En om meer voorraet uit, en zal eerlang al 'tevens
Opborrelen vol saps, doortintelen vol levens
De leden van u beide, en zetten, met meer blijck
Van gunst en gloet dan oit, al 't achterstel gelijck.

gront: reden.
verknocht: verbindt.
blijck van doen: doen blijken.
meer vermoght: tot meer in staat was.
onlust: verdriet.
De zon getroost zich veel: ook de zon getroost zich.
afgeschene maen verflaeuwt: nl. bij het afnemen.
reppen: bewegen.
verrijstze: de maan nl.
wederga: de zon.
zetten gelijck al 't achterstel: het achterstallige inhalen

POTIPHAR.

Wat oordeelt d'arts van haer, en van dit langzaem quynen?

VOESTER.

Zy heeft te groot een moedt, en schaemt zich zieck te schynen,
By artsen of gezin.

POTIPHAR.

'k Had hoop, dat zy' haer geest
Verquicken zoude, op 't hooge en heerelijcke feest,
Het welck de joffers zelfs bekleeden, en vereeren.

VOESTER.

Misschien help ick mevrouw voor middagh in de kleeren.

POTIPHAR.

Bekoort u 't hoogtijt niet? het woelt alree op straet.

IEMPSAR.

Dit feest bekoort my min dan d'eenzaemheit. ay, laet
My heden in de stilte, en achter af bedaren:
't Wort beter. 't gekrioel der uitgelate scharen
Moght steurnis geven aen de zinnen. al mijn lust
(Indien 'er lust is) streckt tot afgescheide rust.

VOESTER.

Zwaermoedigheit, van haer gedachten overladen,
Zoeckt altijt eenzaemheit, en wandelt dootse paden.

hooghtijt: feest.
woelt: is druk.
afgescheide rust: rust in de eenzaamheid.

POTIPHAR

Zwaermoedigheit wort zoo door eenzaemheit gevoedt.
Gezelschap baert vermaeck.

JEMPSAR.

De barning van 't gemoedt
Blijft duuren, daer het ruischt van strijdige gezinden.

POTIPHAR.

Vergader zonder strijt.

JEMPSAR.

Waer is die plaets te vinden?

VOESTER.

Belieft het u, mijn Heer, beveel den Huisvooght vry,
Belieft het u, mijn Heer, beveel den Huisvooght vry,
Dat hy mevrouw in alls van daegh te wille zij,
't Gezin vertrecken doe, en steurnis zoeck te myden.

JEMPSAR.

O ja, dat waer mijn wensch: dat zou mijn' geest verblyden.

POTIPHAR.

Het zal geschiên, mijn troost. daer noodt my ons karos.
Op 't hooge feest: grijp moedt.

454 *baert:* geeft.
barning: brand.
455 *gezinden:* meeningen, gezindten.
457 *huisvooght:* Joseph.
458 *alls:* alles.
459 *zoeck:* trachte.
myden: vermijden.
462 *hooge feest:* vgl. hooghtijt.

JEMPSAR.

Mijn hart.

POTIPHAR.

Nu laet my los.
Ick hoop na 't hooghtijt u in betren staet t'ontmoeten:
Laet Joseph midlerwijl mijn schult gedienstigh boeten.

JEMPSAR.

Och Voester, vat dit woort: hy zelf geeft ons verlof.

VOESTER.

Zwijgh stil.

JEMPSAR.

Spreeck Joseph aen: nu hebt ghy spreeckens stof.

VOESTER.

Och zwijgh, mevrouw, zwijgh stil, eer hy u hoor geluit slaen.
'k Zal luistren wat mijn heer den Huisvooght zeit in 't uitgaen.
De Joffers gaen vast heên: de Joffers nooden hem:
Hy weigert haer 't geley: daer hoor ick Josephs stem.

POTIPHAR. JOSEPH.

POTIPHAR.

Wel Joseph, gaet ghy nu de Joffers niet geleiden
Naer 't vrouwetimmer, om het oogh te laeten weiden

466 *stof:* reden.
467 *geluit slaen:* spreeken.
469 *vast:* reeds.
nooden hem: noodigen hem uit.
470 *hy weiger haer' t geley:* hij weigert haar te begeleiden.
472 *vrouwentimmer:* vrouwvolk, de vrouwen.

In zulck een' schoonen rouw, die lijck en uitvaert ciert
Van Apis? suft ghy t' huis, nu al de weerelt viert?

JOSEPH.

Mijn heer, ick kan de tijdt wel eenzaem overbrengen
Hoe verder van dat vier, hoe minder zorgh voor zengen.
De Joffers tieren best in 't midden van 't gewoel.
Hy blaecke om haer, wie wil; mijn aert is stil, en koel.

POTIPHAR.

Kan zoo een Jongling zich van zoo veel zonnen spanen,
Van 't vier 't welck schooner speelt door teere joffertranen,
Dan 't licht door eene wolck; wanneer de regenboogh
Gespannen, regens spelt, en verft de lucht om hoogh
Dit beurt om vier jaer eens. hoe blijft ghy zoo afkeerigh
Van feesten?

JOSEPH.

Ick was noit nieusgierigh noch begeerigh
Om d'uitvaert te bezien.

473 *uitvaert:* begrafenis.
474 *al:* geheel.
viert: feest viert. men denke ook aan vs. 150. Daer tranen lijckzang en gebeden zich mengelen met vrolijckheden.
475 *overbrengen:* doorbrengen.
476 *vier:* vuur.
zorgh: vrees.
478 *blaecke:* brande, verlange vurig.
Mijn aert is stil, en koel: „of de dichter vergeet hier, wat hij tot lof van Jozef in de opdracht gezegd heeft, of hij legt hem een leugen in den mond." (Van Lennep).
479 *spanen:* spenen.
482 *spelt:* voorspelt.
verft: kleurt.
483 *beurt:* gebeurt.
485 *toestel:* organisatie, middelen.

POTIPHAR.

De toestel wijst wel aen
Met een wat heerlijckheit dees staci toe zal gaen,
Ja heerlijcker dan oit in menigh jaer te voren.
Wien zouze heden niet, wien morgen niet, bekooren?
Van daegh de Ridderschap, en schutterlijcke kracht.
Met sleepende geweêr: een dubble ry en pracht
Van Isis priesteren, gedost met hartevellen:
Dan 't aengebeden lijck, en die dat lijck verzellen;
De koning en al 't hof: de heeren, en de Raet:
De koningin in rouw: haer sleep, en heele staet,
Met sluiers om het hooft, met tranen op de wangen:
De borsten opgekrabt, de lucht met lijckgezangen,
Met priesterlijck geloey, tamboer, en sisterklanck,
En cymbelgalm gepropt: de spietsen taey en langk
Bewonden met een' myrt, geslingert heên en weder.
Aldus geleit men 't lijck, de straten op en neder,

486 *staci:* optocht.
489 *schutterlijcke kracht:* de schutterij. (Vondel denkt hier aan Amsterdam.)
490 *met sleepende geweêr:* ten teeken van rouw.
491 *gedost met hartevellen:* hertevellen, „waar Vondel dit kostuum van daan haalt om Isis Priesteren mede te tooien is niet zeer duidelijk: waarschijnlijk had hij op de eene of andere prent Germaansche priesters in zoodanig lederen pak gezien." (Van Lennep).
493 *al:* geheel.
496 *opgekrabt:* opengekrabt.
sisterklanck: cyther.
499 *bewonden:* omwonden.
500 *'t lijck:* „van Apis namelijk. Men weet, dat deze godheid door de Egyptenaren gediend werd onder de gedaante van een zwarten stier, met een wit kolletjen op 't voorhoofd, de gedaante van een arend op den rug, en op de rechterzij een maanvormige witte vlek. Het dier mocht maar zekeren bepaalden leeftijd bereiken, na welken het gedood werd en een ander gezocht, dat op diezelfde wijze geteekend was. Zoo lang dit niet gevonden was, heerschte er rouw door geheel Egypte,die bij het opsporen van het verlangde in vreugdefeesten verkeerde." (Van Lennep).

Tot daer het eeuwigh wort de grafnaelt toebetrout.
Maer morgen, effen als de zon, gehult met gout,
Het hooft heffe uit de kim, om 't aertrijck meê te deelen
Dien goddelijcken glans; steeckt Memphis zijne keelen
Al t'effens op, van vreught, en juicht uit eenen mont:
Gezegent zij den dagh, die Apis weder vondt.
Men haelt dan 't gouden vat uit het Godtheiligh koffer,
Mengt water aerde en geur door een, en giet den offer
Op 't voorhooft van den Godt, die gulde horens draeght,
En met een halve maen de maen tart, eer het daegh.
De stadt komt naer den Nijl met maght hem tegen-loopen.
De kopre poorten gaen voor zijn geloey strax open.
Zoo wort hy op het koor gezet, voor 't hoogh autaer.
Hy stont te voren hier vier etmael droef en naer,
Uitbeeldende Isis druck, behangen met zwart linnen.
Men leit hem s' nachts stil uit, by daegh met staci binnen:

501 *grafnaelt:* pyramide.
504 *Memphis:* hoofdstad van het Noord-Egyptische rijk.
513 *auter:* altaar.
515 *Isis druck:* Isis' smart. Osiris werd door de oude Egyptenaren voorgesteld als de ongelukkige koning van Egypte, die door zijn broeder Seth vermoord werd. Het lijk dreef den Nijl af en werd eerst langen tijd daarna door Isis in de Phoenicische stad Byblos teruggevonden en door haar op een eenzame plek begraven. Seth ontdekte het echter, terwijl hij op jacht was, liet het in veertien stukken snijden en verspreiden. Horus wreekte later den dood van Oriris.

Dan offert elck voor 't koor, 't zy ouderdom, of jeught.
Wie heden smelt van rouw, springt morgen op van vreught.

JOSEPH.

Men viere Osiers geboorte- of sterfdagh, of de granen
Van Isis, of gestarnte, of zon, of nieuwe manen,
Of 't zevendaeghsche feest des Nijls, of wat men wil;
Men bidt den Viergodt aen, of koe, of krokodil,
Anubis, Ammon, of wat wyders wort geboden;
Ick volgh 't Hebreeuwsch gebruik, en geene uitheemsche Goden.

519 *Osiers geboorte- en sterfdagh:* zie ook aant. bij vs. 515. Osiris of As-ar. De oudste en eenvoudigste aanduiding voor den naam is uitgedrukt door twee hiëroglyphen, die een troon en een oog voorstellen. De latere Egyptenaren waren echter met de afleiding van den naam onbekend; zij dachten, dat de beteekenis was: de kracht van het oog, d. w. z. de kracht van den zonnegod Ra. De tweede lettergreep van den naam nl. ar slaat wellicht in verbinding met Ra. In de tijden der dynastieën werd Osiris als god van den dood en van de onderwereld beschouwd. Hij nam in dit rijk dezelfde positie in als Ra onder de levenden. Aangaande het ontstaan van Osiris zegt Dr. Budge: „Alles wat de teksten van alle tijden van hem overleveren, laten ons zien, dat hij een inheemsch god van Noord-Oost-Afrika was en dat zijn woonplaats en afkomst waarschijnlijk Libië was." Dezelfde geleerde is echter evenals Maspero van meening dat Osiris tevens watergod was en dat hij over het algemeen als de personificatie van de scheppende en voedende kracht van den Nijl en van de overstroomingen in het bijzonder beschouwd moet worden. Bij de Egyptenaren zou hij zich dus tot deze laatste functie ontwikkeld hebben.

522 *viergodt:* vuurgod. Welke godheid Vondel bedoeld is niet recht duidelijk.

krokodil: incarnatie van den god Sebeh.

523 *Anubis:* godheid met het hoofd van een jakhals; Ra en Horus werden met een havikkop afgebeeld, Thoth met den kop van een ibis, Bast had den kop van een kat.

524 *uitheemsche:* buitenlandsche, vreemde.

Eert Koptus Zonnestadt en Memphis een getal
En menighte van Goôn; wy eeren overal
Een Godtheit met gebeên en zuivere offerhanden.

POTIPHAR.

't Ontbrack Egypten noit aen hemelsche verstanden:
Dat weet ghy, die volleert in wijsheit, quaemt zoo knap
Te steigren op den troon van alle wetenschap.

JOSEPH.

Ontlast my van dien lof: want heb ick yet bedreven,
't Welck lof verdient, dat zij den hemel toe geschreven,
En u, die aen uw' slaef niet luttel leit te kost.
Wanneer men heet volleert, is d'eerste les begost.

POTIPHAR.

Men wacht van over zee vernuften, met veel smeeckens
Aenhoudende om te raên, wat onze naeldeteeckens
Gebeelde wetenschap, en wijsheit zonder ent,

525 *Koptus:* De aanduiding Koptisch, Kopten voor Egyptenaren komt pas na het begin der Christelijke jaartelling in zwang.
Zonnestadt: Heliopolis, door de Egyptenaren On genoemd. Hier was het centrum van de zonnedienst. De zon werd daar vereerd als Ra, waarmee men de zonneschijf zelf bedoelde, of als Atum, de naam van de ondergaande zon, die als oud man naar het Westen strompelt. Het zinnebeeld van zijn tegenwoordigheid in den tempel te Heliopolis was een obelisk, terwijl hij te Edfoe, hoogerop aan de rivier, welke ook een middelpunt van zijn dienst was, werd voorgesteld als een valk en Horus heette.

529 *knap:* snel.

530 *steigeren:* stijgen.

531 *ontlast my van dien lof:* prijs mij niet.
yet: iets.

533 *luttel:* weinig.

534 *begost:* begonnen.

535 *vernuften:* geleerden.

Verbloemde spraeck, alleen 't scherpluistrende oor bekent,
En heilighdommen, al verborgentheên verbloemen.
D'uitheemsche zal dit Rijck der wyzen moeder noemen,
En zuigende haer borst godtvruchtigh voetsel af,
Den Godtsdienst voeren t'huis, dien zy den vreemdling gaf.
De vreemden zullen hier, (ten zij d'orakels falen)
Den Godtsdienst niet alleen, maer oock hun wetten halen;
En d'aertboôm omgezet, naer Memphis gouden stijl,
Wil zijn verandering danck weten onzen Nijl.

JOSEPH.

'k Beken dees school vermagh de weerelt te stofferen,
Met koppen, die natuur op 't spitst hier kennen leeren;
Maer 'k wenschte, datze eens klaer uit het natuur-boeck zagh.
Wat wondere oirzaeck eerst het licht broght aen den dagh:
Zy zou met ons Hebreen strax 't eenigh Wezen vieren,
In plaets van hemelsch heir, of voglen, visschen dieren,

538 *verbloemde spraeck:* verborgen taal, dit slaat op de hiëroglyphen
540 *uitheemsche :* vreemdeling.
542 *voeren t' huis:* in hun land invoeren.
545 *aertboôm:* aardbodem, wereld.
omgezet: veranderd, gewijzigd.
546 *wil:* zal.
danck weten: danken.
549 *klaer:* duidelijk.
natuurboeck: boek der natuur.
551 *vieren:* eeren.

Of hooftstof, of een' heldt, of een die 's vollex gunst
Verdiende, door een' vondt van volleck-nutte kunst.

POTIPHAR.

Wat oort des lants komt naest door godtsdienst aen uw zeden?

JOSEPH.

Daer 't Kreeftvier gloeit op 't hooft, en Kneph wort aengebeden;
Die, barende het ey door zijnen zwangren mont
Wel aenwijst, dat dit groote onmetelijcke ront
Van eenen Godt, die noit beginsel heeft genomen,
En nimmer sterven kan, allen zij voortgekomen.

POTIPHAR.

Ontdeck my op wat gront ghy uwen Godtsdienst plant.

554 *vondt:* uitvinding.
552 *heir:* leger.
volleck-nutte: het algemeen belang dienende.
naest: het dichtst.
356 *Kneph:* „een godheid, aan welke de Egyptenaren de schepping der wereld toeschreven. Eusebius verhaalt uit Porfyrus, dat Kneph werd afgebeeld met een ei, dat uit zijn mond voortkwam. Het ei was van ouds het zinnebeeld der aarde." (Van Lennep). Kneph heeft veel overeenkomst met Khepera en is misschien met dezen identiek. Van Khepera geloofde men, dat hij de gave van schepping bezat. Hij ging steeds voort met nieuwe voorwerpen te vormen uit die welke hij reeds gemaakt had en liet deze uit zijn mond te voorschijn komen. De verhouding der Egyptische goden onderling, zoowel wat macht, familieverwantschap als functie betreft is vaak voor verschillende streken anders. De goden die in de legenden optreden zijn vaak niet meer dan slechts mythologische figuren gebleven. Velen hunner behielden altijd dezelfden rang en zijn nooit in tempels vereerd, anderen promoveerden echter tot de voornaamste goden van Egypte.
559 *die noit beginsel heeft genomen:* die altijd heeft bestaan.
561 *ontdeck my:* openbaar mij, vertel mij.

JOSEPH.

Op overlevering, gereickt van hant tot hant,
En openbaringen aen opgetoge vaderen,
Doch meest aen Abraham; in wiens Godtvruchtige aderen
Die Godtheit zweefde en dreef. wat zal ick zeggen van
Dat hooghverlicht vernuft? waer zagh de zon oit man
Zoo onbesproken vroom, zoo vreedzaem, zoo rechtvaerdigh,
Zoo onderdaen, zoo braef, en zulck een' zegen waerdigh
Als Abraham? was 't vreemt dat 's hemels eigen mont
Zich eeuwigh aen dien heldt en aen zijn kroost verbondt?

POTIPHAR.

Dien vader, die zijn' zoon ja eenigh kint wou slaghten?

570 *verbondt:* Gen. 17 : 1 „Toen hij negen en negentig jaar oud was geworden verscheen hem de Heer, en sprak tot hem: Ik ben de Almachtige God; wandel voor mijn aangezicht, en wees volmaakt. 2. Dan zal Ik mijn verbond sluiten, tusschen Mij en u, en Ik zal u zeer sterk vermenigvuldigen. 3. Toen viel Abram voorover op zijn aangezicht neer. 4. En God sprak tot hem: Ik ben het, die een verbond met u sluit; ge zult de vader zijn van vele volkeren."

571 *slaghten:* Gen. 22: 1 „Nadat dit alles gebeurd was, stelde God Abraham op de proef, en zeide hem: Abraham, Abraham. Hij antwoordde: Hier ben ik. 2. Hij sprak tot hem: Neem uw zoon Isaäc uw eengeborenen, dien ge liefhebt, en ga naar het land des gezichts; (lett: het land van de Moria; zoo werd later de tempelberg van Jerusalem genoemd) daar zult ge hem offeren tot een brandoffer op een der bergen, dien Ik u toonen zal. 3. Abraham stond dus 's morgens op, zadelde zijn ezel, en nam twee knechten en Isaäc zijn zoon, met zich mee; en toen hij hout voor een brandoffer gekloofd had, ging hij naar de plaats, die de Heer hem had aangewezen. 4. Op den derden dag nu sloeg hij de oogen op, en zag van verre de plaats. 5. En hij sprak

JOSEPH.

En branden op 't autaer.

POTIPHAR.

Hoe vallen die gedachten
In 't redelijcke brein? wijdt 't vaderlijck gemoedt
De Godtheit een autaer, door 't kinderlijcke bloet?

JOSEPH.

Uit dwang, noch lantsgewoont, noch eerzucht, noch yet menschelijx:
Maer om te toonen, dat hy niet bezat yet wenschelijx:
't Geen stont te weigeren den rechten Eigenaer,
Die 's mans gehoorzaemheit beproefde op dat autaer:

tot zijn knechten: Wacht hier met den ezel; ik en de knaap zullen haastig daarheen gaan, en na onze aanbidding tot u terugkeeren: 6. Hij nam ook het hout voor het brandoffer mee, en legde het op Isaäc, zijn zoon; maar met eigen hand droeg hij het vuur en het zwaard. En terwijl beiden met elkander voortgingen, 7. zei Isaäc tot zijn vader: Mijn vader. Deze antwoordde: Wat wilt ge, mijn zoon? Zie, zeide hij, hier is het vuur en het hout, maar waar is het slachtdier voor een brandoffer? 8. Abraham sprak: God zal zich het slachtdier voor een brandoffer verschaffen, mijn zoon. Ze gingen dus samen voort. 9. Ze kwamen op de plaats die God hem getoond had; daar bouwde hij het altaar, en schikte hout daarop; hij bond Isaäc, zijn zoon, en legde hem op het altaar boven op den houtstapel. 10. Toen strekte hij de hand uit, en greep het zwaard, om zijn zoon te offeren. 11. Maar zie, de engel des Heeren riep van den hemel, en sprak: Abraham, Abraham. Hij antwoordde: Hier ben ik. 12. Hij sprak tot hem: Sla uw hand niet aan den knaap, en doe hem niets; nu weet Ik, dat ge God vreest, en dat ge uw eenigen zoon niet gespaard hebt om Mij.

575 *lantsgewoont:* Het is de vraag of Vondel hier wel gelijk heeft Velen zijn nl. van meening dat het menschenoffer onder de inwoners van Chanaän bekend en gebruikelijk was. Dat de vader zijn eigen zoon offerde was echter geen gewoonte.

577 *'t geen stont te weigeren:* dat geweigerd kan worden.

Den wil voor 't werck, den ram ontfing in Isax stede;
En zwoer hem zulck een gunst met nimmer schenbren eede.
De Godtsdienst van dien heldt slacht d'ongerijmtheit niet
Van 't geen door Typhons wraeck gesmackt wert in den vliet;
Het welck uw priesterdom, met ongeverfde wangen,
Noch statigh voert ten toon, in jaerlyxe ommegangen.

POTIPHAR.

't Geen, onder deze schors, voor 't volck verborgen leit
Dat 's een natuurgeheim; hoe zich de vruchtbaerheit
Der dingen in 't begin beholp met vochtigheden;
Hoe een het alles teelt. 't luidt vreemt, dat een besneden
Durf reppen t' geen hy zelf aen Godt te wyden plagh,
Zoo dick 't onnozel bloet beschreit den achtsten dagh.

JOSEPH.

Noit joegh, 't geen Godt het oogh der mannen ging vertrouwen,

579 Gen. 22: 13 „Nu sloeg Abraham zijn oogen op, en zag achter zich een ram, die met de hoorn tusschen de doornstruiken verward was; hij greep hem, en droeg hem als brandoffer op in plaats van zijn eigen zoon."
stede: plaats.
581 *slacht:* gelijkt op.
582 *vliet:* rivier.
583 *ongeverfde wangen:* zonder blikken of blozen.
583 *schors:* vorm.
588 *besneden:* Israëliet.
590 *dick:* dikwijls.
onnozel: onschuldig.

Roo wangen aen of schaemt, de maeghden noch de vrouwen;
Gelijck uw feest, quansuis, verciert met ydlen glimp.
Godts wijsheit zweeft te hoogh, en boven alle schimp.
Zy gaf haer eigendom dit teecken, tot een zegel
Van 't opgerecht verbont, en schreef het voor een' regel
Van kuischeit; leerende besnoeien hart en zin
Van dartlen wellust, en van wulpse en woeste min.
Behalven dat dit schut onheelbre en andre smetten,
En 't menschelijck geslacht, door teelen voort kan zetten.

POTIPHAR.

Nu rieck ick, waerom ghy de Joffers zent voorheên.

JOSEPH.

Vertrouw, belieft het u, mijn heer, dat wy Hebreen,
Veel meer dan eenigh volck, de bloem der jaeren wyden
De kuischeit; om wiens wil wy heilighlijck vermyden
Gelegentheit en plaets, die ons verrucken zou,
Door 't loncken op een maeght, of een gehuwde vrouw.
Ja zonder halsstraf magh by d'onzen nergens duuren,
Een die haer weeligh vleesch aen boelen durf verhuuren,
Wy huwen onbevleckt den maeghdom aen een maeght,
Uit teellust, niet uit lust, die 't geil gezicht behaeght.

595 *dit teecken:* de besnijdenis.
599 *schut:* beschermt tegen, tegengaat.
601 *zendt voorheên:* vooruitstuwt.
605 *verrucken:* verleiden.
607 *halsstraf:* doodstraf.
608 *boel:* minnaar.
610 *teellust:* verlangen tot voortplanting.

POTIPHAR.

Zoo straft ghy overspel, gewelt, en maeghde-
schennis?

JOSEPH.

Wel degelijck! helaes gaf Godt dat ick geen
kennis
Most dragen van die wraeck, noch zulck een
schendigh stuck.

POTIPHAR

Ghy zucht'er om, als raeckte u eenigh ongeluck.
Ick ga, 't wort tijt. mevrouw heeft lust, noch 't
magh haer beuren
Te feest te gaen: ick wil dat niemant haer koom
steuren
In d'eenzaemheit, en elck de zwacke viere en dien,
Indien zy yet verzoeckt.

JOSEPH.

Mijn heer, het zal geschiên.

REY VAN ENGELEN.

Z a n g.

Ægypten, wout ghy leeren,
Waer in uw zegen leit;
Ghy stofte op phoenixveeren,
Noch vette vruchtbaerheit
Des Nijlstrooms, die uw landen
Bevochtight, jaer op jaer;
Noch ydele offerhanden,

612 Joseph zinspeelt op de wraak door Simeon en Levi op Sichem genomen wegens de schande, Dina aangedaan.
613 *viere:* eere.
621 *stofte:* pochte.
phoenixveeren: veeren van den vogel Phoenix, die zich laat verbranden op een brandstapel van geurig hout, door de zon aangestoken, en uit de asch verjongd herrijst.
625 *ydele:* vergeefsche.

Noch Viergodts blint autaer;
Maer op des weerelts Vader,
Geroemt van Abraham,
Toen hy dees grenzen nader,
Ja hier ten hove quam
U met die vonck verbazen;
Gelijck zijn naneef oock
Die kool zoeckt aen te blazen:
Op dat uit vonck en roock
Godts vlam het Hof koom blaecken,
En sla in alle daecken.

Tegenzang.

Door vloecken noch door zegen
Zal d'onverzierde Godt
Dees valsche Goôn uitveegen;
Maer eer zijn eigen rot,
Verzwerende de glanssen
Van 't eeuwigh schynend licht,
Om koe of kalf zien danssen,

626 *autaer:* altaar.
628 *van:* door.
635 *blaecken:* branden.
638 *onverzierde Godt:* God, die werkelijk bestaat, niet gephantaseerd.
643 Exodus 32. 1 „Toen het volk zag, dat het lang duurde, eer Moses van den berg afdaalde, begon het tegen Aäron samen te scholen, en zeide: Vooruit, maak ons goden, die ons voorgaan; want we weten niet, wat er gebeurd is met dien Moses, den man, die ons uit het land van Egypte heeft gevoerd. 2. Aäron zeide tot hem: Neemt de gouden ringen uit de ooren van uw vrouwen, zonen en dochters, en brengt ze bij me. 3. Het volk deed wat hij bevolen had, en bracht de oorringen bij Aäron. 4. Hij nam ze in ontvangst, goot ze in een gietvorm, en maakte er een gegoten kalf van. Toen zeiden ze: Israël, dit zijn uw goden, die u uit het land van Egypte hebben gevoerd. 5. Toen Aäron dit gezien had, bouwde hij er een altaar voor, en liet door een heraut uitroepen: Morgen is het een feest des Heeren. 6. Den volgenden morgen maakten ze de toebereidselen, en offerden brand- en vredeoffers; en het volk zette zich neer op te eten, en te drinken, en ze stonden op, om te spelen."

Met eenigh laf gedicht;
Daer zy van kroezen zypen,
Op 't zatte en droncken feest:
Terwijle snaer en pijpen
Verdartlen lijf en geest
Van jongen, en van ouwen.
Godts tolck, op dat gekrijt.
Dien afval zal aenschouwen,
En bryzelen van spijt
In steen gesnede wetten.
Wie kan dit lant verzetten?

Toezang.

Dat kan ten leste 't hemelsch wicht,
't Welck dien onnooslen moort ontvloden,
Naer Memphis met zijn klaer gezicht,
Ter neder stort de duistre Goden;
Doet Ammon kloppen op zijn' mont,
En, staende op een' gesternden gront,
Laet gloênde tongen nederdaelen
Op visschers kruinen, die zoo knap
Verstommen Isis priesterschap,
En eeren, in verscheide talen,
Recht uit, klaer uit, en onverbloemt,
Dien Godt, daer Joseph hier van roemt.

645 *zypen:* zuipen.
650 *Godts tolck:* Moses. Exodus 32. 19 „En toen hij de legerplaats was genaderd, zag hij het kalf, en de reien der koren, en in geweldigen toorn wierp hij de tafel uit zijn hand, en smeet ze stuk aan den voet van den berg."
654 *verzetten:* veranderen.
655 *hemelsch wicht:* Christus.
656 *dien onnooslen moort:* de de kindermoord van Bethlehem.
ontvloden: de vlucht naar Egypte.
659 *Ammon:* Lybisch- Egyptische godheid met ramshorens.
661 *gloênde tongen:* vurige rede.
662 *visschers kruinen:* van de Apostelen.
die: de visschers nl.
knap: snel.
663 *verstommen:* stom maken.

HET DERDE BEDRIJF.

VOESTER. JOSEPH.

Daer komt hy: hoe zal ick mijn woorden best beleggen?
Die jongman is te kuisch, en liet zich noit gezeggen,
Hoe minnelijck mevrouw hem ondergingk, en badt:
Zijn voeten staen niet stil: wou 't slechts gelucken, dat
Hy 't een oor boodt, en stont, terwijl ick het doorboorde
Met mijn geslepe tong; 'k zagh hoop geboren voor de
Bedruckte en bleecke schim; die naulix half geciert,
En half gekleet, my smeeckt en bidt, en herwaert stiert,
Of zy door mijn beleit hem aen haer snoer kon krygen.
Hy wort mijn tret gewaer, en leert my dit verzwygen,
En deist op elcken tret. helaes! nu krimpt mijn moedt.
Ick wensch, tot heil van 't huis, u allerhande spoet,
Begaefde Jongeling, te vroegh verwart in zorgen.
Ick wensch u goeden dagh.

667 *beleggen:* inkleeden.
669 *minnelijck:* beminnelijk.
ondergingk: smeekte.
670 *zijn voeten staen niet stil:* hij loopt.
673 *bedruckte:* bedroefde.
geciert: opgemaakt.
674 *herwaert:* hier naartoe.
stiert: stuurt.
677 *deist op elcken tredt:* houdt den pas in.
krimpt: vermindert.
678 *spoet:* voorspoed.

JOSEPH.

Ick u een' kuischen morgen.

VOESTER.

Kan nu dat heerelijcke en langgewenschte feest
Niet locken buitens huis uw' staegh gespannen geest,
En doncker voorhooft; om die winckbraeuw wat t' ontwarren,
In zulck een heldre lucht, vol puick van joffrenstarren?
Uw aengezochte jeught verdient met recht, dat zy
Door zulck een ope ruimte en hemel spelen ry;
Daer noit godtvruchtigheit zoo stip ging op haer orden,
Of zy quam om te zien, of om gezien te worden.
Verslenst ghy zoo de bloem en 't eelste van uw tijdt?
Al wat men op zijn' tijdt niet pluckt, dat gaet men quijt.

JOSEPH.

Laet die om Joffrenpracht zijn tijdt vry gaen vergissen,
Die zoo veel over heeft, dat hy 'er van kan missen:
Wat my belangt, mijn tijdt valt kort en schaers genoegh;
Indien ick dagelix met ernst mijn meesters ploegh

682 *staegh:* voortdurend.
683 *ontwarren:* ontspannen.
684 *joffrestarren:* mooie vrouwen.
687 *zoo stip ging op haer orden:* zich zoo letterlijk aan de letter der wet hield.
689 *verslenst:* laat verwelken.
690 *dat gaet men quijt:* dat raakt men kwijt.
691 *vergissen:* vergooien.
693 *belangt:* betreft.
valt: is.

Zal dryven, zoo 't betaemt, en op mijn huisampt passen,
Aleer daer distelen en doornen over wassen:
Of gunt mijn dienstbaerheit mij eenigh overschot
Van tijdt, dat draegh ick op, met al mijn hart, aen Godt,
Den toevlught der Hebreen, mijn hoop, en vast betrouwen.
Ick spreeck met Godt alleen, dies rep my van geen vrouwen.

VOESTER.

Versmaet ghy dat geslacht van zulck een'zoeten aert?
Een vrouw was 't die u droegh, een vrouw heeft u gebaert:
Uw lippen, van geen slang noch tigers opgetogen,
Die hebben melck en bloet een vrouw van 't hart gezogen.
Ay, Joseph, matigh u in 't spreecken: spreeck geen woort,
Het welck uw moeders eer niet ophou, zoo 't behoort.

JOSEPH.

Zoo lang mijn aders slaen, op 't bloet mijn geesten teeren,
Zal ick mijn moeders naem en haer geheughnis eeren,
En, om mijn moeders wil, wat vrouw ter weerelt leeft.

695 *op mijn huisampt passen:* mijn ambt goed waarnemen.
696 *wassen:* groeien.
700 *rep:* spreek.
703 *van:* door.
opgetogen: opgevoed.
707 *op 't bloet mijn geesten teeren:* mijn geest voedsel ontvangt uit mijn bloed.
708 *geheughnis:* herinnering.

Het vrouwenaenschijn is de print, daer Godt in zweeft,
En Godts gelijckenis, al wie Godts schepsel lastert,
Verlastert Godt in 't beelt, en is van reên verbastert.

VOESTER.

Wat zoo dat brave woort past zoo een' Jongeling,
Die t'effens zoo veel gunst van 's hemels gunst ontfing.
De vrouwen komt die eer, al zwegen al de mannen.
Men zagh noit liever paer in een verbont gespannen
Dan man en vrouw, misschien wie d'uwe wezen zal;
Dies buigh uw zinnen wat de vrouwen te geval.
Gedienstigheit wint gunst. wie toeleit eens te huwen,
Leer heur naer d'oogen zien: de min verflaeut door 't schuwen.

JOSEPH.

Hy legge op huwen toe, die lust heeft toe dat juck,
En stelle in zulck een' last zijn opperste geluck;
Mijn toelegh is noch wijdt, mijn min noch ongeboren,
Doch zoo my zulck een lot daer boven wert beschoren,
Dat rolt te zijner tijdt van zelf wel in mijn' schoot.
Raeckt Godt mijn hart met min, ick geef den boezem bloot.
'k Heb andre zorgen, die my 't minnen wel beletten.
Wie minnen wil, moet hart en zinnen daer naer zetten.
De min eischt niemant half, maer den geheelen mensch.

vrouwen aenschijn: vrouwengelaat.
de min verflaeut door 't schuwen: de liefde wordt minder als men haar ontwijkt.
wijdt: ver.

VOESTER.

Helaes! hoe raeck ick dan eens t'ende van mijn wensch?

JOSEPH.

Wat wenscht ghy met dien zucht? wat of de Voester mompelt?

VOESTER.

Dus over 't hooft in druck en zwaerigheit gedompelt.

JOSEPX.

Wat zwarigheit is dat? wat schort'er ? spreeck klaer uit.

VOESTER.

Och zaeght ghy, hoe mevrouw het hart van hart-zeer sluit.

JOSEPH.

Wat nu? kan ick haer smart en harte wee genezen?

VOESTER.

Dat staet misschien aen u: och, liet ghy u belezen.

JOSEPH

Belees my niet: 'k heb last ontfangen van mijn heer
Mevrouw ten dienst te staen. wat ick behoudens eer
En ampt vermagh, dat wort haer willigh opgedra-gen:
Maer komt ghy om mijn kroon mijn kuischeit te belagen,
Zoo wijck, en rep my niet, dat naer yet schendighs smaeck,

over 't hooft: geheel en al.
druck: droefenis.
belezen: overhalen.
willigh: vrijwillig, gaarne.
schendighs: misdadig.
smaeck: zweemt.

Of 'k zal voor Potiphar ontvouwen al de zaeck,
En zoo gelijckeze leit: Ick pas niet op dit kryten.
Wat u dan overkomt, mooght ghy u zelve wyten.

VOESTER.

Hebreeuwsche spruit, 't zy veer dat ick u lagen legh.
Betrouw wat beters: jaegh al die gedachten wech.
Verlegen met mevrouw, van hoogen noot gedreven,
Verstout ick my dus verre om raet met u te leven,
In 't uiterste gevaer: wort hier in yet misdaen,
't Geschiedt om beters wil. och, blijf een luttel staen:
Ghy weigerde noit mensch zijn klaghten aen te hooren.

JOSEPH.

O schennis! ô verdriet! ô had ick nu geen ooren!

VOESTER.

Verwensch uw ooren niet zoo reuckeloos en licht,
Noch dreigh dus, met een wars, en overdwars gezicht,
Een dienstbo, die u niet oneerelix komt vergen;
Maer zich van angst en schrick niet langer weet te bergen.
Ghy weet niet wat al leets ick over heb gebraght
Dus lang, maer noit zoo bang als nu den ganschen nacht.

742 *al:* geheel.
743 *gelijckze leit:* zooals het is (de zaak).
ick pas niet op dit krijten: ik bekommer me niet om geween.
744 *wat u dan overkomt:* als Joseph het vertelt nl.
747 *van:* door.
750 *luttel:* weinig.
753 *reuckeloos:* roekeloos.
754 *overdwars:* zeer stuursch.
755 *vergen:* vragen.
niet: niets.
757 *over heb gebracht:* heb doorgemaakt.

Dat kermen neemt geen endt, dat zuchten,
steenen, weenen.
Wat noodt waer 't, borst mijn hart: nu bersten
zelfs de steenen
Van mededoogen. in haer oogen komt geen vaeck:
Of sluimertze een poos, zy raeskalt, en de spraeck
Verraet al watze droomt. een torts verbrant
heur aren,
En 't slapen schijnt de quael en zieckte te ver-
zwaeren;
Zoo 't slapen heeten magh, dat 's lichaems
krachten mat.
Zy vloogh noch heden op, de kamer langs; zoo dat
Het op kranckhoofdigheit geschapen uit te komen,
Men haer met sloten boey en keten dient te toomen.
'k Ontveins vast voor mijn heer, en stuur vast
van der hant,
Al wat ick stuuren magh, maer al vergeefs: de
brant
Stijght hooger. och, wat raedt? wat raedtsman
helpt my stuuren?
Ick ben mijn raed ten ende.

JOSEPH.

En blijft die koorts noch duuren?
Rampzaligh dier, ghy geeft uw lyden lydigh toe.
Wat maeckt, wat maeckt ghy 't my, maer meest
u zelve moe!

761 *vaeck:* slaap.
762 *raeskalt:* ijlt.
765 *mat:* afmat.
767 *krankhoofdigheit:* krankzinnigheid.
769 *ontveins:* verberg.
770 *magh:* kan.
773 *dier:* vrouw.
lijdigh: tamelijk.
geeft toe: geeft toe aan.

'T Heeft weeck op weeck geduurt, en endtlijck zoo veel dagen.
Hoe heb ick, dagh op dagh, uw stormen afgeslagen,
Met zulck een eerlijck hart, als zoo een' jongman voeght,
Die als vergift vermijt, al 't geen daer 't hart af wroeght.
Ick wensch haer eerbaerheit, en onbesproke zeden.

VOESTER.

'K Vertoon u haren noodt, en koom niet ongebeden.
Ay Voester, badtze, ga, en spreeck dien heldt toch aen.
Hy weiger niet, voor 't lest, my eens te woort te staen.
'k Ben wel getroost zijn minne, als 't wezen moet, te derven,
Magh my een troostlijck woort gebeuren voor mijn sterven.
Mijn vleesch versmelt als sneeuw, in dezen zoeten brant,
Hy hoor mijn jongste klaght, en hou een luttel stant.
Hy val, die hem bemint, zoo straf niet als te voren.
Zoo badtze, en dreef my voort.

JOSEPH.

Zy dreef u, maer verloren.
Ga heene, Voester: ga vry heen, van waer ghy quaemt.

voeght: past.
wroeght: berouw van heeft.
ongebeden: op eigen initiatief.
derven: ontberen.
gebeuren: vergund zijn.
jongste: laatste.
luttel: weinig.
straf: stuursch.

De dienstmaeght slacht de vrouw: was 't wonder dat de schaemt
U niet belette dus mijn kuisch gehoor te tergen,
En dat oneerlijck stuck zoo schendigh af te vergen?

VOESTER.

Ick vergh u niets, maer koom mevrouwe te geval.

JOSEPH.

O schant! ghy verght my dat ick haer believen zal.

VOESTER.

Ick volgh alleen mijn' last: en maeckt u dit verbolgen?
De voorslagh staet aen haer, aen u de keur van volgen,
Of weigren, zoo zy yet verzoeckt, 't geen qualijck past.

JOSEPH.

Wie om het lockaas zwiert en hangelt raeckt wel vast.
Al wie gevaer bemint vervalt daer door in lyden.
Men moet alleen geen quaet maer d'opspraeck zelf vermyden.
Hoe verder van dien strick, hoe vryer van gevaer.
Hier schuilt een slang in 't gras.

VOESTER.

Waer schuilt die? wijsme, waer?

tergen: beleedigen.
streck: daad.
schendigh: misdadig.
af te vergen: verlangen.
last: bevel.
volgh: voldoe aan.
voorslagh: voorstel.
staet aen haer: komt haar toe.
keur: keuze.
hangelt: hengelt.

JOSEPH.

Men boet met zware schade een al te licht
betrouwen.

VOESTER.

Men vindt gebreck in Mans: men vint gebreck
in Vrouwen.

JOSEPH.

In Vrouw, of Man, hoe 't zij, dat geldt al even
veel,
Wanneer ons t' ongeluck gevat heb by de keel.

VOESTER.

'k Vertrou nochtans, ghy zoeckt 't bouwvalligh
huis te stutten,
En 't ongeval des zelfs met alle maght te schutten,
Zoo wel als ick. ghy hoort, het onheil dreight
naby,
Het onheil van een doot, of snoode razerny:
En zoudt ghy dezen slagh by tijts niet helpen
breecken?

JOSEPH.

Waer meê? met dat gebreck te koestren en te
queecken?
Haer lieflijck t' ondergaen, met een' gemaeckten
schijn,
Als of men waer gezint haer' lust te wil te zijn?
En waer hier meê die slagh, waer voor ghy vreest,
gebroken?
Dat lescht geen' brant: dat dient veel eer om 't
vier te stoocken.

803 *betrouwen:* vertrouwen.
807 *stutten:* steunen.
808 *schutten:* voorkomen.
812 *gebreck:* de verliefdheid van Jempsar.
813 *gemaeckten schijn:* bedriegelijke schijn.

VOESTER.

Moet ick u leeren, 't geen uw harssens niet ontbreeckt:
Hoe een voorzichtigh arts met al zijn wijsheit smeeckt
Gebreecken, die geen mensch noch kunst vermagh te heelen.
Al wat geen heelen kan verdragen, moet men streelen,
Noodtzaeckelijck. men geef dees razerny wat bots:
Zy lijt geen tegenspraeck, en staet gelijck een rots;
Of loopt, als 't schuim der zee, zich op een rots te bersten.
Och, zaeght ghy, hoe haer lest die blinde buien persten
Tot wanhoop. waer ick 't hooft eens henen wende of keer;
'k Zie hartzeer aen mevrouw, en sidder voor mijn heer.
Het brein is driftigh, noch veel driftiger haer leven.
Zy magh haer zelf verdoen, een' wissen doot-steeck geven,
Of springen in een put, of van een galery.
Wie 't onheil treft of niet, het treft voorzeker my,
Wiens zorgh zy wert vertrouwt: och, ofze een ander koze.

JOSEPH.

Nu weet ick nauwelix, hoe deze zinnelooze
Dus aengeprickelt my wil rucken buiten spoor
Van mijn vertrouden plicht: de hemel schiet er voor

818 *smeeckt:* lenigt, verzacht.
819 *vermagh:* in staat is.
noodtzaeckelijck: uit noodzaak.
821 *wat bots:* wat toe.
822 *lijt:* duldt.
827 *driftigh:* drijvend, onbestendig.
828 *haer zelf verdoen:* zelfmoord plegen.
834 *schiet 'er voor:* verhoede het, kome tusschenbeide.

Is dit de kracht van Min, die (bobbelende in d' aren,
Uit een genegenheit en heete treck tot paeren,
Wanneer zy al te diep haer taeie wortels schiet,
Door 't staroogen, op 't geen zy 't allerliefste ziet)
't Verwonnen hart alzoo vermeestert met gedachten
Op 't ingedruckte beelt, dat geenerleie krachten
't Verzetten kunnen, van 't gewenschte minnewit,
Dan door verbeeldingen noch maghtiger als dit?
Want Min heeft, uit heur' aert, een nasleep van gebreecken,
En zorgh, en moeilijckheên, die 't miltebloet ontsteecken,
Waer uit een donckre damp allengskens opwaert zweeft
Naer 't brein, daer het verstant zijn' stoel en woonplaets heeft;
Zoo wort het beckeneel benevelt, en de zinnen:
Het hooft draeit om end om, en rust niet van te spinnen
't Geen d'overpeinzingen in hare bezigheên
Op 't ingeprente wit vast rockenen op een.
Dit malen zonder endt, wat zou het anders kunnen,
Dan al de zwarte gal verbittren en verdunnen,

835 *bobbelende:* bruischend.
aren: aderen.
836 *heete treck:* hevig, hartstochtelijk verlangen.
838 *staroogen:* zich star zien op.
840 *ingedruckte:* in den geest gedrukte, gevormde.
841 *verzetten:* afbrengen.
minnewit: doel der liefde.
842 *verbeeldingen:* phantasiën.
846 *brein:* hersenen.
847 *beckeneel:* schedel.
843 *spinnen:* zie regel 850 *rockenen*, waar dit beeld aan de weefkunst ontleend voortgezet wordt.
850 *ingeprente wit:* voorgestelde doel.
vast: voortdurend.

Tot datze zette in vier en vlam al 't ingewant,
En vliegende in het brein verweldigh het verstant.
't Waer allerraetzaemst dan haer uit den huize brengende,
En met een deughdelijck gezelschap daer vermengende,
't Gemoedt te voeren veer van dien vervloeckten lust;
Als binnens huis aldus, met opzet, zonder rust,
By dees gelegenheit die geilheit aes te geven.

VOESTER.

Och, Joseph, geef my raedt: dit geldt mevrouw haer leven.

JOSEPH.

Ghy hebt mijn' raedt gehoort; ick ben dit tergen moe.
Weet yemant beter raedt, zoo hou my dit te goe.

VOESTER. JEMPSAR.

VOESTER.

Wat antwoort zal ick nu 't verlangend harte brengen?
't Waer groote kunst een' dranck zoo op zijn pas te mengen
Met yet wat liefelijx, en yet wat wrangs en stuurs,
Dat zy, wiens dorstigh hart een' gloet van zoo veel vuurs
Naer zich getrocken heeft, niet feller quaem t' ontsteecken;
Of voelde, op eenen sprong, den brant van 't lijf gestreecken,

854 *verweldigh:* overweldigt.
859 *aes te geven:* voedsel te geven.
860 *geldt:* kost.
868 *op eenen sprong:* plotseling.

Door 't walgen van zijn min; nu hy haer bede ontzeit,
Daer zy dootkranck en flaeuw, als op doots oever leit
En zieltooght; en geterght, door spijt op spijt te laden,
In top staet, om te slaen tot reuckelooze raden.
In zware kranckheên is geen zorgelicker ding,
Als schichtige ommezwaey: want die verandering
Baert menighmael de doot. Hoe raeck ick uit dit lijden:
't Gevaer is voor de hant, en dreight van wederzijden.
Och, Isis, Isis, help my raden: maer blijf staen,
Daer komt Mevrouw al zelf.

JEMPSAR.

Hoe is die toght vergaen?
Geeft Joseph u gehoor? zegh op, ick wil dat weten.

VOESTER.

Mevrouw, hoe dus om 't hooft gezwollen, en bekreten?

JEMPSAR.

Geeft Joseph u gehoor? niet lang gesammelt, nu.

VOESTER.

Die gast hiel zich, in 't eerst, noch even koel, en schuw,

870 *flaeuw:* bewusteloos.
872 *in top staet:* op het punt staat.
om te slaen: geheel te veranderen.
874 *schichtige:* snelle.
ommezwaey: verandering, crisis.
875 *baert:* heeft ten gevolge.
876 *voor de hant:* vlak bij.
878 *vergaen:* afgeloopen.
881 *gesammelt:* gedraald (met antwoorden).

Ja borst met dreigen uit, als of hy 't stuck wou melden,
En my, by zijnen Heer, die stoutheit doen ontgelden.

JEMPSAR.

Zoo keert ghy zonder troost en lessing van mijn vlam?

VOESTER.

Ick broght hem, dat hy stont, en tot bedaren quam,
En luisterde eene poos, getroffen van meedoogen,
Beklagende uwen staet met tranen in zijn oogen.
'k Zagh liefde en schrick om strijt malkandren gaen te keer.
Aen d'een zy stont Mevrouw, aen d'ander zy mijn Heer.
De zinnen neighden wel om Jempsar te believen,
Maer deisden uit ontzagh van Potiphar te grieven.
Mijn geest hing midlerwijl vast tusschen vrees en hoop.
Men had'er mogen zien, hoe 't bloet al heimlijck kroop,
Daer 't niet kon gaen. het scheen of overlegh van reden
Zich zonder zyde droegh, in zulcke strydigheden.
Ten leste bleef de schael recht in den evenaer:
Hy danckte u voor die gunst, gingk heen, en zuchte zwaer.

JEMPSAR.

Hy zuchte, en ging zijns weegs, en laet my deerlijck zuchten,

883 *'t stuck wou melden:* de daad wou aanbrengen.
884 *stoutheit:* vermetelheid, brutaliteit.
885 *lessing:* bevrediging.
886 *stont:* bleef staan.
888 *staet:* toestand.
889 *gaen te keer:* met elkaar strijden.
893 *vast:* voortdurend.

En vliedt my als een slang? zijn dit dan al de vruchten,
Die ick van mijne min zal maeien? neen, ô neen,
Een middel weet ick, noch, al was'er anders geen,
En dat is my genoegh, om eens hier uit te raken.

VOESTER.

Wat raet? Mevrouw besterft zoo wit gelijck een laken
In 't aenzicht: durf ick wel geluit slaen? o mijn schroom!
Zy zyght: best zwijght ick stil, tot datze wat bekoom.

JEMPSAR.

Och, voester.

VOESTER.

Och, Mevrouw.

JEMPSAR.

Ick heb een jongste bede.

VOESTER.

Bidt vry, en spreeck vry uit, en zet uw hart te vrede.

JEMPSAR.

Ga naer den huisman toe, die by ons lanthuis woont,
En zegh hem, die zich staegh gedienstigh heeft getoont
Aen zijne vrouw, dat hy, niet spader als op morgen,
My een paer adders breng, doch steelwys, en verborgen,
En in een' korf met blaên en vygen toegedeckt.

900 *vliedt:* ontvlucht.
905 *geluit slaen:* geluid geven.
907 *jongste:* laatste.
911 *vrouw:* Jempsar.
spader: later.

VOESTER.

Wat zouden d'adders doen? waer heenen of dit streckt?
Ick hoop niet, dat ghy u wilt dooden met die slangen.

JEMPSAR.

O allerschoonste doot! wiens hart zou niet verlangen
Te kussen uwen mont, in een gewisse rust,
Wanneer men 't vrolijck licht, en 's levens hooghsten lust
Verwenscht van ongenoeght? hoe vrolijck zou ick grijpen
In elcke vuist een slang, en sarren haer, en knypen,
Op datze, al krullende, rontom dien blooten arm,
My d'aders met den beck afbeten, en al warm
Afzogen t' koortzigh bloet met mijne ziel, en zwollen
Van brant om 't hooft, en zoo geraeckten aen het hollen,
Als ick: wat kon dat schaên?

VOESTER.

Wat roept ghy om de doot?

JEMPSAR.

Waer blyft de doot, zy koom: daer leit mijn boezem bloot:
Zy byt slechs toe, ô doot ghy zult mijn toghten toomen.

VOESTER.

Naerdien ghy zulck een quaet hebt enckel voorgenomen,

914 *streckt:* gaat.
917 *gewisse:* zekere.
918 *vrolijck licht:* het zonlicht.
927 *toghten:* hartstochten.
928 *naerdien:* aangezien.

Zal ick u van zijn min, door eene zoet wraeck,
Verlossen, die uw gunst zoo trots versmade,
smaeck
Het geen hy wel verdient, en wat verbitteringen
Versteurde min al koockt: op dat de jongelingen,
Die onverbiddelijcke der vrouwen gunst
versmaen,
Gewaerschuwt zijn by tijts haer aen de hant te
gaen.
Men zal dien gast voor 't lest het vier wat nader
leggen.
Wee hem, indien hy dan uw bede durve ontzeggen.

REY VAN ENGELEN.

Z a n g.

O schoone Rachels schoonste zoon,
Hoe lastigh valt u al dit schoon,
Uw jongkheit aengeboren.
Wat geeft dit in een weeligh hof,
De dartele oogen niet al stof,
Om d'uwe te bekooren,
En af te leiden van de Deught;
In 't allerblakenst van uw jeught,
In 't lustighst van uw leven,
By dees verwijfde Ægyptenaers.
Wat loopt uw schoonheit veel gevaers!
Uw schaemroot moet 'er kleven
Aen d'onbeschaemtheit van dit wijf,

930 *smaeck:* krijge.
932 *versteurde:* in haat verkeerde.
koockt: voorbereidt.
934 *versta:* merken dat ze verstandiger doen als het nog tijd is toe te geven.
935 *het vier wat nader leggen:* het vuur wat nader aan de schenen leggen.
936 *ontzeggen:* weigeren.
938 *valt:* is.
941 *stof:* reden.

't En zy Godts kracht u stercke en stijf.
Men wensch dan slechs om erven
Gezont van lijf, en vroom van aert:
Want schoonheit lijf en ziel bezwaert,
En kanze bey bederven.
Die bloem heeft min genot dan last.
Aen schoonheit zijn veel zorgen vast.

Tegenzang.

Dit tuight ons Joseph niet alleen,
Maer oock zijn Zuster, die voorheen
De maeghdelijcke reien
Ging zien, met een verheughde ziel;
Daer 't oogh van Sichem op haer viel,
Die, zich aen klaght noch schreien
Noch worstlen keerende, de Maeght
Benam den maeghdom ongevraeght.
Het lichaem bleef geschonden
Doch niet het onbevleckt gemoet;
Dat ongebluistert indien gloet
Een zelve wert bevonden,
Ja dubble maeght (het schijnt niet vremt)
Naerdien haer wil niet had gestemt
In d'onbeschaemde schennis
Van dien geweldenaer, die na
Door 't overwegen quam te spa
Tot naberouw en kennis
Hoe hy 't met Jakobs huis verkurf;
Dat hem en al zijn huis bedurf.

950 *stijf:* kracht geve.
957 *tuight:* bewijst, getuigt.
958 *Dina:* zie aant. vs. 612.
967 *ongebluistert:* ongeblakerd.
970 *naerdien:* aangezien.
gestemt: toegestemd.
972 *na:* naderhand.
973 *spa:* last.
975 *verkurf:* bedierf.
976 *bedurf:* uitroeide, deed ondergaan.
al: geheel.

Toezang.

Hoe veele rampen u benarren,
O Vader Jakob, suf toch niet;
Naerdien ghy twee zoo kuische starren
Uit uwen bloede blickren ziet
In 't midden van de duisternissen.
Getroost u over Dinaes kreet,
En Josephs aengezicht te missen,
Het lief zal groeien door het leet.
Wy helpen hem de stormen doorstaen.
De prijs komt na, de strijt moet voorgaen.

HET VIERDE BEDRIJF.

JOSEPH. VOESTER.

JOSEPH.

Al is de Voester wech, noch blijft mijn geest belaên,
Hoe 't met dit razend wijf ten lesten wil vergaen.
Mijn hart getuight niet goets. Ick zorgh zy zal zal niet rusten,
Maer aengeprickelt van haer ongebonde lusten,
My brouwen eenigh leet, tot wraeck van al dit leet,
't Welck zy my leit te last. Die geile toght is heet,

977 *benarren:* benauwen, bedreigen.
978 *suf:* treur.
980 *naerdien:* aangezien.
986 *na:* erna, naderhand.
989 *zorgh:* vrees.
990 *aengeprickelt:* aangezet.
van: haar.
992 *toght:* hartstocht.

Ja ziedt, gelijck een pot, alree aen t' overloopen:
Doch 't ga zoo 't wil: moet ick haer dolligheit bekoopen,
't Gedy tot 's hemels eere, en buiten mijne schult.
'k Verhoop de hemel zal my stercken met gedult.
Daer komt de Voester weêr: hier is wat vreemts besteecken.

VOESTER.

Koom Joseph, by mevrouw: zy moet en wil u spreecken:
'k Verdaegh u uit haer' naem.

JOSEPH.

Wat eischt mevrouw van my?

VOESTER.

Ick zegh u niet een woort.

JOSEPH.

Wel kom wat nader by.

VOESTER.

Mevrouw begeert u zelf yet mondeling t'ontdecken:
'k Verdaegh u uit haer' naem.

JOSEPH.

Zoo durf ick 't niet vertrecken.

VOESTER.

Ick ga.

JOSEPH.

Hier hapert yet, en 't loopt gewis op 't endt
O hartekenner, die al mijn gedachten kent,

verhoop: hoop.
hier is wat vreemts besteecken: hier broeit wat.
verdaegh: ontbied.
ontdecken: zeggen.
vertrecken: uitstellen.
hartekenner: God.

Bestierze, datze rechts noch slinx zich van u neigen,
Noch 't minst yet wancklen, door beloften noch door dreigen,
Op d'eerelijcke baen, de heirbaen van de deught.
Verhoor nu Josephs beê: hy offert u zijn jeught.

JEMPSAR. JOSEPH.

JEMPSAR.

Ondanckbre Jongelingk, hoe lang zult ghy gaen pratten
Op dat vergangklijck schoon, en zoo veel rijcke schatten,
Als vrouw Natuur aen u te dartel ley te kost.
Natuur had beter zulck een werckstuck noit begost,
Of het begonnen beelt verwaerloost op te maecken;
Naerdien 't niet anders doet dan pijnigen, en blaecken
De harten, die het vangt door d'oogen. 'k vloeck dien dagh,
En uur, en oogenblick, dat ick u eerstmael zagh.

JOSEPH.

O Schepper, is 'er yet behaeghelijx geschapen
In my, waer aen een vrouw haer glori zou vergapen,
En leef ick eenigh mensch tot weerwil en verdriet,
En tegens 't hart; men wijt het den onnooslen niet:

1005 *slinx:* links.
1009 *pratten:* zich verheffen.
1012 *begost:* begonnen.
1013 *verwaerloost:* vergeten.
1014 *naerdien:* aangezien.
1019 *weerwil:* misnoegen.
1020 *onnooslen:* onschuldigen (Joseph).

Uw schepsel draegh geen schult: 'k ben van u afgegoten
Op zulck een' vorm, gelijck uw wijsheit had besloten.

JEMPSAR.

Ghy zorght vast voor mijn eere, en weigert my mijn 'lust.
De lust ga boven d'eer, zoo d'eer, oit wert verkust.

JOSEPH.

De hitte van de lust gaet effen voor 't gevoelen,
Hoe korte weelde smert; maer eer die lust aen 't koelen
Geraeckt, waerdeert men, wat verlies van naem en eer
Zou gelden, kreegh men d'eer om gout of traenen weêr.

JEMPSAR.

Ik heb mijn tranen, ja mijn oogen al verkreten,
Verkreten, maer vergeefs.

JOSEPH.

Het werd my niet geweten.

JEMPSAR.

Met reden: ghy alleen zijt oirzaeck van mijn quael.

JOSEPH.

Dat hoor ick dagh op dagh, niet eens, maer hondertmael.

1021 *Uw schepsel:* ik, die door u geschapen ben.
afgegoten: de mensch is naar God's evenbeeld geschapen.
1023 *zorght:* zijt bezorgd om.
vast: steeds.
1024 *verkust:* weggekust.
1026 *smert:* pijn doet.
1027 *waerdeert men:* bepaalt men.
1028 *gelden:* kosten.
1029 *verkreten:* moe gehuild.

JEMPSAR.

Getroost u, 't heeft een endt: 'k berey my om te sterven,
O ommedoogent gast.

JOSEPH.

Hoe kan ick u bederven
Met my, om 't snoot genot van.

JEMPSAR.

Hoe, wat noemt ghy snoot?
Dat ick u waerdigh acht t'omhelzen in mijn' schoot?
Te biên dien verschen mont? die vriendelijcke wangen?
Deze oogen, die zoo zeer niet naer den dagh verlangen,
Als om uw aengezicht t'aenschouwen 's morgens vroegh?
Noemt ghy dit snoot genot? en heeft hy breins genoegh,
Die aengebode min zoo schimpigh gaet versmaden?

JOSEPH.

De Min, beroit van hooft, laet zich van niemant raden.
Al 't voordeel dat men treckt uit wellust is gering,
En meer niet dan een dolle en vuile prickeling
Van 't lijf, terwijl 't gemoedt vast wroeght door 't overwegen.
Dat 's al het voordeel: zet hier nu al 't nadeel tegen.

1035 *Van:* „hier achter moesten... staan; doch die gebruikte men in die dagen nog niet." (Van Lennep).
140 *heeft hy breins genoegh:* is hij wel verstandig.
1042 *beroit van hooft:* van zijn verstand beroofd.
1042 *vast:* voortdurend.
146 *tegen:* tegenover.

Het overspel begaet terstont een dubble smet,
Besmet 'er twee: 't ontwijdt en scheurt het heiligh bedt,
Vol onrust, vol krackeel: de weerga haet heur gade,
Behaeght den boel alleen, en gaet met hem te rade:
D'onwettige erfgenaem geraeckt in 't wettigh goet:
De vader mist zijn kroost, en twijffelt aen het bloet:
Het achterdencken groeit: de twist doorkruipt de leden
Van 't maeghschap: in het kort, het huwelijck bouwt steden,
Gelijck het overspel ['t welck Godt en mensch zich belght,
Al slaet men 't in den windt) die in den gront verdelght,
Door moort en vyandtschap, al razende en bezeten;
En sleept de rampen na, gelijck een lange keten
Haer schakels: is 't dan vreemt, dat allerhande liên
En tongen, in dit stuck, met wetten zich voorzien?

JEMPSAR.

Wat wetten de Syriers, Hebreen. Arabers hebben,
Of wy, ick achtze als ragh, en dunne spinnewebben,

0049 *de weergae haet heur gade:* de eene echtgenoot haat de andere.
1050 *boel:* minnaar.
1051 *geraeckt in:* krijgt.
1053 *achterdencken:* achterdocht.
1054 *maeghschap:* familie.
1055 *zich belght:* verbolgen is.
1059 *allerhande tongen:* volken die verschillende talen spreken.
1060 *in dit stuck:* in dit opzicht.
met wetten zich voorzien: bij wet maatregelen hebben getroffen om het te straffen.

Daer ruischt de groote door, de kleene kleeft'er vast.
Mijn wellust zij mijn wet. wat niemant anders past,
Pas my, die zich van wet noch Recht laet overkraeie
Men leeft hier op zijn hoofsch.

JOSEPH.

Zoud ghy uw' heer zoo paeien?

JEMPSAR.

Men velt geen vonnissen op ongegront vermoên
En most mijn heer op 't naeuwste eens rekeninge doen,
Het stont dan t'overzien, hoe hy zich had gedragen.
Wat doen de mannen niet, dat zy geen vrouwen vragen?
De rechter zuivre zich van 't zelleve gebreck,
Verdient het zulck een' naem. wie leeft 'er zonder vleck?

JOSEPH.

Ghy waert om hals, quam hy op 't stuck u overvallen.

JEMPSAR.

Zoo storf ick om de min, de zoetste doot van allen.
Mijn zinlijckheit waer my die suickre doot wel waert?

1063 *ruischt:* vliegt.
1064 *past:* voegt.
1065 *overkraeien:* bevelen geven.
1066 *paeien:* bedriegen.
1068 *op 't naeuwste:* nauwkeurig.
1069 *het stont dan 't overzien:* het stond dan te bezien.
rekeningen doen: rekenschap van zijn daden afleggen.
1072 *verdient het zulck een' naem:* als het zulk een naam verdient.
1073 *op 't stuck:* op heeterdaad.
1074 *storf:* stierf.

En waer heeft oit de doot rechtschape min vervaert?
Wat vreesselijcke doot kan ware liefde scheiden?
Al blijft het lichaem hier, de zielen zelfs geleiden
Malkanderen beneên, in 't onderaerdtsche veldt,
In 't vrolijck myrtebosch: daer kust men, daer vertelt
D'een d'ander zijn fortuin, en eerste sluickeryen:
Daer wort men weder maeght: daer leert men weder vryen,
Als waer het noit geschiedt: daer lacht een zaligh dal.
Men treckbeckt onbenijt, als duiven zonder gal.
Men brantmerckt niemant daer met lasterlijcke naemen;
Noch 't heet 'er overspel, zoo twee uit min verzaemen.
Al wisselt men zomtijts uit zinlijckheit van lief,
Dat draeght alleen den naem van vrientschap en gerief.
Het beurt 'er dagh op dagh: men volght daer in de wijze.
't Is een verandering en lust naer versche spijze;
Naerdien een zelve kost de gasten walgen doet:
Ja 't grofste lasterstuck wort met een' kus geboet.
De wetten worden nu de vrouwen voorgeschreven
Van mannen, die toch zelfs om wet noch regel geven.

JOSEPH.

Mevrouw men quetst en schent, door 't schenden van zijn echt,

1076 *rechtschape:* oprechte.
vervaert: angst ingeboezemd.
1079 *onderaerdtsche veldt:* onderwereld.
1086 *verzaemen:* paren.
1089 *beurt:* gebeurt.
1091 *naerdien:* aangezien.
1092 *lasterstreeck:* misdaad.
1094 *van:* door.
zelfs: zelf.

Alleen geen menschelijck, maer zelf het godlijck Recht;
Dat toome uw' lust, kan 't Recht der menschen u niet toomen.

JEMPSAR.

Van sluicklust? Jupiter is zelf ter sluick gekomen,
By Isis: Isis zelf ontfing ter sluick Osier,
Haer broêr: ons Godtheên gaen ten hemel door dit vier.

JOSEPH.

Het koste Osier zijn hals, gekapt in zoo veel stucken,
Als 't Rijck hem graven bouwt: 't zou hier niet beter lucken,
Indien uw Typhon my betrapte op zulck een daet.

JEMPSAR.

De slaven van der hant, de Joffers op de straet,

1098 *sluicklust:* lust om heimelijk te beminnen.
Jupiter: Deze hoort niet in Egypte thuis.
1100 *haer broer:* Khepera, of Ra, die de gestalte van Ra, de zonnegod aannam, verwekte uit zichzelf vier kinderen nl. Shu, Tefnut, Keb en Nut. Met hun vader lagen deze op den oceaan van den chaos, toen Shu en Tefnut, die de atmosfeer voorstellen, zich tusschen Keb en Nut indrongen. Zij plaatsten hun voeten op Keb en hieven Nut hoog in de lucht; Keb werd de aarde en Nut de hemel. Keb en Nut werden de vader en moeder van de vier godheden Osiris, Isis, Set en Nephthys.
1101 *gekapt in zooveel stucken:* zie aant. bij vers. 515.
1102 *als 't rijck hem graven bouwt:* voor ieder stuk van Osiris lichaam werd een afzonderlijk graf gebouwd.
1103 *Typhon:* Seth, broeder en moordenaar van Osiris. *Uw Typhoon:* Potiphar. Nadat Seth door Horus, zoon van Isis en Osiris verslagen was, wendde hij zich tot de rechtbank der Goden en hield vol, dat op de geboorte van Horus een smet kleefde, zoodat zijn aanspraken op den troon ongeldig waren. Verdedigd door Thoth, den god der letteren, werd Horus vrijgesproken. Voigens een andere lezing is het Osiris zelf die op deze wijze onschuldig werd verklaard.
1104 *van der hant:* weg.

En Potiphar verlet, door 't hooghtijt van dien Heiligh,
Bespiên ons weelde niet: al 't huis is vry en veiligh.

JOSEPH.

Gewelf noch dack noch muur bedeckt die schande niet
Voor 't aldoordringende oogh, 't welck ons gedachten ziet,
En straft het opzet. 'k zwijgh de schandelijcke daden.
De Godtheit ziet het al.

JEMPSAR.

Die zal ons niet verraden.

JOSEPH.

De Godtheit sloegh en plaeghde, om een Hebreeuwsche vrouw,
Den Nijlvorst, onbewust van haer gegeve trouw.
D'Abimelechen zijn gewaerschuwt, voor de schennis
Noch onbegaen, hoewel onnozel, zonder kennis.
Het hemelsch vier verbrande om schennis heele steên,
Tot pulver en tot asch.

verlet: vastgehouden, bezet.
hooghtijt: feest.
al: geheel.
'k zwijgh: om niet te spreken van.
Gen. 12: 11-20 en Gen. 20.
onbegaen: niet uitgevoerd.
onnozel: onschuldig.
vier: vuur.
steên: Sodom en Gomorrha. Gen. 19 : 24 „Nu deed de Heer op Sodom en Gomorrha zwavel regenen, en vuur van den Heer uit den hemel. 25. En hij verdelgde de steden en heel de landstreek rondom met al de bewoners der steden en al het gewas der aarde."

JEMPSAR.

Dat 's jaeren lang geleên.

JOSEPH.

Het overspel wort zelf gestraft van stomme dieren.

JEMPSAR.

Die vryen blindeling; wat durft ghy niet verzieren.

JOSEPH.

't Zy veer dat ick uw bedt door overspel ontwy.

JEMPSAR.

Wat 's overspel? een kus den echten mont voorby.

JOSEPH.

Ick bidt verbeelt u eens, ghy waert op 't stuck gegrepen;
Zou Memphis en al 't hof niet zien uw' neus genepen
Van 't aenschijn en u naeckt en bloot gevoert ten toon?
En hoe ick, na veel smaets, en wel verdienden hoon,
De huit van 't lijf gestroopt, met duizent wreede slagen,
Op eenen ezels rugh de stadt werde omgedragen,
En eeuwighlijck voor slaef verwezen naer de Myn?
Wat dunckt u? zou dit lief dat leet wel waerdigh zijn?

1117 *zelf:* zelfs.
van: door.
1118 *verzieren:* phantaseeren.
1119 *'t zij veer:* het zy verre van mij.
1121 *verbeelt u:* stel u voor.
stuck: daad.
1122 *al:* geheel.
1123 *aenschijn:* gelaat.
1127 *voor:* als.
1128 *waerdigh:* waard.

Indien wy beide niet op heeter daet doorsteecken,
Men 't goddelooze bloet al schuimende zagh leecken
Van 't overspeligh bedt; daer ick, uw boel, al warm
Den geest gaf, in den strick van dien vervloeckten arm;
En leerde een ander zich van schelmsche lusten spaenen,
En hoeden voor bedrogh van krokodilletraenen.

JEMPSAR.

Vertrouwt ghy dan dat ick naer uw bederf zou staen?
Al 't huis is stom en zwijght: geen mensch kan ons verraên.

JOSEPH.

Schoon huis en kamer zweegh, en alle pylers zwegen,
't Geweten zwyght niet stil: 't hart met zich zelf verlegen,
Beschuldight nacht en dagh zich zelven, waer men gaet,
Oock daer men d'oogen luickt: die gruwelijcke daet,
Die schennis borrelt op, hoe diep zy wort gedompelt.
Men rekent zich verraên, waer yemant spreeckt, of mompelt.
Ontmoete ick Potiphar, my viel strax in: dat 's hy,
Die my heeft opgevoedt, gebeurt uit slaverny,

1129 *doorsteecken:* doorstoken.
1130 *leecken:* druipen.
1131 *overspeligh bedt:* het bed waar overspel gepleegd is.
boel: minnaar.
1133 *spaenen:* spenen, onthouden.
1135 *bederf:* ondergang.
1136 *al:* geheel.
1140 *luickt:* sluit.
1141 *gedompelt:* verborgen.
1142 *men rekent zich verraên:* men denkt dat men verraden is.
1144 *gebeurt:* opgeheven.

In top van 't huisbewint, en duizentmael verbonden
Maer als een danckbaer knecht heb ick zijn bedt geschonden.
Vlie, booswicht, vlie: loopt strax ten huize uit al versaeght,
Zoo veer, daer 't schellemstuck, het hart niet langer knaeght,
Gelijck een worm het ooft: maer, och, 't is al verloren,
Al liept ghy, daer de Nyl zijn kil begint te booren;
Of daer de zon haer' glans ter middernacht verschuilt;
Daer 't ondier, afgevast in sneeuw, van honger huilt;
Ghy kunt de donderstem van Godts gerecht niet smooren:
Die vierschaer doemt alsins: die rechter laet zich hooren.
Mevrouw, wat houdtghe my? 'k ruck zoo noch niet mijn'heer,
En u en my, en al 't gezegent huis om veer:
Dat hoede Godt. hoe klonck die val door volgende eeuwen,
Tot endelooze smaet en schande der Hebreeuwen.
Zou Joseph zulck een stuck in Godts gezicht bestaen?
'k Heb veel te veel gehoort. wien houdt ghy? laet my gaen.

JEMPSAR.

Ick val voor uwe knien, en offer aen dees voeten
Dit lichaem, en dees ziel bereit haer schult te boeten,

1145 *in top:* aan het hoofd.
1150 *kil:* bedding.
1154 *alsins:* overal, alom.
1155 *wat houdtghe my:* waarvoor houdt ge mij.
1157 *hoe klonck:* hoe zou klinken.
1159 *stuck:* doet.
bestaen: durven.

Door zulck een doot, als een wanhopende betaemt.
Wat draeit ghy 't aengezicht, zoo schuw, en zoo beschaemt,
Van mijn gezicht? ay, zet de schaemte een poos ter zyden.
Wat schaemte niet vermagh, vermoge 't mede-lyden
Met een die sterven moet en kan, om uwent wil.
Ay, wisch mijn tranen af.

JOSEPH.

Doortrapte krokodil.
Laet los, laet los: ghy moort met dit bedrieghlijck steenen.

JEMPSAR.

Hardtneckige, o wat hoon! hardtneckige, ga henen,
Ga henen met dien roem van zulck een morgenstar,
Voor wie ghy d'oogen sluit. ga melt nu Potiphar,
Hoe mannelijck, hoe kuisch zich Joseph heb gequeten;
Op dat het eeuwigh my in aenzicht werd verweten,
Van hem; hoe Jempsar, veronwaerdight van haer' slaef,
Zich hebbe, voor al 't hof, ten toon gestelt zoo braef:
Maer neen, ghy zult noch zoo uw' moedt aen my niet koelen.
Ghy hebt mijn min versmaet, ghy zult mijn wraeck gevoelen.
Ick weet dit schantvleck wel te decken met een' schijn
Van eerbaerheit: ick zelf zal in de voorhael zijn.

1168 *doortrapte:* geslepen, sluwe.
1169 *steenen:* steunen.
1173 *gequeten:* gedragen.
1175 *veronwaerdight:* versmaad.
1180 *in de voorhael zijn:* u voor zijn.

Och, voester, slaven helpt: o wie verhoort mijn klaghten.
Helpt, slaven, voester, helpt: een slaef wil my verkrachten.
Och, Potiphar, sta by. och voester, help uw vrouw.
Waer blijft nu al 't gezin? is niemant my getrouw?
Daer vliedt hy: och hy vliedt. wat moght mijn kermen baten?
Dat is die koele knecht: hy heeft my 't kleet gelaten,
Tot een getuigenis, ghy slaven jaeght hem na.
Och, leit my aen een zy, tot dat dit over ga.

REY VAN ENGELEN.

Zang.

Als op den top van 't lyden
Ontzeide minne eens over slaet
Met volle kracht, dan brant de haet
Zoo fel aen alle zyden,
Als 't vier dat Sodoms steên verslont,
En welt met smoock op, uit den gront
Der grondelooze poelen.
Wat wraeck lescht een' onleschbren gloed?
Wat smaeckt haer zoeter dan haer bloet
Al razende te koelen,
In 't bloet, dat nu zoo lang geverght
Door 't weigren zoo veel adders terght,
Als zy laet hairen krullen,
En vlechten onder 't hullen?

1184 *al:* geheel.
1190 *ontzeide min:* geweigerde liefde.
1193 zie opm. bij vs. 1115.
1199 *geverght:* gesmeekt.
1200 versta: door het weigeren zooveel adders tergt, als Jempsar haren op haar hoofd laat krullen en vlechten, als zij toilet maakt.

Waer schuimbeckte oit een tygerin,
Door 't plondren van haer jongen,
Van spijt om 't hart gewrongen,
Zoo wreet, als afgekaetste Min?

Tegenzang.

Wat weiden kuische vrouwen,
Geruster in den echten beemt;
Daer zy, om lief noch leet vervreemt,
Haer egade onderhouwen,
Met kussen, zonder valschen schijn:
Daer twee paer lonckende oogen zijn
Getuigen van dien loncken,
Waer door het een en eenigh paer
Zijn kroost ziet lachen jaer op jaer,
Met vriendelijcke voncken;
Die 't ongeveinsde vierslagh slaet
Hier stelt de zedigheit hun maet.
Hier nestlen geen krackeelen.
Hier bloeit, door eerlijck teelen,
De spruit, die stutten zal hierna,
Met haere stercke schouderen,
De veege en afgaende ouderen.
'k Wensch Joseph zulck een wederga.

Toezang.

Zy wort vast van de zon
Gebaeckert binnen On,

1204 *plondren:* wegrooven.
1208 *echten beemt:* den echt, het huwelijk.
1210 *onderhouwen:* genoegen bereiden.
1219 *nestlen:* heerschen.
krackeelen: twisten.
1220 *eerlijck:* met eere, eervol.
1221 *stutten:* steunen.
1223 *afgaende:* in krachten afnemende.
1224 *wederga:* echtgenoot.
1225 *Zy:* Aseneth, dochter van Putiphare, priester van Heliopolis.
1226 *On:* Heliopolis.

In des Aertspriesters huis en hoven,
Die Joseph, 's Konings rechte hant,
Zal trouwen, en met zuivren brant
In haeren schoot en boezem stoven,
En koestren, wat men aen haer ziet,
Is melck en bloet, en anders niet.
Princessen zullen 't bruitsbedt spreien:
Wy hen met zang te bedde leien,
En huwen heilighlijck en kuisch
't Aertspriesterlijcke aen Abrams huis.

HET VIJFDE BEDRIJF.

STAETJOFFERS.

Wy zagen Apis noit met schooner rouw begraven.
Wat schort de Voester? wel, hoe dus? wat schort die slaven,
Die in een' ring zoo druck verbaest en bezigh staen?
Wat wanckt'er, Voester? zegh.

VOESTER.

Het geen ghy niet zoudt raên.

STAETJOFFERS.

Heeft eenigh slaef zich nu op 't hooge feest verloopen?

VOESTER.

Wie mist ghy hier in huis?

1228 Vondel voorspelt de toekomst.
1238 *schort:* scheelt.
1239 *verbaest:* ontsteld.
1240 *wat wanckt er?* wat is er niet in orde.
1241 *verloopen:* weggeloopen.

STAETJOFFERS.

Hoe komt de poort wijd open?
Is yemant uitgegaen?

VOESTER.

De Huisvooght is 't ontvlught.

STAETJOFFERS.

Waerom?

VOESTER.

Wy schoten toe, op 't jammerlijck gerucht,
Naer 't binnenste vertreck: daer lagh mevrouw verlegen,
En Joseph liep zijns weegs: maer dit waer best gezwegen.

STAETJOFFERS.

Behoe ons, Isis: och, zwijgh stil: och, rep dit niet.
Wat hooren wy? zwijgh stil.

VOESTER.

Ghy hoort dat my verdriet
Te melden: maer wat raedt? hoe zal men dit verbloemen?
't Is al 't gezin bekent. ick durf het u niet noemen.

STAETJOFFERS.

Nu zegh ons dan recht uit, hoe is 't er meê gestelt?

VOESTER.

De Huisvooght wou mevrouw schofferen met gewelt.
Zy schreit vast daerze zit, hoe zal men dit bedecken?

zijns weegs: weg.
dat my verdriet: dat het mij spijt.
verbloemen: verbergen.
al: geheel.
gezin: de bedienden.
schofferen: schenden.
vast: voortdurend.

Al 't water van den Nyl, kan deze gruwelvlecken
Niet wasschen uit zijn faem, noch flus zoo wit als sneeuw.

STAETJOFFERS.

Nu zegh wat na van dien Godtvruchtigen Hebreeuw.
Hoe koel geliet hy zich, toen wy hem flus zoo trocken.
En noodden op het feest. hoe schuw was hy van jocken
En boerten, als een die noit smaeck in vrouwen vondt.

VOESTER.

Het stille water heeft gewis een' diepen gront.
Wat raedt? mijn meester komt. wie kan haer kryten sussen,
Voor zijn oploopentheit? hy zal zijn gramschap blussen.
In dat baldaedigh bloet. hy komt, my dunckt ick zie 't.

STAETJOFFERS.

't Zal noodigh zijn, dat elck met maght hier tusschen schiet,
En 't ongeluck verhoe, wanneer hy sta in 't midden
Van al het hofgezin. wy willen hem verbidden.
't Vergrijp is menschlijck en gebeurlijck. men verdoem
Hem tot een zachter straf: 't waer scha, dat zoo een bloem

flus: pas.
zegh wat na: spreek eens kwaad.
geliet: gedroeg.
schuw: afkeerig.
oploopentheit: woede.
hier tusschen schiet: tusschen beide komt.
al: geheel.
hem verbidden: een goed woord voor hem doen.
verdoem: veroordeele.
't waer scha: het zou jammer zijn.

In 't bloeienst van haer tijdt gemaeit wert, en bedurven.

VOESTER.

Het waer zijn rechte loon: hy heeft het grof verkurven.

STAETJOFFERS. POTIPHAR. VOESTER.

STAETJOFFERS.

Mijn heer, is dit een feest en hooghtijt van gena,
Zoo koom met uw gena uw hofgezin te sta.

POTIPHAR.

Wat 's dat gezeit? hoe dus? wat bidt ghy met u allen?
Wat quaet is hier begaen?

STAETJOFFERS.

Wie staen kan, die kan vallen:
't Vergrijp is menschelijck

POTIPHAR.

Hoe zal ick dit verstaen?
Nu Voester, spreeck, klaer uit: wie heeft hier yet misdaen?
Nu Voester, spreeck. zegh op: wat houdt ghy u zoo achter?

VOESTER.

Een Koningk onderhiel in 't hof een' trouwen wachter,
Die voor zijn kamerdeur de wacht hiel nacht en dagh;

1269 *bedurven:* ten ondergang gedoemd.
1272 *hofgezin:* bedienden van het huis.
1275 *verstaen:* begrijpen, opvatten.
1277 *wat houdt ghij u zoo achter:* waarom blijft ge zwijgen.
1278 *onderhiel:* hield.

Een hont zoo schoon en braef als menschen oogh oit zagh.
Hy liet zich nimmer meer van yemants handen streelen,
Dan van den Koningk zelf, die was gewoon te spelen.
Met dien Trauwant, in 't hof zorghvuldigh opgevoedt.
Hy at van 's Koningks disch: men gaf hem overvloet
Van alles. 't licht had lust zijn' halsbant te beschijnen,
Beslagen met fijn gout, en blaeckende robijnen.
Geen onhoofsch aengezicht dorst dencken, min bestaen,
De kamer daer zijn heer ging slapen, in te gaen,
Als met bekende wacht: ja zelfs de hovelingen
Ontzagen 's wachters oogh, als zy de poort ingingen.
Maer 't scheen als of dit Dier zich zelf vergeten had,
Toen eens de Koningin ter kamer innetrat:
Het quam haer schrickelijck van achter aengevlogen,
En greep haer by den hals, met gloênde en brandende oogen;
En zonder datze wert geredt van 't hofgezin,
't Welck toeschoot op haer' kreet, 't was met de Koningin
Gedaen: het Dier had al 't genoten goet vergeten,
En kreegh voor 't halscieraet een' kneppel en een keten.

1280 *braef:* dapper.
1281 *nimmermeer:* nooit.
1285 *'t licht had lust:* het licht schepte er behagen in.
1286 *blaeckende:* roodgloeiende.
1187 *onhoofsch:* die niet tot het hof behoorde.
aengezicht: mensch.
bestaen: durven.
1295 *hofgezin:* bedienden.
1297 *goet:* weldaden.
1298 *voor:* als.
kneppel: knuppel.

POTIPHAR.

Wat hoor ick daer? my schrickt. wie wanckelt
in zijn trouw?
Raeckt Joseph dit, of niet?

VOESTER.

Helaes! daer komt mevrouw.

POTIPHAR. JEMPSAR.

POTIPHAR.

Mijn lief, wat hoor ick hier? Hoe laet ghy 't hooft
zoo hangen?
De tranen biggelen langs d'opgekrabde wangen:
De vlechten hangen los. wat 's d'oirzaeck dat ghy
treurt?
Hoe komt uw kleet aldus uit zijne ploy gesleurt?
Dit staet my zeltzaem voor.

JEMPSAR.

Och, och laet my betyen.

POTIPHAR.

Zegh op, verzwijgh my niets. wat 's d'oirzaeck
van dit lyen?
'k Wil weten wat hier schuilt: wat slaef u heb
misdaen.
Zegh op, 't zal hem gewis niet ongestraft vergaen.
Al waer 't de Huisvooght zelf. komt noch uw
hart niet boven?
Wie is 't?

1299 *my schrickt:* ik schrik.
1300 *raeckt:* ga dit aan.
1302 *opgekrabde:* opengekrabde.
1305 *dit staet mij zeldzaem voor:* dit komt mij vreemd voor.
betyen: begaan.

JEMPSAR.

't Waer hachelijck of ghy dit zoudt gelooven.

POTIPHAR.

'k Wil weten wat hier schuilt.

JEMPSAR.

Waer laet ick mijn verdriet?
Och, och, och, och.

POTIPHAR.

Zegh op: dit huilen vordert niet.
'k Wil weten wat hier schuilt, wat huis hier nu magh leggen.
Ghy weigert het, welaen, dees Voester zal 't my zeggen.
Dit grijs gerimpelt wijf. zegh op eer ick 't u leer.

VOESTER.

Gena, mijn heer, gena.

POTIPHAR.

Zegh op, geen woorden meer.

VOESTER.

Naerdien ick 't melden moet, zoo bidde ick dan te voren,
Dat ghy wilt matigen de buy van uwen toren,
Op dat de strengheit niet de maet te buiten ga,
Maer lieflijck werd gemengt met goetheit en gena.
Ick had mevrouw alleen in haer vertreck gelaten,
Op hoop of d'eenzaemheit en stilte wat moght baten,
En sussen het gemoedt: in zijn zwaermoedigheit.

1310 *hachelijck:* onzeker.
1311 *schuilt:* verborgen is.
1312 *dit huilen vordert niet:* dit huilen brengt ons niet verder.
1317 *naerdien:* aangezien.
1318 *matigen:* inbinden.

De slaven van der hant, door Josephs loos beleit,
Onthielen zich gerust op 't voorhof, zonder spreecken;
Toen snel en onvoorziens een keel wert opgesteecken,
Als van een mensch ter doodt verlegen, 'k weet niet hoe.
Ick schoot naer het vertreck: dees slaeven schoten toe.
Daer lagh mevrouw benaeut, als een die angstigh baerde,
Zoo lang gelijckze was, en uitgestreckt ter aerde,
Het lichaem naeckt ten deel, de gansche boezem bloot.
De slaven vlogen uit: de Huisvooght vluchte en vloodt,
Veel sneller dan een hart voor uit, en ging vast strijcken,
In 't schenckers huis, en wist van staen noch om te kijcken.

POTIPHAR.

Ghy slaven, zaeght ghy zelfs dien booswicht achterna,
Zoo knickt my toe: die vloeck, dat hem de Viergodt sla.
Men sleep hem daetlijck hier. gaet leert hem voor u buigen.
Wy hebben maer al te veel bewijs aen zoo veel tuigen.

1324 *van der hant:* weg.
beleit: schikking.
1326 *een keel wert opgesteeken:* luid luid werd geschreeuwd.
1327 *verlegen:* bevreesd.
1332 *vlogen uit:* verwijderden zich snel.
1333 *hart:* hert.
1334 *strijcken:* loopen.
1337 „Men moet tot goed verstand van de bedoeling des dichters zich voorstellen dat tusschen: *zoo knickt my toe:* en *die vloeck* enz., de slaven bevestigend geknikt hebben." (Van Lennep).
vloeck: mensch, die vervloekt moet worden.

JEMPSAR.

En of ghy twijfelde, zie daer, bezie dat kleet.

POTIPHAR.

Wat zie ick? Josephs rock?

JEMPSAR.

Hy greep my aen, ick kreet,
En riep al 't huisgezin: de booswicht strax aen 't rennen,
En liet my 't kleet ten buit, op dat men klaer kon kennen
Den koelen kuischen aert van dit besneên geslacht.
Ghy hebt my dien Hebreeuw, dien slaef, in huis gebracht,
Op dat uw bedde en huis al t' effens werd geschonden.
Wie kan dit loochenen? hy is op 't stuck bevonden.
O schennis ô mijn eer, mijn zuiverheit leedt last.
Och, och, och, och, och, och. daer komt die fraie gast.

POTIPHAR. JOSEPH.

POTIPHAR.

Wat houdt ghy Potiphar. laet my mijn schande wreecken.
Wech, Joffers, laet my los. ô goddelooze treecken.
Laet los, laet los: wat schaet dat ick dees handen smet,
En schende aen zulck een' vloeck, dien schenner van mijn bedt.
Wat moght ick, trouwelooze, aen u mijn huis betrouwen?
En straft men t' uwent zoo 't gewelt aen echte vrouwen

1347 *leedt last:* liep gevaar.
1350 *treecken:* streken.
1354 *echte vrouwen:* echtgenooten.

Bedreven? huichelaer, verft schaemte uw wangen niet?
Maer 't aengezicht besterft, om dat hy voor zich ziet
Zoo veel getuigen. wie heeft my mijn 'dolck ontnomen?
Wat houdtghe my? laet los, dat ick hem op magh komen,
En ruckende uit zijn borst het onbesneden hart,
Dat smacken, al bebloet en lillende, ô mijn smart!
In 't eerloos aengezicht. ô al t' ondanckbre snoodtheit!
Dees half geschende vrouw was oirzaeck van uw grootheit.
Hoe dickwils badtze my, zoo minnelijck en kuisch
Dat ick u vijslen zou in top van hof en huis.
Beloont ghy zoo haer deught? bewaert ghy zoo de Rechten
Der vadren? leeft ghy zoo ten spiegel van mijn knechten,
En slaven? hebbe ick in mijn' boezem opgequeeckt
Een half vervroze slang, die my het hart afsteeckt.
Zoo ras zy wat bekomt? hoe vinde ick my bedrogen?
Ghy, slaven, vleugelt hem, ras ruckt hem uit mijn oogen.

JOSEPH.

Wat leit men my te last het geen ick nimmer docht!

1355 *verft:* kleurt.
1356 *besterft:* verbleekt.
1358 *dat ick hem op magh komen:* dat ik hem kan aanvallen.
1362 *half geschende vrouw:* bijna geschonden vrouw.
1363 *was oirzaeck van uw grootheit:* heeft u uw goede positie bezorgd.
1364 *vijslen:* verheffen.
in top: aan het hoofd.
1368 *vervroze:* doodgevroren.
afsteeckt: doorsteekt.
1370 *vleugelt hen:* boeit hem.

POTIPHAR.

Ja lochen vry, 't geen ghy niet kunt ontkennen,
nocht
Verlochenen: wy staen om geen bewys verlegen.
Al zweegh al 't huisgezin, die mantel spreeckt u
tegen;
Die mantel, die noch strax dien huichelaer bedeckt,
Verraet nu 't eerloos hart. wat toeft men langer?
treckt
En sleept den booswicht voort in 's kerckers duister-
nisse,
Daer hy de klare zon en heldren middagh misse;
Naerdien zijn misdaet blijckt, zoo klaer gelijck
de dagh.
Mijn liefste, schrey niet meer: laet varen dit geklagh
'k Zal hem dat schellemstuck verleerende, haest
stellen
Ten spiegel en ten schrick van zullecke gezellen.
Ghy, Joffers, leit mevrouw naer binnen. Voester, sla
Zorghvuldigh dees bedruckte en aengevochte ga.
De Joffers schorten haer. schep moed, schep moed,
mijn leven.
Hoe lastigh valt de gangk: ay, ziet de beenen beven.
Zy kan noch nauwelix bedaeren van dien schrick.
't Is noodigh dat men 't hart door aenspraeck
wat verquick.
Maer wat een grooten strijt gevoelt mijn hart
van binnen.
'k Moet haten, dien ick niet kan laten te beminnen.
O Joseph, 'k had mijn hoop en hart op u gezet.
Hoe braef hadt ghy mijn huis en al mijn' staet
geredt,

1374 *spreeckt u tegen:* getuigt tegen u.
1379 *naerdien:* aangezien.
1381 *haest:* weldra.
1384 *sla ga:* let op.
1385 *schorten:* ondersteunen.
1392 *geredt:* in orde gebracht.

Mijn schriften, schatten, knechts en slaven,
schuuren, stallen,
En ackers. wat een stut is my zoo kort ontvallen,
In 't zekerst van mijn rust. waer toe verbode stof
Van wellusten gezocht? de schoonste bloem van
't hof,
In 't bloeienst van haer lent, stont lachende
opgeloken
En reet voor u, had ick die lucht slechs eens
geroken.
Nu leght ghy levend doot, door 't sterven van uw
eer.
Nu smyt een oogenblick veel jaren dienst om veer.
Hoe kan zoo schoon een lijf, een geest begaeft
met reden,
Vermommen zulck een quaet, en die wan-
schapenheden
Verbergen voor het oogh der menschen, 't welck
toch niet
Kan oordeelen, dan naer het geen 't uitwendigh ziet.
Bedeckt een fraey gestalt die leelijcke gebreecken?
Moet ghy op 't hooge feest my juist naer 't harte
steecken,
Door 't schenden van het pant, dat in mijn armen
leit?
Mijn hoop had my van u wat anders toegezeit:
Maer anders schickt de mensch, en anders is 't
beschoren.
Wanneer men droomt van rust wort d'onrust
eerst geboren.

1394 *stut:* steun.
1397 *opgeloken:* geopend.
1398 *reet:* gereed.
had ick die lucht slechs eens geroken: had ik er een flauw vermoeden van gehad.
1402 *vermommen:* verbergen.
1407 *pant:* Jempsar.
1409 *maer anders schickt de mensch, en anders is 't beschoren:* het is anders bepaald dan de mensch beschikt.

REY VAN ENGELEN.

Hoe menighmael bedrieght de schijn.
De trouw kan nergens veiligh zijn.
De nare kercker, ysre keten,
En lasteringe op 't alderboost
Verwacht te Hoof de Deught; wiens troost
Bestaet in Godt en 't goet geweten
Z' omhelst haer lijden met gedult,
Terwylze boet een anders schult.

1413 *nare:* donkere.